

JEDINA PRIČA

Preveo s mađarskog:
Arpad Vicko

Izbor tekstova:
urednici „Forum“

Urednik:
Maja Leskovic

Objavljivanje knjige pomogli Fond za otvoreno društvo
i Sekretarijat za obrazovanje i kulturu pokrajinskog
Izvršnog veća

JEDINA PRIČA

Antologija proze vojvodanskih mađarskih pisaca

1990–2000.

Forum – Novi Sad
2003.

© Hungarian translation Arpad Vicko, 2003.
© JP „Forum” – Izdavačka delatnost, Novi Sad, 2003.

Janoš Herceg

NESREĆA

Sećam se još dobro injem posutog ranog jutra, kada se Tuna Kekez pojavio na vratima kancelarije u novom novcatom cajganom odelu, i rekao:

– Dolazim sa same periferije grada, odrastao sam među zidovima od naboja i pod trščanim krovovima, ali ne sme niko da pomisli da ću se uplašiti od betona. Radio sam ja već i u Beogradu, i u Pešti, sa crepom, škrljcem, pa i sa plehom, kada je trebalo zakrpati toranj bazilike...

– Nemojte toliko da brbljate! – obrecnuo se na njega gospodin Kaufman, ni ne podigavši pogled sa gomile računara koju mu je na starinski pisači sto Nevenka poturila na potpis. – Kažite jasno šta hoćete i gotovo!

Napolju su već bili podignuti zidovi prigrevičke kudeljare, ukrašeni zelenim bagremovim granama na sva četiri ćoška, a crvenim trakama, vezanim za njih, poigravao se prohladni martovski vetar. Nevenka je isturila svoj mali, šiljati jezik među zube u velikoj revnosti da upijačem osuši potpise, a Tuna Kekez se približio jednim korakom.

– Vidim da se zidari spremaju na proslavu, a onda je na nas red. Jer, dok nema krova, kuća nije kuća, pa makar otvorili i deset puta veće bure sa pivom nego što je ovo ovde.

I pri tom je glavom odmahnuo unazad, jer su ispred kancelarije već bili postavljeni stolovi sklepani od neobrađenih, građevinskih dasaka, nešto dalje stajalo je i pomenuto bure, a na obali kanala, ispod kotlova, crvenim plamenim jezićima

pucketala je vatra. Iz pravca Belog Manastira, sve trubeći, nailazio je neki brodić.

– Pa, da vidimo tog junaka! – rekao je Kaufman, odloživši naliv-pero i ispravivši se na stolici. – Jerbo ne volim kada buva kašlje.

Pri tom su mu cvikeri pali sa velikog, crvenog nosa, bili su, srećom, privezani crnim svilenim gajtanom, pa su se samo zaljuljali na njegovom stomaku, iznad poprečno pruženog zlatnog lančića, morao je da ih ponovo nasadi na nos, da bolje vidi, na šta je već i Tuna Kekez hitro skinuo, poštovanja radi, pomalo drsko nakrivljen šeširić sa glave.

– Vi ste, dakle, ta junačina! E pa, slušajte ovamo, šta vi mislite s kim imate posla, sa Šlezingerom? Zar vi stvarno mislite da preuzimam izgradnju jedne fabrike, a da nemam krovopokrivače? Nego da čekam samo na vas da mi doturite svoju cenjenu njušku? Meni lađama dopremaju materijal, jer radim na veliko, da li razumete? I imam svoje pouzdane, odane ljude.

Tuna Kekez se diskretno nakašljao, kao da je hteo nešto da kaže, ali gospodin Kaufman mu to nije dopustio, samo ga je pogledao i okrenuo se Nevenki:

– Gospođice, preuzmite materijal!

Naime, Pepi Maršal je bio pristao svojim brodićem uz obalu, ugasio žestoko brektavu mašinu, na šta se šlep pomerio napred, sasvim ispod drveća, trebalo je samo postaviti daske pa je istovar šodera malim kolicima mogao da počne, a i tesari, sa širokim plajvazima zadenutim iza prašnjavog uha mogli su da počnu da izvlače šest metara dugačke grede. Nevenka je odmah skočila, u cipelicama visokih potpetica i u zategnutoj suknjici potrčala sitnim koracima prema obali, duga talasasta plava kosa lepršala je za njom.

– Hooo-ruk! – čulo se izvana. – Paz'te, ljudi!

U tom trenutku vazduh je presekao oštar vrisak.

Tuna Kekez se brzo okrenuo, istrčao napolje, ne zaustavljajući se sve do grupe prestrašenih ljudi, da bi video šta se dogodilo.

Nevenka je pala u vodu, a ljudi su unaokolo samo stajali, buljili u nju ukočeno i smušeno.

– Izmakla se daska – rekao je neko zblanuto.

– Izvucite je – dodao je drugi, ali svi su samo nepomično stajali, jedino je Pepika Maršal potrčao po pojas za spasavanje, a mornarski kačket spao mu je sa glave.

Potom su čuli kako je voda pljusnula i, okrenuvši se, videli kako nepoznati muškarac, obučen, pliva prema devojci. Posle dva zamaha rukom, Tuna Kekez je obuhvatio oko struka, i privukao sebi onesvešćenu devojku, u sledećem trenutku je već i kročio sa njom na obalu, probijajući se među benavim zazjavalima.

– Maknite se, gospodine Kaufman! – viknuo je Tuna Kekez na preplašenog šefa i odgurnuo ga s vrata. A ovaj je napolju nastavio da kuka:

– Šta me snađe! Zar ne umete da pazite? Sreća što se nije udavila!

Tuna Kekez bi se u nekoj drugoj prilici ovoj glupavoj pretpostavci nasmejao, svi su znali, naime, da pličak nikome ne preti smrću, ali sada nije bio raspoložen za smeh.

– Sklonite brzo ove papirčine sa stola! – viknuo je na nas, pokazavši na račune, knjige rashoda i blagajnički dnevnik, a mi smo ga bez reči poslušali.

– Bacite još drva na vatru! – naredio je bez kolebanja nakon što je položio devojku na ogroman sto.

U jednom sanduku pored bubnjare bilo je dosta iverja, neko je smesta nakljukao peć, uskoro se dobro usijala i počela da riga toplotu.

Nevenka je još uvek ležala u polusvesti, Tuna Kekez je pažljivo skinuo sa nje nebesko plavetni štrikani kaput, uzeo peškir koji je visio pored umivaonika da obriše vodu sa njenih ramena, grudi, pa se ponovo obrecnuo na nas.

– Svi napolje!

– No, dobro, ali ne treba da vičete! – povratio je gospodin Kaufman svoj glas, pa je i napolju nastavio da gunda nakon što je Tuna Kekez zalupio za njim vrata.

Nije trebalo baš mnogo fantazije, pa da zamislimo šta se unutra dalje događalo. Da je skinuo devojkicu do gole kože, pod izgovorom da se ne prehladi, nežno je brisao, a mi smo mu to sve strpljivo dopuštali, kreteni.

– Sad možete ući! – provirio je nakon što je prošlo valjda i pola sata. Na to se na vrata kancelarije sjatiše svi zidari, tesari, nadničari. Propinjući se na prste, pokušavali su svi da provire u kancelariju, gde je sa jedne strane peći sedela Nevenka, umotana u svoj kišni mantil, a na drugoj je stajao, u još mokrom, novom cajganom odelu, Tuna Kekez, čak nam se učinilo da čujemo i njegov glas kako se obraća devojkici, toliko prisno, kao da su se Bog zna od kada poznavali:

– Je li, draga, sada je bolje?

U međuvremenu poslao je nekog biciklom u grad da donese Nevenki suhu odeću, i kada se presvukla, očešljala, devojkica se toliko prolepšala, da smo je jedva poznali.

A do tada se u kotlićima skuvao i gulaš, bure je načeto, i mogli smo svi da sednemo za sto, zajedno sa Tunom Kekeзом, kao da je odvajkada radio sa nama. Samo je Kaufman upitao sumnjičavo:

– Recite, da niste vi organizovali prošle godine onaj štrajk?

– Ma, Bog s vama, šefe, šta vam pada na pamet! – digla je glas Nevenka, a Tuna Kekez se samo kratko nasmejao, jer je

sa brodića već silazio Pepika Maršal, razdragano razvlačeci svoju harmoniku, a na stolovima su se kočile krige penušavog piva.

Ištvan Nemet

GLEDIČIJA I BOŽUR

Deda Kiš, kao kakav napeti luk, sedi u svojoj pletenoj stolici u vrh gonka, svim svojim nervima usredsređen na posmatranje zadnjeg dvorišta, na drsko i razuzdano vrpoljenje kokošaka. Ovi pernati đavoli su, naime, ponovo zaposeli bunjište, svoju tobože prirodnu baštinu. Protivno ozbiljnom upozorenju dede Kiša. I ne samo što su ga zaposeli, to jest preplavili, nego su i po svom starom običaju, svojim jakim nogama, oštrim kandžama počeli ponovo da ga razvlače, da razgrću tako brižljivo složeno đubrište. Rekosmo brižljivo, a mogli bismo reći i mučnom pedanterijom pospremljeno bunjište, jer se njegovom izgledu doista ništa nije moglo zameriti. Imalo je oštre ivice, poput nekadašnjih vojničkih slamarica, i oštre uglove, poput tesane granitne kocke. Ovako ga bahato rasturiti, razgrnuti, ili čak samo i raščepkati, jeste otvoren i bezobrazan izazov vaskolikom redu. Deda Kiš se već skoro i uzdigao iz svoje fotelje, spreman da u svakom trenutku skoči ili, još bolje, da kao strela na struni napetog luka – poleti. Ali još malo će ipak pričekati, uživajući skoro u vlastitom uzbuđenju. Čak se i spušta nazad u stolicu, i pruža ruku prema kutiji za cigarete pričvršćenju poviše desne ruke na zidu gonka. Prstima drhtavim od besa uglavljuje novu cigaretu u muštiklu od višnjevog drveta, pripaljuje, i halapljivo grabi dim. Pri tom, međutim, ni na trenutak ne skida svoj, poput kobčevog tvrd pogled sa bezdušno razgoropađenih kokošaka na bunjištu koje su se, podstaknute

petlovim kočopernim prisustvom, toliko osilile da su još malo pre uzorno sređeno bunjište do neprepoznatljivosti rasturile. Deda Kiš ovo više zaista nije mogao mirno da gleda.

Poput pilota pogođenog aviona, katapultirao se sa trona pletene stolice i uputio pravo u šupu sa alatom. Skinuo je sa zida najoštrije sekirče, premda se o njegovim sekirama, bal-tama, satarama, dletima, testerama i svim drugim alatkama sekačicama mora reći da su bile poput britve oštre. I svaki komad je u svakom trenutku bio u upotrebljivom stanju. I svaka alatka je imala svoje mesto. Naravno, očišćena, podmazana, kao alat svakog čoveka od reda. Deda Kiš je zahtevao strogi red oko sebe. Tako je i sam veoma pazio na red.

Sada, sa najoštrijom sekiricom u ruci, na trenutak je zastao na vratima šupe. Gde li je panj na kojem je obično seckao granje? Da ga nije neki od unuka pomerio? To je nemoguće, jer na ovoj porti bez njegovog znanja niko ništa ne sme ni da pipne. Niko ga zapravo nije pomerio, eno ga u senci kokošinjca, sam ga je tamo onomad otkotrljao, popeo se na njega da dohvati onu ofucanu saćuru sa tavanka. „Zar sam zaboravio da ga vratim na svoje mesto?” Deda Kiš je bio strog i prema sebi. Negodujući je odmahivao glavom.

Ali kako da utera kokoške u kokošinjac? Jer, još nije vreme za počinak, ali tu je, u prozoru šupe, plehana činija, počeo je da trese u njoj nešto preostalih zrna oredine, glupe kokoške su kao bez glave pohrlile na ovu za njih slatku muziku, odustavši i od najmilije zabave, čeprkanja na bunjištu.

Deda Kiš je hitro spustio za njima rezu na vratima. Potom ih je, jednu po jednu vadeći iz kokošarnika, nosio na panj.

– Šta činite tim nesrećnim kokoškama? – promolila je glavu Majčica iz kuće, na zastrašujuću živinsku halabuku.

– Sad ću samo kandžetine da im fiknem, ali će im uskoro i kljunovi stići na red, ako se ne nauče redu.

I redom im je, sekiricom, spretno posekao kandže, ostavivši za poslednjeg lepog, priplodnog petla.

*

Kakvim se pedagoškim načelima rukovodio u mlađim godinama kad je bio salaški učitelj? Jer, deda Kiš je bio i salaški učitelj, u njegovo doba to zanimanje nije baš bilo retko. Takav posao mogli su da obavljaju seoski momci natprosečnih sposobnosti, koji nisu imali učiteljske diplome. Valjda zbog oskudice pravih učitelja, ili je dece bilo mnogo, a možda i zbog jednog i drugog. Ili zato što su školovane odveli u rat. U detinjstvu sam od mnogih starijih seljana slušao kako su, u mladosti, bili salaški učitelji. Tako i čika Andraš Čordaš, čija je kuća bila preko puta naše.

Kakav je salaški učitelj mogao da bude deda Kiš? Pretpostavljam, vrlo strog. Jer bio je u svemu i prema svakome i te kako strog. Prema kokoškama koje su nagnule da rasture bunjište, videli smo, bio je strog do surovosti. Jedno je posve sigurno, salaška deca su pod njegovom rukom naučila abecedu i tablicu množenja. To je sigurno kao smrt.

A kakav je mogao da bude kao konobar? Jer, i u tom poslu se oprobao, premda ovo zanimanje baš i ne trpi preterano samosvojne ljude. O deda-Kišu se moglo puno toga pretpostaviti, samo se nije mogao zamisliti onaj konobarski osmeh razvučen u očekivanju većeg bakšiša. Njegov unuk koji ga u ovim redovima oživljava iz praha i pepela, može da ga, kao konobara, zamisli isključivo u gospodstvenoj ozbiljnosti šefa sale. Premda nije usluživao prinčeve i kraljeve, već proste, neotesane seljake. Ali, zašto ne bi mogao i njih da usluži kraljevskim držanjem i ozbiljnošću?

Imam pred sobom fotografiju koja je o njemu i njegovoj životnoj saputnici načinjena nešto pre njegove smrti. Majkica

je u crnoj marami, u tamnoj, ali svetlim obrubljenoj bluzi s širokom kragnom, u dugoj, sitno dezeniranoj, teškoj somotskoj suknji sedi pored muža, strogo uprtog pogleda u objektiv kamere. Na nogama papuče. U desnoj ruci, kako i dolikuje, brojanica, a u levoj, takođe kako dolikuje, svečana maramica. Deda Kiš pored nje tronuje – sedi zaista kao na kakvom kraljevskom prestolu – sa svečanim crnim šešikom na glavi; taj šešir stoji savršeno vodoravno, da ga ni libelom nije bilo moguće postaviti ravnije. Takvom kraljevskom držanju ne bi ni priličio nakrivljeni šešir. Bela, do grla zakopčana košulja, svečani prsluk, lajbek i pantalone. Na nogama, naravno, cipele. Desna šaka, savijena, počiva na kolenu, u levoj duga višnjeva muštikla sa skoro dogorelom cigaretom. Kao da ova, bezmalo do kraja ispušena cigareta upozorava svog gazdu: Joakine (u porodici Jovakin) Kišu, nije ti prispeo samo ekser mrtvačkog sanduka, i sveća ti je, evo, dogorela. Možda je to i sam naslutio, pa njegov odlučan pogled kao da i nije uprt u objektiv fotografskog aparata, nego u samoga kosca. Dođi, psino, kazuje iskričav pogled deda-Kišov, preguraću ja, ako treba, i dve smrti. (Dve sahrane je, zaista, progurao!)

Bio sam prisutan, kao dečkić, kada je ovaj snimak načinjen. Bilo je lepo, pozno letnje popodne. Od iskričavosti tog davnašnjeg leta ostalo je nešto ne samo u mom sećanju, jedan iskošeni snop sunčevine okrznuo je i Majkicinu crnu kecelju, rub njene suknje. Čudesna je tog popodneva bila ta igra svetlosti, i osim nje, u sećanju su mi ostali i oni nadljudski napori koje je porodica uložila ne bi li ubedila deda-Kiša da sa Majkicom sedne ispred fotografskog aparata. Deda Kiš nije trpeo „teranje mode”, a fotografisanje je, takođe, spadalo u to. Sada je ipak popustio, ali i pri tome je ipak na pasja kola izgrdio ukućane. Da se čovek radnim danom uparadi zbog

nekakvog slikanja?! Da tada nije kojim slučajem obukao svoje jedino svečano odelo, nego da je umesto šešira na glavu posadio krunu, da je umesto lajbeka na prsluk prebacio zlatom i srmom izvezeni plašt, i da je umesto višnjave muštikle u ruci držao žezlo, sada bismo na slici pred sobom imali našeg poslednjeg krunisanog kralja. I ne sumnjamo, uopšte ne sumnjamo, deda-Kiš, da pod tvojim kraljevanjem naciju ne bi zadesila ovako zla sudbina!

– Čiji si ti sin? – preneo bi hitro na mene svoj strogi pogled poslednji iz loze Arpadovića.

– Juliškin! – odgovorio bih učtivo, ali uzdrhtalog srca.

– E pa, onda, poručujem tvojoj majci da manje troši na teranje mode, jer sa ovakvim troškarenjem nikad nećemo susitići srećne nacije.

A „teranje mode” mora da su bile moje nove cipele koje nisu mogle mimoići kraljevski pogled deda-Kiša. Nekadašnjeg mašinste, jer se deda-Kiš iskazao i u tom poslu. Ali, uglavnom je bio vladalac. Budući da nije imao državu, svoj apsolutizam je upražnjavao isključivo na porti Joakina Kiša.

*

Komotna, od pruća ispletена stolica – presto deda-Kiša – koja je leti uglavnom bila u vrh gonka, a s jeseni je unošena u prednju, odnosno u stajaću sobu, a i tamo ispred prozora prema ulici. Ovaj prozor je gledao na onaj kratki sokačić koji je usku, deda-Kišovu uličicu povezivao sa „glavnim šorom” Donjeg kraja. Kad bih skrenuo u ovo sokače, našao bih se odmah naspram deda-Kišove kuće, ali ja sam uvek imao osećaj da sam se našao naspram samoga deda-Kiša, koji je sa svog trona u stajaćoj sobi držao na oku sve tačke tog sokačeta. A i sedeo je tamo, ni za šta drugo, nego da bi ih držao na oku. Pod starost nije baš bio društven, ispred njegove kuće se

nisu okupljale komšije, ali ni on nije odlazio da zasedne na klupu ispred tuđih kuća, bio je prilično svojeglav, hladan i nepristupačan. Osobenjak. Sa držanjem koje je određivalo sortu – sortu Joakina Kiša.

Već i svojom upornom verskom izdvojenošću naglašavao je da on nije bilo ko među bilo kojima. Deda Kiš je bio, naime, starokatolik, nasuprot većini u selu koji su bili rimokatoličke vere. Starokatolici su u vreme deda-Kiša još imali i molitvenu kuću u selu; osim ovde, možda ih je nešto malo bilo još u Subotici, a u Petrovaradinu i do danas „radi” njihova malena crkva. Sva je prilika da je ta crkvice poslednje pribežište preostalih starokatolika na ovim prostorima koji, na slovenskom jeziku – srpskom?, hrvatskom?, srpskohrvatskom? – sebe zovu zapadnim pravoslavicima. Deda Kiš nije bio zapadnopravoslavne vere, on je od glave do pete, do poslednje svoje koščice bio starokatolik, i svojoj veri ostao je odan do poslednjeg daha. Da se slika sa Majkicom, nekako se još i dao nagovoriti, ali da „pređe” u katoličanstvo – nikako. Mada su ga mnogo sa tim kinjili kada je već bio star, bolestan i na izmaku snage. Uporne u tome bile su pre svega njegove kćerke. „Shvatite, oče, budete li jednom sklopili oči, nećemo vas moći odneti gore na Kalvariju, moraćemo vas sahraniti na onom nikakvom, zajedničkom groblju, među nevernike, starovernike, reformate i samoubice.” Kao da su zidu govorile. Ali kako se i moglo zamisliti da, neko čestit, tek onako pređe iz jedne vere u drugu? I još protivno svom ubeđenju i volji! Samo da bi njegove kosti dospele na „bolje” groblje. To vi nećete doživeti.

I nisu. Bar što se „preobraćanja” tiče. A kada je o kostima reč...

Ali kosti deda-Kiša za sada su još na okupu, mada se već opasno ocrtavaju, skoro da već i probijaju njegovu, perga-

mentu sličnu kožu. Njegova glava više i nije glava nego lobanja, a prsti mu nalikuju na ogoljene prste same smrti. Međutim, njegove duboko usađene oči još plamte strogošću i živošću Presuditelja.

Čim skrenem u njegovo sokače, srce počne jače da mi kuca, promenim i hod, dišem usporeno, duboko. Osećam na sebi strogi pogled deda-Kiša, znam da sedi tamo u svojoj sobi ispred prozora u pletenoj stolici i da me posmatra. Posmatra svaki moj pokret, i znam, bude li zapazio nešto neprilično u tim pokretima, smesta će to da mi saspe među uči. Od čoška sokačeta do njegove kuće, dakle, to kratko rastojanje, prelazim kao što se pristupa licu kakvog kralja, skoro paradnim korakom. Naravno, tada još ne znam šta je paradni korak, tek ću kasnije krenuti na predvojničku obuku, neće me mimoići ni prava vojska, ali znam kako se prilazi deda-Kišovoj kući. Ozbiljnim, odmerenim koracima, a ne poput kakvog razuzdanog ždrebeta.

Dan je svetog Josipa, deda-Kišov imendan.

„Dragi deko, imendan vam čestitam evo, neka vas Bog poživi dugo!”

– Lepo, hvala – pruža prema meni svoju koščatu ruku, ne da je stegnem, nego da je poljubim. – Da te vidim! Čiji si ti?

– Juliškin!

– E pa onda kaži materi da manje troši na teranje mode. Jerbo opet vidim nove cipele na tvojim nogama. A prašinu si mogao da obrišeš sa njih.

U tome se sastojao deda-Kišov imendan. Toliko je od njega ostalo.

Znao je, doduše, imena svih svojih unuka, ali ne uvek i koji je od kojeg sina ili kćeri. A od unuka se očekivalo da, upita li deda Kiš čije je dete, da su u odgovoru merodavna imena njegovih sinova i kćeri. Poznao je, doduše, svaku svoju snaju i

svakog svog zeta, znao je i njihova imena ali, onako star, najlakše se ipak snalazio među svojim brojnim sinovima i kćerima. Pamtio je, naravno, i imena svojih unuka, ali sva je prilika da ih je razaznavao tek kada bi unuk rekao čiji je. A ovo pitanje – čiji si ti? – bilo je, u svakom slučaju, neminovno. Treba tome odmah dodati i to da unuci nisu bili kod njega baš svakodnevnici gosti. Mada, kad bi preturilo preko glave obli-gatni raport, na deda-Kišovoj porti bi se uvek našlo mnogo toga što bi detetu privuklo pažnju. Ako ništa drugo, a ono kako je deda Kiš pušio cigaretu. Jer, ni cigaretu nije pušio onako kao što je puše drugi pušači. Povlačio je dim iz višnjeve muštikle s neakvom strašnom strastvenošću. Nije ga ni uvlačio, nego, reklo bi se, srkao, dućkao. Ili ga je usiktavao. Svaku bi ciga-retu pušio kao da mu je bila poslednja, kao da posle nje sledi samo izvršenje smrtne presude. A tek kada je zavijao svoje cigarete! Bio je u stanju da, kad sedne, zavije cigareta za nekoliko dana unapred. Na zidu poviše njegovog trona na gonku bila je pričvršćena naročita kutija, do vrha bi je napunio svojeručno zavijenim cigaretama. „Da čovek ima uvek pri ruci šta da pripali kad poželi da puši.”

Uvek sam se iznova divio onom redu koji je držao oko sebe, u dvorištu, u bašti, među svojim alatom. I na sebi samome. Deda-Kiša nisam nikad video zanemarene spolja-šnjosti. Čak ni neobrijanog. Kao da je svakog dana kresao, štucovao brkove. Svakako ne iz nekakve taštine. Deda-Kišu valjda i nije bio poznat ovaj pojam. Voleo je, naprosto, red. Majkica je, istina, održavala njegove gunjeve, ali na to da je na njemu sve bilo toliko strašno u redu, mora da je i on imao uticaja. I ona zakrpa na kolenu pantalona ili na laktu lajbeka, morala je da stoji kao naslikana; da je nosi više s ponosom, nego sa zazorom.

*

Majkica je i te kako dobro poznavala tešku narav svoga muža, kako i ne bi, bila je njegova životna saputnica, i to u dugom životu. I bila je to, zaista, u najlepšem smislu reči. I pošto ju je Joakin Jožef Kiš oženio, ni u snu joj nije padalo na um da bi mogla da bude par nekom drugom čoveku. Joakina Kiša je prihvatila onakvog kakav je bio. I ona je ustrajala pored njega onakva kakva je bila: pitoma, ali ne sa poniznošću rastuženih.

Majkica je imala, kako su između sebe njene kćerke i sinovi često govorili, blagoslovenu prirodu. Njenu pitomost je deda Kiš, sa svojom teškom naravi, sigurno često, ako ne baš i svakodnevno, stavljao na tešku probu. Verujem, međutim, da je između njih dvoje, iz njihovih toliko različitih, potpuno suprotnih naravi, nastala takva ravnoteža kojoj smo se mi, njihovi bližnji, toliko puta divili.

Naravno, odavajući za to svaki put Majkici dužno priznanje. Njenoj stamenoj strpljivosti, nepresušnoj pitomosti, neiscrpoj vedrini.

Ova neiscrpa vedrina provejavala je iz njenog čitavog bića, ali toliko pitomo i toliko neupadljivo, da smo svi oko nje mogli na najprirodniji način da se grejemo u njenom ozračju. Kao na blagom suncu.

A zasigurno, ponajpre, deda Kiš. Jer, iako o tome nikad nije govorio, bio je bez sumnje zadovoljan svojom životnom saputnicom. I ako je na svojoj porti sve uredio prema svom ukusu i svojoj volji, svoju ženu nikad nije ni pokušao da promeni prema svojoj slici i prilici. Znao je nešto, a da valjda nije ni bio svestan toga: njegove tvrde kosti greju dva sunca – ono nebesko, i ono koje oko njega sija svakog bogovetnog dana. Bila je to sveobuhvatna, brižna vedrina jednog neumornog anđela.

Ili se Majkica samo naprosto pomirila sa svojom, kako bi joj se činilo, nepromenljivom sudbinom? Ali da je tako bilo,

to bi na njoj, pre ili kasnije, ostavilo nekog traga, možda na licu, u pogledu. Međutim, ni namnožene godine nisu bile u stanju da obrišu sa njenih obraza, sa čela onu spokojnu, umirujuću, pitomu vedrinu.

I uprkos godinama, sačuvala je svoj blago zanjihani hod. Ako bi na ulici ugledala koga poznatog, a taj je još nije primetio, Majkica bi mu se sa tim zanjihanim, bešumnim hodom prikrala, pa tako često i meni, da bi ga smesta ozarila svojom radošću zbog ponovnog viđenja, ponovnog susreta, da svoje najmilije, makar i na trenutak, privuče u ozračje svoje vedrine. To je bilo sve njeno blago, i pošto je to blago bilo neiscrpno, široke je ruke zasipala njime svoje bližnje. Ali njen osetljivi instinkt sačuvao ju je od toga da svojom ljubaznošću bilo kome bude otužno nametljiva. Zato su je svi njeni toliko i voleli. Bila je Majkica svima koji su je poznavali.

Kao da je samo providenje rukovalo njenim postupcima. Čitav svet, a i najsićušnije stvari u njemu, treba usmeravati ka miru; treba pronaći ravnotežu između hladne odbojnosti i ponuđene pitomosti, da nas ne bi samo Sunce odozgo posmatralo svojim životvornim zracima, nego da bismo i mi mogli radosna srca da upravimo svoj pogled ka Njemu.

Ne moram valjda ni da kažem da Majkica nikad nije o tome govorila; ona nije *objašnjavala*, poput propovednika, nego je poput laika: *činila* dobro.

*

Jednom je, međutim, i ona zalutala, ili se i te kako spotala na ovome putu.

Pisali smo četrdeset i prvu godinu.

Poput munje se u selu pronela vest da su neki razjareni seljaci uz pomoć nekoliko (po svemu sudeći pijanih) vojnika, u

po bela dana obili dućan mešovite i kratke robe Davida Abrahama, zvanog Docika.

Ovaj ugledni – u tadašnjim uslovima ugledni – dućan nalazio se u Donjem kraju, svega par stotina metara od deda-Kišove kuće. (Na zanimljiv način, ipak je Majkica bila poslednja do koga je vest o obijanju dućana doprla.)

Izlog i vrata dućana bili su zaštićeni metalnim roletnama. U trenutku kad je pred dućan stigla grupica razjarenih i pijanih zulumčara, one su bile spuštene. Znali su to ovi koji su pljačku planirali, pa su poneli pajsere i makaze za sečenje lima. Znali su, doduše, i to da se Docika nalazi kod kuće sa familijom, ali nisu ni nameravali da ga nateraju da im sam otvori dućan, nego su ispočetka hteli da je sami, uz strašnu halabuku, obiju.

David Abraham – neka mu je laka zemlja! – nije spadao među omiljene ljude u selu. Ali ne zbog toga što je bio izraelitske vere. U istoj veri su rođeni, osim drugih, Imre Balaša, Lipot Frankl, Mor Grabinski, Šandor Kertes, Đula Krishaber, David Kraus i drugi građani ovdašnji, ali prilikom promene, nakon „ulaska Mađara”, nikome nije ni dlaka zafalila sa glave samo zbog toga što su bili zakleti u Davidovu zvezdu.

Dociku, čini mi se, nisu naročito voleli ni njegovi istovernici. Svojim nadmenim držanjem „izborio” je antipatiju čitavog sela. Pa se ipak nije odselio, nije mu ni padalo na um da napusti selo, živeo je ovde veoma ugodno: njegov dućan pokrivao je čitav Donji kraj. I ja sam često navraćao kod njega odlazeći, ili se vraćajući od Majkice ili Tetuške. Docika je bio oniži, okruglast, ali veoma okretan čovečuljak. Nije samo stomak, nego je nekako sav bio okruglast. I bio je čio, žustar kao čigra. Ako pak u dućanu ne bi bilo mušterija, popeo bi se na pult, opružio bi se po njemu na leđa i terao inat ulici, tobožnjim ili stvarnim neprijateljima: „Ima kvasca,

ima, ali ne dam!” Pa je i obrazložio zašto ga ne daje: „Jer, kad ja imam kvasca, meni se uvlačite u dupe, a kad ga ima konkurencija, onda se uvlačite njoj.”

To bi mu se moglo čak i oprostiti: i mušterija može da bude mušičava, i mušterija laska onome dućandžiji sa kojim računa da će bolje proći. Ali ono što je, navodno, više puta izjavio, teško da bi mu neko oprostio: voleo bi da doživi, rekao je, navodno, da Međunarodni put bude oivičen odsečenim mađarskim glavama. Da li je zaista rekao tako nešto beslovešno? Ili su to izmislili i njemu pripisali? Jedno je izvesno: nekad je nekog i te kako uvredio. Spadao je među čuvene cinike svoje sorte. Naravno, to još nikome nije dalo za pravo da mu obije dućan. Ali to pitanje, izvesno, nisu postavili sebi oni koji su se naoružali pajserima, makazama i osvetničkim osećanjima. I koji su u sprovođenju svog paklenog plana imali i podršku vojske. Nisu ništa pitali, već su se samo derali. Uzvikivali su Docikino ime i nasrnuli na spuštene roletne.

Nekoliko minuta kasnije ološ je preplavila dućan. Počela je slobodna pljačka. Bilo je grozno i gledati kako se ljudi, sve gazeći jedni po drugima, satirući jedni druge, kao na kakvim merdevinama, pentraju na police, kako otimaju jedni od drugih po cenu žestoke borbe ugrabljenu robu, kako se deru, zapomažu i psuju, kako nemilice razbijaju, rasturaju sve oko sebe. Do članaka su gazili u prosutom šećeru pomešanom sa crvenom, žutom i zelenom bojom u prahu, zapetljavši se nogama u razmotane komade platna i štofova, ugazivši u gole eksere koji su štrčali iz razvaljenih sanduka, ridali su i urlali, dok je Docika, sa familijom, negde gore, na tavanu, tiho cvileo. Po svemu sudeći, više je to bilo pištanje. Ili, još verovatnije, nisu smeli ni da pisnu u svom skrovištu, pa ni da cvile. Od smrtnoga straha su, naprosto, zanemeli.

Ali posle nekog vremena – dole su hijene već unekoliko utihnule – Docika se ipak oglasio iz svog skrovišta. Tada su

već razbucali i tavan, mada tamo osim pasulja, nešto natrulo, prošlogodišnjeg luka i nekoliko praznih kutija, nisu ništa našli. U tom trenutku se kroz otvorena tavanska vrata promolila Majkicina glava. Povala se za belim, rasutim zrnima pasulja na širokim tavanskim stepenicama; ova zrna, tragove pohare, skupljala je štedro u duboki džep svoje kecelje. Njoj je samo to zapalo, komadi platna i štofova otplutaše Krivajom koja je tekla tu, u dnu Docikine bašte. Dućan je već bio temeljito opustošen kada je Majkica dotrčala na poprište događaja. Ona je zatekla samo nekoliko prosutih zrna pasulja. Ovi belo šljaštavi biseri su je i odveli put tavana.

Mora da ju je Docika prepoznao vireći kroz otvor na svom skrovištu, i nije morao da brine, bude li je oslovio, da će Majkica pozvati zaostale zulumčare. I Docika je poznavao Majkicinu krotkost, pitomost. Pa zar čak i ona? – mogao je da pomisli. Ali nije samo pomislio, već je i progovorio iz svog skrovišta.

– A vi, gospođo Kiš, šta tražite ovde?

Majkica je na trenutak ostala bez daha, ali je potom mirno odgovorila:

– Žao mi je ostaviti to što su ovi prosuli.

– Ali čije je to što su ovi prosuli, gospođo Kiš?

Majkica se tek sada uistinu iznenadila: kao da joj je tek u tom svetom trenutku postalo jasno da ne skuplja zrnevlje pasulja na svom tavanu. Odmah je i prestala to da čini i hitro se spustila sa mračnog tavana. I pohitala pravo kući, strahujući celim putem da ne nasluti štogod od svega ovoga Joakin Jožef Kiš, jer da je kojim slučajem doznao kuda se smucala, smesta bi je, najoštrijom sekirom, raspolutio. Ali je zrna pasulja sa Docikinog tavana ipak prokrijumčarila u kuću, u ogromnom džepu svoje kecelje.

*

(U to vreme jedan moj rođak zvao se Lajoš Budai, kasnije smo se uz vino i u razgovoru lepo sprijateljili, radio je u Peštijevoj kudeljari. Dobro su se našli, Budai u Pešti. Nedugo nakon pohare Docikinog dućana, vlasnik kudeljare stavio je na sto ispred svog, izvesno najboljeg, i po svojoj ljubavi prema kudeljarskom poslu poznatog radnika, tri komada štofa.

– Hajde, Lajoše, izaberi sebi jedan!

Stasiti momak, riđe kose i riđih brkova, okreće u ruci komade štofa, nadlanicom gladi fine tkanine. Šta je ovom Peštiju? Hoće da ga nagradi? Našlo bi se zbog čega, spada među njegove najbolje radnike, ako nije baš i najbolji, ali ipak... Međutim, ako je naslutio da ima nešto sa njegovom ženom... ne da bi ga nagradio, nego bi ga smesta izbacio, dobio bi nogu u tur... Nešto kasnije, ovaj krupni riđokosi čovek je preoteo industrijalcu njegovu lepu ženu, pa su se i uzeli.

Ali sada, to je jasno, industrijalac ništa ne sluti. Međutim, razgledajući štofove, Lajoš Budai je posumnjao.

– Da nisu iz one jevrejske radnje?

Pešti se nadmeno nasmejao:

– Ništa ti ne treba da brineš. Uzimaj i nosi!

– Meni iz te radnje ni besplatno ne treba.

Dve godine kasnije, neko društvo je pijuckalo u Babijevoj gostionici. Terevenka se oteгла duboko u noć.

Kad u neko doba, Pešti dobaci Budaiju, koji je gustirao špricere za susednim stolom:

– Idi, Lajoše, zafrljači, de, jednu cigletinu u Kertesov prozor!

Kuća Kertesovih nalazila se tačno prekoputa Babijeve gostionice, na drugoj strani Međunarodnog puta. Kertesovi su bili trgovci živinom. Još nedavno Kertes je kod Babija ispijao šricere sa Peštijem i drugom ovdašnjom gospodom.

Ali, u međuvremenu, ispostavilo se da Kertes nije arijevac. To su njegovi prijatelji, poslovni i ovi drugi, iz kafane, znali doduše i ranije, ali ta sitnica nije bila ni od kakvog značaja. To, da je neko Jevrejin. Mogli su ga zbog toga zadirkivati, ali ni dotični ne bi ostao dužan, od toga, ranije, međutim, niko nikakve nevolje nije imao.

Sada je, međutim, jedan drugi svet.

– A šta bi bilo da vi sami zafrljačite tu ciglu u Kertesov prozor? – odgovorio je Budai, koji je već i sam bio pripit.

– Ali, ako ti platim špricer? No, 'ajde, litru sa sodom?!

– Nemojte se naprezati. Hvala.

Da li je tako bilo? Trebalo bi poslušati i drugu stranu.

Ali to više nije moguće, svi su već otišli tamo, odakle bismo odgovor uzalud čekali. Ali, kad pomisli da bi ta cigla mogla te pijane noći da razbije prozor Kertesovih, pisca ovih redova i danas podilazi jeza.)

*

„Gusto sito, gde je retko” – ponavljao je deda Kiš hrknuvši kroz kratak smeh, onakvim kakvim se čovek nasmeje ne iz radosti, iz srca, nego iz ogorčenja, odnekud iz žuči.

Bio je to karakterističan smeh deda-Kiša, a gusto sito je ponajviše spominjao u mlađe doba: odgojili smo vas, deco, sada već možete ići, kud koji. Alo, marš napolje iz roditeljske kuće, ženite se, udajte se, množite se.

Pa, što se potonjeg tiče, stvar je išla prilično škrto, jer kada je na njih došao red da umnožavaju ljudsku vrstu, mnogo dece u kući više nije bilo u modi. Majkica je izrodila desetoro dece, a ono sedmoro koje je ostalo živo, izrodilo joj je, zajedno, jedva toliko unučadi.

Deda Kiš se i tome samo nasmejao svojim osobenim, duboko prezrivo, hrktavo smehom.

Nikad ga nisam ni video da se presrećan, samozaboravno, do suza nasmeje. Na sve je uvek gledao kritičkim očima. Ne sumnjičavo, već samo kritički: „Zar ne možete stvari urediti tako da od toga i vi imate neke koristi?”

Njegov na obe strane iskrivljeni nos, nasledio je njegov prvi unuk, Pišta Toma. Naime, taj šiljati, orlovski nos nije bio iskrivljen samo u profilu, nego i anfas. Njegov unuk je s ponosom nosio ovaj autoritativni nos. Ali nije samo to nasledio od dede, nego i njegovu narav. I svoj svečani šešir nosio je na glavi kao deda Kiš: ne bih se čudio ako bi se ispostavilo da ga je pred ogledalom pomoću libele podesio. U njegovom smehu, međutim, osim gorčine tu i tamo se probije i neka radost. Posle velike mise jednom sam seo sa njim u najmanju krčmu u selu, kod Pište Dudaša. Inače, Pišta Toma nije bio tip kafanskog čoveka, žalio je da ono malo para što je mogao da zaradi, troši na piće, tek je u retkim prilikama dozvoljavao sebi po neki špricer. Sada, posle četvrtog, počeo je neočekivano da se oduševljava. Jer do sada je samo kukao, poput Tetuške, njegove matere. Odnekud je doznao, a posle četvrtog špricera sada se toga setio, da su Joakin Kiš, odnosno naš pradeda, a i njegov otac, bili dobrostojeće gazde. Sada, posle četvrtog špricera, P.T. je sa zahvalnošću pomišljao na ove pretke, i nije mu se samo srce ispunilo toplinom, nego su mu i usta bila puna pohvala. Ako smo sada mi i siromašni, da siromašniji ne možemo biti, naši bliži preci imali su, bome, šta da udrobe u mleko. I sada nas to ispunjava ne samo zahvalnošću, nego i ponosom. I utehom. Neobična zadovoljština, ali za njega je ova zadovoljština bila prava: ako ja ni u čemu nisam uspeo, moji preci, pradeda, čukundeda, videli su bolje dane nego što ih ja viđam. U to ime trebalo je popiti i peti špricer. Ali svečani šešir na glavi T.P.-a ni posle petog špricera nije se ni malo nakrivio. Stajao je tamo i nadalje kao

kruna na glavi strogog kralja, kao zapovest, ili tačno onako kako bi stajao na glavi deda-Kiša, da je mogao sa nama, svojim prauuncima, da ispije koji špricer kod Pište Dudaša, ispod Kalvarije.

Samo što je tada On još počivao na zajedničkom groblju.
Ne *već*, nego *još*.

Jer, kasnije su preselili njegove kosti ovamo, na brežuljak iznad Krčme Pište Dudaša, na Kalvariju, u Počovu baštu.

Ali to je posebna priča, doduše, pisac ovih redova tu priču je već objavio na mnogim mestima i u različitim verzijama, a ispevao je o tome i jednu podužu, dirljivu pesmu. Ali onaj jedan i jedini Čitalac, kome je ovaj tekst namenjen, sva je prilika da je dotičnu pesmu zaboravio, a još je verovatnije da je nikad nije ni pročitao. Premda je ta pesma, bez šale, zaista bila dirljiva. Čim je nastala, zapazio ju je autorov mlađi sin, onaj koji se bavi ornitologijom, uzeo je i sakrio pre nego što bi je otac-pesnik pocepao. Tek je godinama kasnije dospela ponovo pred autorove oči, i to u pravi čas, jer je trebalo nečim da se zahvali za književnu nagradu kojom je, kao beletrista, upravo bio nagrađen. Zahvalimo se za nagradu čitanjem sopstvene pesme – tako je i bilo. Međutim, u toj dirljivoj pesmi pesnik se s izvesnom nostalgijom, setom, i krajnje sumorno seća ne samo deda-Kiša, nego – sa njim u vezi – i mnogo čega drugog; ne samo izumrlih Avara, nego i svojih najbližih koji su, takođe, krenuli putem ništavila. A naricati nad sopstvenom sudbinom, u to vreme, nije još bilo prilično. Štaviše, stvar je delovala kao poprilična, drska provokacija. Možda zbog toga autoru nisu ni čestitali najviši zvaničnici, pozvani da svojim prisustvom uveličaju svečanost primopredaje, inače, prestižne nagrade. Nisu mu pružili ruku. Autor je to u sebi odmah protumačio kao loš znak. Nije ga naročito uznemiravalo to da je napisao lošu

pesmu (nešto što bi potreslo svet zaista nije ni mogao da napiše, svoj hleb svagdašnji, srećom, nesrećnik ne zarađuje pisanjem pesama), nego da je u toj pesmi „rdavo progovorio u rdavom trenutku”. Bili smo već davno preturili preko glave one godine kada su moćnici mogli da NAS SAME nateraju da iz VLASTITIH priča istrebimo reči kao što su *pop, molitva, crkva, Bog*, pa čak i one kao što su *siročće i udovica*, ali bili smo, u suštini, još u tim istrebljivačkim vremenima. U međuvremenu prošlo je nekoliko dugih decenija – deda-Kišu su u ilovači, u koju su ga znamenite hiljadu devetsto četrdeset osme godine spustili i zatrpali, ostale već samo kosti i, kako se uskoro ispostavilo: njegov fraklič. I posle tolikih decenija, bez njegovog pristanka, te kosti, zajedno sa frakličem, trebalo je izvaditi. Razlog: zajedničko groblje sa zatvara, izravnavava se sa zemljom. Onaj ko može, i ko hoće, neka spasava kosti svojih mrtvih. Neka ih preseli u jedno od dva preostala groblja. Tako je došlo do deda-Kišovog „uskrsnuća”, njegove druge sahrane. Ipak je On bio kralj, pa i u smrti kraljevske sudbine.

*

Ekshumacija, kao obično, nije bio neki događaj. Ne treba plakati, uzdisati, opraštati se od pokojnika. Posmatrača više podilazi nekakva jeza od ponovnog viđenja sa nekim koga smo pre tridesetak godina ispratili na večni počinak. I šta je ono što smo videli? Gole, od naše pramajke, žute zemlje oglodane kosti.

Od deda-Kiša ostalo je samo nekoliko požutelih kostiju. Bez kraljevske krune. Ali svetlo dana je ponovo ugledao i onaj vitki, zelenkasti fraklič koji su mu, pun rakije, prokrijumčarili u kovčeg. Da mu se omiljeni fraklič nađe pri ruci, ako na drugom svetu ožedni. (Staklenku su, inače, staklodu-

vači načinili za nekog Verteša, trgovca ili apotekara iz Lugoša.)

Onih nekoliko ljudi: nekoliko žena, deda-Kišove kćerke, koje su prisustvovala otvaranju groba, mogle su se suočiti sa potresnom, uvek potresnom prvom rečenicom prvog pisanog spomenika našeg jezika: **VIDESTE LI BLIŽNJI MOJI OČIMA SVOJIJEM ŠTA SMO I ODAKLE SMO...** I valjda su ponovo oplakale deda-Kiša. Toga dana najmanje dva puta: kada su mu pokupili kosti – kao kakve okamenjene korene nekog vremešnog stabla, stare gledičije, i kada su ove mrtve, okamenjene korene smestili uz Majkicu, gore, na Kalvariji.

Nakon što su ponovo zatrpali grob, neko vreme su još dreždale nad njim.

– Našoj Majkici je božur bio najomiljenije cveće – rekla je jedna od tetaka, više onako sebi u bradu, u grobljanskoj tišini tek potcrtanoj blagom muzikom cvrčkova.

– A koje je bilo dedino omiljeno cveće? – postavio je pitanje drugi glas.

Na to niko nije znao odgovor. Možda nije ni imao miljenika među cvećem. Što je, ipak, jedva verovatno. Više je verovatno da to nikome nije rekao. Kao što ni za osamdeset i jednu godinu svog života nije imao mnogo toga da kaže svetu. Naročito nije imao ništa poverljivo da saopšti o njemu.

Ištvan Brašnjo
DOBROTVOR

Pišem, pisuckam, velim, šta bih drugo i mogao da radim, jer nikad se niko nije upustio u razgovor sa mnom, a da budem iskren, nisam ni sâm težio tome, uvek bih pre pozeleo da ih prebijem, umesto bilo kakve razmene mišljenja, ali, na kraju, ni od toga nikad ništa nije bilo. Ni od priče, ni od bati-na. Radije sam, uvek, odabrao tišinu. Nemost. A to je, u redu veličina, u najmanju ruku, ravno potrazi za Bogom. Premda je potraga za Bogom uzaludna rabota, pronaći će on tebe, kao što svaki poverilac nepogrešivo pronalazi dužnika, a tada je već, po pravilu, kasno za sve, umesto toga govorio sam sve vreme u sebi, u bradu, kao kakav maloumnik koji uvežbava diktiranje. Može li podneti zahtev za prinudnim izvršenjem?

Tražio sam da se objavi ispravka. Mada sam sve to sam napisao, svojeručno. Trabunjao sam beslovesno, sve pričajući Markove konake, nabadajući nasumice trice i kučine, gomilajući jezičke i misaone kalambure i stupice, mada – odakle meni i jedna kakva-takva misao? Nama nisu svojstvene misli, nego osvešćenje. S vremena na vreme postajemo iznenada svesni svoje, bilo klasne, bilo nacionalne ili beletrističke pripadnosti, i od tog naglog buđenja ovakve ili onakve svesti, čovek može da poživi neko vreme. A potom će se već desiti nešto drugo, kako diktiraju zakoni bivstvovanja. Na sve mora da postoji odgovor, kadenca – to je ono što, uglavnom, treba znati.

U neko vreme, na primer, želeo sam da budem komunista, prilično isplativa stvar, onaj ko je bio komunista uglavnom je

bolje prolazio, trebalo je samo da se drži smernica, što i nije bilo naročito teško, trebalo je voleti Tita i, isto tako, njegove prijatelje, Haila Selasija, Nasera, Nehrua, sa kojima se zajedno zalagao za uspostavljanje novog svetskog poretka (kasnije su abisinskog negusa elegantno zanemarili, i to niko nije želeo da primeti, mora da je bio beskarakteran prijatelj), trebalo je nadalje mrzeti tuđinske ideje i držati se socijalističkog duha koji je bio, zapravo, nepostojeći, bar tako tvrde oni koji su ga se držali, a od svih njih sada većina ponovo veruje u Boga, u mog navodnog kreditora, koji će jednom, sva je prilika, baš njih napujdati na mene, kao prinudne izvršioce, svoje tvrdoglave, uporne, agresivne male štrebere koji, evo, ponovo grade nekakav novi svetski poredak: fukara prostačka, ološ tupoglava, govnojedi, trebalo bi već jednom zaista udariti među njih! Jer će me još dograbiti, naneti rane, izmrčvariti...

Rane?

Rane ja, uistinu, nikad nisam imao: mislim, onakve brideće, upaljene, koje čoveku dolaze glave.

Imao sam jednu pesmicu, mora da je u polusnu dospela odnekud, posve je isključeno da sam je iz sećanja izbunario, jer u tom slučaju ne bih se potrudio da je zapamtim od reči do reči, doduše, nije ni bila duža od desetak reči. I ponavljao sam je u sebi, bez sumnje pod dejstvom nekog medikamenta, nije mi ništa drugo ulazilo u glavu, kao da su mi se vijuge na mozgu pohabale, bio sam go-golcat, kao drška violine.

A u toj pesmici reč je bila o vašim ustima, zatim o nekoj žeravici, ali nigde nijednog glagola, dakle, ni u kom smislu da profunkcioniše predikat, odnosno govorni jezik, ili – ko ovde uopšte govori? Haluciniram, ili sam posle trideset godina sanjao nešto: mora da zbog toga nisam u stanju ni da pričam kako treba, jer nikad ne sanjam – u duhovnoj sferi se,

zapravo, sa mnom ništa ne dešava, egzistiram samo na nivou koji se prostire na mojoj vlastitoj površini, pognut u pasu i isturenog tura virim kroz podrumske prozorče realnosti. Ne bih umeo tačno da ispričam neku priču, u najboljem slučaju znao bih samo ponešto da skrešem ponekome u brk, navukavši na sebe bes i milih i nedragih, pa na tom, tuđem besu parazitirao neko vreme, taj bes bio bi moj hleb, onaj nasušni, i s lakoćom bih mogao bilo gde da otpočinem.

U vreme starih, velikih marševa, pokreta, redovno bih, padajući u nesvest, zaostajao ukraj puta kao nekakva zanemarljiva spodoba kojoj bi iz istih stopa svukli čizme, a tavoriti takav pod svodom nebeskim... Bože, koliko su retki oni trenuci u kojima sam u uračunljivom stanju! Mada uvek čekam priliku da, priklonivši se okolnostima, počnem da se menjam u nezamislivom pravcu koji mi budu dotične okolnosti odredile i da, nametnuvši sebi strogu disciplinu, počnem da tvrdim nešto nadasve odlučno, uspravivši se na rubu jendeka, kao da nosim uniformu vremena, i na sav glas počnem da tražim da mi vrate obojke.

Ali ako neko ostane puka teorija i, brušen na odbačenim učenjima, postane sasvim proziran...

– Neka spodoba, polumrtva, zavija ka zalazećem suncu, posve nakrivo nasađena – bilo bi uskoro o meni formirano nezgrapno mišljenje, ili bi se sve to ionako jasno ocrtavalo na mom licu, i evo, bilo bi vreme da se od svega toga distanciram, i da se utopim u egzaltiranu sredinu koja ima nož, konopac, merdevine i druge neophodne potreštine, a ponajpre nepredvidivi duh, nastanjena na jednoj po svemu očajnoj strani sveta koja joj se – toj svetini – uzgred, već prilagodila, zaražena njenim teškim zadahom, telesnim isparenjima na kužnoj, šporkavoj, u vasseljsku noć utonuloj pijaci, i što bi još i od ovoga moglo da bude smešnije: provodim tu noć pod

gomilama zeleni, stežući grčevito u šaci jedan paštrnak sličan muškome udu, održavam ezoteričnu vezu sa svepreplavljujućim fluidima: a da li je to samo puka radoznalost, ili poistovećivanje – u prvom redu spustila bi se noć, i to bi bilo to.

Dakle, izašavši kroz kapiju jedne, smesta bih se našao u viru druge noći, utapam se u nešto, dok na rečima brusim svoj jezik, trudeći se da iznađem sebi heroja ili druga, koga bih mogao da prisvojim, i kome bih iza leđa, u mislima, mogao da činim ono što mi je volja, treskao bih mu o glavu lake, prolazne misli, kao da njima pokušavam da otkotrljam u stranu jedno topovsko đule, repliku onoga đuleta koje je za vreme jedne davnašnje opsade ispaljeno iz topa, ali nije pogodilo bedem tvrđave, već je palo na kamen i uz veliki tresak prepuklo na pola, a linijom pukotine ocrtao se u njemu ljudski lik, pa su ga onda ovde dugo pohodili, smatrajući ga čudom. Pisali su tada 1542. godinu, a danas pišemo 1992. i, u osnovi uzev, ništa se od tada nije promenilo, od kamenog đuleta, budući da se stvar može ponoviti, dužeg je veka i trajniji je crtež kredom i druge, svakojake škrabotine, onaj ko piše nešto drugo, zasigurno ima skrivene, nepredvidive namere, kao što ih ima i vreme sa svojim vlastitim proticanjem.

Sve, dakle, same vesele stvari nastupom preduskršnje, velike nedelje, kada su kokoške, prevazilazeći svoje snage, počele da nose sve sama jaja-blizance, dok svet čeka da stvari polako korodiraju, da padne rosa, i u toj iznenada nastaloj tišini na šta sam mogao da dignem glavu? – Na to da je, najednom, nastala ogromna i živa pukotina na mom arhaičnom mudroslovlju, i ova konstatacija ni po čemu ne bi zvučala bolje, da sam je izrekao u trećem licu jednine, uprevši prst u onog zamišljenog lutka koji jesam, ili kojim već predugo zamišljam sebe.

Svoj starostavni strah držim uvek na dohvat ruke, da bih ga mogao u svakom trenutku odenuti, i da u njemu zбриšem, kao u kakvom šljampavom i ludačkom šlafroku, ne mareći više za takve sitnice kao, na primer, da li sam muško ili žensko? Zanimala me je, naprosto, samo razdaljina koju sam imao da prevalim i iza koje bih, kako sam zamišljao, mogao da se osećam sigurnim – pretpostavljam da je to ona panika koja može da natera bilo koga da projuri i kroz sam pakao: dakle, kao da neprestano galopiram u sebi, zatvoren u vlastitu lobanju, jedan stravični, emotivni perpetuum mobile kojemu se neobično žuri, pa besomučno preskače i snove koji mu se tu i tamo ispreče na putu; jedini je problem kako izazvati njegovu zaustavljanje? Nekome, kome je pažnja na drugu stranu usmerena i ko je, pri tom, nepomičan...

Ponajviše volim filmskom negativu slične, injem posute noći na mom čelu, kada sam od sebe čagrlja na razapetu žicu nanizani, smrznuti konjski skelet, još me samo ovaj prestravljeni galop iz boljih vremena podseća na sebe samoga, odnosno, mora da postoje i drugi, neočekivani podsetnici, prizori pročelja kuća, škripa žaluzina negde visoko, ali ko bi sad i otvorio žaluzine, samo zbog toga da vidi, da oslušne moje cvokotanje slično škripuckanju gvozdениh šarki.

I šta bih, uistinu, hteo da postignem svojim mucavim, u sebe prigušenim govorom koji, kad ga prevalim preko usta, zvuči kao da ga stranac izgovara, kao da su me davno, vrlo davno postavili na ulični čošak za anđela-čuvara, i zaboravili me ovde, u mom vremenu, u onoj neispoljivosti čije motive više ni naslutiti nije moguće, dok me širma vetrom uzgibavane ulične svetiljke jednako nervira i, kao da stojim ispod nekog vodotoka, bije me u teme svojim bodljikavim blještavilom, premda je to samo svetlost, ipak ni po čemu ne izgleda drugačije od susreta dvojice neznanaca: mršavog sa

potamnelim, i oko čega će se ta dvojica na kraju složiti? Neće biti u stanju da, onako stojeći, obave razmenu svojih sadržaja, samo bi neka gusta, masna boja mogla da bude njihova zajednička materija koja bi, u laganom oticanju, unekoliko mogla da fiksira njihove manje-više sporne pojave.

Dakle, provesti određeno vremensko razdoblje u neodređenom odnosu sa bilo kakvom sredinom, balansirajući, takoreći, nad nepredvidivom provalijom okvira neke slike – jer, na kraju, stvar se drugačije ne završava – u tuđoj odeći naslikan, kao kakva najpre zanemarena larva koja potom, ipak, insistira na nekom momentu vrednom razmišljanja, i kojem ne pristaje nikakav zaprepašćeni izraz lica: gle, propupio bagrem u pustari! I ovaj bi prizor isprao sa mog lica ono što odozgo curi, voda, svetlost i sve drugo što se u njima pomešalo.

I ako bi došao po mene staretinar da skine moju sliku sa zida neba, zatresavši ovim pokretom na žicu nanizane kosti moga konja kojeg su još davno, koliko samo davno, zakopali. A onda otkopali, i sada je ovde. Tamo. Na tavanu jedne udaljene kuće koju, sâm svojom pameću, više ne bih mogao ni pronaći, psi litalice se pare ispod grma jorgovana koji je, možda privremeno, razapeo svoj šator pred njenim vratima.

– Sekirčetom po intelektualcima! – odnosno, kako bih sve to mogao drugačije preživeti? Treba da uzviknem nešto, da zabavim sebe dok pišem, kada već ne mogu više ničiji pogled da podnesem na sebi. Mene uglavnom beskonačnost tetoši i ušuškava, i pre mene, i posle mene – magla!

Žureći dole da bih dobio na vremenu, skoro da sam na stepeništu pao na nos. A onda: na šta bih ja uopšte mogao da utrošim dobijeno vreme? Moj radni vek prolazi i ovako, i onako, treba samo da mu dočekam kraj. Osvrnem li se, nema baš nekog trenutka o kojem bih mogao da razmišljam, i koji

bi se na neki način nadovezivao na događaje sadašnjice. Sadašnjost – jedino je ona sigurna, sve ostalo je krajnje neizvesno, poput vode koja kulja iz temelja crkvenog portala, a potom dalje, niz (tamošnje) stepenice. Sva sreća što se ne šetam tuda, mogla bi me poneti ta vodurina, ali odakle uopšte izvire, gde je njeno izvoriste, ukratko, polazište? Samo kulja napolje, liže mermerni prag, ispira ne baš tako starostavne kamene stepenice, ali ništa ne postiže, ako bih imao strpljenja, odvojio bih od svog preostalog vremena nešto i sačekao da prestane. I tada bih zapisao dan, čas i minut, a potom: kuš! Pa zar nije osmatranje moj posao? (Mislim ja.) Jer nije. Ono što bi trebalo da ja osmatram, ja sam već osmotrio, štaviše, oduvek sam i znao. Poznato mi je sve ovo pretvorstvo koje neprestano računa na slučajnost. Dobar dan, moj dobroćinioče!

Oto Tolnai

MORSKA ŠKOLJKA

Mali baštovani, patuljci-blizanci, teglili su na promenadi ogromnu, od pruća pletenu korpu. Kao da su vukli, cimali, dograbivši za uši, neko škrgutavo-jektavo biće, neko pokunjeno, mada do usijanja crveno stvorenje. Blizanci su sve radili zajedno. Čula se samo ta škripa, stenjanje, soptanje, jer kao da je gore, na terasi Vigadoa, slepom klavirštimeru na trenutak pošlo za rukom da utiša, da uskladi zvuk tanušnim slojem valjane vune obloženih drvenih batića sa horom ptica nastanjenih u gradskom perivoju koji je nosio ime kraljice Elizabete.

Jednom, kada se pohabala sukna presvlaka na jednom od ovih malenih batića BÖSENDÖRFER-a, pa je njegov glavić trebalo obložiti novim slojem fino valjane vune, skalpelom je isekao zadnje korice jedne knjige iz čuvene transilvanske edicije koja je bila uvezana u belu, valjanu vunu. Odavno smo već slutili da se slepi klavirštimer, koji je po pozivu dolazio iz Subotice (bili su češki muzičari, to je često i ponavljao, da je on poslednji češki muzičar u Subotici čije su pretke u svojim napisima pominjali braća Brene pa čak i jedan Kostolanji), ranom zorom zapravo i ne zamajava s BÖSENDÖRFER-om, već da svu pažnju usredsređuje na male pevačice perivoja, i da uistinu i nije klavirštimer, nego jedan veliki dirigent, kako je čika Miško Radač govorio, jedan Toskanini... A čika Miško Radač je baš nekako u to vreme bio postavljen za direktora muzičke škole, svojim

gudalom od ružinog drveta bez struna (uzalud sam se nudio da iščupam dlaku iz repova teških pomuraca koji su povazan dreždali ispred žitnog magacina, pa da zategne konačno strune i vrati gudalo basistima), redovno nas je tukao po prstima, to gudalo služilo je isključivo za to da lupa po prstima malih violinista... Naravno, mi smo se čika Mišku Radaču divili zbog jedne sasvim druge stvari, neko je naime jednom ispričao da je, kao mladić, svirao na luksuznim promenadnim lađama krstareći po Mediteranu...

Kada smo prvi put čuli ovu priču, Čabar je dodao samo toliko: to je vrh. Šta?! – pitali smo uglas. Bili smo doista svi vrlo radoznali: šta je, stvarno, vrh? Čabar nas je začuđeno odmerio, kako smo u širokim gaćama, do članaka utonuli u fuškijama posutu prašinu kolskog puta otvorenih usta čekali odgovor: pa svirati, na krstarenjima po Mediteranu. Iskreno, nismo imali nikakva saznanja, ni što se krstarenja, niti što se Mediterana tiče. Ali čim smo se razišli, smesta smo prionuli na brzometno popunjavanje rupa u svom obrazovanju. Sutradan je Menđi, čija je majka radila kao spremačica u biblioteci, kao uzgred, primetio: i Opatija je na Mediteranu... U dvanaestom tomu KONTUR-LOV *Velikog Tolnaijevog Leksikona Sveta* nije bilo ni pomena o krstarenju (bile su uvrštene samo odrednice *krstarica, krstaš, krstašice, krstaški rat*) niti u tomu BEKE-BRUTO, pod odrednicom *brod (brod egipatske kraljice Hačepsut, fenički trgovački brod, svečana španska galija na jedra i vesla, engleski klipperi, brod na parokotače sa Misisipija)*, nisam našao ništa o brodovima, luksuznim, promenadnim lađama za turistička krstarenja, ali sam se pri tome zadržao kod *čvora* i *čvorka*, na primer, pa sada konačno umem tačno da kažem kakve je boje gled na temenu mongolskog čvorka – naime, oko određivanja ove nijanse već smo se u nekoliko navrata posvađali: grimizno ljubičasta...

S druge strane, nema sumnje da je od tog momenta za sve nas Čabrovo određenje – krstarenje po Mediteranu – postalo apsolutno merilo. Naime, da je to: vrh. Čak se i Keša pokolebao – on se sve do tada spremao u Legiju stranaca. Jer do tada smo svi bili uvereni da je to vrh. Legija stranaca.

Premda su se patuljci-blizanci (šteta što niste od gipsa, rekao im je jednom u pijanstvu Olah, kamenorezač, jer bi stari Bednarec mogao da vas postavi kao ukras, mogli biste, noću, naizmenično, da zamenjujete gipsanu cigančicu u rondeli kane, *Canna indica*, ispred zdanja Čudotvorne banje: gips, gips...) trudili da svoje korake usklade tako da izgleda kao da se samo šetaju na glavnoj aleji, golema pletena korpa je još više škrgutala, bolno stenjala. Skupljali su žir sa zemlje, naime, toga jutra.

Neka ga samo kupe, bolje da ga oni smažu, primetio bi u takvim prilikama čika Drači, čovek takode izuzetno niskog (dubokog) rasta, mada ipak za jedan santimetar viši od baštovana (naglasak je uvek stavljao na metar: *santimetar*, tako je govorio); čika Drači je bio domaćin fudbalskog igrališta (a i sam je bio igrač, odličan bek, mada od one nešto grublje vrste, pa su mu i nadenuli nadimak, Drači-sečka, njemu povereni napadači su kao odrani, skalpirani, četvoronoške silazili sa smaragdnoeg tepiha, nosili su ih kući uvijene u čaršave), bolje da sav ovaj žir pokupe patuljci, nego da se na njega navade divlje svinje sa svojim malim prugastim prasicama. Treba li čoveka da spopadne fras kad naleti na njih, treba li da alarmira lovce, da pozove lovce ovamo, u perivoj kraljice Elizabete (jednom je taj perivoj, bar smo to mi, deca, tako znali, a druge takve stvari nisu zanimale, lokalna, iliti zavičajna historiografija još nije bila u modi, u društvu slavne pevačice Lujze Blahe, posetila i sama kraljica, pa je po njoj perivoj kasnije i dobio ime)! Tek tada sam uistinu razumeo

Nikolu Zrinjskog, dodao bi tekstu čika Dračija ložač Čudotvorne banje, kada sam se jednom ispred Kemenjeve (Agbabine) vile našao oči u oči sa jednim šugavim divljim veprom. A da bi čovek ispod prastarih hrastova nadomak Kemenjeve (Agbabine) vile ugledao prugaste divlje svinje, morao je stvarno da ustane ranom zorom. Jednom, vraćajući se, kao u bunilu, sa skautske smotre u noćnoj orijentaciji, i ja sam ih video. Pomalo već slep od dugotrajnog zurenja u zvezdane slike, nisam hteo da poverujem rođenim očima. Sva sreća, pomislih, što u šumi nismo baš naročito gledali pod svoje noge... I stvarno me je spopao manji fras, kako bi se čika Drači izrazio, međutim, ja sam se upišao od zadovoljstva pred prizorom malih, groktavih, prugastih stvorenja. Vepar se tada nije pokazivao, valjao se valjda u blatu uz mali trskar, kao da je pouzdano znao da se brčka u lekovitom mulju ispuštenom ispod guzova golišavih pacijenata Čudotvorne banje. A onda sam jednom, vrativši unazad očevid budilnik – otac je bio predsednik lovačkog društva – uspeo i da spasem život malih prugastih stvorenja.

Trebalo bi na neko vreme zabraniti ulazak u gradski perivoj, i – osim nas nekolicine – ostaviti u njemu još samo blizance-baštovane. I naravno, uzetog, najvećim delom dana posve nepomičnog čuvara parka kojeg bi ponekad čak i ptice pobrkale sa nekim drvetom, pa bi ga propisno oneredile. Plašili smo se da će ga jednom i detlić načeti, da će mu kljunom, poput metka, probiti srce, uprkos tome što je prošao, i preživeo sve frontove. Na kraju smo se već pobojali da ćemo se jednom, lopovskim merdevinama, pljačkajući ptičja gnezda, popeti i na njega, uzetog čuvara parka, apsolutnog prvaka mimikrije... A potom u perivoj puštati samo one ljude čiji koraci ne uznemiravaju male pevačice, divlje veprove. Patuljci, dakle, uzeti čuvar parka i alas Šundricka (koji se u

poslednje vreme radije bavi pticama i pčelama), mogli bi ljudima da drže kratke kurseve o tome, kako da promene korak, da bi ih potom male pevačice slušale kao što slušaju slepog klavirštimera, da im se divljač privija uz noge, kao uz uzetu nogu čuvara parka. Zanimljivo je da se divljač, primetio je Pijus, ne boji ni doktora Čatoa, banjskog lekara, ni on ne hoda poput ostalog sveta, naizgled kao da se batrga, ali u isto vreme ipak kao da lebducka koji pedalj iznad zemlje.

Dakle, patuljci su teglili žir u golemoj, škripavo-jektavoj pletenoj korpi. A u neko drugo doba godine, suvo lišće. Obaška ono boje kruške karamanke, i obaška ono kao krv crveno, boje džigerice. Tihamer je jednom primetio: barataju sa tim lišćem, kao čika Ivan, beloruski filatelista, koji posve različito, s pokretima posve drugačijeg karaktera i stepena energičnosti pristupa skandinavskim, albanskim, portugalskim, nemačkim ratnim, ili senegalskim poštanskim markama, o Tanganjikama da i ne govorimo... Blizanci su radili i danju i noću. Bez njih bi još više propao predivni perivoj koji je, svojevremeno, smislio i isprojektovao čika Bednarec. A od kada je čika Bednarec počeo da poboljeva, postavili su uz njega jednog komesara koji je odmah naredio da se okreće stabla (ne moram valjda ni reći da su majstori uredno okrećili i uzetog čuvara parka, i doktora Čatoa). Uz to, pokušali su da pokrenu i vodoskok. Među najlepše trenutke mog života spada i onaj u kojem su patuljci pokrenuli vodoskok i kada je povetarac prema nama naneo osvežavajuće raspršene kapljice. Dopuzali smo, ispod grmova šišanog šimšira i širom otvorenih očiju, iz neposredne blizine, posmatrali kako rade. Bez ikakve pomoći, njih dvojica, izneli su veliku agavu: AGAVE AMERICANA bila je preko zime sklonjena u staklenik. Moguće je da je ipak baš to bio njihov najveći domet. Velika agava: AGAVE AMERICANA, bila je tako golema da

je ne bi ni hrvači bili u stanju da pomere, iako je među njima bilo i državnih prvaka, štaviše, jedan od njih je kasnije završio u Legiji stranaca. Kolomašću su podmazivali ljuljaške, klackalice. A onda su ih lepo i isprobali. Najpre škripavo, a onda su posve bezglasno otiskivali jedan drugog. Izdaleka se činilo kao da se igraju. Igraju se veseli patuljci, klackaju se bezbrižno

bumbar, delipar, seo car na kantar

ali kad bi se čovek približio video bi da su im izbrazdana lica krajnje namrgođena, mogli bi svakog trenutka i da se rasplaču – kao što su mnogi ljudi u to vreme, bez vidljivog razloga, sasvim neočekivano, na neočekivanom mestu, briznuli u plač. Neobično je da na njihovo klackanje niko od nas nije stavio nikakvu primedbu, a bilo je vrlo malo stvari na svetu na koje – srećom uvek sa suprotnim predznakom – Čabar ili Kečenovič ne bi imali neku primedbu, za šta ne bi vezali neko oporo ili ironično objašnjenje. Prefarbalu su i gipsanu cigančicu. Minijumom i pećkarskim srebrom. Ako bih ja bio slikar, rekao je Čabar s divljenjem, nikad ne bih koristio druge boje, osim minijuma i pećkarskog srebra. Tihamer nije reagovao na ova Čabrova razmišljanja. Kečenovič je vršio direktni prenos događaja. Govorio je otprilike ovako: približili su se nadomak visine grudi. Evo sada joj čiste prevoje ispod pazuha – baš kao što je Duši, berberin, tetki Teriki Kral ponekad obrijao dlake ispod pazuha.

Međutim, glavu, lice gipsane cigančice mali baštovani nisu mogli da dohvate ni sa merdevina. Komesar ih je gadno izgradio, poslaće nekog, kako reče, visočijeg čoveka koji će žičanom četkom da pređe preko njenog lica, ali srećom taj visočiji čovek nikad nije stigao u Elizabetin perivoj, mada je

u to vreme, sa kolonistima, u našu varošicu prispelo mnogo grmalja. Njeno gipsano lice, na neobičan način, ostalo je živo. Patuljci su katranom premazali zidove klozeta, pozadi Vigadoa, da bi se kasnije u belim i u golubije sivim odelima pijani fićfirići oslonili na njih. I da se zalepe, kao na muholovku. Prilikom katranisanja Šoma je, uzdahnuvši žalostivo, primetio: Bože, kao da smo u brodogradilištu! A to je već napola Mediteran, dodao bi Pijus. Mada nikad nisu ni videli brodogradilište. Istina, Pijus je učestvovao, kao volonter, u izgradnji nove skele. On je bio magnet, magnetna potkovicica, kako je Čabar rekao, njegov je zadatak bio da pokupi pogubljene eksere. Tada je i čuo od tesarskih majstora da su Rusi pokidali sajle i pustili niz vodu našu skelu na kojoj se nalazio, vezan u jednom drvenom koritu, vodenoglavi sin novokneževačkog barona Sulpea. Skela je potonula, ali korito je otplovilo dalje... Od tog vremena i naš Jožika Jambor spava u jednom rashodovanom, nadvoje prepuklom drvenom koritu za šurenje svinja: nikad se ne zna, govorio je, kad će ponovo potop. Ostali su zagrizli. Zašto ne bismo izgradili ovde, u Elizabetinom perivoju – ne moram valjda posebno da naglasim: u potpunoj tajnosti – jednu lađu? Jednu, takoreći promenadnu lađu, za luksuzna krstarenja, dodao je gledajući netremice ispred sebe Jožika. I lepo bi je spustili niz Tisu u Dunav, a Dunavom lepo u Crno more... Zašto u Crno more, kretenu?! Zato što je i Jadran crn. Crn? Crn je sav Mediteran. Kažeš da je i Mediteran crn? Jeste crn, nego šta, odgovorio je Kečenovič: samo ga farbaju. Farbaju ga u plavo. Sipaju u njega vešplav. Naročito pre nego što bi ga slikali. Nemilice sipaju u njega plavilo. Ova primedba, ona koja se odnosi na plavilo, bila je na mene adresovana. Naime, baš smo tih dana dobili od oca jednu vriskavo plavetnu razglednicu (*anziks*) iz Raguze. Niko iz naše varošice nije još bio na Jadranu.

Nije bio čak ni matori Kečenovič, mada je on navodno više puta bio kojekuda u ilegali, budući da je još pre rata bio organizovani komunisti. Pa ni Čabrov otac, koji se pak više puta ženio – iz različitih krajeva zemlje. Iz čega je proizašlo da je Čabar imao za pomajku čas neku Slovenku, čas Makedonku, a čas kakvu monumentalnu Crnogorku, ako bi ga ova potonja razvukla po njokalici, bukvalno bi poleteo. Čabrov otac je bio i u rudniku žive u Idriji (Čabar je navodno imao kod kuće šaku čiste žive), penjao se na Triglav, i kupao se u bledskom, ohridskom i paličkom jezeru. Ali do mora stigao je samo moj otac. Kao da je predosetio: neće ni godinu dana proći, i strpaće ga u zatvor. Istina, porodica nikad nije uspjela da sazna kako je, zapravo, sa kim i zašto naš otac išao na more?

Jednom sam i upitao brata, starijeg brata, šta je Tata mogao da radi na Jadranu? Ništa, rekao je. Leškario je na plavoj vodi. Slana voda te održava na površini... Često sam sanjario o tome da je i Tata bio na onoj lađi koja je krstarila po Mediteranu, baš na onoj na kojoj je svirao čika Miško Radač – zašto bi me inače odmah među prvima upisao u muzičku školu?

Vrtlari-patuljci, ne obraćajući pažnju na nas dečurliju, na uzetog čuvara, na Dračija, na doktora Čatoa koji se vazda tu batrgao među cvetnim lejama, rondelama, na večito pijanog ložača Čudotvorne banje (čemu ložač u jednoj Čudotvornoj banji koja leži na vrelom zlatu?! – pitao je gospodin profesor Liška, umetnik fotografije, svakom prilikom kada bi se ložač umuvao u njegove umetničke postavke, a naročito kada je već postavka – živa slika – za njega postala važnija i od same fotografije), radili su i danju i noću.

Sadili sadnice. Polivali, povlačeći tamo-amo preteška, beskrajna gumena creva. Potkresivali stabla makazama mon-

tiranim na dugačke motke. Da, baš su oni, patuljasti vrtlari-blizanci negovali viseće vrtove neba! Stavljali uzdužno napukla stabla u zagrljaj čeličnih obruča, betonom plombirali njihove šupljine, napukline i druge rane nepoznatog porekla. Sakupljali, kao što su sada sakupljali žir, crveno lakovane plodove divljeg kestena. Teglili, vukli po kvarcom posutoj promenadi škrgutavo-jektavu pletenu korpu. Ali kuda? U koju svrhu, i zašto u tako golemim količinama? Jer divlji kesten, na primer, svinje ne jedu. Mada treba priznati da u Elizabetinom perivoju niko nije nikad ni držao svinje. Za loženje, primetio je Keša – Đura Lungovič. Nije to baš tako sigurno, kontrirao je odmah Čabar. Šta nije sigurno? Pa to, da im kestenje služi za grejanje, jer sasvim je verovatno da i staklenik leži na termalnom izvoru... Zašto naša kuća ne leži na termalnom izvoru, pitao se glasno Keša, koji se već dosta smrzavao u životu, zbog toga se i spremao, između ostalog, u Afriku. Zamisli, kako bi usrano bilo na jednom termalnom izvoru usred leta, rekao je Đura. Ima termalnih izvora u kojima se može skuvati jaje. Ja bih imao kokoške koje bi snele jaja pravo u izvor... Naši termalni izvori su u suštini mlaki, rekao je Čabar, samo što se o tome ne govori. Potajno ih dogrevaju. Šta? Pa termalne izvore.

Ali ako im sav onaj žir, sve ono kestenje ne služi za grejanje, šta rade sa njima? Usledila je duga tišina.

Svi znaci ukazuju na to, progovorio je Čabar, a mi smo se jedan za drugim polako okrenuli prema njemu, jer smo osetili da se Čabar ovom prilikom sprema da dotakne ozbiljnija pitanja nego prilikom njegovih uobičajenih, zajedljivih kontriranja: negde iza staklenika radi fabrika za proizvodnju gumica za brisanje. Fabrika gumica za brisanje? – pitao je neobično ozbiljno Keša. Negde iza staklenika? – pokušao je Kečenovič da precizira stvari. Ili možda baš u samom sta-

kleniku? – priključio se pitanjem i Pijus. Hoćete da kažete da ovi patuljci kuvaju gumu? – pitao je sav začuđen Šoma Šarnjai. Da, kuvaju, rekao je Čabar.

Kuvaju, dakle, one božansko ružičaste gumice?! – počeo je odmah da sanjari Jožika. Šta ti znaš o ružičastim gumicama, obrecnuo se na njega smesta Klića, koji je stvarno imao gumicu, dobio ju je od Foto Terike, dok je Jožika Jambor za brisanje koristio ugnječenu sredinu hleba koju je posle odstranjivanja, tačnije, razmazivanja greške, mogao i da pojede. Uostalom, nastavio je Klića, u osnovnoj školi gotovo da i nema šta da se briše. Da ti se možda nije desilo da napišeš da je jedan puta jedan: dva?! Ako bih imao onakvu ružičastu gumicu, ja bih bogami stalno pisao: dva. A onda bih smesta uočio grešku, latio se meke gumice... i to one ružičaste, nastavio je Jožika koji je jednom, sve na olajisanom podu, otpuzio napred do katedre učiteljice Pekličke i pomirisao – punim plućima udahnuo – miris male ružičaste gumice na vrhu *USA* olovke. I onda pao u nesvest. A vratio se svesti tek kada je učiteljica počela da ga delje palicom od bambusove trske.

Vuku, dakle, onoliki žir, onoliko kestenje – i kuvaju gumice! Čabrovo saopštenje je po svojim efektima prevazišlo i priču o mediteranskim krstarenjima. Čak i ako se uzme u obzir da je gotovo svakodnevno imao ovakva ili slična saopštenja. Ali tada, baš zato što je toga dana uspeo već drugi put da nas onako zaprepasti, Firo Kečenović je prešao u napad.

Nemojte ga slušati, Čabar samo trabunja bez veze. Pre svega: gumica za brisanje se kuva od kaučuka. Kečenović, premda nije čitao *Veliki Tolnaijev Leksikon Sveta*, ali je očeve agitprop-brošure, kako one iz predratnog, ilegalnog, tako i poratnog perioda, naročito one naučno-popularnog karaktera,

znao napamet. Firo je u pravu, stao je odmah na njegovu stranu Menđi koji je, međutim, i te kako čitao *Tolnaija*, i nedavno je, na primer, održao poduže slovo o *Žutaiju*. Ovde bismo na trenutak morali da se zaustavimo, čak i po cenu da prekinemo nit priče, naime, Menđi je tada uspeo da zaprepasti i samog Orbana T.-a.

Govorio je opširno, održavši bezmalo jedno celovito predavanje, što se Menđiki inače nikad nije dešavalo: o *Žutaiju*, pesniku.

Žutai je bio, naime, poslednja odrednica u *Tolnaiju* – i valjda zbog toga, zato što je bio poslednji, nekako ga je zavoleo, takoreći. Poslednji će biti prvi. Njega je, to se znalo, zanimala samo ova klackalica, to jest, kako će i on, poslednji (bili su jako siromašni, bio je jako loš đak, sedeo je cele godine iza poslednje, u magarećoj klupi, zapravo na jednom panju), jednom postati: prvi... I tako je proizveo *Žutaija* za prvog, najvećeg mađarskog pesnika koji ni po čemu ne zaostaje za Zrinjskim i Panonijusom koji su bili zapravo – onako kako je Petefi bio Srbin – Hrvati. Kao što je dopola Hrvat bio i sam Menđi, naime, njegov otac koji je bez traga i glasa nestao iz njihovog života pre nego što je Menđi i došao na svet, bio je takođe Hrvat, i to crnogorski Hrvat. *Žutai* je bio najveći, dokazivao je, iako njega nije dokrajčio, kao Zrinjskog, divlji vepar. Mnogo kasnije sam shvatio, tek kada sam i sâm počeo da se zanimam za ovog pesnika, da nam je tada zapravo izdeklamovao, gotovo od reči do reči, čitavu odrednicu *Žutai*.

Janoš *Žutai* rodio se u Tisanani. Odmah smo i odlučili, čim se bude otvorila granica prema Mađarskoj, a jednom će se otvoriti svakako, i to kod Reske: prvo što ćemo uraditi biće to da ćemo posetiti *Žutaijevo* rodno selo, potražiti i položiti cveće na njegov grob... Nemojte baš tako jako priželjkivati da

se otvori, dobacivao bi u tim prilikama Fero... Šta? Pa, granica... Zašto? Jer ćete tada kod Reske svi da reskirate... Mendi je čak ustvrdio da će, možda, i da se preseli u Tisananu. Ne želi, kako reče, čitav život da proživi uz majčinu suknju. I Keša je rekao da će jednom posetiti Žutaijevo rodno selo, ali krajnji cilj u njegovom životu i dalje ostaje Legija stranaca. I nadalje je često ležao, po čitav dan, na vrelom pesku. Privikavao se na Afriku. A mi smo ga zasipali mravima, krastavim žabama...

Dakle, taj Janoš Žutai je već stekao solidno pesničko ime kada je u jednoj kafanskoj tuči ubio nekog, zabivši mu nož u stomak. Osuđen je na robiju, pa je pomilovan, ali je iz grize savesti godinu dana kasnije izvršio samoubistvo. Njegova dela su, posthumno, objavljena pod naslovom *Žutaijevi spevovi*.

Čupko nije dozvolio da bude skrajnut, izbačen iz koloseka, nije dozvolio da se efekti njegovih saopštenja, time što će ih Firo naizgled podržati – zapravo rasprše. Premda je bilo očigledno da Žutai raspaljuje i njegovu fantaziju. (Nije isključeno da je od svih nas baš Čabar bio taj koji je prvi otputovao u Tisananu, jer je kasnije – čim se ukazala prva pukotina na granici – njegov otac počeo da se ženi iz Mađarske, iz raznih krajeva Mađarske, jer sam ja, iako sam vremenom postao, ako i ne baš onoliko uspešan kao Orban T., nekakav pisac, tek negde sredinom šezdesetih posetio Žutaijev grob i odao dužnu poštu – kao pred jednim od najvažnijih spomenika, monumenta naših dečaćkih iluzija: odmrmljavši Žutaijevim senima da sam na jednom krstarenju po Mediteranu, izvaljen u naslonjač, dok su drugi razgolićeni putnici uživali u igri delfina, prelistavao baš njegovu knjigu, *Žutaijeve spevove*, dodavši da nije isključeno ni to, da Đura Keša, oficir Legije stranaca, iako se kasnije oženio

Francuskinjom, pa mu deca ne govore ni mađarski, ni srpski, i dan-danas u svom vojničkom rancu ne čuva jednu malu zbirku pesama: *Žutajjeve spevove.*)

Tako je – krenuo je Čabar, i to na njihovoj liniji, u kontranapad: prava gumica za brisanje se kuva od kaučuka. Od čega bi drugog? A čika Bednarec, genijalni tvorac Perivoja (jadnik je bio baš na samrti) napravio je kardinalnu grešku što nije zasadio nijedno kaučukovo stablo, budući da bi termalni izvori Čudotvorne banje omogućili njihov ne samo opstanak, nego i ekspanziju...

I tada, da bi naneo definitivni udarac protivnicima, Čabar je nastavio da raspravlja o kaučuku kao takvom.

Urođenici ga nazivaju suza, rekao je. Suza? Šta suza? – pitao je Klića. Kaučuk, odvratio je Čabar. Kakvi sad urođenici? Šta će urođenicima gumica za brisanje?! – obrušio se Kečenovič. Da li možda i oni greše u tablici množenja, kao Jožika? Da li možda pišu da je jedan puta jedan: dva, ili čak: tri... Pa onda navale da brišu. Svi smo se glasno nasmejali. Urođenici od kaučuka ne prave gumice za brisanje, rekao je odsečno Čabar. Nego? – pitao je Pijus. Loptu, krele, odgovorio je Čabar kao da je kljunom čuknuo svaku reč. Umese ovo-like lopte, razmišljao je glasno Klića koji je bio talentovan golman, ako ništa drugo, bio je visok rastom, i smelo se bacao među noge napadača. Loptu? – pitao je Pijus koji, premda je hodao u odrpanim kopačkama, nije bio neki naročiti igrač – umese loptu od suze?! Baš tako, odgovorio je Čabar.

Iznenada nam se razvezaše jezici: lopta puna isplakanih suza... kapima rose puna lopta... Jednom takvom loptom ne bi ni bilo teško skinuti paučinu u gornjem uglu... Urođenici ne igraju fudbal, rekao je Kečenovič, fudbal su izmislili Englezi – i Karl Marks je dugo živeo u Engleskoj... Tačno, urođenici ne igraju fudbal, rekao je Čabar. Nego?! – pitali

smo u glas. Oni se samo loptaju. Dobacuju loptu jedan drugome, kao devojčice? Da, beskrajno se loptaju na prašumskim proplancima, čistinama...

Patuljci su baš prošli ispred nas sa prepunom korpom. Posmatrali smo ih iz lavirinta precizno šišane živice šimšira. Vuku sirovinu, šapnuo mi je na uho Jožika. I kuvaju štedro u stakleniku, sve do zore. Kuvaju, sve u šesnaest, dok gospodin doktor, posve onemoćao, opružen na kao šafran žutom podu, ubada sebi u venu iglu inekcije, da bi se potom pogrbiio iznad svog intimnog dnevnika, i mastilom boje ljubičica pisao sve do zore, ili da bi akao neku od pacijentkinja banje, sve hrop-tajući, kao kakav mastodont, i to od one izumiruće vrste. Kuvaju, dok ložać ispira golišave bolesnike muljem napunjenih kada. Kuvaju, dok uzeti čuvar parka pokušava da hipnotiše jednog leptira-kupusara: neka se svojevolumno natakne na ljubičasto usijani drač, da ga ne mora nabosti, kao na kolac nabiti, crvenoglavi svračak. Pre neki dan je iz raskupusane *Istorije mađarske lepidopterologije* čitao naglas o devičanskom začecu nikome drugome nego Tihameru, od koga je župnik male crkve upravo bio naručio jednu Devicu Mariju. Kuvaju, dakle. Ružičastu gumicu. Ali nije ni to isključeno, da ne kuvaju gumicu, rekao je Jožika. Nego? – pitao je Klića. Suze, rekao je Jožika. Možda proizvode suze u velikim količinama. I stvarno, posve je moguće da baš njih dvojica, naravno u savršenoj tajnosti, drže faktički Čudotvornu banju – za ogromne sume novca pojedini pacijenti kupaju se u suzama... Lopta od suza? – pitao je ponovo Klića koji je umeo da brani isključivo u sakou koji je, razume se, upasao u ogromne, debelo postavljene gaće. Patuljci mese loptu od suza, razmišljao je dalje naglas Klića, a potom je na tepihu od opalog lišća, boje kruške karamanke ili sveže pileće džigerice, usred lavirinta usečenog u šumu šimšira, na dnu

prazne – nadvoje prepukle – fontane, dobacuju jedan drugome. Loptaju se mali vrtlari. Poput urođenika.

Nije prošlo ni dva dana, Jožika Jambor se vratio na Firovu izjavu kojom se usprotivio otvaranju granice. Baš smo se bokali dudinjama u dvorištu Vincerovih. Stari Vincer je inače živeo s one strane granice, što se kaže: u matičnoj zemlji, pa se Jožika valjda vratio na temu granice baš zbog toga. Vincerovi nisu gajili svilene bube. Dvorište je kod njih bilo krcato zečevima, plemenitim angorama. Stoga rod dudinja nije bio ugrožen. Jedna je samo bila nevolja, pošto se radilo o crnom dudu, ako bi prezreli plod pao na angore, upropastio bi njihovo kao sneg belo krzno. Morali smo, dakle, veoma oprezno da zobamo, imali smo vremena da usput slušamo i Jožikinu priču.

Radilo se o tome da je Jožika, po majčinoj liniji (niko nije mogao ni da nasluti ko je Jožikina majka), imao nekog rođaka u Subotici: zvao se Gergelj Čučori. I kad god bi mu iskrsnuo neki problem, njega je navodio kao primer (kao što se Čabar pozivao na svog velikog prijatelja i poštovaoca: Janoša Haja, sa kojim je, navodno, u najvećoj tajnosti, razmenjivao albanske poštanske marke pomoću golubova pismonoša – izračunali su, naime, da će za manje od pola veka da se pojavi velika potražnja za albanskim markama, i da će među njima biti i takve koje će direktno ugroziti poziciju plavog Mauricijusa).

Taj Gergelj Čučori stanovao je 100 (sto) metara od granice. Između 13. i 14. karaule. Kada su Mađari ušli, karaule su preko noći opustele. U njima su počela da se igraju deca, poslužile su kao sklonište skitnicama, lovokradicama, raznim pomerenim likovima. Sve dok se jednog dana u 13. karaulu nije uselila jedna veoma brojna turska porodica

cirkusanata. Prezime im je, doduše, bilo čisto mađarsko: Silađi, samo što je svakome od njih, ako se tako uopšte može reći, kršteno ime bilo tursko. Stari upravnik cirkusa zvao se Mehmed, a jedan od njegovih sinova, sa kojim se Gergelj Čučori prijateljio, zvao se Abdula. Neki su tvrdili da nisu iz daleka došli, već iz susednog, prekograničnog (u smislu nekadašnje granice, naravno) sela: iz Prokletinje. Stari je Mehmed video neku fantaziju u karaulama. Valjda mu se učinilo da bi prazna karaula mogla da zameni iluziju cirkuske šatre, a stari pogranični pojas iluziju kretanja. Kao prvo, razapeli su konopac između dve karaule. Pa su se na tom razapetom užetu od jutra do večeri šećkale, vrteći svoje male, šarene suncobrane, mlade plesačice. I zaista, na njihove čudesne predstave (stari Mehmed je gutao sablju, Abdula je pak jeo novinsku hartiju u velikim količinama, i papir je iz istih stopa počeo i da mu curi kroz dupe u formi perforirane telegrafske trake!) narod je dolazio s obe strane, i iz Kelebije, i iz Prokletinje.

I šta si hteo time da kažeš, Jožika, digao je Firo svoje uvek oprljene obrve. Zar ne razumeš?! – umešao se sa krova Čabar. Ne, priznao je Firo. Ni ja, pridružio mu se, gađajući krišom zečeve, Pijus. Pa to, rekao je šćućuren podno dimnjaka Čabar, da granica može i sama da se otvori: kao neka ruža, na primer. Jožiki je prijala Čabrova neočekivana podrška, mada mu smela metafora, ona sa ružom (znao je, doduše, da je ruža jedan, zapravo, bugarski ili turski cvet, pa stoga i prilični svetu staroga Mehmeda i Abdule) ni njemu nije bila sasvim jasna. Čim se sledeći put sretne sa Gergeljom, pomislio je odmah, ispričaće mu Čabrovu ružu...

Stari dud Vincerovih je na neobičan način vezivao i mene za jučerašnji dan. Naime, upustio sam se sa Pićukom u jednu složenu razmenu. Pićuka je tražio po šaku đavoljih glavica (u

našim krajevima su kao ebanos crne plodove bivolčića, vodenih oraha tako nazivali), i svilenih čahura kao dodatak za bajonet iz Prvog svetskog rata (koji je zapravo više ličio na mačetu za krčenje šiblja) koju smo nameravali da menjamo za jednu dvospratnu, roloom snabdevenu peratonicu. Pićuka je dotičnu peratonicu nabavio od mlađeg Vincerera, i to zamenom za jedan neispravan budilnik, a ovu transakciju nisam mogao blagovremeno da preduhitrim jer sam baš tada i sâm bio usred jednog posla sa braćom Vincer: ponudio sam im očuvani mamutov zub za jednu malu busolu... Ali, nakon što sam proučio odrednice *svila* i *svilena buba* (*Bombyx mori*) u tomu ROS-TAV *Velikog Tolnaijevog Leksikona Sveta*, moj odnos prema svilenjoj bubi se ponovo promenio, premda su moje čahure bile, sve do jedne, bušne.

Naime, sa Pijusom i Kešom već smo odavno naumili da napravimo padobran od prave svile. Sada, obogaćen ozbiljnim znanjima, pomislio sam da bismo mogli da sašijemo padobran. A u tim okolnostima, svaka čahura mi je bila neophodna. Svaka čahura je zlata vredela. Nisam mogao da ih tek tako, neodgovorno delim šakom i kapom.

Svilena buba počev od 32. ili 33. dana, prelazi u razvojni stadijum lutke, gusenica iz usne žlezde luči tanku svilenu nit od koje stvara oko sebe čahuru, takozvani kokon. U tom stadijumu pojedini njeni organi se posve raspadnu, te se iz kašastog skupa ćelija formiraju novi organi... U zreloj čahuri stvrdnuta lutka zveckaa... Sirova svila se sa čahure skida na taj način što se one potope u vodu na temperaturi od 80° C, potom se čahure šibaju uz pomoć mehaničkih naprava sa rotirajućim četkicama, da bi se došlo do početka pravilne, kontinuirane niti. Kada se nađe početak niti, prelja prihvati 3 do 9 niti zajedno, provuče ih kroz prikladnu napravu i

namotava na vitlo. Za 1 kg sirove svilene niti potrebno je 5 kg osušenih čahura. Budući da su pojedine svilene niti odviše tanke da bi se mogle upotrebiti za tkanje, potrebno je usukati više niti u jednu, koja se namotava na kalem.

Dotle sam, otprilike, stigao u saopštavanju odrednice, kada su me Pijus i Keša prekinuli. Odmah sam shvatio da su njih dvojica već krenuli drugim putem što se našeg padobrana tiče. Pre svega, izlaprdali su stvar Čabru. Ništa jednostavnije, rekao je bez razmišljanja Čabar. I predočio im sledeći plan.

On se upravo nabacuje jednoj svilenog devojci, kao što se izrazio: anđelu, svilenkastom anđelu. Naime, mnoge od mladih kanjiških devojaka radile su preko, u poznatoj kneževačkoj svilari, kojoj smo i mi isporučivali ružičaste čahure. Posredstvom te devojke, svilenog anđelčeta, za par dana će doznati kako bismo mogli noću, neopaženo da uđemo u svilaru. Radićemo, dakle, sa gotovim materijalom, neka od njegovih pomajki ostavila je za sobom jednu dragocenu SINGER-icu... Za manje od nedelju dana, cenio je Čabar, moći ćemo da skočimo sa crkvenog tornja i, još je kao uzgred dodao, kako ne bi trebalo da šijemo jedan veliki padobran, nego tri manja, naime, nijedan od nas nije teži od 30 kilograma – a to je donja granica... Kao predujam, tražio je jednu Tanganjiku. Tanganjiku su ova dvojica, bez mog znanja, kupila od čika Ivana i isporučila Čabru... Video sam još Čabra jedne noći kako sedi na travnatom rubu jendeka sa devojkom, svilenkastim anđelčićem, ali kada smo ga nekoliko dana kasnije priupitali, odgovorio je: nažalost, čitava stvar oko padobrana postala je bespredmetna, on izlazi iz posla, naime, raskinuo je sa svilenom devojkom, mi možemo slobodno da se vratimo našem prvobitnom planu. A što se Tanganjike tiče (u Staroj Kanjiži – u dečjim rukama – nalazila se samo jedna Tanganjika) u novonastaloj situaciji, a s obzirom na to da je na

međunarodnom tržištu njena cena u međuvremenu skočila, može da nam je vrati samo uz određenu nadoknadu, recimo za jednog crno uokvirenog Ištvana Hortija i još tri bilo koje druge – mogu biti malo i oštećene – albanske marke.

Nije mi preostalo ništa drugo nego da nastavim da im iz *Tolnaja* čitam odrednicu *svila*:

U daljem postupku, sirova svila se stavlja u vruću otopinu sapuna da bi se od svilene niti odvojio njen lepljivi deo, takozvani sericin...

Taman smo apsolvirali složenu tehnologiju, Čabar je počeo ponovo da nas saleće. Uzeo nam je iz ruke tom ROS-TAV koji smo stalno imali sa sobom, ponovo je preleteo preko odrednice *svila*, te saopštio da je problem raspredalice praktično nerešiv.

Zamršene niti treba rasplesti i u tu svrhu materijal dospeva na raspredalicu. To je jedna vučjoj šapi slična sprava...

Tu je Čabar načinio kratku pauzu u čitanju. Obišao sam okolne bravare i mašinate, i bolnoga srca moram da vam kažem, deco: u Staroj Kanjiži trenutno nema nijednog majstora koji bi umeo da napravi tu vučju raspredalicu... Da li ste vi uopšte u životu videli vuka?! Malo smo se lecnuli. A onda je Čabar pročitao još dve-tri rečenice.

Zakučasti zupci glavnog doboša kidaju, cepaju materijal, dovodeći svilene niti u paralelu, a prolazeći između para metalnih valjaka niti ostaju izravnate i zategnute. Raspredena svila se mota na jedan drugi par valjaka, odakle dospeva na vitlo koje od njih formira pletenice...

Moj predlog je sledeći, rekao je ravnodušnim tonom. Tanganjika, kako smo se dogovorili, ostaje. Pridodaćete joj nekoliko komada srednje vrednosti (crno uokvireni Ištvan Horti, nekoliko oštećenih albanskih) i tražim još pola kilograma predratnih mađarskih masovnih maraka. I, okrenuo se

nečekivano prema meni, tražim još i jednu malu busolu, plus jednu spratnu peratonicu – sa velikim Koh-i-norom! – čiji rolo, ako su moja obaveštenja tačna, pomalo zapinje... Nije dozvolio da dođemo do vazduha. Sad se vraćam sa Jaraša, rekao je. Tamo sam na tavanu jednog salaša pogledao – i mogao sam čak svojim rukama da pomilujem onaj engleski padobran, na čijem je kraju, ako se još sećate, visio onaj ugljenisani pilot... Zaista, trčeći kao bez duše za bratom, video sam i sâm onaj čudesni padobran od kineske svile koji se zapleo u grane jedne stare masline – sa ugljenisanim pilotom, sličnim kakvom nagorelom panju koji se blago njihao na njegovom kraju, to jest na kraju složenog spleta konopaca i gajtana... Nažalost, za sada još ne znam da li ću moći da udovoljim zahtevima zaguljenih seljačića, znate i sami kakve su cicije, drmoseri, traže previše, premda je već oštećen... Oštećen?! – pitali smo uglas – a time smo se ujedno i odali, pokazavši našom žustrom reakcijom da nas je Čabar ponovo naveo na tanak led. Zaguljeni seljačići dozvolili su Faniki da iz njega iseče sebi jedno parče za kombine... Kombine od kineske svile?! Da. To je bila cena da je svaki od tih kretena, ponaosob, poljubi u međunožje... Ali, nastavio je Čabar, pošto se ponovo zabavljam sa onom devojkom, svilenim anđelčićem, neće biti nikakav problem da nabavimo komad svile i da zakrpimo padobran... mada sam pomislio i na to, kako bi bilo da i mi poljubimo Faniku u njeno međunožje – plus u obe sise, naravno... I sise? – pitali smo ponovo glas. Pa da, rekao je Čabar: i pritom bismo joj maznuli kombine... I sa ovim stvar je za njega bila svršena. Samo je još usput primećio da će sutra navratiti po busolu i spratnu peratonicu (sa velikim Koh-i-norom)... I odmah je počeo da ispituje Jožiku Jambor. Šta zna o Siladijevima? Da li su turski cirkusanti ugrađeni u gvozdenu zavesu?

Tada smo prvi put čuli izraz gvozdena zavesa (*Gvozdena zavesa*). Morali smo još dugo da njuškamo, da istražujemo, dok smo saznali o čemu je zapravo reč, šta ona znači, uzalud smo je tražili i u *Tolnaju*, i u *Leksikonu mađarskih trgovaca kolonijalnom robom*. Najpre nas je o ponečemu obavestio čika Pišta koji je, sa bangavom rukom, u pozorištu radio na postavljanju kulisa. Postoje velika pozorišta, on je već sa ženom bio u takvima u Pešti i u Agramu, u kojima se nakon predstave spušta gvozdena zavesa... U početku nismo mogli da skontamo u čemu je stvar, nismo mogli da zamislimo prozore na kulisama *Kraljice čardaša* sa gvozdenim zavesama... A Čabar je zapravo od Jožike hteo da sazna da li stari Mehmed i njegov sin Abdula još drže karaulu br. 13, jer ako je još drže – i ako ste vi voljni: mogli bismo i sa karaule br. 13 da skočimo sa onim padobranom od kineske svile, da skočimo dole – odnosno preko, u matičnu zemlju... Najpre sam pomislio na to da je Čabrova poslednja pomajka bila iz Mađarske, ali da smo njegovu pravu, rođenu majku sahranili ovde, na Malom groblju, bio sam i ja na sahrani, bacio sam i ja grumen zemlje na njen kovčeg, kao i svi odrasli... Sve u svemu, prihvatili smo ponudu, Čabar je uspeo da nam i sad svojim pričama zavrti mozak, da nas naprosto hipnotiše. Ali sutradan, srećom, nije se pojavio da uzme busolu i spratnu peratonicu (sa velikim Koh-i-norom), a trećega dana smo svi otišli na školski izlet, i to na Palić, gde smo u zoološkom vrtu konačno i mi mogli da vidimo živog vuka, i mogli da ustanovimo da ni po čemu nije strašniji od jednog vučjaka, štaviše, kao da je nešto i žgoljaviji... Vrativši se sa Palića, pokazali smo odrednicu *svila* Tandariju, sinu banjskog mašiniste. On je na brzinu pročitao redove koji se odnose na vuka, na vučju šapu, jer njega, kako je napomenuo, njega svila, kao takva, ne zanima – odmahnuo je, stvar je prosta kao

šamarčina, rekao je, i pročitao još jednu rečenicu iz narednice: *ova mašina se u suštini sastoji od jednog kontejnera za unos materijala i nazupčanog glavnog doboša...*

Često smo usred koprivnjaka nailazili na uzetog čuvara parka. Otkud na onom mestu toliko kopriva? Mora da postoji neka tajna... Šta bi inače tražio baš nasred srede koprivnjaka? I to kao da je samo koji trenutak ranije ljosnuo na nos? Ima nečega u zemlji sa čime samo kopriva može da se nosi... Nešto što kopriva krije... Da li to znači da bismo morali osmatrati i ovaj koprivnjak? A zaticali smo ga i na kolenima, kako grli, recimo, grm divlje ruže. Ne diraj ga, rekao bi u tim prilikama Firo Kečenovič čiji je otac, šuster, krpedžija, kao što sam već pomenuo, još pre kraja rata postao ilegalno organizovani komunista, ne diraj ga, njemu je ovako sigurno lepo, neka još uživa malo, neka ih miriše. Razne vrste lopuha, lopušine, ripnjaka, čkalja, velikih maljavih čičaka kao da je Bog samo za njega stvorio. Danima bismo ga posle trebili od njegovih bodlji. Istina, kako je Pijus tvrdio, a njemu je tetka namenila sveštenečki poziv, svi ti čičkovi, sav taj korov nisu Božije delo. Sve u svemu, često samo nailazili na uzetog čuvara parka, našeg najboljeg drugara – i našeg najvećeg neprijatelja, licem već sasvim utonulog u smolaste borove iglice, u rđom zahvaćeno, žućkasto opalo lišće. Kad god bi rđavo procenio rastojanje od jednog do drugog drveta, izvrnuo bi se poput vreće u šimšir, dračevicu, čaliju ili japansku dunju. Čak bi se i svračci sažalili nad njim koji pak nisu ništa drugo ni radili nego svojim svinutim kljunovima bezdušno tamanili, namicali na trnje, bukvalno naticali na kolac leptire, iz gnezda otete goluždrave vrapčiče.

A kada bismo tako naišli na njega, najpre bismo mirno, bez žurbe opustošili sva okolna ptičja, iznutra svilenkasta

gnezda. Skupocenim, doduše kradenim iglama za damske šešire probijali bismo pred njegovim očima i ispijali od krvi i cijana pegava, malecna jaja malih pevačica. I tek bismo se potom vratili, bez žurbe, kraćim ili dužim zaobilaznim putevima, i skidali ga sa bodljikavih grmova, trnja, i prislanjali ga o neko drvo ili zid. Odmah potom, čak i ne obrisavši s lica krv, krvavi znoj, mada smo mu mi nudili naše isprane krpuljke, kao da se ništa nije ni dogodilo, započeo bi nadasve složeno predavanje o tome da nam je glas još uvek tako tanušan zbog toga – mada ni Klićin, ni Pijusov glas nije bio tanušan, a neki od nas su baš mutirali – jer stalno pijemo jaja malih pevačica, ali doći će dan kada ćemo se zbog toga jako pokajati, jerbo nijedna devojka neće hteti išta da ima sa nama, pa ćemo biti prinuđeni da pijemo lužinu, sonu kiselinu, ili bar plavilo, da bismo se mogli oglasiti kao muškarci...

I sada smo se okupljali u napuklom (za vreme rata jedne zime nisu je napunili suvim lišćem, nisu je prekrili daskama pa se kišnica na njenom dnu smrznula i led je učinio svoje) betonskom tanjiru fontane. Opremljeni neophodnim alatima, bili smo spremni da započnemo iskopavanja iza Melnjikovljeve vile. Premda uzeti čuvar parka nije bio na vidiku, osećali smo da je negde tu, u blizini. Njegov oporo-kiselkasti vonj lebduckao je u vazduhu. Smrdi baš kao španska buba, rekao je Đura Keša. Ili kao strižibube za vreme parenja, dodao je Jožika Jambor. U ovakvim prilikama bismo se uvek podelili na dva tabora, iako osim Jožike Jambora niko od nas nije pojma imao kako strižibube mirišu, odnosno smrde, za vreme parenja. Krajnje je već vreme da gurnemo uzetog čuvara u vrelu vodu. Čabar, ležeći nauznak na prijatno toplom betonu, baš je započeo predavanje o filatelističkim zbirkama beloruskih prinčeva. U to vreme za nas je svaki Belorus bio, u najmanju ruku, princ – izuzev Kokorevljevog vozača, o

kojem se šaputalo da je bio carev dželat, da je u Petrovgradu bio carev najomiljeniji dželat. Keša je tvrdio da bismo tu okolnost, to jest da u našoj varošici živi jedna tako slavna ličnost, morali na neki način da iskoristimo. Kakva vražja korist od dželata, promrmljaše neki od nas. Mogli bismo mu možda isposlovati generalni oprost grehova, porazgovaraću sa velečasnim ocem Segijem, razmišljao je Pijus naglas. Ili da ga nagovorimo da održi nekoliko javnih prezentacija... A Firo Kečenovič je u najvećoj tajnosti pokušavao da nagovori Kliću (čiji je otac takođe bio, što se kaže, levo orijentisan, već je i bio održao nekoliko velikih govora, jedino nije bio u stanju da se odvikne od džepnog bilijara, pa nije ni mogao da napravi ozbiljniju karijeru, nije mogao da bude promaknut u Sentu, pa u Novi Sad, jer ipak ne priliči da se narodu pripoveda o lepšoj budućnosti uz džepni bilijar), da zajedno ubede gradskog šintera da mu negde na Kalvariji, ili negde nadomak Šerifovog salaša, odrubi glavu i da ga baci u bunar za crkotine... A ludi baštovan, onaj koji je oslikao bojom jabukovog vina čudesne kulise *Kraljice čardaša* bio je mišljenja da bi u neku od narednih predstava *Kraljice čardaša* trebalo vešto ubaciti efektnu scenu giljotiniranja, publika ne bi morala ni znati da gleda pravo pogubljenje... Dakle, Čabar je opisivao filatelističke zbirke beloruskih prinčeva. Igor ima poseban album sa nežigosanim Tanganjikama, rekao je, a nama je svima zastao dah, mada smo znali da Igor sasvim sigurno nije princ, iako farba kosu, i da navodno on vodi poslove, kao kakav muški madam, ilegalnog kanjiškog kupleraja na Ligetšoru. Meni je u to vreme Senegal bio predmet uže specijalnosti, mada sam priznavao da je Tanganjika u filateliji vrh, vrhunac, naročito nakon što sam u jednoj bratovljevoj knjizi pročitao nešto o životu i radu Henrija Mortona Stenlija i Lasla Mađara. Čabar je puštao lilave magluštine, hvalio je Tanganjiku preterano, da

bi potom budzašto pokupio sve albanske marke. Imao je teoriju o tome da treba skupljati marke malih, nikakvih državnica, jer se u njima stalno menja državno uređenje i oblik vladavine... za pedeset godina on će biti najbogatiji čovek na severu Bačke. Keša je skupljao švedske marke, Jožiku Jambora su pak zanimale isključivo portugalske. Keša Lungovič je skupljao samo marke sa greškom, a Klića marke sa crnim okvirima... Radilo se zapravo o tome da Čabar uopšte nije bio raspoložen za kopanje. Sa istom energijom, ubeđivao je Karčiku Sikiricu, inicijatora svih iskopavanja, mogao bih da prekopam i tetkinu baštu, ili da se priključim kubikašima u glinokopu. Karčika, koji će kasnije, naučnim metodama, na sesveru Bačke iz helikoptera tražiti Atilin grob (Keša misli, nedavno mi je to i saopštio, da ga je i pronašao, samo ćuti, kao da se usrao) pokušao je da se usprotivi ovoj tezi, odnosno, da kopanje nije ni izdaleka jednako sa iskopavanjem... Ali Čabar nije popuštao. Ja još nisam čuo da su ovi jadni kubikaši makar samo i jednom naišli na zlato... Treba da se specijalizujemo za poštanske marke, jednoznačno. I naši roditelji su pogrešili što su se prekasno specijalizovali, odnosno da se zapravo i nisu specijalizovali, ili su to učinili samo onako, krajnje uopšteno: za život kao takav... A kakav je po tebi život kao takav? – pitali smo. Pa, onako, sve u svemu, usran... Za marke, isključivo, rekao je odgurnuvši prezrivo od sebe ašov. Treba naprosto da se ušunjamo u Melnjikovljevu vilu. Ako Igor ima čitav album Tanganjike, onda Melnjikov sigurno ima dva albuma Tanganjike! Mi bismo i danas dali jedan azurni ili bledunjavi bež Mauricijus za jednu Tanganjiku, Čabar još uvek skuplja albanske marke (u međuvremenu se skrasio u Beču, ne znam kakvo je bogatstvo stekao upornom specijalizacijom), pa sam sklon da poverujem u to da bismo svoje živote promašili i da smo se zaista, jednoz-

načno i isključivo, opredelili za skupljanje poštanskih maraka (izuzev možda baš Čabra, kojem su na kraju albanske marke možda i upalile – jedino ako mu sina nisu odveli u vojsku na Kosovo, i ako nije tamo izgubio život poput mnogih kanjiških regruta, policajaca, vatrogasaca)... Neki je od starijih, valjda Doboš, kasnije poznati istoričar, ili advokat Konc, koji je kao dečak bio glavni ministrant, mada nikad nije obukao poput maline crvenu suknju (sam Bog zna kako je to izbegao, kako je to mogao sebi da dozvoli), znali su navodno i to da je Melnjikovljev deda bio član ekspedicije doktora Livingstona, da su zajedno istraživali Zambezi, zajedno krstili vodopade, zajedno izneli žive glave iz pustinje Kalahari, zajedno se skrasili, kako su verovali, definitivno, na obali mlake Tanganjike, počeli da gaje kokoške, da seju krompir... Ali starom Melnjikovu bila je dovoljna jedna jedina reč baćuške cara i već je pohitao kući, da se potom, do grla u snegu, ne bi zaustavio sve do Sibira... Kako drugačije i objasniti da u Staroj Kanjiži ima toliko neponištenih Tanganjika – za koje, u Subotici sam o tome konsultovao i Korhecove, znate, one koji imaju bicikli-osmosed (njihov je otac, industrijalac, sav svoj novac uložio u poštanske marke) i oni su potvrdili da se Tanganjike zaista plaćaju ne zlatom, nego grumenima suvog zlata, završio je Čabar.

Kažem, ležali smo na dnu betonskog tanjira, stopala su nam se doticala poput neobično lebdeće-vrcavih glumica vodenih revija. Jedan gušter, prekriven patinastim krljuštima, usporeno, kao u snu, upravo je krkačio jednog mrava. Bobodači su manevrisali gore-dole, kao da su se spremali da fosforescentnim crvenim bojama oslikaju narodnim motivima ivice betonskog tanjira. Jožika Jambor i Pijus posmatrali su s ne malim zaprepašćenjem kako par leptira-kupusara izvodi bludne radnje na rubu latice belog ljljana.

Naša jalova uzdisanja prekinuta su jednim stravičnim urlikom. Odmah smo shvatili da ovako bolno nije urliknula kakva afrička zver, nego naš drugar, uzeti čuvar parka. Kakav li ga je sad belaj snašao? Jer ovako nije urliknuo ni kada se, pruživši ruku za jednom retkom vrstom leptira, strovalio licem na gusto pletenu ogradu od bodljikave žice. Poskočismo iz betonskog tanjira i krenusmo u pretragu parka. Jožika Jambor i Pijus prvi su naišli na njega. I to ne na zemlji.

Mora da je krenuo od iškrabanog platana ispred Vigadoa – i ja sam duboko urezao u njegov trup jedno srce – do srebrnom bojom sveže premazane bandere pored zvezdasto formiranog šimšira. Sa te pozicije mogao bi da nas komotno osmatra u inače vrlo akustičnom betonskom tanjiru. Ali, sva je prilika da je potcenio rastojanje. Pokleknuo je već na pola puta, nadomak rondele crvene kane. I nije mu preostalo ništa drugo nego da, usred rondele, zagrlji veliku agavu (AGAVE AMERICANA). Svejedno šta, samo da ne tresne o zemlju – o Zemljinu Kuglu. Svaki njegov pad bio je, naime, neka vrsta evokacije sunovrata sa krova petospratnice u IX peštanskom arondismanu. Da, svaki put morao je da se strmekne sa krova te petospratnice. (Orban T. je kasnije u Pešti pokušao da pronađe tu zgradu. Po svemu sudeći, radilo se o poslednjoj zgradi u Nepsinhaz ulici, onoj koja je već, zapravo, gledala na Trg Republike i koju su – pored prijatelja Orbana T., izvesnog Noga, sa kojim se i popeo na krov, skoro da su i skočili sa njega, kako bi što vernije rekonstruisali za sebe sve strahove i bolove uzetog čuvara parka – zaposeli uglavnom Cigani i Kinezi...)

Ništa ni nalik prizoru pred kojim smo se našli, do tada nismo videli, mada smo ga već skidali, kako rekoh, sa bodljikave žice, vadili iz kontejnera sa oštrom metalnom strugotinom, spasavali ga sa odlagališta otpada fabrike

ogledala, iz još vrelog, tek gašenog kreča. Ni stari lav paličkog zoološkog vrta nije ovako bolno urliknuo, rekao je Orban, kada je šapom iz sve snage udario u tek zašiljene gvozdene šipke.

Zdepaste, ljubičaste bodlje probile su mu dlanove. Probile njegovo mršavo telo. Preko čitavu tonu teška, mesnata, pepeljava agava, ili kako je Orban uvek posebno naglasio: AGAVE AMERICANA, bila je najneobičnija – najegzotičnija biljka naše varošice. Orban T., koji je kasnije po vascelom Budimu i Pešti postao poznati pesnik, u više navrata nam je govorio o tome da agava: AGAVA AMERICANA, ima takvu bodlju koja je, uvećajte je samo u svojoj mašti, ako uopšte imate maštu: identična sa ebonitnom leđnom bodljom ajkule. Firo Kečenovič bi, međutim, na ovome mestu svaki put prekinuo njegovo izlaganje i uneo ispravku: ajkulina bodlja nije od ebonita, nego od bakelita! I tada bi svaki put iznova izbi-la žučna rasprava između Orbana i Firoa, o onim nijansama koje čine markantnu razliku između ebonita i bakelita. Prema Orbanovom mišljenju, bakelit je materija nadasve hladna, dok ebonit, ako ga na primer protrljamo, lepo će da nakostreši, praktično da digne, baš kao i topla, sumporna lekovita voda, kako se izrazio, žensko stidnično vlasništvo... Baš da digne? – pitao je Jožika Jambor. Da, rekao je Orban. Firo je, međutim, naumio da – nadugačko – priča o tome da je i njihov radio-aparat od bakelita, i da je na tom radiju, usred rata, njegov otac redovno hvatao čak i Moskvu... ali nikoga od nas nije zanimala Moskva, s obzirom na to da su prinčevi poneli sa sobom sve dragocene kolekcije poštanskih maraka i leptirova...

Nismo se usuđivali da priđemo raskravljenom čuvaru parka. Pa smo potrčali po banjskog lekara. I dok smo se vratili sa batrgavim, gojaznim doktorom Čatoom koji je svilenim

kravatama podvezivao svoje poput cvekle ljubičaste nožne članke (ja sam teglio pored njega torbu od zmijske kože krcatu niklovanim instrumentima koju je Pijus – uprkos tome što je pored ledeno hladnih niklovanih hirurških alata, niklovanog boksera i niklovanog brauninga u njoj bilo i mnoštvo pisaljki i četkica od lasičinog repa – nazivao naprosto mesarskim cegerom), jer je trebalo paziti i na njega, na lekara vazda staklastog pogleda, da ne zapne slučajno o dugačke vrhove svojih belih cipela, i da se ne opruži po kvarcom posutoj promenadi, da ne rascopa čelo sudarivši se sa nekim od platana. Teško dahćući, jedva uspevajući da artikuliše reči, saopštio mi je da će uveče svirati u banjnskom kursalonu. Štaviše, reč je o jednoj praižvedbi, dodao je još, na programu je, naime, *Jubilarni čardaš* pokojnog (sâm je prekratio sebi život) kolege Đule Roksera, i to sa nekoliko muzičara, kao gostiju iz Subotice, i posle ovih reči počeo je i sam da korača, ili se bar trudio da korača po šljunčanoj stazi kao kakav, na igru čardaša dresirani cirkuski konj. Sve ovo mi je saopštio jer sam ja listao njegove note kada su držali koncerte, ili pak svirali za ples na velikoj terasi, ispod platana sa čika Miškom Radačom (Čabar je listao čika Miškove note)... Bez njega i čika Miška, to je često umeo da kaže, kanjiški vatrogasni orkestar – bez obzira na to što su nekad kanjiški vatrogasci osvojili svetsko prvenstvo u Torinu – ne bi bio u stanju da odsvira ni *Sonatu pathétique*, a kamoli nekakvog Griga ili, kojim slučajem, neki Bartokov grubo rasplakani gudački komad... Dok smo se vratili sa gospodinom doktorom, profesor Liška, fotografski umetnik, Blankin otac, već je uveliko radio. Prekriven klotom, a on je već samo u izuzetnim trenucima koristio plašt od crnog klota, snimio je iz svakog ugla raskrvavljenog čuvara nabijenog na veliki kaktus (AGAVE AMERICANA) jakih, mesnatih, pepeljasto nežnih listova. Ponekad bi mu, doduše, krajnje

delikatno, saosećajno, ožalošćena izraza, popravio, namestio držanje glave.

Nekoliko godina kasnije dobiće diplomu na jednoj od zemaljskih izložbi foto-amatera – ako se dobro sećam, u Đevđeliji, ili u Ptuju – za fotografiju pod naslovom *Sveti Sebastijan*. Orban nam je kasnije objašnjavao da je ovaj jezivi zagrljaj, tačnije da su ove genijalne fotografije gospodina profesora Liške (nama je predavao nemački, a njegova supruga hemiju – zahvaljujući toj ženi smo se zapravo i odomaćili toliko u crnoj magiji, u alhemiji, mada su se naša istraživanja, ako izuzmemo poput ebanovine crne đavolje glavice, bila ograničena prvenstveno na belo kao takvo, tačnije, na gips), inspirisale gospodina primarijusa da pod istim naslovom – *Sveti Sebastijan* – komponuje, mada do današnjeg dana neobjavljenu operu, sa libretom na nemačkom jeziku. Joj! – rekao je Orban, u toj operi svaka nota je jedna jeziva bodlja, jeziva bodlja agave, iliti ajkule...

Slušajte samo – upozorio nas je Jožika Jambor, sve male pevačice perivoja su zanemele, kao prilikom štimanja klavira, čak je i detlić učutao. Otkad je detlić pevačica?! – pitao je Firo. Nije pevačica, ali je dobar u ritam-sekciji, rekao je Jožika...

Ovu tišinu – taj vakuum koji su iznenada uspostavile pevačice, prekinuće tek stravično tandrkanje bicikla policajca Milojka. Dojavili su mu da je neko prikucio sebe ekserima od sto milimetara na veliku agavu (AGAVE AMERICANA). I da se dere, kao divlji magarac.

U celoj stvari ipak je najstrašnije bilo to da ni gospodin doktor nije znao, nije se usuđivao, ili nije hteo da skine uze tog čuvara parka sa ljubičastih bodlji. Nego mu je, na razna mesta, zabadao ogromne inekcije. Kao kakav pomahnitali toreador, primetio je Pijus. Ovakve doze daju se samo konji-

ma, rekao je Đura. A Milojko (mada tek nakon što nas je naterao da napumpamo gume njegovog bicikla), lupkajući otvorenim dlanovima čas po pendreku, čas po futroli pištolja, zahtevao je od čuvara (ali i od profesora Liške i doktora Čatoa – budući da je bio tek pristigli kolonista, i osim nas dece nije još nikoga poznavao), da se legitimise i da smesta side sa one kurvinjske američke agave...

Mogli smo da virimo jedino kroz one prozore Čudotvorne banje (a bila je zbilja čudotvorna, samo na jednog čoveka nije delovala, na čuvara parka, koji zapravo i nije bio čuvar parka, nego je zbog sumporne vode postao večiti stanovnik Čudotvorne banje, perivoja, doživotno je iznajmio, naime, jednu od gostinjskih soba, i u njegovom slučaju je baš ova privrženost izgledala kao neko, svojevrsno čudo, što je odista i bilo, Čabar je tvrdio da poneki slučajevi zahtevaju čak i desetogodišnju terapiju, iako se znalo da se uzeti čuvar parka nije niti jednom okupao u žučkastoj vodi, Firo je bio mišljenja da će njega, pre ili kasnije, izlečiti sama isparenja), dakle, mogli smo da virimo, ili kako je Firo govorio: da gledamo bioskop, samo kroz one prozore koji nisu bili zastakljeni mlečnim ili jarko obojenim kvadratima debelog, punog stakla, na kojima nije bilo guste žičane mreže, odnosno, kroz one koje smo uspeli, kupajući se sa roditeljima, neprimetno da nasapunamo, i dakako ispred kojih je sasvim blizu stajalo neko stameno stablo sa gustom, prostranom krošnjom.

Sa velike lipe, na primer, pružao se pogled samo na krevet br. 34. A taj krevet je jedino u slučaju gospođe Veče i bio zanimljiv, jer ona se nije ni kupala, sve vreme je samo leškari la na ružičastom voštanom platnu. Golišavila se, zapravo. Gospođi Veče i nije samo odeća smetala, nego i voda, ona bi

najradije svukla i svoju rođenu kožu. Postoje takvi slučajevi, objašnjavao je Čabar, ima osoba kojima je naprosto tesno i u rođenoj koži. Ili je možda sâm Tvorac pobrkao... Šta? Pa kožu. Navukao kožu jednog manjeg, stidljivijeg čoveka na ovoliku masu mesa... Kod kuće nije mogla tek tako da leškari, da se golišavi. Gospodin Večeći bio je nadasve čedan stvor, nije voleo da se njegova žena golišava šećka na očigled njegovih kalfi i šegrta. Pa je jednom usijanim žaračem povukao dijagonalu preko njenih lepih, krupnih, kruškastih guzova. Na neobičan način, ali u slučaju gospođe Večeći upravo nas je ova pravilna dijagonala ponajviše uzbuđivala. Ne bismo ni poverovali da ju je gospodin Večeći povukao sa usijanim žaračem, da Čabrov brat od tetke, Todor Puhalek, nije bio šegrt kod gospodina Večećija. Danima se po stanu i po radionicama osećao zapah spržene kože i dlake – jer, objašnjavao je Čabar, i stidne dlake su se donekle oprljile, naime, gospođi je i otpozadi virio jedan malecni čuperak – i sada već nema sumnje da je taj zapah neuništiv, uprkos onolikom smrdljivom tutkalu, kojekavim kolomastima, odnosno, upravo obrnuto, sav onaj smradež od tutkala i kolomasti samo pojačava taj zapah spržene kože i dlake – pojačava, kako je Todor Puhalek pričao, skoro već nepodnošljivo... Sva sreća, dodao je Todor Puhalek, da gospodin Večeći jednom godišnje putuje u inostranstvo, i tada bi gospođa Večeći prošetala radionicama sa onom božanstvenom dijagonalom na lepim, velikim, kruškolikim guzovima, obrativši se čak ponekom kalfi, ili šegrtu, tražeći tobož neku iglu ili makaze. Tako da već i njih, šegrte i kalfe, uzbuđuje ona, usijanim žaračem povučena dijagonala po kruškastim guzovima, odnosno to da iz dupeta gospođe Večeći više nikad neće izrasti nove dlake, neće više otpozadi da proviri vitica stidnih dlaka, gospodin Večeći ih je spržio usijanim žaračem, kao što se pale dlake u

ušima zaklane svinje... I kada bi se izvrgnula na stomak, na onom ružičastom voštanom platnu, ustreperili bi i listovi velike lipe, kao da ih je dohvatio jedan mali, lokalni lahor, fini vazdušni kovitlac.

S druge strane, sa grana divljeg kestena pružao se lep pogled na mali četvorougao, fajansom popločani bazen. Neko bi se od nas uvek muvao ispred blagajne i smesta dojavio kada bi sedmica bila dodeljena ženskoj osobi. Ne znam da li sam već rekao, ili i ja saopštavam stvari s izvesnom zadržskom, kao što čini Čabar, koji je čak u stanju da poentu ostavi za sutradan: Nušika je imala pretplatu na sedmicu. Ona ne bi ni uzimala kartu za neku drugu sobu. Sedmica kao da je prirodno pripadala Nušikinom apartmanu, utoliko pre, jer je stanovala gotovo u susedstvu, na kraju perivoja.

Nušika je bila najlepša žena u našoj varošici. (Ovde bi trebalo unekoliko da pojasnim stvar, naime, naša priča obuhvata razdoblje pre *Kraljice čardaša*, Eva Tot tada još nije bila stupila na scenu, ona će biti heroina narednog perioda, druge polovine našeg detinjstva, mada u suštini još uvek četrdesetih godina.) Kao da je znala šta osećamo prema njoj, kao da je osećala, poput uboda od napornog rada (žudnje) obamrljih pčelica, svaki naš čežnjivi pogled, bila je toga verovatno svesna i u malom bazenu, mogli smo u svakom trenutku, gubeći svest, da se survamo sa kestena lomeći pri tome vrat – nije isključeno da je u sebi i brojala potmule udare o tlo mrtvih, polumrtvih tela. Nušika nije bila članica amaterskog pozorišta, nije nastupala u *Nervoznima*, niti u *Sudinici Sari*, ona bi odbila ulogu i u *Kraljici čardaša*: ona je sebe zamišljala isključivo kao filmsku glumicu. Nušika je to i bila: filmska glumica. Neko može da bude filmska glumica, elaborirao je pitanje Keša, i bez celuloidne trake... Mi smo bili njena

publika. Bolju publiku ne bi ni poželeti mogla. Uostalom, golišavih filmova u to vreme baš i nije bilo, nije isključeno da je to upravo naš pronalazak, golišavi film – doduše, bez celuloida, ali je golišavi film bez celuloida baš i onaj pravi...

Spustivši se na rub kreveta polako se svlačila. Polako, naime, dok se svlačila, svaki put bi popušila jednu cigaretu. Jednu sa zlatnim filterom. Čabra bi baš taj uvod najviše i uzbudio. Imao je značajnu kolekciju pozlaćenih opušaka. Dešavalo se, ako bih neočekivano banuo na njegova vrata, da ga zateknem kako zlatni opušak u uglu njegovih usana sija poput zlatnog zuba u ustima banatskih cigana-perjara... Sa opasačem – srećom, imao je vojnički, ruski vojnički opasač – vezivao je sebe za stablo lipe, da ne bi pre vremena surduknuo, a i da mu ruke ostanu slobodne. Jednom je njegova erupcija bila tako žestoka, da je zapljusnuo prozorsko okno, ali srećom Nušika nije ništa primetila, naime, baš se spremala da zaroni u vodu... Firo Kečenović se vezivao lancem, psećim lancem. Ako bi mu krv jurnula u glavu, trenutno bi gubio svest – i onda bi i po čitav dan visio, u nesvesti, na lancu. Ponekad bismo ga pogledali nije li se zadavio, ali mu inače nismo smetali, puštali smo ga da se izuživa na miru... Ja sam se svojim kaputićem zakopčavao za jednu zgodnu granu. Kada sam to prvi put učinio, sva dugmad se u trenu otkinula, ali sam iste večeri zamolio baku da mi ih prišije, pričvrsti kanapom, pomoću igle za šivenje vreća. Čuo sam kako je rekla majci: ovom detetu jako bije srce, mora uvek da nosi dobro zakopčan kaputić.

Ugasivši cigaretu, polako, pažljivo, vodeći računa da ne nagnječi pozlaćeni filter (bili su to inače poslednji dani tih cigareta pozlaćenih filtera, trebalo bi proveriti koje su godine, meseca, dana prestali da ih proizvode): lako je iskoračila iz gaćica. (Gaćice, kao termin, u našoj varošici prvi je u

kolokvijalni govor uveo Sveti Miško, od njega smo ga i mi preuzeli, naime čika Sveti Miško je u najbolje stojećim kućama peglao, jedino nije prihvatao da pegla donje rublje – gaćice.) Zanimljivo je to da je Nušika uvek sa njima počinjala. Sa gaćicama. Druge (pa čak i gospođa Večei) sa njima su završavale svlačenje, najpre bi se, naime, oslobodile haljina. Naravno, ja nemam onaj pripovedački, iliti spisateljski dar, kakav imaju Čabar ili Orban, da na najbolji način predočim – usporim, beskonačno usitnim, da u beskraj odložim, ili kako bi Klića rekao, sa obe ruke zgrabim – i da zatim ne ispuštam ovaj momenat.

Kako ih je ispod suknje, nagnuvši se tek malkice napred u struku, svukla. Ali samo do iznad kolena. Odande bi ih, bez pomoći ruku, jednostavno samo stresla sa sebe. Najčudesniji momenat cele operacije, primetio sam tiho. Kako možeš da nazoveš svlačenje gaćica operacijom?! – obrecnuo se Klića, kada smo kasnije, na dnu prepuklog betonskog tanjira fontane prepričavali, analizirali viđene, bolje reći: doživljene trenutke. Bio je stvarno čudesan, najčudesniji onaj momenat kada su gaćice same od sebe počele da klize, da padaju munjevito niz Nušikine dugačke noge, i pre nego što bi dotakle pod, ona ih je stopalom zakačila i, kao nerazdvojni deo istog tog pokreta, bacila gore, ispred našeg nosa, na kuku gvozdene vešalice. Za vreme trajanja leta ovih svilenih gaćica (s ovim letom ne može da se poredi let nijedne ptice, let nijedne ptice nije toliko čudesan, izuzev, primetio bi Čabar, ako u Africi ne postoje i od ovih naših svilenkastija pernata stvorenja), usledile su prve nesvestice. Onaj ko se od jednog trenutka duže zadržao na osmatranju gaćica, ko je od jednog trenutka duže piljio, proučavao onu tačku u kojoj svila neposredno komunicira, dotiče blago trljajući samu Nušikinu nutrinu, taj je nepovratno propustio čak i od ovog važniji deo

prizora, onaj kada je Nušika podigla haljinu preko glave i na trenutak-dva tako zastala, prema Čabrovom tumačenju: pozirala – naime, gaćice okačene o vešalicu mogao je čovek i kasnije da osmotri, recimo nakon što je Nušika zaronila u vodu, ili ako je preterano dugo obrađivala malom turpijom nokte na nožnim prstima. Treba ipak reći da je u tome bilo i izvesnog rizika, dešavalo se, naime, da je i haljinu okačila na istu kuku, pa u tom slučaju tada propuštenu priliku – do sledeće posete, maksimalno do nedelju dana (cela jedna sedmica bila je jednaka večnosti) – nije bilo moguće nadoknaditi. Iz ovih zgusnutih događaja usledile su nove, kratkotrajne nesvestice, vrtoglavice. Evo, već sam i potrošio sve svoje rečničko blago (ne mogu da se načudim Čabrovom i Orbanovom bogatom rečniku), potrošio i u beskraj ispruženu večnost, premda je Nušika tek sada pošla gola (Orban je upotrebio reč: naga, a Čabar: kao od majke rođena, ali meni ovakvi obrti ne leže, odnosno, ne vidim zašto bismo ovde umešali Nušikinu majku, koju sam dobro poznavao iz Manjijeve krčme, tamo je bančila sa kuglašima, kecali su je posle svake partije, onako u haljini, kroz poderane gaćice, ne jednom se čak i ispovratila na svoje dilbere) prema belim fajansom (nekada se Stara Kanjiža navodno pobratimila sa Fajansom, pa je bilo sasvim moguće da je reč o originalnim fajansima) popločanom bazenu. Kao da je pošla pravo prema meni. U moj zagrljaj, prema mojim raširenim rukama. Jer moje ruke su bile slobodne (kao i Čabrove i Klićine), i kako je Keša primetio, u tim trenucima već ionako nije bilo vremena za šibanje pevca, premda ja i nisam spadao među glavne šibadžije, iz mene je sutlija tekla sama od sebe, curila mi u cipele, i kao da sam zajedno sa granom, za koju sam bio zakopčan kaputićem, mogao i Nušiku prigrliti sebi. Prilazila je, tek onako, šetajući. Nušika nije više bila tako mlada, prem-

da je još bila devojka, velika devojka, imala je već i dvojicu-trojicu ozbiljnijih udvarača, ponekad bi je posećivali i neki tipovi iz Subotice. Video sam i sâm jednom kako ju je u rovu (u to vreme još nije bio zatrpan, nije se još tačno znalo šta će biti, hoće li u pesak iskopani položaji, rovovi jednom ponovo zatrebati) pričepio neki fićfirić iz Kneževca, u belom odelu, i kako ju je Zolika Vahta u kabini, na štrandu, muljao otpozadi sa onom njegovom kurbletinom, pa je zatim iscrpljen, pao na kolena i nastavio da je lizucka na istom mestu... Ali imao sam osećaj da u poslednje vreme, poslednih godinu dana ili dve, od kako smo počeli da je držimo na oku, pod prismotrom, od kako smo je svuda pratili, kao da se osamila. Imali smo osećaj kao da nas je prihvatila. Da nas je, svu deseticu, uzela pod svoje.

Da je uzela pod svoje i mene.

Njen hod ka vodi bio je prekinut jednim divnim trenutkom: kada je lepom, uzanom šakom dotakla bakarni rukohvat stepenica. Zatim bi podigla jednu nogu, da bi je spustila u zlatnu vodu, odnosno, da je u prvi mah samo dodirne nožnim prstima, da proveriti da li je dovoljno topla. Možda je u tom trenutku nastao i najveći razmak između njenih butina. I tek tada bi pošla dole, stepenicama, od kojih je već druga dopola bila u vodi. Zaustavila bi se na sredini malog bazena. Još uvek okrenuta prema nama. Zarivši, na neki način, svoje šiljate grudi u nas. Zatim bi se okrenula ustranu, pa nazad, i skliznula u prozirno zlato. Mi smo bili ubeđeni – naravno, o tome nismo raspravljali sa uzetim čuvarom parka – da je naša banja zbog toga čudotvorna, jer se Nušika kupa, leškari, lebdi u njenoj vodi. Njene stidne dlake (ovaj izraz čuli smo od starije dece, nismo tačno razumeli njegovo značenja, nije nam bilo jasno zbog čega: stidne...) lebdele su, plivale na površini nekako odvojeno od

tela. Njeno međunožje na taj način ostalo je posve nepokriveno, tačnije: nezaštićeno, kao da je među njenim slabinama sumporna lekovita voda, vrelo zlato, žuborilo u ružičastu morsku školjku – u našu morsku školjku. Nije isključeno da se neki od nas nisu vezivali za stablo divljeg kestena zbog toga što je ovde usledio trenutak, vredan rizikovanja čak i života, kada je čovek imao osećaj, bude li se survao sa grane – da će pasti tačno u taj mali bazen, u Nušikino međunožje...

Naš ogromni kredenac – mršavi Šarnjai, očevo drug (njegov sin bio je isto tako mršav, i postao je moj drug, jako dobar drug), više puta ga je već prefarbao – stajao je, prekrivši zapravo čitav zid (ni za dlaku nije manji, rekao je neko sve stenjući prilikom jedne selidbe, od oltarskog zida male crkve) tačno nasuprot našeg dečjeg krevca koji je, premda snabdeven rešetkastom ogradom, mogao bez daljnjeg da posluži i odraslima, naime, dvojica smo, moj brat i ja, spavali na njemu. Doduše, moj brat, nešto stariji od mene, u to vreme jedva ga je i koristio, spavao je napolju na dvorištu, dole u parku, ili na Tisi, na Majmunskom ostrvu, tako da je to smeđe rešetkasto zdanje, naspram oblakodera kredenca boje slonovače bilo, u suštini, moje carstvo. Rešetka nije ostala podignuta zato što smo se još smatrali, osećali decom, nego zbog toga što su nas one odvajale, štatile od odraslih, od spoljnog sveta. Da, te rešetke su nas ispunjavale spokojstvom, nikome od odraslih nije palo na pamet da se prebaci preko te rešetkaste ograde. Opis kredenca prevazilazi moje sposobnosti, a oduzelo bi i mnogo vremena. Rekao bih nekoliko reči samo o jednom njegovom, u odnosu na drugi, uočljivo zaobljenijem uglu, onom koji je bio bliži našem krevetu. Na njegovim gornjim policama bilo je još nekog porcelan-

skog posuđa, ali na donjim kao da se već rastakao onaj, za celinu kredenca karakteristični, hladni red. Ovde je bio nagomilan i veći deo okrnjenih, slomljenih porcelanskih figurica, bilo je među njima dosta vitezova, mornara sa razvučenom harmonikom, te veselih, ali i tužnih pastira. Vaza, kutija sa priborom za šivenje, jedan veliki, crni stoni časovnik bez skazaljki, polulitarski sifon za sodu, molitvenik, šoljica za kafu, limun. I sasvim na kraju, na samom rubu, i to na neobičan način tik pored one šoljice iz koje je tetka Kragnica redovno pricala mojoj sirotoj mami budućnost (naročito kada su nam oca strpali u zatvor, i kada je postojala stvarna opasnost da sa visokih planina na samoj albanskoj granici, gde su krčili šume, isecali jelke: pobegne u Albaniju, da postane Albanac – i da ga više nikad i ne vidimo), na čipki od žutog konca stajala je, godinama, jedna velika, ružičasta morska školjka.

ABBAZIA

pisalo je na njoj crnim tušem. Kad bih se popeo u krevet – često bih potrčao kući da se odmorim od reke, perivoja, železničke stanice, Malog jezera, fudbalskog igrališta, pozorišta, vatrogasnog i skautskog doma – i položio glavu na retko prani jastuk (nismo dozvoljavali da se pere, pošto smo veći deo našeg blaga držali upravo ispod jastuka), između treće i četvrte rešetke imao sam lep pogled u spiralnu nutrinu ružičaste, mada oko otvora sve crvenije morske školjke. Ako bi je neko preko dana slučajno pomerio, iako je reč bila, mogla da bude, najčešće samo o milimetrima, ustao bih, prebacio se preko rešetkaste ograde i, praveći se kao da u nekoj od donjih fioka tražim pampur, šrafčić, udicu, potkovicu, stari novac, u potaji bih je ponovo – egzaktno – namestio. A onda,

sa prvim tomom *Velikog Tolnaijevog Leksikona Sveta* – jer, zaboravio sam da kažem, i *Tolnaijevi* tomovi su bili poređani na odozdo trećoj polici koju sam mogao i bez šamlice da dohvatim – vratio sam se u krevet. Odrednica pod nazivom *ABBAZIA*, koju sam označio očevom vrištavo plavom razglednicom (Klića je jednom primetio da, ako bi mu bilo dato da najpre otputuje na Jadran, da ode na krstarenje nekom belom lađom, da lebducka na slanoj vodi, ne bi mu bilo žao da posle bude bačen u tamnicu, odveden da krči šume na albanskoj granici), nije baš bila naročito zanimljiva (istina, šta bi uopšte i moglo da bude zanimljivo u neposrednom susedstvu odrednice *AFRIKA?*), međutim, postojala je jedna rečenica koju sam i u ovom ništavnom tekstu podvukao:

Mediterranske biljke uspevaju pod vedrim nebom.

Što znači, dakle, da tamo, u *Abbaziji*, nema potrebe da se svakog proleća iznose velike agave – koje su, prema onome što se videlo i na razglednici, bile mnogo veće i od naše agave (*AGAVE AMERICANA*). I, nadalje, postojao je u tom *Velikom Tolnaijevom Leksikonu Sveta* i jedan crtež sa sledećim potpisom:

Jedna od najlepših tačaka Abbazije.

Opružio bih se, dakle, na krevetu i bacio jedan pogled na leksikon, na plavetnilo razglednice, na crtež i, ponavljajući u sebi čarobne reči kao što su Monte Maggiore, Quarnero i Volosca, prepuštao se magnetnoj privlačnosti ružičaste spirale, bez i trunke otpora sam dopuštao da me usisa, uvuče u sebe, da me samelje ta nadasve prijatna, andeoska mašina za mlevenje mesa, da me zatvori u sebe, da se na večito sklopi nada mnom ta, po rubovima krvava, iznutra nežno, sedefasto ružičasta biserna školjka. Više puta su me tako zatekli na delu. Ali, srećom, nisu ni slutili koga đavola buljim oči između dve rešetke. Niko nije slutio vezu između mene i pre-

cizno centrirane školjke. Slabašan je, malokrvan, rekla bi moja mati, pustite ga, bolje ako nam leži tu u kući, nego da se potuca napolju od jutra do mraka. Tuguje za ocem, rekla je baka: hteo bi i on da bude iza rešetaka.

Pazi, šapnuo mi je jednog dana u kestenovoj krošnji Jožika Jambor, pogledaj samo onamo. Gledam, odšapnuo sam mu malo više šušketajući, zar si stvarno mislio da ne gledam?! Misliš da ja ovde žmurečki jebem ježa?! Pogledaj samo, šapnuo je, još više zinuvši i izbuljivši oči: kao da su gipsanu cigančicu načinili po ugledu na Nušiku... Pogledaj... Nušika se još nije ni rodila kada su pravili taj kip. Kažu da je cigančica postavljena kada je završena zgrada Čudotvorne banje. Onda im je kao model poslužila Nušikina baka, šapnuo je fino preskočivši tetka Nušu, Nušikinu majku. Ili možda prababa, reko, još uvek sa izvesnim ironičnim prizvukom, mada sam shvatio, pomalo zaprepašćen, da je Jožika Jambor u pravu. I sada je, kao i najčešće uostalom, on video ono što zbog nečega mi nismo bili u stanju da vidimo. Brat mi je pričao da je i Slepí Tibika Vig sve video bolje svojim zamućenim zenicama. Vest o ovom otkriću, a bilo je to jedno od najvećih otkrića našeg detinjstva (inače smo svakodnevno, sto puta protrčali pored gipsane skulpture, proučavali je i leti i zimi) munjevito se raširila u širokoj krošnji divljeg kestena. Da je neko tada spolja posmatrao kestenovo stablo, uočio bi neizostavno neku veliku, do tada nezapaženu promenu na njemu, nešto što izaziva jedno novo, ne jesenje, nego i od leta letnjije godišnje doba. Dešavalo se, uostalom, da je divlji kesten dva puta cvetao. I dok smo se sabrali, Nušika se već obukla, i ostavivši vrata širom otvorena, misleći da ćemo možda opet da se prošvercujemo unutra i da ćemo se na brzinu okupati u vodi – stvarno, kao u njenoj

toploj, zlatnoj mokraći (bilo nam je lako da se u ovakvim okolnostima bavimo crnom magijom, alhemijom, pravljjenjem zlata!), i nestala bez traga i glasa.

Sedeli smo sve do večeri na jednoj od klupa, i zurili u gipsanu cigančicu na sredini cvetne rondele. Da, mogli smo početi sve ispočetka, mada smo već u nekoliko navrata imali osećaj da smo dokučili tajnu ovog gipsanog stvorenja. Mada smo mogli da znamo, a znali smo, i videli smo, da i odrasli svakodnevno padaju u njenu klopku. Nije bilo muškog stvora u našoj varošici koji, prolazeći pored kipa, ne bi ovlaš popravio frizuru ili, izvukavši hitro iz gornjeg džepa sakoa malecni češalj od govedeg roga, počešljao brkove.

Sutradan je Čabar zakazao sastanak sa Tihamerom. Našli smo se kod Malog jezera, u uskom, kamilicom obraslom pojasu između odlagališta otpadnog materijala fabrike ogledala i Bagijeve mašinbravarske radionice. Neki su čeprkali među otpadnim staklom, tek jedva faličnim vojničkim ogledalcima, a ostali među ljubičasto uvrnutim metalnim strugotinama. Dok je Čabar pregovarao sa Tihamerom koji je došao pravo iz gradske kuće, od Kalmana, u Počkovoj pratnji, svi smo se skoro podjednako isekli, raskrvavili. Ja sam najviše voleo kao vlas kose tanušne restlove ogledala... Čujemo da se ti ponekad baviš i plastikom? – pitao je Čabar Tihamera. Tu i tamo stvarno spičkam nešto od modre gline, rekao je Tihamer, jednom sam već modelirao u glini i Firovu veliku glavu, malo je falilo pa da njegov otac išamara još presan materijal, bio je ljut šta se zavitlavam sa tom glavurdačom, stari je bio ubeđen da je samo pitanje vremena kada će ova velika glava (mehur) da proradi i da nas sve redom prešiša... Tihamer je bio Zenov najbolji učenik. Rodio se s takvim rukama, objašnjavao je i velečasni gospodin, imao je već sve od rođenja u rukama. Umeo je bez šestara da nacрта

pravilan krug. Zeno, čika Miško Radač i glavna sestra Beatriks (koja je celog života slikala isključivo labudove, ali mnogo lepše od klasičnih majstora, tvrdio je gospodin paroh), pripremali su Tihamera za umetničku školu. Govorili su mu čas o Čajkovskom, čas o Svetom Avgustinu, a čas o Leonardu da Vinčiju i Segantiniju, Mihalju Munkačiju.

Isporučićemo ti toliko zelene gline iz glinokopa, koliko hoćeš, približavao se Čabar oprezno temi koja još nije ni nama bila sasvim jasna. Ma koji će mi kurac? – pitao je Tihamer. Ne treba mi više od dve-tri šake fine gline. I onda je još upitao: gde mislite da isporučujete svu tu glinu? Pa u pagodu, rekao je Čabar. U pagodu? – pitao je Tihamer sa nevericom. Pagodu nisu voleli samo šišmiši, nego i svi mi, nije pagoda bila nekad slučajno sedište starokanjiškog *Društva za slobodno puštanje kose i brade* koje je raspolagalo vlastitim, posebnim glasilom. Mi smo se zapravo smatrali pravnim naslednicima tog društva, iako su nas početkom svakog juna sve od reda ošišali do glave, a izuzev Ferike Šaša, koji je imao veoma jaku bradu, ali nije imao oca, nego samo mater, i još dve tetke (baš kao što je bio slučaj i sa Tihamerom), nikome od nas još nije ni u naznakama ispilela brada... Otpremićemo ti zelenu glinu u potrebnim količinama, ponovio je Čabar. Da, razumem, rekao je Tihamer. Vežbate za kubikaše... Čabra je najlakše bilo iznervirati razgovorom o kubikašima, naime, njegov jedini životni cilj bio je da izbegne u našoj varošici toliko čestu kubikašku sudbinu. Ali sad nije pokazivao svoje emocije, stvar o kojoj je upravo pregovarao, bila je veoma ozbiljna. I ti ćeš nam lepo izvajati Nušiku. Nausikaju? – pitao se Tihamer začuđeno, budući da su baš tih dana u pregledu grčke mitologije sa čika Miškom Radačem stigli do Nausikaje... Nausikaju?! – ponovio je Tihamer, podigavši pritom sa zemlje jedno veće parče

otpadnog ogledala iz kojeg su, kao sa kakvom modlom za vanil-krancle vadili mala, okrugla džepna ogledala – a mi smo u isti mah u tim okruglim džepnim ogledalima već videli blještavo, umnogostručeno Nušikino lice, štaviše, činilo nam se da i na poledinama ogledalaca vidimo fudbalska igrališta... Da izvajam Nušiku? – pitao je ponovo Tihamer, sada već bez okolišenja. Da, neophodna nam je replika, uključio se u pregovore i Orban, jer niko ne zna kad će nekom ludaku da padne na pamet da razbije onaj gipsani primerak (uopšte nije slučajno prva Orbanova pesnička zbirka dobila naslov: *Gips*)... Videlo se već da će Tihamer prihvatiti ponudu. Ispostaviće se kasnije da će to biti najveći skulptorski poduhvat njegovog života. Utom su se oglasila i podnevna zvona, njih trojica su stajali nasred gomile otpadnog ogledala, sunce je toliko jako upeklo, svako parče ogledala blještalo je toliko zaslepljujuće, da smo morali da se povučemo, pa tako nismo čuli detalje pogodbe. Nismo čuli šta je Tihamer tražio? Šta mu je Čabar ponudio? Navodno, u igri je bila jedna kožna lopta, ona Tanganjika koja je ostala kod Čabra, jedna skautska busola, ili kako se Čabar izrazio: kompas, jedno violinско gudalo, dva sanduka marmelade, jedan detektorski radio prijemnik i pola vreće mleka u prahu, ali sve to na nivou nagađanja. Sa Tihamerom smo se, dakle, dogovorili, ali teži deo posla je još bio pred nama: pridobijanje Nušikinog pristanka. Nismo imali pojma ko bi uopšte mogao da vodi pregovore. Čabrova prepredenost, brza pamet i drskost ovog puta nisu dolazile u obzir. Možda bi Orban T., ili baš Jožika Jambor, koji bi doduše u Nušikinoj blizini planuo i začas izgoreo kao parče papira, možda bi ipak baš on, zahvaljujući svojoj fluidnosti mogao da pride Nušiki, da je obleprša, osim toga bile su i druge komšije, sa badže njegovog tavana pružao se lep pogled na Nušikino dvorište – gde je, navodno, jedne

noći, a Jožika je rođenim očima video kako je Miha, koji je tada živeo sa tetka Nuši, vilama probo jednog bakutinog obožavaoca, švalera... I stvarno, na kraju je izbor pao na Jožiku Jambora. U to vreme Nušika zapravo nikog drugog i nije puštala k sebi. Bude li potrebno, razume se, platićemo i njoj. I za sve vreme imaće obezbeđene cigarete sa zlatnim filterom i krakedle u neograničenim količinama.

Zar ozbiljno mislite da nam golišava pozira? – pitao je Pijus. Ne, nego u zimskom kaputu, kretenci, obrecnuo se na njega Firo. Ali gipsana verzija je obučena, bio je uporan Pijus. Naša rezerva će biti gola, kasnije može svako da je oblači po nahodanju, pa čak i da joj iz pozorišta najmi kostime. Na šta je Tihameru skočio pritisak, šta je, zar vi od mene očekujete nekakvu lutku za izlog?! Uveče, posle večernje, počinjemo sa iskopavanjem i dopremanjem materijala, presekao je Čabar raspravu. Na kojoj će stolici sedeti? – pitao je Klića. Neće sedeti, nego će biti nalakćena na ovu vitrinu za sladoled. U međuvremenu neko treba da uglača poklopce za vanilu, punč i čokoladu. Treba li ogledala? – pitao je Počem. Na tavanu Reduta postoji jedno lepo, veliko ogledalo u pozlaćenom ramu, samo je na jednom mestu, uzdužno, napuklo. Videćemo tačno na prvoj seansi šta će sve biti potrebno Tihameru i Nušiki, zaključio je Čabar.

A ja ću doneti školjku, rekao sam tiho, skoro plašljivo, kao za sebe. Kakvu školjku?! – obrecnuše se na mene nekoliko njih istovremeno. Pa ABBAZIJU, odgovorio sam, opet kao za sebe. Koji ćeš kurac sa tom jebeno ogromnom školjkom?! – pitao je Firo Kečenovič. Pa da joj stavimo između nogu, rekoh. Da joj fino utisnemo.... Kome da utisnemo?! – viknuo je nervozno Čabar koji je, zapravo, rukovodio celom akcijom. Pa među noge mekog kipa, rekoh... Onu golemu ružičastu školjku?! – pitao je Klića. Da, rekoh, ABBAZIJU, i pre nego

što bi me izbubetali, polako sam se odšunjao sa lica mesta, preko nasipa, u pravcu Čudotvorne banje: da isceljujem na otpadu zadobijene rane i da, je li, bacim još jedan poslednji pogled – kako smo obično sa Orbanom govorili – na sam gips usred rondele crveno plamteće indijske trstike.

Marija Vašadi

SILENTIUM ALBUM

– Glasovi, sve vreme svog trajanja strahuju od tišine, ali je ipak tu i tamo prizivaju, jer bez nje ne bi ih ni bilo. A tišina, opet, jedva čeka da glasovi zamru i da se ponovo rode, jer bez njih ne može da postoji... – šaputao mi je Ivan na uho. Iako me je živo zanimalo to što govori, nisam mogla da ga slušam, jer nisam bila u stanju da pažnju istovremeno usredsredim na nekoliko važnih, ali vrlo različitih stvari. U taj čas je, naime, predstava završena, zavesa je pala, a Fružina, sedeći u prvom redu, jedva je dočekala taj trenutak, pa je skočila na noge – skočila u meri u kojoj je to njena gojaznost dozvolila i, okrenuvši se prema publici da bi rođenim očima, na koje je odnedavno ponovo progledala, osmotrila lica oko sebe. Da bi ih dobro pogledala pre nego što se razlegne aplauz. Da istovremeno, jednim pogledom, obuhvati sva lica. Eodem tempore, preduhitrivši ukrštanje, razmenu pogleda i mišljenja. Pre nego što bi po izrazu lica mogli, jednim pogledom, pročitati utisak koji je komad na njih ostavio, i pre nego što bi ih preuzeli i predali dalje, kao ministranti navalu smeha na velikoj nedeljnoj misi. Samo, ono što se razleglo, nije ni bio aplauz, već nekakvo mrmljanje, siktanje, šušketanje, poput šušora lišća i lelujave flore kada je zahvati prvi jesenji vetar. – Nešto mi se pričinjava, ali kao da nije sve baš ovako bilo – prostrujala je dušama strašna slutnja jednom već doživljenog. Obrušilo se na nas veče, neočekivano, kao obično u bašti gostonice kod Kamene koze, jer sunce je bilo baš na zalasku, ali

gusto rastinje, orlovnjačom posve obrasli senik i ružama puzavicama prekriveni visoki zid od grubo tesanog kamena, bacali su tamnu senku na sve što su obuhvatali. Najpre je iz Jozefine provalila bujica: – Šta sve nisi izmislila, Fruška, uopšte nije tako bilo, nisam nikad ništa imala s Justinom, i otkud ti to da je, osim Marka, čitava familija bila protiv mene?! Pa zar nisu baš nas pominjali kao primer, širom Bačke, jer je kod nas deoba bila nepoznat pojam, niko se od naših nikad nije hvatao noža, od Bičkeševog salaša do Srema nisu oka skidali sa nas, pa ipak nisu našli ni najmanju pukotinu u našoj bratskoj slozi i ljubavi. I kakva Kamena koza, kakvi bakračići... Nije Vodolija, nego Vila Ravijojla! – ispravio je Mark naziv konkurentske gostionice koja je zapela da upropasti Kamenu kozu. Jozefina se, međutim, nije lako dala zbuniti. Podigavši spojene, guste obrve do sredine čela, ovako je nastavila: – Zajednički smo odlučili, Justin, Mark i ja, ti si tada još bila glupava balavica, devojčurak, nas troje smo odličili da je nazovemo kod Divlje ruže, tako je i bilo. Na mermernoj ploči kuhinjskog kredenca čije su šare, slučajnim delom prirode, pokazivale predivni zimski krajolik – nisi valjda i to zaboravila? – zajedno smo na njoj mesile testo i filovale tortu nakon što smo proučile Petroneline i Valerijine beleške i savete koji su obuhvatali čak i specijalni način pripremanja grate-preliva i umaka od ringlica. Justin u to vreme više nije imao nikakve veze ni sa čim! – I drugi su hteli da kažu po koju, ali bezuspešno, pa su zbog toga, sve se nadvikujući, gestikulirali, uglavnom mlatarajućim rukama prema Fružini i njenim oponentima. – Justine, ti nisi nikad beležio ni prihode, ni rashode, ja sam morao stalno da šiljim plajvaz, a kamoli da si dnevnik vodio – vikao je Mark. – A naša ulica nikad nije bila Zmajev šor. Oduvek se zvala Gospodska ulica. A onda ratovi! Nikad nisu ni izbili, a

kamoli harali, što reče, širom sveta. Štaviše, i nekadašnji neprijatelji su se, svi redom, pomirili. To si trebala da napišeš, a ne da zgrneš onoliku papazjaniju laži – nastavio je Mark u jednom dahu. – Novine nam već mesecima pune glave time da evo, konačno, možemo da odahnemo, jer je ovaj vek iza nas prošao bez ikakvog krvoprolića i bez ratova, bez ispoljavanja animoziteta bilo kakve vrste, i da se pokazalo da čovečanstvo može da proživi čak i sto godina u potpunom miru trpeljivošću krotkih duša. – Što znači da se čovečanstvo popravilo i da je njegov život krenuo drugim smerom! – viknuo je neko od Petrovčana. A potom se opet svojom prodornošću izdvojio Markov glas: – Otkud ti to da sam se ja u Sibiru namrtvo smrznuo! I da je Grinberg, naš najmiliji šogor, nekakvim specijalnim vozom otputovao u beskraj! Da su spaljivali ljude! I da smo Ilonu opljačkali i prebili! Naprotiv, svi su je voleli, ponosili smo se njome, jer je bila nekako fina, drugačija od nas, a ni ti nisi nikad oslepela, i to si debelo slagala! – šištao je. – Ko ti je ta Veronka? I neki čukundeda Avram sa nekakvim svetom koji se pentra na planinu? I onaj ćelavko sa kačketom čije je učenje, navodno, raspalilo najšire mase? O kakvim si to pogubljenjima pisala, fantastična licemerna? Već si i kao mala bila velika lažljivica, i sada si izmislila vojnike i močilo kudeljare. A Eržika Niko je sa trojicom svojih sinova dolazila kroz donju baštu za naš sto, da zajedno pristupimo nedeljnom ručku, kao što bi rajska ptica sletala na zemlju! Zar da smo mi zaključavali pred njom kapiju, kada je ona naša krv sa svom trojicom njezine kopiladi! A ona naskroz iskrivljena slika o našoj materi i potpuno izmišljeni scenario događaja na groblju sa mucavim crkvenim pojcem, naprosto su skandalozni i uvredljivi! – vikali su, skoro u glas, razjareni rođaci. – Ali sve to moglo se dogoditi i nama, i drugima, a

budućnost... i umetnost... – vikala sam iz sveg glasa, ali me niko nije čuo, naime, u čitavom komadu jedino su moja – gospodskom nazvana – teška bolest, i moj leptirovom zvižduku sličan glas delovali istinito, ali iz posve drugačijih razloga, no što bi se moglo zaključiti iz premijere Fružininog komada. – Mauro, ti nisi nikad, istina, naučio da plivaš, jer si za to bio suviše lenj, a i vode si se bojao, pa tako nisi ni mogao da postaneš mornar. Nije te bilo nekoliko godina, kao da si u zemlju propao, a onda si se pojavio s onom nakazom od deteta, morali smo da ga krijemo od sveta. I ti si se krio od sramote, i rođena porodica te se odrekla, jer ni za šta nisi bio – vrištao je neko iz poslednjeg reda. – Fruška hoće da odlučite, sada, posle svega, nakon što smo *dovde* dospeli: da li bi vredelo *tamo* živeti, onako kako je to ona napisala! – zagrmeo je neočekivano snažnim glasom pradeda Filip, na šta su nakratko svi utihnuli. Ovaj glas značio mi je tada više i od bulbulove pesme: izrekao je misao o tome o čemu je Fružina u svom komadu – zloupotrebljavajući strpljenje gledalaca – toliko nadugačko raspredala i što sam ja, nastojeći da nadvičem graju, i sama želela da objasnim. Oduvek sam znala da se pradeda Filip, Fružina i ja krećemo istim putevima, poput čudesno usklađenih generacija artista koji na konopcu, razapetom između dva tornja, istovremeno žongliraju na biciklima.

– Apsolutna pratišina se ne može pobrkati sa parcijalnim, te, po prirodi stvari, konačnim tišinama nakon nastanka sveta. Samo što ni veliki nihil, ni crna tišina nisu beskonačni – nastavio je Ivan izlaganje svoje teorije. Nije obraćao pažnju ni na predstavu, ni na graju, kao da ne sedimo ovde, među tolikim svetom, već kao da dreždimo na blagom suncu pred otvorenim vratima kapele iz koje bije vazduh zasićen zadahom smrti, umilno hladeći naša leđa. – Ova tišina nad tišina-

ma... nagnuo mi se bliže, osetila sam na kosi njegov dah, pa ipak nisam mogla da čujem njegova razglabanja o tajnama univerzuma, jer je promukao glas deda-Justina nadjačao sve prisutne: – Antune, Gregore, niste vi nikad bili peštanski fić-firići, ni blizu, sa mnom ste ovde zajedno obrezivali vinovu lozu, pucali na gavrane i koledarili zimi. U Pešti sam prvi put bio već kao odrastao čovek, nije mi ni palo na pamet da zazjavam po gospodskim kafanama. I da ti kažem, Fružino, time što si pomenula svoje kopile, i Jozefinog sina Mikloša, samo si navukla sramotu na familiju. Bile ste obe nerotkinje, čak i peštanski doktori su uzalud... – Ilonka, pokaži svoj nakit i svilene cipele! Hajde, pokaži! Nije istina da smo ti sve to uzeli! A ti, Ižo, zašto sad ćutiš?! Nije tačno da si umro još kao dete, izrodio si i ti decu, lepa su poput anđela na oltaru, nisu žgoljava kao ona Maurova kćerka! – gušio se Mark. – Ni Lajoš se nije udavio u jezeru, kakva bljutavština, zar ne, majko? – dodao je sada već jedva čujno. Međutim, prababa Pevka, neobično za nju, sve vreme je, pognute glave, ćutala.

Od dreke, vriske opijeni rođaci – među njima listom svi Petrovčani i, u sivim pantalonama, onaj suludi Balint koji je jednom iz puške pucao na kameno raspeće, pa tetka Paulina sa decom koja su uglas porekla svoju jezivu smrt – čekali su samo na to da Fružina, od sramote, povuče svaku reč svog maločas prikazanog i prilično otegnutog komada koji je težio minucioznoj preciznosti u svim pojedinostima, i da se skrušeno izvini, međutim, ona je poput jedinog preostalog stuba kakvog prastarog dvorca ćutke stajala u sve gušćem mraku, uskoro se više nije ni videla, a bukači su se umorili od navođenja bezbrojnih protivrečnosti i uvreda, i nakon što se Fružinina figura utopila u noć, odustali su i od međusobnih vređanja. I jer su promukli, jedan za drugim su ućutali. Poneki bi još tu i tamo zakreštali neprijatnim glasom, kao

testera predveče u šumi, pre nego što bi konačno utihnula. Svi su se u mraku odšunjali svojim kućama, i svi su, pomi-slih, pronašli svoj dom i u ovom, nestvarnom, svetu. Pa mi se učinilo da su se okupili pod otežalim, smeđim grozdovima senika, osluškujući tiha šušketanja koja su pratila podrhta-vanje modrih listova, haotično dobovanje sićušnih bubnjeva. Razneženi, suočili su se sa svojim bivstvovanjem u *onom* svetu, u nepovratno iščezlom životu. Kao da je nastupio čas razmišljanja o vremenima, događajima i postupcima. I zaista: tu i tamo su se čuli uzdasi kao znak da je vreme na dvorištu Kamene kože slobodno proticalo, a misli se razigravale, poput podzemnih voda koje su štedro nalivale dno bunara sa točkom na vretenu. Obuze me, najednom, muka jezive žeđi, neodoljivo me je privlačila izvorna voda u pesku okuke reke. Sve ono na šta me je podsećao Fružinin komad. Koliba na obali mrtvaje, odakle se uzdah pradede Filipa čuo sve do grada i gde su nam ljudi dobre duše pritekli u pomoć. Pšenična polja Eržike Niko, kuća čika Samuela. Sva poprišta mojih letuckanja. Ovu bolnu čežnju nisu u meni probudila Ivanova mudrovanja, već primamljivi mirisi i ukusi, šumovi i tišine, boje i noći bivstva.

– Boja, zvuk, tišina i pokret, sve su to propratne pojave materije. Sve su to organski delovi iz crnog nihila nastale vasiona. A u bivstvu, tišina je nakon zvuka bela – čula sam, sasvim izbliza, Ivanove reči. – Nasuprot tišini nihila, ova bela tišina nije potpuna, jer je prožeta, uzduž i popreko, ljudskome uhu nečujnim šumovima. Jednom, kada ponovo kucne čas tišine svih tišina, neće više, dakako, da bude onakav kao pređašnji nihil, onaj koji je prethodio ponovnom nastanku univerzuma. Onaj, *post mundus et vitae*, biće već jedna druga kategorija: u njemu će biti obuhvaćeno sve ono što je bilo, ali i ono što će tek da bude. Zbog toga ne postoji potpuni kraj, a

ne postoji ni ponavljanje u vremenu i prostoru vaseljene. Materija, bivstvo je uvek novo u kolopletu nastanka i iščezavanja: sledi pređašnje i prethodi sledećem. Pre ili kasnije, međutim, sve se povlači u tamu nihila, ali ništa uistinu ne prestaje, ništa se ne gubi.

Sedokosi naučnik, u auli amsterdamske akademije govori o Ivanovom delu: – Preranom smrću našeg mladog kolege, čije knjige predstavljaju sam vrhunac savremene filozofske misli, čovečanstvo trpi nenadoknativ gubitak, a mi ostajemo ovde ophrvani bolom – lamentira podižući visoko knjigu, a svoje reči propraća ritualnim pokretima pokazivača muzejskih slika, citirajući svaki čas iz nje: – Tamo se ništa ne događa, u tom apsolutnom karamraku, ali događaj je i to što se ništa ne događa, samo je to negativno događanje van bilo kakvog poprišta, odnosno, beskrajno crnilo lišeno prostora, vremena, zvuka, boje i svih drugih pojava. Ali baš u njemu tinja, drema, neizmerna energija!

Još osećam strah koji me je neprestano izjedao dok sam letela ovamo iz dvorišta Kamene koze, i koji je, u neku ruku, suprotnost onom smrtnom strahu koji me je obuzimao za vreme poletanja sa obale močila kudeljare. Učinilo mi se da u prvom redu vidim Kamilu i Natana kako štedro hvataju beleške. – Svako novo bivstvo univerzuma i svaki novi nihil je drugačiji, jer je iza njih, i ispred njih, sled pojava koje dokazuju postojanje *immutus* (nepomičnog) crnila, i *facile movens* (mobilne) materije, kao što je *vox*, bela tišina, *silentium album*, koja od slučaja do slučaja naznačava njegovo utihnuće. Tajna nastanka i iščezavanja svetova krije se u lancu stabiliteta (*nihil*, crna tišina) i iskoraka (*loco moveri*), te kontinuiranog kretanja (glas, tišinom praćeni *motio* etc.). Tamo gde nema materije, nema ni kretanja, nema glasa – to je *nihil*.

Najednom ugledam Ivana kako, podigavši oba kažiprsta, objašnjava. – Znete li gde se krije ona energija koja će, pre ili kasnije, iz imobiliteta, jednim zamahom preći u mobilitet, stvorivši materiju? U crnilu. Nihil je sve ono što je bilo i sve što će biti, ono što sve buduće sile, boje, glasove, materije, sve u bivstvu obuhvaćene mogućnosti – krije u sebi. Uključujući i univerzum koji se prema zakonima bivstvovanja iznova rađa iz mase koja se zgusnula u ništa i koji će kasnije, prema imperativu istog zakona, da se vrati u imobilitet. – A prostor, vreme, Bog? – odjekuju visoki, sivi zidovi i svodovi. Svi pogledi su uprti u mene, osećam se neprijatno, odmah sam se pokajala što sam uzviknula, ja, koja sam samo banula na jedno, kako mi se činilo, osrednje zanimljivo predavanje, u potrazi za svojom decom. – Na dvorištu Kamene kože sve sam ti lepo objasnio, ali me nisi slušala – okreće se prema meni Ivan. – Raspravljali ste o nekakvom pozorišnom komadu. Dakle, prostor je onaj izdvojeni deo beskonačnog u kojem se nešto dešava: poprište pretpostavljenih procesa pojavnih oblika (očitovanja) postojeće materije. Jedino su tu moguće boje, zvuci, post-nihilovska tišina, misao, osećanje, bivstvovanje duha. A vreme je zakonomerni dokaz bivstvovanja. A šta je Bog? Pomak iz stabiliteta, gore pomenuti zakon bivstva i procesa povratka u *nihil*. Dakle, tajna.

– Umetnica ne voli da bude ometana u vežbanju – upozoravaju me pred kapijom. Šmugnem u sobu. – Uskoro odlazim, a nismo ni porazgovarali – kažem. Kamila Trila ne čuje. – *Lascia ch'io pian-ga la du-ra sor-te, e che so-spi-ri la liberta...* – peva, i nikakvog nagoveštaja da će uskoro načiniti pauzu. – Dopusti da prolijem suzu nad ovom sudbinom žalosnom, i da uzdahnem k tebi, o divna slobodo! – nastavlja svoju ariju i bol mi razdire srce, ne znam da li je izazvana sjajnom pesmom ili pak spoznajom da me Kamila naprosto

ne primećuje dok letuckam u njenoj blizini. – Gde je Natan? Ispričala bih vam nešto pre nego što odem – kažem sada već nešto glasnije, jer osećam da me neodoljivo privlači firmament bez ijednog oblaka. – Kamila! Natane! – viknem, moja se kćerka okreće prema meni, ali, čini mi se da sam nevidljiva, gleda kroz mene. Prestala je da peva. Namešta krevet, leže, okreće lice prema zidu i smesta tone u san. Preletim u susednu sobu gde Natan, astrolog, sanja; na podu, na stolu, stolicama, svuda beleške, skice, crteži, meni nedokučive, ali sigurno veoma važne škrabotine. Vrata su otvorena, balkon se pruža duboko u gaj, poput kakvog poluostrva. Sačekaj još malo! – mahnem rukom prema nebu i vraćam se u toplinu doma. Dugo posmatram usnule. Potom u dnu ormara koji miriše na troskot, potražim magnetofon, uvlačim novu traku, škripi, ciči, spavači se meškolje, moram biti opreznija da ih ne probudim. Pokrećem kotur. Grlo mi je paralisano. U svakom kutu, zakutku, caruje noć. *Silentium album*. Moj govor zadire u silesiju nečujnih šumova: pradeda Feliks sahranjen je na Duhove, razdeoba je obavljena sutradan posle podne, na dan svetog Medarda, *anno domini 1910*. Toga dana u svetu....

Laslo Vogel

POGLED UNAZAD, IZ ZAMIŠLJENE BUDUĆNOSTI

(epilog)

Mir lagano zatrpava kratere rata nad kojima, kao nad neobeženim grobovima, lebde zelenkastomodri jastuci magle i, poništavajući trezvenu razliku između rata i mira, njene čestice se uvlače u naša najličnija osećanja, kao da sam spavao sa njima, stvari se rastaju, pa ni palimpsestu slično, nataloženo vreme ne može da razreši u meni nastale promene; zbog čega, recimo, piljim ustrajno u glogovo žbunje žedno sunčevog zlata, zašto moju pažnju toliko zaokuplja nervozno treperenje jablanovih krošnji, kako to da sam u stanju da brojim u sebi i do deset hiljada, iako je to zbilja nespojivo s mojom nemirnom prirodom. Ponavljam u sebi brojeve i pitam se, bespomoćno, zašto građani, naizgled iz čista mira, pucaju jedni u druge, u centru ili na periferiji grada. Posvuda nailazim na isti prizor. Nedavno je u nekom podunavskom gradiću punih šest dana besneo nekakav mali, lokalni rat. Niko se više i ne pita zašto. Događaji bliske prošlosti nestaju u magli i, na opšte čuđenje, ni mržnje se više ne rasplamsavaju. Ni dobro ni zlo nemaju posledice, dakle, niko nema potrebe ni da pita za uzroke: svet je sterilizovana, nadasve zabavna klanica. Borbe se rasplamsavaju i splašnjavaju, više ih i ne primećujemo. Ovo nije rat, nego građanski rat, teše se optimisti. Drugi pak zavaravaju sebe da je reč o međusobnom obračunu kriminalaca. S raznim, neprijatno priglupim objašnjenjima pokušavamo izbiti sebi iz glave da je rat tesno vezan za našu egzistenciju, naročito sada kada posvuda hara

virus bezrazložne smrti, budući da je svako ubeden da smo ipak na pragu željno iščekivanog mira, u kojem smo, pre vremena, postali „srećni varvari”.

Istinsko spasenje na Balkanu, ili – da li smem da budem iskren imajući u vidu bezgranični ponos ovdašnjih naroda? – u euforičnoj, večno mamurnoj Srednjo-istočnoj Evropi, u podunavskom basenu gde se izbavljenje traži u književnoj logomaniji, možda bismo dosegli pretvorivši se u Hannse Kastorpe ako bismo iznova počeli da učimo reči, ako bismo se primakli jednostavnim, jasnim rečenicama, i pred njima se ukopali u zemlju i zakleli: ni korak dalje. Da poštujemo samo čisto „da” i čisto „ne”, sve ostalo treba da zaboravimo. Izvan toga padamo u smrtonosni zanos, složeni jezik uvaljuje nas u takva iskustva zahvaljujući kojima ćemo postojećim smatrati ono što ne postoji, ali nećemo hteti da primimo k znanju ono nevidljivo koje nas polako okružuje. Samosvojna moć reči uništila je naša iskustva.

Posmatram jarkim bojama našminkano lice mira i negodujem, jer se iza njegove savršene maske krije, zapravo, ljupko lakrdijašenje. Stoga samo rezignirano odmahnem rukom, jer sam učesnik događaja, i vidim da opet insistiramo na lepim i mudrim lažima, dakle, nije preporučljivo pokazati svoja jednostavna osećanja, svojim ranama treba da opsenimo sebe i, eventualno, druge, kao što nam je dopušteno da uživamo i u prizoru zlokobnog zalaska sunca samo zato što smo taj prizor proglasili lepim. Zavaravamo sebe da je i erupcija vulkana samo nekakva igra forme. Naši ideali lepote pretvoriše se u lukava samozavaravanja, u elegantne prevare, i ostaće to sve dok se ne užasnemo očitih dokaza njegovog zločinačkog saučesništva.

Komično je ono doba u kojem su se makaze ludila i sreće toliko raširile. Poput znamenitog, velikog komedijanta, u jed-

nom mestu tapka kraj stoleća u kojem niko ni za šta ne želi da umre, što znači da nas u svakom trenutku mogu oterati u masovnu smrt. Pobedio je elitistički duh stada, jer više nećemo da slušamo bat čvrstih koraka po nebeskim stepenicama. Nećemo da gledamo teške cokule u usiljenom maršu prema raju. Naša duša je zbog toga tako osetljiva i profinjena jer svojim telima lažemo na najgrublji način.

Mrzim prirodu, jer tako ravnodušno meri proticanje vremena. Ako bih joj ukazao poštovanje pognuvši pred njom glavu, moj um bi se, izvesno, pomračio. Pretnjama na kraju puta – u ovaj čas izlišna je iz kamena kresana iskričava, ili zlatasto tečna svetlost, jer i plamen jedne sveće ovde svemu pridaje raskošan sjaj – idem u susret bistre glave; moj pogled se izoštrio, plamen sveće stvorio je u meni red. Konačno svaki predmet nalazi svoje biblijsko tačno mesto, ponovo pridobija svoju prvobitnu namenu. Naučio sam: svoje mesto treba da tražim tek kada je ono definitivno određeno. A sve dotle treba da lebdim kao zrnce peska u oluji, ili pahuljica u mećavi. Vreme se vrti sa mnom kao što se ja okrećem lebdeći u mestu. Ozelene perivoji, niče nova trava, od snage nabrekli, poput rđe crveni sunčevi zraci zapljuskuju izjutra baštensku terasu. Ovako moram da započnem dan, poslušno se lju-ljaškajući na mekim talasima hirovitih sila. Na dnu horizonta raslojavaju se poslednji pramenovi maestralno oblikovanih oblaka praskozorja, ovi prhki oblaci bude u meni žeđ za srećom, prekidaju mučnu jednoličnost života. Ne osećam potrebu za promenama mesta i vremena u potrazi za identitetom. Moju nepomičnost nagrađuje biserni pljusak osećanja samoće. Posvećen sam u čari imaginacije. Više se ne bojim da ću i ćutke progovoriti i da ću tako i nehotice da se razotkrijem, jer evo, i reči su već prema meni milostive, kao i časovi koji tako brzo izmiču.

Iz večeri u veče upirem ispitivački pogled u osvetljeni toranj pravoslavne crkve u Almaškoj ulici. Decenijama ga već posmatram i ne shvatam zašto su oko njega javorova stabla zakržljala. Možda je reč o tome da i grane tog drveća oko crkve skrušeno upućuju molitve svevišnjem, a oni koji se mole, zgražavaju se promena. To je jedino objašnjenje, jer oko stambenih zgrada na svega stotinak metara dalje javorove krošnje lepo su se razbaškarile. Možda su ih iste godine zasadili, ipak, razlika je među njima upadljiva. Koja su od ovih stabala čistije razmišljala? Posmatram ovo drveće, ali tražim zapravo sebe. Voleo bih da znam kojoj grupi pripadam. Moje telo već je krhko, i nabori vetra me lako povređuju, ponesu. S Dunava se gomilaju olujni oblaci, ali ne zatvaram prozore, dočekujem u sobi oblake prašine. Neka samo donesu poruke! Konačno, imaću s kim da razgovaram. Redom ću postavljati pitanja. Koje godine mi se definitivno pokvario televizor? Pisaći sto se pomerio nekih dvadesetak santimetara od police s knjigama. Kada se to desilo, i zašto? Ne mogu da nađem naliv-pero koje sam od dede nasledio. Nestao je i F.-ov poklon, jedna lepa oznaka za knjigu, komadić vezenog platna s mojim imenom. Možda sam sa ovim izgubio i svoje ime. Preturam po fiokama, ali uzalud. Zastajem pred posteljom i pitam se gde je nestao beli čaršav. Koje godine se zagubila jastučnica? Mada bi sveže ispeglani čaršavi, jastučnice, mogli da me ubede u to da živim u svom vremenu. Zašto u snu, tako često, kliznem s kreveta? Dokle ću još, inače, da sanjam? Ne želim ni za šta da znam, voleo bih tako da sedim na rubu kreveta, kao da slušam jednu dugu solo pesmu. I voleo bih da se ta pesma nikad ne prekine! Moje srce nije imalo dovoljno vremena da se pripremi na promene.

Kažu da je umetnost: sećanje, ali ko još uopšte veruje u ova-
kva opšta mesta kada je danas u boljim društvima nepristojno

postavljati pitanja o bliskoj prošlosti, koju smo naprosto utajili, proneverili, kao i svoja imena, uostalom, ili izvorna značenja reči. Prošlost je postala najveća laž. Ubice su nepodnošljivo trezvene i pronicljive; u pravu su: treba živeti. Istorija je stvar kabinetskih naučnika, kažu, i time se hoće reći da je život nebesko polje saučesnika u zlu. Obuzeo nas je potmulu optimizam milenijskog osećanja sveta. Izigravamo nekakvu veselu apokalipsu, ali u njoj nema ni toliko originalnosti koliko je bilo u našim precima pre stotinu godina. Skoro je neverovatno da je zbilja došlo do nekoliko skandaloznih događaja. U samoodbrani, tragediju preinačujemo u nonsens, pa i permanentni rat izgleda nam kao da se preselio u stvarnost iz novinskih rubrika posvećenih skandalima i intrigama. Ili su se stvari odigrale sasvim drugačije no što sam ih ja video? Iz teturavog vremena izdiže se samodopadljiva tišina, u kojoj se tiho, i od najtišeg šaputanja tiše kotrlja – istorija. Stupivši u nju, s ulaznicom koja važi za nekoliko traljavih godina, oprezno se osvrćem oko sebe. Iz događaja prošlosti koji se pomaljavu pred mojim duhovnim očima, izvukao sam pouku: potisnut na margine, posmatram njihove glavne tokove: na nekim tačkama na izvesno vreme se zaustavljaju, čekaju, kao da se odmaraju. Ova odmorišta doživljavamo kao katastrofe, ali to je samo opsena, istorija je samo zadremala, da bi potom, spektakilno pogrbljena, bacila na mene jedan pogled; taj kratki tren je, međutim, dovoljan da me njene prazne, ravnodušne oči slede. Zašto živim, zašto? Zar za ove pihtijaste očne jabučice? Za ovo meduzino lice? Spoznaja da će se sve što mi se dogodilo završiti bez mene, otvara mogućnost mom bivstvovanju da uzmakne. Na Balkanu se nastanila vedrina, počinjeni gresi su se pritajili u nama, i teraju nas da, sve nestrpljivije, tražimo smenu milenija, spas u zaboravu, u Jezivom Čudu. Njegov nailazak, za sada, nagoveštava samo ledena košava koja fijuče nad rubovima Velike nizije, na šta se i

nehotice, zimogrožljivo primičem radijatoru. Iako je u sobi pretoplo, kao u parnom kupatilu. I leti se ovako grejem, a ne u zlatnožuto-srebrnosivoj sunčevini. Široki snopovi njenih zraka koji se ubadaju u moju kožu, samo su pretpostavke, hladni radijator je nepatvorena stvarnost. Imam dovoljno ulja, soli, šećera, brašna. Spremio sam i dosta konzervisanog graška, to je jedino povrće koje moja deca vole. Lepo sam na police poređao mesne konzerve. Sve to, kao i hleb i druge namirnice, mogu da kupim u susednom dragstoru. I deca su krenula vlastitim putevima, tek ponekad jedno od njih pokuca na moja vrata. Pa ipak, gledam da stvorim što solidnije zalihe, mada u meni više ne funkcionišu stari, strahovima uslovljeni refleksi, jer u poslednje vreme nekako i ne osećam glad, čak ni kada dva dana uzastopno naprosto zaboravim da jedem. Činim to ipak, zabrinut spoznajom da sa sve većim naporom dižem ruku i da me ponekad obuzima nekakva neobjašnjiva fizička slabost. Pre nekoliko godina uvrežila mi se u svest ideja da moram imati sve pri ruci. Iza jedne granične linije prirodni darovi života postaju za nas nekako sporedni, važne su već samo one zalihe koje nam nikad neće trebati.

Ličim na jedini, kasno sazreli plod na grani voćke. Priroda se sprema na nešto drugo, a ne na berbu. Neće mi biti oprošteno što sam se rodio nešto kasnije i što ću zbog toga morati nekoliko dana duže da živim.

Beli papir pred mojim očima tone u tamu, kao da je opet nestalo struje. Ali ovoga puta me ne iskušava prošlost, samo sam oči sklopio, nameran da proverim stvarnosnu verodostojnost jedne fikcije, zato sam pobrkao promenu svetlosti i tame. Ne otvaram oči, iznova odlažem iz minuta u minut povratak na belinu papira, povratak u pripovest o tome da me je zagrlila, poljubila jedna poput ebanovine tamnoputa balkanska devojka. Ali sve je trajalo samo tren. Ne osećam trag

njenih usana na svom licu, njen dah na svojoj koži. Samo se profil njene senke ocrtava na sjajnom sečivu noža. Pitanje verodostojnosti doživljaja stvar je vremenske distance; što se vremenski više udaljava događaj koji mi se desio, utoliko je verodostojniji onaj udarac koji mi je naneo. Ni od čega se, zapravo, ne udaljavamo, jedino inertno, teturavo vreme ne vuče više sa sobom događaje koji se i nadalje vrzmaju oko mene. Moram da zaboravljam sećanje, jer nema više čega da se sećam. Stvarni događaji su se, redom, pokazali kao lažni, ostaje samo senka ebanovskog profila na oštrici noža. Jedino na osnovu toga mogu da pretpostavim da me je ta devojka zagrlila, da sam zaista osetio grešni miris njenog tela, dok me je ona ispitivala o tome zašto sam krenuo putem koji nije moj. Zašto sam se ugurao među njih? Zašto se muvam toliko, bez cilja i smera, na ovim balkanskim prostorima? Kada ionako nisam bio u stanju da se identifikujem ni sa čim. Odmerila me je kao kakvog džeparoša. Nije umela da se opredeli da li da me voli ili mrzi zbog toga što je jednom legla sa mnom. A možda me mrzi zbog toga što sam svedok njenih krivica? Zajedno smo prošli podmukla balkanska iskušenja, ali uzalud: ostadosmo sami, jedno naspram drugog – poput stranaca, s mržnjom. Čak se i jedno privlačno žensko telo pokazuje u bljesku sečiva noža, ali ništa drugo ne mogu ni da očekujem, jer ljudi bez domovine lišeni su i ljubavi, njihova jedina nagrada je bespredmetna čežnja. Voleo bih da nađem domovinu, kao ljubav, jedan sto, za kojim ne bih sedeo sam, da imam nekoga u čiju bih sobu mogao da stupim na vrhovima prstiju kad se višespratnica trese od munja i grmljavina noćne oluje, da zatvorim prozor, kako svež, studen vazduh ne bi prehladio njeno telo. Ali grmljavina je budi iz sna, njene usne napušta stara reč tepanja, meni bi i tolika nežnost bila dovoljna. Ali odmah potom širom otvara oči. Ko još sme da poveri sebe

rečima, odvrća nestrpljivo. Zar nisi sam tvrdio kako preko noći menjaju svoja značenja? Zar nisi ti rekao da je pobeda nad rečima najpodmuklija stupica koja nas vreba, značenja su poispadala iz svojih korica, košuljica, i blude oko nas poput nevidljivih aveti. Oslobodili smo reči koje se sad nezahvalno svete. Pa da, opet se poigravamo rečima, klimnuo sam bespomoćno. Iza nas dvoje ostali su samo ovakvi pramenovi kljastih dijaloga. Države su propadale, nasrnuli smo jedni na druge golim noževima, mržnja se uvukla u naše kuće, konačno smo otkrili ko smo i šta smo. U ratu smo ugledali istinu, i s iskrenim uzbuđenjem negodovali: to je čista laž. U miru, pak, ne preostaje ništa drugo nego prikriti istinu, što neće biti teško, jer naučnici će ionako iznova napisati istoriju, biće tačno u onoj meri kvarna i onoliko pitoma, biće utoliko smisljena koliko laži zaslužuje.

Da li je još moguće govoriti o zavičaju? Da li je još dopušteno voleti rodni kraj? Da li mu još treba, pobožno, laskati? I zavičaj leži u ruševinama, ali nastupaju već nove priglupе generacije koje će zatrpати urušene grobove, omekšaćе i vreme kako bi udobno zadremali u njemu. Izgledalo je da će biti lakše odbraniti zavičaj nego domovinu, jer zavičaj može da stane i na dlan. Izgubio sam sve, pejzaž nalikuje na prazan stan. Ponoćna oluja ne budi više u meni bojazan da će nebo svojim zlatnim nitima podići k sebi grad i da će na zemlji ostaviti samo njegovu maketu. Pun strepnji lutam ulicama grada-makete, željan da otkrijem makar jedno poznato lice. Postao sam izgnanik sopstvenog zavičaja, zato i čeznem za onom vrstom ljubavi koja me, s mojim mislima, životnim iskustvima, mami u obrnutom smeru. Zavičaj: to znači da hoću da me voli svaki kamenčić, svako drvo, svaka pahuljica, svako zrnce peska. Ova slepa strast je, međutim, posle izvesne granice ravna bogohuljenju jer, na kraju krajeva, osvešćuje u

meni onu nadasve neprijatnu spoznaju da je iz razdoblja ljubavnih zagrljaja preostalo samo nekoliko perverzih časova. Na stolu sasušeni ostaci buketa cveća, olovka, ljuska zimske salame, prazne plastične čaše jogurta, mrvice hleba na zamašćenoj papirnoj salveti, kao da sam maločas završio večeru; naliv-pero, dopola ispisan list hartije, nečitke zabeleške, jedna prazna tonet-stolica. Izlizani tepih. Sa prljavih ili neispeglanih košulja, nehajno bačenih preko naslona, nedostaju dugmad. U predsoblju ukrivo izgažene cipele. Ima već nekoliko godina kako se pokvarilo zvonce na ulaznim vratima. Stoleće se opršta od svog kopileta. I budući da pri svom kraju ovaj vek nije imao pametnija posla, čekao je, dosađujući se beskrajno, osvit zore. Odavno je već namerio da ode, stvar mu je pomalo već i dosadila, ali morao je da istraje, isto kao i ja, iz puke rasejanosti preživeo je vlastitu iskvarenost. Isključivo tu samociljnost cenim u njemu. Bio mi je očuh, ali, na kraju krajeva, zajedno dangubimo. Naprosto smo natrčali jedan na drugog, na šta me je on grubo odgurnuo od sebe. Ostaviću vas same, rekao je, ali nije bio u stanju da dovrši misao, oduzeo mu se jezik. Nije ni testament ostavio za sobom, jer i on se seća, zapravo, samo onih nekoliko časova perverzije. Stigao je u punom sjaju i sad se uvređeno povlači, kao da i šepa na jednu nogu, džepovi su mu puni darova koje je trebalo da podeli među nama. Nije on kriv što je svaki čas gubio pamćenje.

U okolnim ulicama cvetaju lipe, udišem njihov slatkastogorki miris, od čega mi se glava donekle razbistri. Junsko cvetanje lipa upozorava me da je još jedna godina prošla. Sa pijace na Futoškoj ulici nestali su preprodavci deviza, šverceri cigareta, romska dečurlija koja je trgovala kafom, toalet-papirom. Platani na rubu trotoara njišu svoje lepezaste listove, sve je manje prilika da se nad nečim sablažnjavaju.

Na uglu dreždi samo jedan policajac otečenih obraza, prolaznici ne obraćaju pažnju na njega, niko i ne pomišlja da bi sa suprotne strane, uz škripu kočnica, mogla da se zaustave policijska kola, iz kojih bi poiskakali policajci s dugim gumenim palicama, sa zadatkom da pohvataju švercere, preprodavce. Na pijачnim tezgama gomile prvog voća, pored njih rani paradajz, iz staklenika, prolaze nedelje, meseci, prodavci iznose mladi luk, mirođiju, šargarepu, kelj, često viđam i ananas. I uprkos svim promenama, u podnožju živice svetluca mesing praznih čaura bojevih metaka. Naglo skrećem pogled. Uveče redovno peru ulice. Na pročeljima zgrada blistaju svetleće reklame, razume se, evropskih firmi. Među nas se podmuklo ušunjao belosvetki kapital družeci se sve intenzivnije s novcem ubica. Divni momci, priča sav oduševljen čuvar u jednoj od novih banaka, donedavno bio je snajperista na obroncima planina oko Sarajeva. Jedan od njih ima dva telefona u kolima, aparat za espresso-kafu i televizor. Ljubavnica jednog bankara htela je da vidi bosanska ratišta. Meni su poverili da joj budem vodič, vozio sam ispred nje, kada je ona zastala da fotografiše, i ja sam se zaustavljao. Pokazao sam joj poprišta najvažnijih borbi. Uputio sam je u tajne ratovanja. Gde smo klali Muslimane. Gde su Hrvati klali nas. Prevodilac joj je na brzinu sve preveo, a onda bismo produžili. Najednom, pogledam u retrovizor, malo je falilo da se od iznenađenja strovalim u provaliju. Ženska je kolenima upravljala autom. Tako nešto još nisam video, mada nisam od juče: dešavalo se u ratu da sam jednom rukom držao upravljač bornih kola, a drugom pucao iz mitraljeza. Ali od ovog prizora mi se povraćalo. Već mi je dosadilo da me ovi bankari šalju na ratišta i da, kao kakav turistički vodič, zabavljam njihove švalerke i poslovne partnere. Ne odlazim više ni subotom uveče u kafanu na redovne sastanke ratnih veterana.

Okupili bismo se oko pića, stari ratni drugovi, i sećali se naglas nedavne prošlosti. Ko je iole nešto vredeo u ovom gradu taj je prošao ratišta. Oni su mi i našli ovaj posao u obezbeđenju banke, bio sam jedan od najboljih snajperista. A nisam rđav ni sa pištoljem. Moja ruka ni sada ne drhti. Samo se šetuckam u šalter-sali i šacujem ženske, one u bundama od pravog krzna. Vidi se na njima da su histerične, da se noću muče s nesanicom, ako se ne naljoskaju. Pijane se prepuštaju i seksu, izvrnu oči i rašire noge. Stomak mi se prevrće od njihovog, što kažu, svetskog bola, očajanja. Bogami, u ratu su bile drugačije. Gipke, kao mačke. Jake, mišićave, ujedale su i grebale. Ali, da budem iskren, dosta mi je rata, dojadilo mi je već da američkim i nemačkim biznismenima pokazujem ratna poprišta. Eto u šta su me pretvorili. Zar sam se za ovo borio, da me slikaju polugole, neparfimisane ženske? I da me ispituju, sve mi pipajući mišice, da li sam zaista, i kako sam, čime, klao Bosance? Jeziva je ova degradacija balkanskog rata. Zar doista misle da će moći večno kolenima da upravljaju automobilom? Varaju se. Jednom će debelo da plate i za taj provod.

S vremena na vreme nekakav potmuli prasak stresa višespratnicu, ne znam šta se dešava, možda je opet eksplodirala ručna bomba. Čak ni pogled ne dižem. Čitam da je neki čovek, otac dvoje dece, razgledao svoje trofejne bombe, hteo je da demontira upaljač. Deca se na poljančetu igraju granatama. Na njivama ponekad seljaci nagaze na minu. Samo sležemo ramenima. Nestala je granica između slučajne nesreće s jedne, i naglo raspaljenih, zatim vedro utihnutih borbi, s druge strane. Možda bismo, međutim, ipak mogli da načinimo razliku: u ovim drugima navodno više nema mržnje – slaba je ipak uteha da u miru ima više mržnje nego u ovim kratkim ratnim sukobima. Samo da se nekako dokopamo

sledećeg milenijuma, zavaravamo sebe. Nije još puno vremena preostalo, svega nekoliko godina. Kakav će samo božanstven vatromet biti priređen na prelasku iz jednog u drugi milenijum! Nebo će biti belo, kao kreč, zemlja će biti obasjana vanzemaljskom svetlošću, sa prozora će da štekću mitraljezi, ka nebu će poleteti svetleće rakete. Na čudesan način stupićemo u vezu s božanstvom, da bismo ga – prestrašivši – uzbunili.

Za čim još tragam u sebi kad je izvan mene već sve dovedeno u red? Ili me možda muči ona bolest koja briše neurotičnu napetost između unutrašnjeg i spoljašnjeg sveta? Obrvala me je harmonija, kao bolest, pao sam u nepodnošljivo zaglupljujuću stupicu, koja me naganja u danonoćno, nesanicno slično bdenje, iz čega nema bekstva.

Gde su oni alarmni uređaji koje sam kupio s mukotrpnim ušteđenim novcem? Gde je gasmaska, okačena o klin na terasi? Gde je ona mala halogena lampa koja je tako slabašno osvetljavala tastaturu kompjutera da niko nije mogao znati da sam kod kuće i da radim? Gde je žena koju sam voleo? Kome sam se zakleo? Gde su nestali putevi s kojih nema povratka? Bože, šta još čekam mudrujući u šarenoj senci platana o tome zašto se nebo nikad ne pomračiti? Kuda su odletele moje noći? Čini mi se da sam bio neki drugi čovek koji je sreo nekog stranca.

Pokucavši tiho na vrata, u sobu ulazi moj sin, kriomice ispituje izraz moga lica. Čitam mu iz pogleda kako se priseća onih rđavo eksponiranih budimpeštanskih fotografija. Te pomalo već izbledele slike čuvaju uspomenu na mene, na one časove kada su u meni zamrle sve želje. Možda se poslednja ugasila u stanu I.E.-a one noći kada sam, prenuvši se iz sna, u kuhinji tragao za kesicom „maggi” supe, a on je s fotografskim aparatom u ruci, slušao moje grozničavo mucanje.

Otrovi su razarali moje srce, a on je s vremena na vreme ovekovečivao prošlost. One reči koje nije razumeo i kojih se ni ja ne sećam, premda isključivo one čuvaju tajnu kako je otrov dospelo u moj organizam. Zbog toga i neću nikad saznati ko je i zbog čega hteo da me osudi na smrt, na taj način ujedno priznajem i to da sam, zahvaljujući isključivo svom neznanju, ostao u vezi sa istinom, protiv koje se povremeno možemo i pobuniti. Pre nego što je ušao u sobu, spustio je kofer na prag, košulja na njemu je neispeglana, čini se da je i on, poput mene, već godinama budan. Da li želi nešto? Ili je hteo samo da me vidi? Da li odlazi nekud? Bilo kako bilo, opraštam se od njega, što znači da sam i ovoga puta odustao da mu ispričam sve ono što bi trebalo da zna. Možda je i bolje da nikad ne sazna kako je nekad i u meni tinjao jedan plamen, samo što sam se ja već pomirio sa tim da pobuni nema leka, pa je zato i krijem u sebi, kao kakvu bolest. Ne znam u kakav sam bezdan pao, uzalud sam pitao kuda to jurimo, za ime boga? Više ne želim da me obuzme euforična požuda za autentičnošću, tim pre jer sam iskusio da su odricanje i logičko preterivanje braća-blizanci, zato ću se radije ovde ušančiti. Gde je, pita kolebljivo. Ko, dižem glavu. Ne znam, kaže, načinivši nesiguran, još iz najranijeg detinjstva za njega karakterističan pokret. Ovako je, blago, širio ruke kada je hteo da bude voljen. Nigde, odgovaram. Kao i za mene, i za njega su iz naše kratke zajedničke istorije ostale samo te beživotne fotografije, jedino se te slike suprotstavljaju slepim glasinama koje šire događaji stvarnosti. Tiho zatvara za sobom vrata, čujem još kako neko vreme dreždi pred njima, u predsoblju, mora da je hteo još nešto da me pita.

Na novosadskoj železničkoj stanici, pomalo ganut, posmatram manevrisanje električnih lokomotiva, teretne vagone sa sve četiri strane sveta. Uskoro treba da stigne Meridijan-

-expres. Svako od ovih putovanja daje sliku svega onoga što nisam mogao da budem, zato su ona, svaka ponaosob, rizična, čak i kada po hiljaditi put polazim na isto putovanje. Svraćam u malu prodavnicu poklona, suvenira, pažljivo biram jednu belu pepeljaru, jednu crnu keramičku šolju za kafu, sve što bih presretan poklonio F.-u. Na ekranu naspram ulaza objavljuju se vremena dolaska i odlaska vozova. Nekoliko narednih dana nema polazaka prema Jugu. Noćas su negde tračnice dignute u vazduh, danas to više nije teško izvesti, u jednu žensku torbicu može da stane dovoljno eksploziva da se poruši pola grada. Posvuda, čitavom dužinom trase Meridijana, vreba portabl-terorizam. Voz se zaustavlja pored perona, mogu još jednom da razmislim da li zaista želim da otputujem. Lako je pobeći, treba samo da izmislim neku raskošnu, svetlucavu strast s dodatkom izvesne oholosti, s druge strane, međutim, budalasta smelost ostanka gura u sferu ljubavi bespredmetne nade, čime bih priznao da je na jednoj pouzdanoj tački sveta sutrašnjica prestala. Nemam snage, one duševne, da se popnem na voz, odlažem polazak i dolazak, jer i početak i cilj postali su već toliko relativni da svaki pokret gubi smisao. Moja nepomičnost brzo pušta korenje u svako tlo. S darovima u ruci, vraćam se u stan, raspakujem prtljag, mada sam siguran da ću za nekoliko dana ipak poći. Rizik, kao i sve drugo što stvarnosti obećava doživljaj, ionako već zavisi samo od slučajnosti.

Voleo bih tako da živim, kao da još uvek imam neke izgleda na jednostavnu, ničim ukrašenu pripovest. Ali nju su razjela pomodna osećanja vremena. Treba li da ih navedem? Očajanje je samo stručno idealizovanje promašaja, debakla, licemerno kolaboracionisanje s neminovnošću, čas cinizma, međutim, ućutkuje razum, istom, sivom bojom prefarbava i

dobro i zlo. Da budem ironičan, igričav, da uljuljkam sebe u laž, u umišljeno uzvišene situacije? Ili da od sada živim samo za umetnost? Ali kako, kad nisam umeo da živim ni za sebe? Da budem oporo nadmen, neofrivan? Da grickam Ništa, da se hranim gorčinom? Stidim se tih varijanti. Strah od mogućnosti, odbijanje bekstva, mržnja prema izvesnostima, nigde ništa definitivno: to je vreme fikcija. U redu, prihvatam nagodbu, potpisujem ugovor. Ako sam već urođeni Balkanac, ne mogu ovde da se ponašam kao otmeni stranac, jer bilo gde i da pobeđem, ne mogu da se oslobodim njegovog kao usijanog gvožđem utisnutog belega. Vreme je nada mnogom koketno proletelo, nepokolebljivo sam se batrgao putem koji me je odveo u hoas, i zato neka mi u časovima pomračenja glava ostane bistra, vid izoštrjen, neka moje očajanje bdi, ali neka mi ono ne bude dato kao nagrada. Više bih voleo da me umesto toga iznenade pojave malih, zamišljenih stvari, kao pre nekoliko dana, kada sam u izlogu robne kuće ugledao kariranu košulju boje sasušenog duvana. Nisam verovao svojim očima, upravo o takvoj košulji pisao sam u svom prvom romanu. Dugo sam čekao nagradu svoje uobrazilje. Hvala na teškom, preteškom bremenu, jedino je ono pripomoglo ostvarenju mojih snova, jedino je ono neprekidno izoštravalo moj pogled. Naš karakter će očvrsnuti na onoj mrtvoj tački na kojoj ćemo postati svesni da ne možemo istovremeno da se pogađamo sa životom i da tražimo utehu u isceliteljskoj snazi duha. Od potonjeg se pribojavam zbog toga jer ne želim nikakvo opravdanje u odnosu na život.

Seobe naroda već su poprimile takve srazmere da velegradovi počinju nalikovati na prenatrpane sabirne centre. U Parizu, Berlinu, Rimu zvone na uzbunu, nema više ljudskih prava, nema humanizma. Evropa sve više liči na klimakteričnu gospođu koja se u potaji uzda već samo u Boga, utehu nalazi u

plemenitim rečima, jer ispraznim, ništavnim delima živi svoj život. U senci te spoznaje moje nekadašnje strepnje postaju beznačajne. Gde su jučerašnje izbeglice? Kuda je skrenuo onaj preteći talas bosanskih bačvanskih izbeglica? Zbog kojih sam na ulazna vrata montirao specijalnu sigurnosnu bravu? Oni koji su ovamo pobjegli do sada su se dobro potkožili. Na kraju krajeva, mnogima se ova velika balkanska etnička menstruacija posrećila. Sve je to bilo ravno jednoj kapi u moru. Jedino smo mi ostali autentične izbeglice, bauljali smo bez cilja i smera u tom balkanskom haosu, i nigde nas nisu primili. Gde su građani sakrili svoja oružja? Izbledeo je crno-crveni purpur neba, horizont je blistav, ali ispod oka se sumnjičavo odmeravamo. Sipi kišica, gospoda istovremeno otvaraju svoje kišobrane, a dame se nežno privijaju uz njih. Svi čine isto, na isti način, u isto vreme. Počinje novosadska promenada. Sada se već stidim prizora šetališta, naročito zbog toga što nemam hrabrosti da se sam šetam gore-dole, da se klanjam levo i desno, poželevši sa smeškom susedima laku noć. Kao da se svih ovih godina ništa nije desilo.

Poznavao sam samo jednog pravog izbeglicu, nije mi se pridružio u izgnanstvu. Tokom ratnih godina često smo se šetali zajedno novosadskim ulicama. Potom kao da ga je neki pitomi lahor poneo, sav sretan se prepustio Erinijama, koje stavljaju na muke sve one koji napuštaju svoja ognjišta. Nije se razmetao svojim izbeglištvom, rekao je samo toliko da odlazi u Pariz da umre. To su bile njegove poslednje reči, infarkt ga je dokrajčio u kupeu Meridijan-expresa. Mora da je seo na pogrešan voz, ili je osluškivao glas svog bezazlenog srca. Tek naknadno sam shvatio da se odlučio za lutanje, za beskrajna putešestvija, kada je njegovo srce počelo da preskače. Odbio je da napusti kupe, odlučno je zahtevao da nastavi svoje putovanje u beskraj, jer uzaludna su naređenja razuma, ispod kože, u žilama žestoko bije damar krvi, i u srcu

se propinju zle strasti. Ako mi se ruka ponekad, usled navale besa, nehotice digne, imam osećaj da sam se sa njim rukovao.

Pre nekoliko godina život je naglo procvetao i, posve neodgovorno, pomislili smo da su nas poklopili mir i spokojstvo. Postigli smo ono čemu smo težili: jezivu dosadu zapadnjaka. Pala nam je u naručje a da nismo morali ni da se promenimo. Sahranili smo mrtve, a živi se razmeću hrabrošću. Baš me zanima ko će se odreći osвете.

Sumnjičavo nabirem obrve kad god u požutelim novinama nađem na svoje ime. Hteo sam da se umešam svojim glasom u jednolično vijuganje sleda događaja. Tumarao sam dolegore prljavom Futoškom ulicom. Piljio sam, pred izlozima, u karirane košulje. Na prepreden način posadili su u mene osećanje da sam sumnjiv tip, premda sam bio samo zbunjen. Prisluškivali su mi telefonske razgovore, znali su o meni i to što ja nisam mogao znati. Bezizgledna situacija samo je jačala moju istrajnost, svoje poraze ublažavao sam uobraziljom. Dok su na drugoj strani grurali topovi, savladavši strah, izašao sam na Dunavski kej. Hteo sam samo da me vole. Izgubivši samopouzdanje, usled navale prevelikih nada, popeo sam se na Meridijan, ali stupivši na peron budimpeštanskog kolodvora Keleti, osećao sam se isto kao na novosadskoj stanici. Ne znam ni to da li su me više privlačile prljave železničke stanice ili brzi vozovi. Nigde nisam živeo u stvarnosti. Borio sam se s jezikom, kao Odisej sa sirenama, ali nije bilo čvrste tačke za koju bih mogao da se privežem. Bio sam skoro na putu. Skoro na Meridijanu. Skoro svuda. Imao sam još nekoliko sličnih ciljeva koji su se skoro ostvarili.

Ko veruje u Boga taj je razrešio najvažniji paradoks. Ko ne veruje taj se opredeljuje za moć interpretacije, odnosno, mešetari s paradoksima.

Do jutra ću možda sakupiti dovoljno snage da se suočim sa sramno smešnim zadatkom da saberem svoje krivice. Ili uveče. Možda u toku dana. Ili noću, krenuvši uvek ispočetka sa nabranjem. U potaji, naravno, jer o tome se ne sme više pričati. Ali moj naum sve do sada završavao se neuspehom, jer preda mnom uvek iznova izranja prizor Isusovog poraza. Razuzdana gomila optužila je pred njim neku ženu da je prekršila Mojsijeve zakone. Teško je priznati, ali je istina da je Isus oprostio njene grehe na način koji je ravan najmučnijem porazu kada je rekao da prvi kamen na nesretnicu baci onaj ko je bezgrešan. Na to se pravdoljubiva gomila razišla, a on je ostalo sam, zaprepašćen spoznajom na čijoj je strani bio. Da se našla samo jedna ruka koja bi hitnula kamen nesretnica bi bez sumnje iskusila i ljubav milosti. Tada bi Isus mogao da ostane – Isus. Ali ovako? Zadrhtao je pred bezimenom kolektivnom laži i požurio s podelom pomilovanja. Treba priznati da je bar patio zbog toga, i njegova jedina zasluga je u tome što je znao zašto. Nas je lišio čak i toga.

Prokleti predeo nudi svoja blaga. Po restoranima strani turisti uz gromku gestikulaciju kušaju balkanske specijalitete. Pored puteva, vrte se na ražnju jaganjci. Nisu pokolji bili najjeziviji u ratu, već ono što je posle tih pokolja sledilo. Svako objašnjenje s moje strane bilo bi samo na štetu razuma, stoga samo umornim pokretom rukom brišem tragove masti s usana. Jedan autobus zaustavlja se pored roštilja. Profesori prestoničkog univerziteta putuju na naučnu konferenciju o krizi vrednosti. Gazda sipa domaće vino u čaše, stvori se tu ubrzo i duvački orkestar, profesori se zdušno hvale međusobno, čavrljaju o naučnom životu, iz uglova usta cedi se svetlucavo mast, profesorice – poput Eliotovih *lady* – skromno se smeškajući, oslanjaju se ovlaš na ruku svojih šefova, sve u povodu krize vrednosti, docenti briljiraju pred asistentkinjama, strani turisti ne propuštaju priliku da

ih snime svojim malim video-kamerama. U jeku je rasprava o izdajstvu pisaca. Kakvo izdajstvo je ovde uopšte još moguće? Ko su ovi?, pita me jedan stranac. Farmeri, kažem, kako bih izbegao sva dalja objašnjavanja. Brzo se maši svog foto-aparata, štedro škljoca sa njim i pritom započinje nadugačko razmatranje o mnogostrukim koristima neposrednog kontakta s prirodom. Svakodnevni rad? To će izlečiti u ratu ranjene duše, mirna sila prirode, ponavlja, i s očitim zadovoljstvom fotografiše raspojasanu srednjo-istočnoevropsku inteligenciju.

Svuda po gostionicama u velikim kriglama penuša pivo. Gosti nazdravljaju jedni drugima, jedna grupa s oduševljenjem govori o diktatoru koji je trenutno na vlasti i, naravno, s prezirrom pominju mrtve diktatore, dok druga grupa, s ništa manjim oduševljenjem, pripoveda o pokojnim diktatorima, sve u nadi da će prikupiti dovoljno snage za mržnju sadašnjeg. Vredno smo ponavljali prepredenu igru, na šta su nas izdresirali. Naša dosadašnja iskustva ionako nam ni u čemu ne mogu pomoći.

Uveče se oblačim, kao da polazim u šetnju. Ali ne odlazim daleko, posedim neko vreme na terasi susedne poslastičarnice, čiji vlasnik priprema vrsne sladolede prema italijanskim receptima. Teško pamtim nazive i ukuse brojnih vrsta sladoleda, znam samo to da najviše volim sladoled s orasima. Uistinu, međutim, ne sedim na toj terasi zbog sladoleda, već zbog toga što pred sjajno osvetljenom rashladnom vitrinom moje sećanje dobija priliku da se odmeri sa svetom predmeta. Moram da se izborim s evidencijama da bih u svom sećanju sačuvao hiljadu puta viđene stvari, boje, forme. Nazuo sam cipele, ali ne izlazim iz stana. Da li sam možda običan strašljivac? Ili sam priznao svoj poraz? Razgrnem zavese, širom otvaram prozore, puštam u sobu svežu tamu koja nosi sa sobom štetne mirise cveća. Mogao bih se zakleti da su se moje nade obistinile.

Primi me, prihvati me, opaki svete! Zarazi me! Zaslužujem to, jer postao sam preko mere uviđavan i primam k znanju nepromenljive činjenice. Ne verujem više ni u kakvu ideju. Ili bar težim k tome. Dobro znam da će najbanalniju vezu sa svojim ljubavnicima imati žene koje najviše insistiraju na njenoj emotivnoj komponenti. Ali toliko se boje da to i priznaju, pa svoje težnje prikrivaju živčanim smetnjama. Sažaljevajući sebe, odnegovaće mržnju prema voljenom biću pa će potom godinama proklinjati sebe što nisu bile u stanju da žive u dobrovoljnom izgnanstvu.

Rodio sam se tamo gde je moj maternji jezik na samrti. Zajedno sa njegovom agonijom, odvija se i moja. Tek sad mogu da razumem kakva se samorazorna snaga staložila u onom jevrejskom intelektualcu koji je, izopšten iz nacionalne države, iz pukog inata hteo da spase čovečanstvo. Ali šta će biti s onim ko se i u okviru manjine našao u manjini, ko ne može da bude ni Jevrejin, niti išta drugo, te zahvaljujući tome, imenovanjem biva nagrađen viškom značenja. To je onaj ko u Jeremijin vrt stupa u trenutku kada ga svi ostali napuštaju. Pred njim zjapi pustoš. Upućuje se nekud probijajući se kroz nabujali korov, satire jednu, pa drugu stabljiku. Zatim nestaje među gustim žbunjem. Oni koji su morali da ostanu u vrtu sad pevaju o uspomeni na njega, trudeći se da zaborave istinu da su ga baš oni izdali. U snobovskim salonima njihovoj pesmi aplaudiraju, ovako je lakše i zahvalnije nego zalutati na malenom prostoru koji je biblijski Jeremija nazvao vrtom kada je pozvao vernike da ne slušaju lažne proroke, upozorivši da čas oslobođenja neće uskoro kucnuti, ali uprkos tome, moraju negovati svoju baštu. Danas se svako ponaša poput Jeremije, nakon što je pobegao iz vrta. Onaj ko ostaje, bez imalo nade prepušta se melanholiji univerzalizma, više i ne govori o tome koliko je ovaj vrt mali, jer od naraslog korova ne vidi nikakvu granicu, samo natmureno nebo.

U Pešti često proklinjem sebe, jer su moji doživljaji sasvim drugačiji od doživljaja mojih prijatelja. Ta okolnost budi u meni osećaj kao da i ne postojim. Nisam imao nijednu domovinu, već dve imaginarne, te dve sam izgubio, što je mnogo gore nego kad čovek izgubi svoju jedinu, stvarnu domovinu.

Mladi ljudi mi zameraju što sam sve nade položio u Evropu. Zašto sam se radovao kada se srušio berlinski zid? Zašto sam naivno verovao glasinama po kojima ta bajkovita Evropa, osim ubistvenog oružja, šalje i neke druge stvari? Znao sam vrlo dobro da svaka nada može preko noći da postane smešna samo zato što jedno po svemu obično popodne diže svoju čašu vode poput pehara s otrovom. Kako da im objasnim da je u trenutku nestanka svake nade preko potrebna bila jedna slamčica i da je to bila moja Evropa? Moja poslednja slamčica. Neka ne brinu i neka me ne osuđuju. Krhka slamčica nije za njih nikakva prepreka. Neka je samo zgaze, meni će i onda ostati od nje trunčica, makar i ne bila veća od čiode. Ne tvrdim da je Evropa delila darove, ne, nikad. Ona je samo ponižavala i kažnjavala. I Prometeju je vatra bila potrebna samo da bi se kasnije, pod sramnim okolnostima, potčinio bogovima.

Moja čežnja za ljubavlju potisnula me je na prostore večne strepnje. Ako i ta čežnja zamre u meni, ni strepnja mi više neće biti potrebna. Iako se u mom životu desilo svega toliko da su se jedna vrata preda mnom neočekivano odškrinula, ostala tako na trenutak otvorena, a ja nikad više nisam bio u stanju da se odatle pomaknem.

S prozora osmatram blistava svetlosna polja Novog Sada. Tolikim sam stvarima u njemu želeo da izrazim svoje divljenje, ako već nisam imao vremena i da ih iskusim. Ali nisam samo u vremenu oskudevao, nedostajalo mi je i hrabrosti.

Sticanje iskustva je u mirnodopskim vremenima lepa, melanholična delatnost, dok se u varvarskim razdobljima ono svodi na jalovu i u potpunosti bezvrednu strast, jer ono malo iskustva koje nas zapljuskuje suprotno našoj volji, pre ili kasnije učiniće nas smešnima.

Svakodnevno inventarišem u stanu. Iz fioke u kuhinjskom stolu nestaju noževi i viljuške, kašike su već izlizane, istanjene od duge upotrebe. Budući da sam ih nadživio, izvesna zloradost mešala se u meni s osećanjem neke vrste nežnosti prema njima. Pegla, lopatica za smeće, četka blatarica evo, istrajavaju. Ovi predmeti za svakodnevnu upotrebu uporno pojednostavljuju stvari života i smrti. Kad je o priboru za jelo reč, međutim, ne preostaje mi ništa drugo nego da kupim nov. Pažljivo planiram u koju prodavnicu da odem, i kojim sve ulicama da prođem do odabrane prodavnice. Bar jednom ću s određenim ciljem da obiđem grad. Kao da proslavljam nešto, ulazim u jednu prodavnicu u centru grada, pažljivo razgledam komplete pribora za jelo pod staklenim pultom. Brzo sam odustao od neukusno nalickanih kompleta, odlučio sam da kupim kašike, noževe, viljuške na komad. Prodavačica ravnodušno pita koliko želim da ih kupim. Pravim se kao da se preračunavam u sebi, dok, zapravo, pokušavam da rešim smisao jedne stare legende po kojoj na trpezu treba uvek postaviti tanjir i pribor više, simbolično, za Mesiju. Voleo bih da se oslobodim svake mogućnosti samopravdavanja, i prebrojavam u sebi koliko tanjira treba da priprelim, svestan da će za trpezom svoje mesto potražiti svedoci, koji nisu ništa videli, i sudije, koje ništa ne znaju o meni, i pojavljuju se čisto po profesionalnoj dužnosti. Rastreseni, sedaju za sto i brbljaju, budući da im je to zanimanje. Ja sam za njih stranac, kao što su i oni za mene stranaci, premda sedimo za zajedničkim stolom. I jezik nam je

zajednički. Nije važno koliko će ih se okupiti, to zavisi od slučajnosti i od toga koliko će njih imati vremena da izrekne verdikt nada mnom. Ne osporavam da je to tako u redu. Hoću samo da za stolom bude jedno mesto više nego što će ih doći. I da se pojavi neko, sam-samcat, ko me ne poznaje, ko nikad o meni ništa nije čuo, ko ne želi ni da svedoči, ni da sudi, ko će nam se pridružiti za trpezom samo zato da zajedno dočekamo zoru. Jer to je još jedino što može da mi se dogodi. Bilo bi mi lako kada bih znao koliko ih je namerilo da govori za ili protiv mene, i koliko će biti onih koji će mi suditi. To bi me donekle utešilo, ukoliko bi željno iščekivani posetilac kojim slučajem izostao, jer mogao bih reći da me nije moje znanje prevarilo, već da me je stvarnost izigrala. Zar tako jeftino da se prepustim laži? Ne tražim prednosti koje pripadaju ljudima lišenih svojih sudbina, ako već predstojeći događaji ne obećavaju ništa dobro, treba im poći u susret bistrice glave i, bez obzira na to da li će posledice biti neprijatne, da li će moje sudije biti površne, vešte, inventivne ili uticajne, neću da smišljam sebi nikakva opravdanja. Kupiću celu zalihu. Kupiću noževe, viljuške, kašike, kupiću i nove tanjire, tako ću doskočiti vremenu koje neumitno izmiče, jer onaj ko misli da preživi može da se nada jedino tome da će mu mnogi suditi, i da će mu suditi nepravedno, ustrajno ponavljajući nekakav unapred napisani, banalni i svečarski tekst. Tako i bi. Gostiju je sve više, odmeravaju me uobičajenom ozbiljnošću pozvanih, deklamujući svoje unapred naučene govore. I stižu novi, naviru sa svih strana, ispred svih njih postavljam novi tanjir. Ne brinem. Onaj ko veruje u legendu o Mesiji taj unapred zna da najvažniji posetilac neće stići i da je, uprkos tome, veoma važno da na trpezi uvek bude jedan tanjir više. Neki će posle izvesnog vremena ustati od stola i, kao posle dobro obavljenog posla,

otići. Ali pristizae novi. Neka samo dolaze. Praznik je. Konačno, do uha mi dopire glas sveta. U tome sam živeo, u tim fragmentarnim razgovorima, u ovakvim isprekidanim, nedoučenim, mudrijaškim polurečenicama, dosadnim konotacijama, izanđalim pojmovima. Kad i poslednji gost ode, uzeću čist tanjir da ga operem, kao da sam samo jednog jedinog gosta imao.

Najpre se uobrazilja suprotstavila osećanjima. Zatim se sve okrenulo protiv razuma. Vejavica polako prestaje, predeo je beo, mraz ne popušta, mramorno oplemenivši prizor. Razum se više čudi nego uobrazilja i osećanje. Konačno sam našao sebe!

Ne. Niko ne kuca na vrata. Niko me ne uznemirava, nikud me ne mame, ni na šta me ne primoravaju. Slobodan sam. Očistio sam cipele, ispeglaeo košulju. Spreman sam na velika dela.

Gde sam? U Pešti? U Novom Sadu? Ko bi to sad mogao tačno da odredi?

Umiruje me saznanje da je nebo pri zalasku sunca žučkastosmeđe, a samo Sunce, minut-dva pre nego što će nestati iza horizonta, poprima boju duvana.

Rano ujutro širom otvaram oči. I kažem, hvala.

Jedna ruka dotiče mi čelo. Zatim jedna druga. Koje su me volele.

Pokušavam da podignem jedan od kofera. Ne mogu ni da ga pomaknem. Prepun je.

„Laslo”, čujem u praznom stanu.

Dve crne pepeljare. Jedna velika, bela šolja za čaj. Halogena lampa. Zelena kulska čoja na pisaćem stolu. Jedna stolica, s pohabanom presvlakom. Pokvareni, istrošeni upaljači. Stare torbe. Spajalice. Jedna fotografija, iz Grčke. Vreme zahteva akribije.

Nekoliko predmeta ponovo je nestalo iz sobe. Stan se polako prazni. Proređuju se knjige na policama, nasred prazne sobe nekoliko praznih kofera.

Jedno razdoblje iskrada se napolje. Širom otvaram pred njim vrata.

Sve je, širom, otvoreno.

Eržebet Juhas

ZVONO NA POSLEDNJOJ TRAMVAJSKOJ STANICI

Angelina Nenadović (Nenadovits, Nenádovics) provela je početkom septembra 1910. čitav jedan dan na novosadskoj „električnoj železnici”. Ukrcala se u centru grada, odande se ulicom Lajoša Košuta i Dunavskom, uz mostobran, dovezla do „Gornjeg broskog pristaništa”, i potom nazad na glavni trg. Odavde se pak, Rakocijevom ulicom, pored jodne banje i bolnice, provozala do kraja onog dela Futoškog puta koji se pruža do železničke pruge, pa ponovo nazad u centar grada, a odavde ponovo ulicom Lajoša Košuta i Čurčijskom, preko Žitnog trga do kraja Temerinske ulice. Bilo je već pola osam uveče kada je, na glavnom trgu, sišla iz „električnih kola”. I odlučila konačno da se vrati kući.

I Angelina je imala, poput drugih vremešnih ljudi, nekoliko priča koje je stalno ponavljala, i u koje je, zapravo, zgusnula najvažnije momente svog dugog života. Umrla je u leto 1988. godine. Poslednjih godina svoga života mogla je unekoliko da komunicira još samo sa Emikom i Emilom. Na ogromno olakšanje ostalih koji su, pozivajući se na razne, uvek neodložne obaveze, izbegavali njeno društvo. Angelina je bila baka, sa majčine strane, Bore Višnjija, Eminog drugog muža. Za Angelinu je naročito važna bila okolnost, sa stanovišta brzog uobličavanja trajne simpatije prema Emiki i, preko nje, prema Emilu, to što ih je, u neku ruku, mogla smatrati i rođacima, budući da su ona – Angelina – i njen brat Eden Ros, bili brat i sestra od tetke, sirote, pokojne Line Reš,

koju je svojevremeno oženio Šandor Šajtoš, Emin i Emilov ujak sa bakine strane. Angelinin i Edenov otac bio je elektroinženjer, za vreme izgradnje mreže novosadskog električnog tramvaja bio je zaposlen u jednoj budimpeštanskoj firmi – „Deoničarsko društvo električni tramvaji”. Uprava ovog deoničarskog društva ga je i poslala svojevremeno u Novi Sad da rukovodi instaliranjem „električnog tramvaja” i „javne električne rasvete”. Angelina je do kraja živela u kući u koju se porodica uselila dolaskom u Novi Sad. U to vreme ta ulica je nosila ime Ferenc Rakocija Drugog. Poslednjih godina svog dugog života Angelina je tu ulicu pominjala isključivo kao Rakocijevu, kao što je i ostalim ulicama koje je pominjala, vraćala njihova imena s početka veka. Angelina je i u devedesetoj bila vrlo živa duhom. Emi i Emil bili su oduševljeni njome. Boro i Darko su morali da joj se obraćaju sa gospođo, i da je oslovjavaju po imenu. Njena kći i zet bili su dužni da je zovu mamom, dok je Slavica, Darkova žena, morala da joj persira i da je zove gospođom. To što su Emi i Emil mogli da joj se obraćaju sa ti, bio je znak njene posebne naklonosti prema njima, dakle, izuzetna privilegija, ali ona bi na to, predupredivši svaki eventualni nesporazum ili neugodnost, odmah dodala: konačno, mi smo u srodstvu.

Već kada se Emi udala za Boru, Emil je bio rešio da bolje upozna prošlost svih onih gradova u kojima je živeo, ali i onih u kojima su njegovi preci rođeni i proživeli svoje živote, ili koje su napustili, da bi se skrasili u nekoj drugoj zemlji, ili se nisu nikud ni pomerali, ali su u nepredvidivom vrtlogu istorijskih tokova, takoreći preko noći, postali građani neke druge države. Emilove česte posete Angelini bile su motivisane nadom da će stara gospođa, budući da je od 1910. neprekidno stanovnica Novog Sada, umeti da mu ispričava autentične priče o svemu što se ovde događalo za prote-

klih bezmalo osam decenija. Međutim, negde od sredine osamdesetih Angelina je već premestila poprište svog bivstvovanja u godine koje su prethodile izbijanju Prvog svetskog rata. Redovno je odlazila u katoličku crkvu u centru grada, nekoliko puta nedeljno posećivala je i jodnu banju koja se nalazila nedaleko od njihove kuće, u susedstvu još posve mladih stabala lepo formiranog parka. Dugo je šetala baš u tom parku, i posedevši na omiljenoj klupi, sa koje joj se pruža pogled na jedan predivan čempres, čitala je pitome, tužne knjige.

Poslednjih godina Angelina je odbijala da se seća pokojnog muža koji nije ni dočekao Drugi svetski rat, nije više pominjala ni svoga sina, kojeg su 1946. umlatile „nove vlasti”. O proteklih skoro osamdeset godina imala je samo toliko da kaže. Njena najomiljenija priča bila je ona o celodnevnom putovanju tramvajem jednog blago osunčanog, ranog jesenjeg dana 1910. godine. Sedela je u otvorenim tramvajskim kolima i razmišljala o Miru, Miroslavu, koji joj je slao u Beč (Wien, Salesianergasse 33) onoliko ljubaznih razglednica. Javljao joj se iz Budimpešte, Praga, Pariza i, u nekoliko navrata, iz Novog Sada. Miro se rodio u Novom Sadu, i to je bio jedini razlog koji je u Angelini, i na neviđeno, pobudio simpatije prema ovom gradu. Njen otac je tokom gradnje mreže električnog tramvaja i javne električne rasvete odlučio da i svoju porodicu preseli u Novi Sad. Angelina je, putujući tog ranog jesenjeg dana 1910. godine tramvajem čitav bogovetni dan, mislila na Miroslava. Kako je sama priznala, verovala je da se u njoj, pod utiskom za nju nadasve sneveseljavajuće primitivne sredine, rodilo jedno duboko i neodoljivo predosećanje da nikad više u životu neće videti Miroslava. I zbog toga nije ni silazila toga dana sa tramvaja, jer se nadala da će joj vetar izduvati iz glave ovo

mračno i nepodnošljivo predosećanje. Imala je osećaj da njen život nema smisla bez Mira, da je bez njega preostali deo života samo jedno beskrajno izgnanstvo. Imala je tada šesnaest godina. I njeno predosećanje je nije izneverilo, zaista ga više nikad u dugom životu nije sreća. Niti je od 1918. godine bilo šta čula o njemu. Ali, ne računajući nekoliko godina, kada je rodila, dojila, čuvala i odgajala sina i, potom, kćerku, nije prošla nijedna godina, a da ga bar jednom nije sanjala. Emiki i Emilu je priznala i to da već godinama više nije u stanju ni da sanja, pa im je zbog toga posebno zahvalna što makar može da im priča o njemu. Mada priče, naravno, nisu ni blizu snova. Uvek je on bio taj koji me je vraćao u život kad god bih izgubila svaku nadu i pala u tešku apatiju – priznala je više puta. I uvek bi dodala: – A za šta je nada bila potrebna, valjda znate i sami: za život. Ali da to bude baš jedan muškarac, koga skoro sto godina nisam videla, ni glasa o njemu čula? Miroslav mi je zadao najveći bol u životu, jer sam njega najviše volela od svih na ovome svetu, ali ako nisam uvek i bila u stanju da to priznam sebi – znala sam s nepokolebljivom sigurnošću od početka, i znaću do časa svoje smrti, da sam ja njemu bila samo jedna od mnogih. A to nikad, do kraja života, čovek ne može da preboli...

Angelina se naprosto podmladila u Emikinom i Emilovom društvu. Porodica se tome do kraja nije mogla načuditi, mada im to, naravno, nisu zamerili, jednostavno nisu mogli da shvate. U to vreme, 1981. godine, Angelina već sigurno dve decenije nija napustila kuću. I do bašte je izlazila, sve se spotičući, samo rano ujutro, malo bi okrenula lice prema suncu, i dobauljala nazad u polutamu svoje sobe. Početkom osamdesetih još je videla toliko da je mogla da čita, ali bi se brzo zamorila. Nije bila sasvim gluva, određeni registar ljudskog govora čula je sasvim dobro, ali glasove sa radija nije

mogla da izdiferencira. Kada bi ušli u njenu sobu, uglavnom bi je zatekli kako drema u svojoj, prema njenom telu deformisanoj fotelji. Ali čak i kada su joj oči bile otvorene, na njoj se nisu primećivali nikakvi, ni najbleđi znaci duševno-duhovnog prisustva. Prizor je bio dirljiv, ali i nepodnošljiv. Redovno je dobijala hranu, pomagali su joj i u održavanju lične higijene. Držali su u besprekornom redu njenu sobu i odeću, ali nekako je više nisu smatrali punovažnim ljudskim bićem. Imali su utisak, i sa tim su se polako i pomirili, da se Angelina iz života povukla tako što je usled nekakvog nesporazuma, njeno telo, koje je još samo disalo, ostalo ovde. A jednog jutra u leto 1988. godine, više se nije probudila da bi se još jednom popela na tramvaj čija je putnica bila, rane jeseni 1910. godine, jednog čitavog dana.

Tada su već svi, međutim, svako na svoj način, živo pratili razvoj političkih događaja. Istoga dana, naime, kada se Angelina u snu preselila na onaj svet, ogromna masa demonstranata je prispela na novosadsku železničku stanicu, za čije postojanje, sada već pokojna Angelina, uopšte nije znala; ona je na svoja imaginarna putovanja polazila sa stare železničke stanice, i tamo se i vraćala. Masa od više hiljada ljudi, sa ogromnim posterima i transparentima, preplavila je glavne putne pravce grada. Saobraćaj je bio nekoliko časova paralizan, čitav grad je odzvanjao od skandiranja parola. Bora je definitivno odlučio da napusti zemlju, a Emi, da bar još neko vreme ostane. Emil nije hteo ni da čuje o odlasku. Jednako je mumlao sebi u bradu: – Svako bežanje je suvišni štramac. Emi je jasno osećala koliko njen brat prezire Boru, mada o tome otvoreno nikad nisu ni reč progovorili. Ona je razumela muža, ali je za to morala da plati punu cenu. Tada je shvatila, naime, da nije u stanju da ga sledi. Ne može da napusti zemlju jer nikad nije ni uspela da se uistinu približi Borinoj

umetnosti. Ona je autsajder, i to će i ostati što se konkretne muzike tiče, u kojoj je u punoj meri došla do izražaja sva Borina kreativnost. Emi je pak rođena za čitaoca. Bila je tek toliko obdarena kreativnošću da je mogla sama da, shodno vlastitim unutrašnjim potrebama, odabere sebi lektiru. I ova aktivnost, ako se i nije kretala baš na nekoj širokoj skali, poput muževljevog komponovanja, ili pak pisanja u Emilovom slučaju, u suštini se nije mnogo ni razlikovala od njihovih. Odnosno: u slučaju Emine kreativnosti svaki odjek je bio unapred isključen, dok je Borina i Emilova kreativnost ostajala bez odjeka usled nezainteresovanosti sredine. Bora je imao šanse, bar teoretske, da u nekoj zapadnoj zemlji potpuno razvije svoje sposobnosti. A Emil, čije je sredstvo izražavanja bio jezik, maternji jezik, osećao se kao u kakvom procepu. Za njega je situacija bila bezizlazna.

Sve troje su s nekom jezivom sigurnošću osećali da će se rat pre ili kasnije rasplamsati. Da su uzaludne sve samoobmane, racionalne analize – kada ih neko organizuje u mase, kada im uvale u usta lažne parole, ljudi su spremni da počine iracionalna i nadasve jeziva uništenja. Nijedno od njih troje u svom životnom iskustvu nije imalo rat, premda su sve troje, s ove ili one strane, već prevalili, ili bili sasvim nadomak četrdesetoj.

Sa prozora su posmatrali novosadske demonstracije. Videli su relativno izbliza masu, podivljala, na sve spremna lica. Ako će ponet talasom ritmičkog skandiranja, sišavši sa postera prirodne veličine, njihov vođa uzviknuti: juriš!, golim rukama bi navalili na zgrade, porazbijali, pobili u njima sve živo, za manje od pola sata njihovim tragom ostali bi samo otkinuti udovi, rascopane glave, na paramparčad razbijeni nameštaj, razvaljena vrata, odvaljeni prozori, srča i šut u nepojamnim količinama.

Znali su da je rat neizbežan, ali retko bi smogli toliko duševne snage da se s tim i suoče. Svi užasi koji su u godinama nakon ovih demonstracija usledili, bili su još neko vreme nezamislivi. Bilo je sasvim dovoljno da, osuđeni na ćutanje, slušaju beskonačni niz institucionalizovanih laži koje su polako, ali veoma metodično prodirale u sve oblasti života, u najsićušnije detalje, da bi se na kraju stvrdnule u neprobojnu mrežu kordona. Kao kamen tvrdi lavirint u koji je moguće samo ući i u njemu se izgubiti, izaći nikad.

Bora je tek dve godine kasnije, 1990. napustio zemlju, ali tu godinu Emi zna samo svojim umom, kao brojku, nije u stanju i da je prizove u sećanje, kao što ni ratna vremena, koja su usledila, nije mogla da vezuje za godine. Uistinu je 1988. bila ona poslednja godina do kada je vreme sačuvalo, bar što se nje tiče, nekakav kontinuitet. Od tada su sve naredne godine, bez obzira na raspad zemlje, na sve grozote ratova na južnoslovenskim prostorima, trenutaka prolaznih strahota, prevashodno značile nemilosrdno produbljivanje svesti o bezizglednosti njenog života. A od tog saznanja bilo je moguće samo bežati – u lektiru i u ravnodušnost. Mnogo življe prebiva u njoj jedan, u tim godinama često sanjani san. Siva, nepomična voda, bez dubine, bez prostranstva, premda se nigde ne vidi obala, ne pobuđuje osećaj nedoglednosti. Istovremeno zna da ta voda ne može da bude veća od neke močvarne livade. Ništa ne vidi u sivoj vodurini osim jednog stabla neobičnog oblika. Kao da se neko ogromno drvo, pre davnih vremena, svalilo u ovu vodu, krošnja mu je odavno istrulila, a samo stablo bilo je obraslo čudnovatim vodenim biljkama-puzavicama, ali i to rastinje je bilo sivo, poput vode, presvučeno kao dah finim slojem mulja. A Emi se svaki put muči da razjasni sebi da li je to što se vidi ispod površine vode zaista jedno ogromno, ko zna kad oboreno sta-

blo, ili ipak nešto drugo. U nekim trenucima joj se čini da je u vodi jedna golema, stara, otvorena knjiga, i ona pomišlja na to da je voda već odavno morala da ispere sa stranica te knjige sve rečenice, sve reči, do poslednjeg slova. Ali, što je bilo još čudnije, ovaj često sanjani san nije imao svog stvarnog protagonista. Sama snevačica nikad nije bila uistinu u snu, već tek nevidljiva posmatračica ovog sivog i, uprkos nekim sitnim promenama, ipak stalnog, ustaljenog, ali nerazjašnjivog prizora. Možda joj zbog toga i nije u početku delovao toliko deprimirajućim. A potom je pomislila i na to da, posve verovatno, naprosto ne može da zapamti ništa što joj se dešava u snu. Jednog jutra, međutim, kako je u polusnu još uporno nastojala da se seti da li se desilo nešto što je izvetrilo iz njene svesti, najednom je, bez naročite potresenosti, zaključila da je toliko sama da više ni u vlastitim snovima nije u stanju da bude prisutna, ni u njima nije u stanju da bude ni sa kim.

Bora je bio čelista simfonijskog orkestra Radio Novog Sada. (Diplomirao je na Muzičkoj akademiji, na odseku za čelo.) Ali ovo muziciranje od samog početka je prihvatio kao neku vrstu zanatske delatnosti. Zanimala ga je pre svega konkretna muzika. Posle akademije sve više se posvećivao ovakvim eksperimentima. Bilo je nekoliko pristalica konkretne muzike u Novom Sadu, ali pošto nisu nailazili ni na kakvo razumevanje, od kraja sedamdesetih godina redom su napuštali grad. Bora je takoreći ostao sam. Okupio je oko sebe, doduše, malu grupu mladih entuzijasta i, naizgled, sve je ostalo po starom. Dopremio je sa zapada najsavremenije magnetofone, najosetljivije mikrofone, montažni sto, fonogen. Najveću sobu porodične kuće pretvorio je u elektronski studio. Možda baš zbog toga nije mogao da napusti rodni grad, jer je toliko bio privržen svom malom „studiju”.

Odnosno, svemu onome što je u tom studiju stvorio, uključujući i one intenzivirane trenutke akustičkog proširenja koji nisu mogli ni sa čim da se porede u njegovom životu. Uz ne mali trud sakupio je sva najvažnija dela konkretne muzike, od Kejdža do Lika Ferarija, i nakon početnih eksperimenata stigao je do vrlo važne, na vlastitim iskustvima zasnovane spoznaje, da konkretni, ne-muzički zvuci mogu u muzičko delo da budu inkorporirani isključivo kao citati, odnosno, da su u samostojnom obliku jedino u izuzetnim slučajevima u stanju da evociraju predodžbu potpunosti ili ispunjenosti.

Emi je imala nekoliko drugova i drugarica sa kojima je manje-više redovno bila u vezi još iz godina studiranja. Po svemu sudeći, ovaj mali prijateljski krug opstao je zbog toga što su svi imali jaku potrebu da se, s vremena na vreme, vrate u atmosferu studentskih dana koji su od ekstremnog veselja do depresivnih stanja podnosili sve promene raspoloženja. Družeci se, mogli su, između sebe, uvek iznova da prožive ove krajnosti, s istim onim neiskustvom, božanskom neodgovornošću kao „u ona, stara vremena”. Nisu se u tim trenucima druženja vratili samo nekadašnjem rečniku, tonu i boji glasa. Bilo im je toliko važno da se ponovo vrate, da zarone u jedno razdoblje svoga života koje se sve više udaljavalo od njih, da o svojim sadašnjim životima nisu nikad progovorili ni reč. A da jesu, sva je prilika da bi se ovaj njihov začarani krug vrlo brzo prekinuo, jer su već svi imali svoje, sve samostalnije živote, pa time i svoje sudbine koje više nije bilo moguće deliti sa ostalima. I što je svakome od njih ponaosob njegova sudbina postajala teža, nepodnošljivija i nepopravljivija, utoliko su revnosnije prizivali, utoliko su se grozničavije vraćali u ona vremena u kojima život još nije poprimio dimenzije sudbine. Ali rat je načeo i razorio i ovaj prijateljski krug. Oni koji su ostali, više nisu bili u stanju da

upriliče ove susrete. Ponekad bi se još, slučajno, sreli na ulici ili negde drugde, uvek u žurbi, pa su razmenili samo po nekoliko reči, i svako je jurio dalje svojim poslom. Pravili su se kao da je iz njihove svesti naprosto ispalo jedno razdoblje života, prošlost, sećanje, ukupnost do tada proživljenog života. Ostadoše ponovo bez sudbine, ali, koliko samo drugačije nego u mladosti! Neki su se još pre, ili odmah posle izbijanja rata odselili, većina u Mađarsku, ali neki su se zaputili i u Nemačku, Holandiju, Kanadu ili u Ameriku.

Emi je bila samo utoliko u lakšoj situaciji od Bore, što je bila sigurna da, svojevolutno, ne bi mogla da napusti zavičaj. Ovu odlučnost jednoznačno je pripisivala svojoj neumešnosti, nesnalažljivosti. Zemlja u kojoj je rođena već je počela, u krvi, da se raspada. Tada je shvatila da ona, zapravo, nikada nije ni imala domovinu u pravom smislu reči. Uzalud su je naučili istoriji ove zemlje, nije od toga ništa zapamtila. Sve je to za nju bilo i strano, i nezanimljivo. Možda zbog toga što su u svim udžbenicima upotrebljavali istu reč: domovina. Još kao devojčica imala je prema ovoj reči nekakav otpor. Išla je u treći razred osnovne škole kada je dobila udžbenik pod naslovom *Poznavanje prirode i društva*. Ti udžbenici su, pedesetih godina, štampani u vrlo solidnoj grafičkoj opremi. S uživanjem je listala, razgledala ilustracije, i tek kad je zaklopila knjigu, obratila je pažnju i na njene korice. Na njima je bila odštampana geografska karta tadašnje Jugoslavije i, ispod nje, velikim slovima je pisalo: NAŠA DOMOVINA. I tek kada su južnoslovenski narodi počeli da se glože, da narsću jedni na druge, postala je uistinu svesna svog, od samog početka prigušeno prisutnog, tinjajućeg osećanja nepripadanja, neke vrste unutrašnje distanciranosti. Tada se setila, prvi put posle trideset godina, korica *Poznavanja prirode i društva*, i onog neobičnog osećanja koje je tada prvi put osetila i

koje je, potom, decenijama tinjalo u polutami njene podsvesti. Emikina generacija već nije verovala ni u socijalizam, ni u komunizam – kako sve to uopšte i da nazove? I u užem krugu njenih prijatelja svi su od reda ismevali isprazne svečane govore, štafetu, gromke horske pesme, svu tu silesiju samozaglupljujuće kvaziozbiljnosti i laži. I sve su to, doduše veoma tiho, mogli i da kažu, nije im se zbog toga nikad ništa ozbiljno desilo. Ali to je imalo i svoju, samo jednu cenu: onaj ko je ovako razmišljao, i nije hteo da se makar pravi da veruje u ispravnost postojećeg poretka, bio je jednom za svagda ostavljen na margini; nije bio u mogućnosti ni stvarno, ni prividno da utiče na zbivanja.

NAŠA DOMOVINA. Nešto nerazumljivo, začuđenost, u krajnjoj liniji besmislica, hitno zaboraviti. U pedesetim godinama nije baš bilo lako putovati u Mađarsku. Bilo je perioda kada se uopšte nije moglo putovati. Mađarska je postojala na Radio Košutu i na Radio Petefiju. Još i danas čuje te dve zvučne identifikacije. (Borin uticaj?) Tatta-ra-tatta-tatta-ta. Ta-ta-taaaa, tatata, ta-ta-taaa. I postojala je jedna daleka, druga Mađarska, iz priča roditelja, baka i deka, rođaka. Početkom šezdesetih je prvi put prešla granicu. I tada je Mađarska postala stvarnost na nivou doživljaja maternjeg jezika – u svim ostalim domenima ostala je tuđa, nestvarna. Nije ni Mađarsku mogla da identifikuje kao NAŠU DOMOVINU, kao ni onu zemlju u kojoj se rodila, i koja se na kraju tako raspala da ni do danas nije jasno gde se nalaze njene granice, i do kada će se nalaziti tamo gde se sada nalaze.

Kada je Bora konačno odlučio da emigrira, dogovorili su se da će se Emi još neko vreme privikavati na ideju iseljavanja, i da će se kasnije pridružiti Bori. Oboje su znali da je to laž, ali ovako je rastanak bio podnošljiviji. „Nas dvoje se razlikujemo po tome što Bora ima svest o budućnosti, a ja

nemam, nikad je nisam ni imala. Kao što uistinu nisam imala ni domovinu, već samo zavičaj. I sve je to mnogo više povezano nego što bih smela da tu stvar domislim.”

Nakon Borinog odlaska Emi je nedeljama, kao opsednuta, čitala. S takvom domišljatošću je nalazila odgovarajuće knjige, kao nikad do sada. Spasavala je samu sebe iz knjige u knjigu. Posle tri nedelje, međutim, najednom se zamorila. Gadila joj se svaka knjiga. Imala je osećaj da nikad više u životu neće moći ni red da pročita. Najradije bi sve svoje knjige pobacala kroz prozor. Najpre je osetila u sebi nezadrživu navalu bespomoćnog besa, malo je nedostajalo da eksplodira. Tada je shvatila, potpunije nego ikada, kakvi sve porivi tinjaju u njoj odvajkada – još neko vreme bi možda i mogla da ih priguši u sebi ali, definitivno, nikada. Sa ne malim zaprepaščenjem je pomislila da u njoj, neporecivo, deluju nekakve jezivo nepredvidive rušilačke sile, i da više nije u stanju da se kontroliše. Ponovo je počela da razmatra načine samoubistava suludo prebirajući po datim mogućnostima, tamo-nazad, tamo-nazad. Prekomerna doza sedativa, možda da se baci pod voz. Jedino nikako nije mogla zamisliti da se obesi. Toliko se grozila ovog vida samoubistva, da ju je baš ta pomisao na vešanje jednom i ranije, nakon ružnog fījaska prvog braka, odvratila od toga da oduzme sebi život. Bar je to tako u sebi, naknadno, proknjžila. Svaka idilična, prisna sanjarija o rezigniranom spokojstvu, pomirenosti, bilo je samo jedno samozavaravanje. Naredne nedelje provela je u potpunoj pasivnosti. Obavljala je samo najnužnije poslove, odlazila na posao u gradsku biblioteku, prebrodila u mukama osmočasovno radno vreme i, vrativši se kući, onako u odeći, legla u krevet. Zurila u ništa, dok nije zadremala. Ponovo je zurila u ništa, ponovo je dremala, naizmenično, sve do narednog jutra.

Jedne zore se probudila na to da joj se maločas desilo nešto neočekivano prijatno. Nije znala šta, nije se usuđivala ni da ispita stvar, bojeći se da će začarani krug, u koji se u polusnu tako prijatno ušuškala, pući kao mehur od sapunice. I tada se setila Grožnjana. Jedno seoce u Istri, u unutrašnjosti poluostrva. Tamo su proveli deo leta 1981. godine, bili su tada mlad bračni par. Ovo seoce bilo je poznato po tome što je u svakoj kući bio atelje, ili galerija i, osim toga, ovde su leti organizovani susreti muzičke omladine, sa više baš i ne toliko mladim muzičarima iz celog sveta. A eksperimentalna muzika ovde nije bila samo otrpljena, nego je imala svoj priznati rang, bila je ravnopravna sa serioznom. Svake večeri mogli su da biraju između nekoliko ponuđenih koncerata. A preko dana su svi vežbali. Iz toga je proistekla golema, ali ni malo neprijatna kakofonija. Bora je čak i snimio na traku jedan celodnevni „akustički materijal”. Dao je i naslov svome radu: Akustika Grožnjana, 27. jula 1981. Često su, potom, zajedno preslušavali te trake. Ali kao da sada Emi tu kakofoniju nije slušala sa traka, nego „uživo”. Počelo je ranim jutarnjim zvonom sa crkvenog tornja. Kao da su nam zvonili u ušima, toliko je zvuk zvona bio snažan i čist. I zajedno sa zvonjavom, videla je, kao pred sobom, zid susedne kuće. Ispunio je čitav horizont kada bi pogledala kroz jedan od prozora njihove sobe. Zid sazdan od pljosnatih, sivih slojeva, i ove vrlo grubo obrađene kamene ploče su se uklapale jedna u drugu kao da ih nije slagala ljudska ruka, nego da je čitav zid prirodno izrastao. Crkva je bila iza tog zida. Njakanje magaraca se uključivalo u kakofoniju koncertnih proba, čas iz neposredne blizine, iz susednog dvorišta, čas izdaleka. (Kao definitivno neutoljivi osnovni ton posve razgolićenog bola?) Na kupanje su odlazili u Umag – meštani su ga, po italijanski, nazivali Umagino. Emi je sada pred sobom videla more i

talasima izbrazdani pesak obale. „Jedino je monumentalnost mora stvarna, a ne nameštena.” Tragom prizvanog prizora mora setila se još mnogo toga, i dobrog i lošeg. Imala je osećaj da joj ovaj prizor daje snagu da se suoči i sa takvim svojim emocijama i mislima koje, inače, sa strahom nastoji da u sebi što pre priguši. Sada se u njoj, neočekivano, ponovilo to stanje otvorenosti prema svemu. Jasno je osećala da bi uzalud bežala bilo kuda, njena je sudbina da ovde, gde je rođena, proživi sve što joj je suđeno. I da je to tako u redu.

I kao potvrdu svega toga setila se najednom onih Borinih traka koje je on snimio na dan Angelinine smrti, odnosno na dan prvih novosadskih demonstracija, od kojih je kasnije komponovao delo snažne ekspresivnosti. Nije preslušala traku, na nju je u ovom trenutku intenzivnije delovalo njeno evociranje. Varirale su dve fraze, suludo skandiranje masa: Slo-bo, slo-bo-do, Slo-bo, slo-bo-do, u to su se mešali postepeno rasplinuti, obesnaženi, u groteskno falširanje izvito-pereni taktovi bečkog valcera *Wiener Blut* koji su prekidali jednolični ritam dernjave. Potom bat tvrdih vojničkih čizama, pucnji, iz pištolja i pušaka, sasvim izbliza, pa štektanje automata iz daljine. Na trenutak, tišina. I na kraju: tramvajsko zvono koje oglašava poslednju stanicu.

Đeze Bordaš

ČESMA U PLAMENU

Beležnik Vagner šetao se nervozno gore-dole po kancelariji, okretao, pa iznova čitao pismo i grozničavo razmišljao šta bi sad valjalo činiti. Da li da najpre pozove Sauera ili direktore lokalnih fabrika? Kako da im saopšti odluku? Bio je siguran samo u jedno: uredbu ministarstva moraće da sprovede po svaku cenu. Kako se i ne bi tako osećao, ta prvi put je dobio, i to lično, na svoje ime, pismo sa potpisom čak dvojice ministara, i nalik na dva krupna talira, pri dnu pisma kočoperili su se krupni, kićeni pečati oba ministarstva. Takva čast nije ukazivana baš često svakom beležniku, pomislio je, i bez obzira na to koliko će predstojeći razgovori biti neprijatni, osećao se počastvovanim što je rešavanje ovog problema povereno baš njemu. Upravo zbog toga, što se njega lično tiče, uopšte nije bilo sporno da se mora postupiti strogo po slovu uredbe.

Možda bi najbolje bilo da sve zainteresovane strane pozovem istovremeno i da im jednostavno pročitam pismo, razmišljao je još malo, a potom, kao da se naglo odlučio, mašio se telefona. Prvo je pozvao gimnaziju, tražio je direktora Sekelja.

– Sauer je sad kod bunara, poveo je dva osma razreda na praktičnu nastavu dole u Jelisavetin park i na kanal – čulo se sa drugog kraja žice – ali preneću mu poruku čim se bude vratio...

– Uzgred, kako je Sauerova žena?

– Doktor Kovač je veoma zabrinut, kaže da je juče konsultovao kolege iz Sombora i Subotice, ostali su na tome da je prebace u Hivešveldi sanatorijum. Vajs je obećao da će obezbediti kola.

Vagner je nastavio da telefonira, poručio je svoj trojici direktora da tačno u dvanaest budu u njegovoj kancelariji zbog jedne važne i hitne stvari. Računao je da će do tada smisliti taktiku i strategiju što bezbolnijeg razrešavanja neprijatnog problema.

Sauer je zaista bio s decom u parku. Najpre ih je odveo do bušotine i svima je naložio da napune svoje flašice jer će u gimnazijskoj laboratoriji obaviti analize, zatim je objasnio svojstva kisele vode, te je podigavši ispruženi kažiprst u vis, rekao:

– A sad, pazite!

Izvadio je kutiju šibica iz džepa i polako prineo zapaljeno drveće gornjoj ivici široke gvozdene cevi. U istom trenutku suknuo je uvis plamen od dobrih pola metra. Đaci koji su iz radoznalosti prišli sasvim blizu bušotini, sad su, prestrašeni, počeli da se povlače. Prizor je bio stravičan, iz cevi je curio, u blagom luku, ne baš snažan mlaz penušave vode, a uvis su se vili šuštavo, hroptavo, dugi plameni jezičci.

– Eksplodiraće, gospodine profesore! – uzviknuo je uzbuđeno Bela Dudaš.

– Ne treba da brinete, ne može da eksplodira, nije pod pritiskom.

Sauer je još neko vreme ostavio da gori gas koji je izbijao iz cevi zajedno sa vodom, a onda je iz svog neizbežnog ruk-saka izvadio dvolitarsku flašetinu i, oprezno, prinoseći je sa strane, postavio njen otvor na sam vrh plamena, pa je hitrim pokretom, kao kad ptičar hvata svoju žrtvu u mrežu, navukao flašu na usta cevi. Jednim potezom je, takoreći, ugasio vatru.

– No, zašto se ugasila? – pitao je, ali ne čekajući odgovor odmah je nastavio. – Zato što sam vatri oduzeo kiseonik. A potom je skoro slavodobitno podigao flašu, maločas upotrebijenu kao kakav specijalni klobuk, i okrenuo je prema đacima. Iz nje se vio sumporasti dim, prilično neprijatnog miris, sličan onome koji nastaje kada vinogradari sumpornim štapićima dezinfikuju burad. – A sad ćemo sići na kanal – rekao je, ubacujući hitro u ruksak flaše, epruvete sa uzorcima kisele vode.

Razred je krenuo prema kanalu u propisanoj đачkoj koloni po dvoje, na modrim beretkama blistale su mesingane rimske osmice. Prolazeći ispred terase Jelisavetinog parka, momci i devojke su se živo došaptavali, očito su već jedva čekali matursko večer kada će prvi put legalno moći da izostanu sve do zore. Žuža Večeji je objašnjavala Estiki Balog da joj se u Somboru već šije haljina, imaće kragnu od žaboa i, oko struka, pokazala je, sve do ispod grudi, plastron u vidu osinjeg gnezda.

– I, u taj osinjak, da li će se moći taknuti? – upitao je Zoli Lajta, na šta su momci počeli da se smeju, a Žuža se hitro okrenula i tresnula torbom Zoliku posred grudi.

Zoli se ne bi žalio ni da je devojka ovu scenu ponovila nekoliko puta, ali nije bilo prilike, jer je Sauer strogim glasom progovorio:

– Ponašajte se kako maturantima dolikuje, čak i kada mislite da vas niko ne vidi. Danas-sutra svi će vam skidati kape, ali to podrazumeva i brojne obaveze.

Iz pravca kanala pojavio se Vili, u kratkim pantalonama, mornarskoj majici, s pletenom kapom na glavi. Već se izdaleka smeja, usta su mu bila puna krupnih, žućkastih zuba. Nedavno ga je Pihler baš u ovakvoj opremi naslikao, setio se Sauer, pošto je već video skoro dovršenu sliku.

– Guten Tag! – javio se Vili prvi, čak je i plavu kapu skinuo u znak pozdrava brojnoj družini.

– Šta teglite u toj korpi? – upitao ga je Sauer.

– Nabrao sam pečurke gospođi Aranki. Šara kaže da je doktor Kovač rekao da su pečurke zdravo dobre za bolesnicu.

– Pa, požurite onda, i recite da ću za dobar sat biti kod kuće.

Dole na kanalu duvao je prijatan povetarac, neki parobrod natovaren rezanom građom plovio je prema Kuli, njegovo brektanje je nadjačalo grozničavu graju uzvrpoljenog ptičjeg sveta. Sauer se još malo čudio kako je to Vili tako rano našao pečurke. Ali priroda je prepuna tajni i čuda, i za njega je i rano nicanje pečuraka spadalo među takve enigme.

Đaci su pomalo uzbuđeno čekali šta će se sad dogoditi. Opet neki eksperiment, znali su unapred, jer njihov profesor je počeo štedro da pretražuje priobalni trščak. Kao da je tragao, razgrćući čestar dugim štapom, za kakvim dobro skrivenim ptičjim gnezdnom. Ali, zbog čega li sad rije po mulju? Kada je konačno našao, ko zna za šta najpogodnije mesto, iz ruksaka je izvukao poveće stakleno zvono, zapravo jedan neobičan, kupasti stakleni sud koji je na vrhu imao mali otvor. Šta li je sad smislio? – pitali su se gimnazijalci.

– Ovde me sačekajte – rekao je, i pošao prema spremištu za čamce.

Čika Deneši, čuvar nasipa, pomogao mu je da izabere udoban čamac u kojem su, stojeći, poput alasa, uvežbanim pokretima, počeli da veslaju prema đacima. Profesorov atletski stas, kojem su se devojke skoro neskriveno divile, sada je, na vodi, došao još više do izražaja. Profesor je usmerio čamac prema trščaku, njegov zatupljeni nos polako se probijao sve dok nije udario o obalu. Voda je ovde bila ustajala, kao u nekoj baruštini, i od mulja na dnu posve tamno modra, poput uredno ispeglanih đačkih uniformi. Nad vodom je leb-

deo blagi smrad kojem su oni razmaženiji, praveći grimase, okretali leđa.

– Hajde, vi, mlađani Don Žuane, uhvatite već taj lanac i izvucite me na obalu – obratio se profesor Zoliki Lajti. – Ali nemojte naglo da ga potegnete, pa da me izvrnete iz čamca, nije još vreme za kupanje.

– Opet mi je upropastio poen – jedio se u sebi štrkljasti, bubuljičavi momak – a hteo sam samo malo da ga prepadnem. – Ali pošto se profesorovo lice uozbiljilo, nije mu ništa drugo preostalo nego da đaćkom poniznošću obavi zadatak.

– Maločas ste videli da je sumporasta voda zapaljiva – rekao je Sauer. – Naravno, to ne treba bukvalno shvatiti, jer, kao što znamo, nismo zapalili vodu, nego nešto drugo. A šta, pokušaću da vam ovde pokažem. Obratite pažnju!

Mašio se dugačkog vesla i zario ga duboko u mulj, u nevidljivi podvodni plutani čep priobalnog plićaka. A onda je jednim naglim pokretom izvukao veslo. Napravio je tako tri-četiri bušotine, jednu pored druge, iz svake rupe na površinu izbijali su debeli mehuri.

– Ovde nema kisele, nego smrdljive vode – rekao je Bela Dudaš.

– Ali od čega je smrdljiva, to je pravo pitanje – odgovorio je pitanjem profesor i zamolio najbližeg učenika da mu doda stakleno zvono.

Oprezno je njime poklopio mehur, i kada je polako počeo da tone, ponovo je izvadio šibicu iz džepa, i načinivši zavetrinu dugim peševima svog sakoa, prineo plamen otvoru na vrhu staklenog zvona. Iznad otvora razigrao se plavičasti, slabašni plamenčić. Potom je i ovaj opit ponovio nekoliko puta.

– Gas koji se oslobađa iz mulja je barski gas, poznatiji pod nazivom zemni gas. To je smeša više vrsta gasova. Ima u njemu metana, CH₄, a to je, kao što znamo, gasno jedinjenje

ugljenika i vodonika, pa tu je još i ugljendioksid, CO₂, pa još malo azota, kiseonika i nekoliko ređih ugljenovodoničnih kombinacija. Svi ovi gasovi nastaju na dnu močvara na taj način što organske materije, pre svih korenje raznog vodenog rastinja – trske, site, šaša i koječega drugog, potonuvši u mulj, lišene kiseonika, kreću putem raspadanja, što će reći truljenja, a proizvod tog procesa je, zapravo, barski gas, metan i drugi gasovi. Međutim, ovakvi gasovi ne nastaju samo na dnu stajaćih, da ne kažem ustajalih voda, nego i tamo gde je nekad postojala bujna vodena vegetacija koja se, vremenom, dospevši pod zemlju, ugljenisala. I takozvani rudnički plin je, zapravo, barski gas, metan. A u rudnicima je naročito opasan zbog toga što, pomešan sa kiseonikom, eksplodira. Da li ste čitali Jokaijev roman *Crni dijamanti*? U tom romanu desilo se baš to. Gas nastaje, dakle, duboko ispod površine zemlje, budući da su nekadašnje močvare i jezera dospela duboko pod zemlju, prekriveni slojevima iz, uslovno rečeno, skorašnjijih vremena. Ako probijemo prve slojeve – pokazao je veslom prema bušotini – dosegnućemo nivo nekadašnje močvare. A gas će pronaći put kroz bušotinu, i pod ogromnim pritiskom izbiće na površinu. Ako mu obezbedimo slobodan prolaz, neće eksplodirati, ali u zatvorenim prostorijama zbog svoje eksplozivne snage i otrovnog dejstva, veoma je opasan. Ovakvi zapaljivi bunari – nastavio je Sauer – kakav je i ovaj naš, odavno su poznati. Ovakav zemni gas je goreo i na Zoroasterovom oltaru, to je verska zajednica koja je obožavala vatru. Kao što znate, prema njegovim učenjima, svet se deli na dva međusobno suprotstavljena dela: na svet svetlosti i na svet tame, Bog Ormuzd se bori protiv Boga Ahrimana...

Hteo je još nešto da kaže, ali tada se oglasilo zvono na tornju evangelističke crkve. Sauer je pogledao na svoj sat,

bilo je deset i petnaest. Zašto li zvone u ovo doba? – upitao se, a u sledećem trenutku jeza mu je prošla niz leđa.

– Da li dobro čujem? Da li to zvone na uzbunu? – upitao je sada već naglas.

Svi su načuljili uši. Stvarno su, i to velikim zvonom, oglašavali uzbunu. Nije prošlo ni pet minuta, čuli su već i bakarno zvono vatrogasnih kola.

Sauer je hitro iskočio iz čamca. Najpre se okrenuo prema šećerani, a potom je pogledom, iznad grana vrba, potražio dimnjak kudeljare. Otrčao je i do male ustave, odakle je mogao da pogleda i u dvorište fabrike šibica. Ali dima nigde.

Zloslutna zvonjava vatrogasnih kola, međutim, jednako se približavala. Jakab Sauer je sad pošao prema bušotini. Deca su, dakako, krenula za njim. Video je već da su ljudi i sa brane potrčali u tom pravcu. Potrčao je i on.

– Gori česma! – čuo je već izdaleka glas čuvara nasipa.

I zaista, plamen je sukljao visoko, kao da je maločas zaboravio da ga ugasi, a pristigli vatrogasci počeli su da ga gase snažnim vodenim mlazevima iz razmotanih šmrkova, od čega se vatra samo još više razbuktavala.

– Pazite, ljudi, udaljite se, može svaki čas da eksplodira! – čuo je Kramera, komandira vatrogasaca.

– Eksplodiraće! – vikali su i ostali, ali je radoznalost bila jača od straha. Svi su se jednako primicali bušotini.

– Ma neće eksplodirati! – vikao je već izdaleka Sauer, i kada je sav zadihan i oznojan stigao, jednim spretnim pokretom skinuo je sa Kramerove glave vatrogasni šlem, na šta se ovaj toliko zaprepastio da su mu i usta ostala otvorena i poput kakve obamrle patke, sve krupno trepćući, samo je čeprkao oko bušotine.

A Sauer je potrčao sa vatrogasnim šlemom prema česmi i pritisnuo ga na otvor cevi. Voda je šiknula uvis, pritisak je bio

toliko jak da je odbacio i stamenog Sauera. Pao je na leđa, i plamen je ponovo suknuo uvis. Sauer je skočio. Nije video da su već i vatrogasci počeli da se povlače, ponovo je prišao česmi, sačekao nekoliko sekundi, s jedne strane da bi duboko udahnuo, a s druge strane da ustanovi u kojem pravcu duva vetar. Netremice je posmatrao razjareni, šištavo-hroptavi plamen stub koji je bio, mora se priznati, neuporedivo goropadniji nego pre dobrih tri četvrt sata. U hvativši ga obema rukama za rubove, postavio je šlem na vrh plamenog stuba i, kao malopre staklenku, odozgo ga je povukao nadole. U unutrašnjosti čeličnog šlema nastao je u tom trenutku nekakav huk, zapravo više nalik na kakvu riku, kao kada smrtonosni metak obori bizona, a on još nije ispustio dušu. Ovaj huk je i samog Sauera iznenadio, ali je odmah potom osetio da postepeno slabi i gubi snagu, sve dok nije sasvim utihnuo u trenutku kada je šlem pritisnuo na sam otvor cevi. Zadržao ga je tamo još neko vreme, ne mareći pritom što mu je voda tekla pravo na pantalone i, odatle, u cipele. Ostao je tamo još malo, oslo-njen o cev, a onda je ljutito, ali i slavo-dobitno skinuo sa otvo-ra česme bogato ukrašeni vatrogasni šlem i pružio ga Krameru. A Kramer, koji je bio naviknut na miris svakojake paljevine, sada je nanjušio nekakav njemu do sada nepoznat, neobičan smrad, nije slutio da je to smrad izgorele unutrašnje postave i lanenih pantljika šlema.

Iz suprotnog smera čuo je potom uzbuđene glasove. Iza začuđenih lica gimnazijalaca prema njemu je trčao beležnik Vagner, a pored njega se pojavio i lik direktora Vajsa. Na neo-bičan način, u ovom trenutku njima nije bilo važno to da je česma gorela, nego – ko ju je zapalio?

– Ovo je... sabotaža! – vikao je Vagner, sa čim se smesta i u punoj meri složio i Kramer, sve jednako salutirajući, mada bez šlema na glavi.

A osmaci su se prepali, poput pilića, kada se kobac obruši na njih sa neba.

– Ovi će još strpati Sauera u zatvor – šapnuo je Lajta Beli Dudašu na uho.

– Ma kakvi! Smotaće ih on kao ništa.

– Šta se ovde desilo, gospodine profesore? – pitao je s neskrivenim uzbuđenjem beležnik Vagner. – Jeste li vi izveli ovu komendiju? Hoću izveštaj u podne. Budite u mojoj kancelariji!

Sauer je uvideo da je sada bolje da se ne upušta ni u kakvu raspravu i objašnjenja. Mahnuo je deci da se spreme, dvojicu momaka poslao je nazad na obalu po ruksak. Pre nego što je onako mokar krenuo, iscedio je vodu iz kravate koja se, kao namazana lepkom, prilepila za mokru košulju.

Kao što je na brzinu sprovedena istraga pokazala, česmu je zapalio Vili. Dok je skupljao pečurke, izdaleka je posmatrao šta se dešava, a kada je sa svojom korpom prolazio pored česme, osetio je neodoljivu želju da i sam izvede eksperiment. Izvadio je iz džepa svoj benzinski upaljač i zapalio „vodu”. Ali plamen nije umeo, nije ni imao čime da ugasi, a od huke koja se iz bunara probila, toliko se prepao, da se odmah dao u bekstvo. Stigavši u grad, počeo je da viče, gori česma, gasite, ljudi, ali niko ga nije ozbiljno shvatio, mnogi- ma je čak bilo i žao što ga je opet spopalo ludilo.

Jedino mu je čuvar pružnog prelaza na uglu male uljare poverovao. Video je kako se Vili trese kao prut, da je smrtno preplašen. Pozvao je vatrogasce, ali se posle malko i jedio što nije rekao da je od Vilija čuo za vest o požaru, jer se jednom već pošteno nasankao, od tada ga i zovu svi, pogrdno, Brundalo. Tada je, doduše, noću bio u službi, i negde pred zoru, kada je izašao da proveri da li još gori, na jakom vetru, lojanica u fenjeru na rampi. Čuo je nekakve glasove, i to iz

pravca somborske pruge. Načuljio je uši. Učinilo mu se da se glas sve više približava, i da postaje sve zloslutniji. Setio se da mu je Sentđerđi, jedan od najstarijih lovaca u gradu, pričao jednom da zimi, po zaleđenom Dunavu, vukovi prelaze na ovu stranu, štaviše, ne samo vukovi, nego i medvedi. Dotični Sentđerđi je čak i ustrelio, u redu, ne baš medveda, nego vuka, koji je posle nedeljama bio izložen u izlogu Rehonove kožarske radnje. U strahu su velike oči, pa je bokter napunio svoju lovačku pušku koju je, inače, iz ormara vadio samo radi čišćenja, i stao u zaklon iza bagrema. Uskoro se medved i pojavio. Ogromna, crna zver. Bokter nije mnogo razmišljao, povukao je oroz. Srećom, nije baš najbolje nišanio. To su se pijani svirci vraćali pešice iz Kule, jer su zakasnili na ponoćni voz. Napred je išao maestro sa kontrabasom, vetar je duvao u njega, otud beše i ono neobično brundanje.

Na podnevni sastanak kod Vagnera direktor Vajs je već došao s advokatom, jer je notar, koliko god da je tajio sadržaj pisma, prilikom prepodnevnog požara na česmi ipak došapnuo direktoru šećerane da je u prestonici doneta nepovoljna odluka. A da su ministarstva finansija i privrede njihovu bušotinu proglasila državnim monopolom, i time preuzela i pravo na njenu eksploataciju, pozvani su saznali tek ovde, nakon što su već u vedrom duhu raspravili Vilijevu nepodopštinu. Vagner je ispričao i to da je po Vilija poslao jednog policajca koji ga je priveo na malo peglanje, ali je prošao samo s nekoliko ćuški.

Sauer, koji je uvek držao Vilijevu stranu, iako mu je bilo žao nesrećnika, ovoga puta nije rekao ništa u njegovu odbranu. Složio se sa odmerenom kaznom.

A što se tiče odluke ministarstva, slutio je da će se sve odvijati onako kako stoji u pismu, pa je vest dočekao prilično

ravnodušno, međutim, Vajs je nervozno dobio prstima po kolenu, a i direktoru kudeljare se trzala donja usna. Jedino sa lica direktora fabrike šibica nije bilo moguće pročitati ništa, ono je bilo nalik na prazan, beli list hartije. Vagner je, pak, žestoko gestikulirao, i Sauer je imao utisak da, ako bi sad kresnuo šibicu, gradska kuća bi odletela u vazduh.

– Ja sam mišljenja – rekao je Vagner, prigušivši ponos na samo dno svoje duše – da je ovo velika čast za naš grad, jer od sada će o nama brinuti država. Sa državnim deonicama možemo sad da osnujemo pogon za flaširanje lekovite vode, i da stvorimo uslove za izgradnju banje. Sa našom lekovitom vodom mogli bismo uskoro da konkurišemo i Paradu. A što se tiče gasa, njegov kvalitet po svemu sudeći nije baš naročit, ali mogao bi svakako da pokrije energetske potrebe ne samo naše varoši, nego i okolnih naselja.

Vagner je o svemu tome govorio kao da to više nije samo san, premda su te stvari još uistinu bile daleko od svake stvarnosti. Sauer je u jednom trenutku namerio da ga prekine – da sačekamo malo, da vidimo najpre kako bismo mogli da iskoristimo vodu koja već, doduše, nedeljama teče, ali do sada je svaka kap otišla u propast, jer još nije rešeno ni pitanje njenog prečišćavanja. Međutim, nije rekao ništa, bojao se da će samo iznervirati direktore, premda se Vajs već pobrinuo za to da njegovu ženu, sa teškom upalom pluća, u prestoničku bolnicu preveze najpoznatiji automobilista ovog kraja, Janoš Sarič, nekadašnji šampion u akrobatskom letenju.

Kada je Vajs i drugi put progovorio, Vagner je ustao i zatvorio prozor, jer su njegove praskave reči, poput oštih metalnih cepki, izletale na ulicu.

– Smatram da je sve to u prvom redu pravno pitanje – rekao je Vajs. Ako smo finansirali bušotinu i ispitivanja, nama pripada i pravo na dobit. Zato se ne slažem, i ne mogu

da prihvatim odluku ministarstva koja, praktično, znači eksproprijaciju izvora. Osim toga, plaćali bismo porez na svaku kap vode, isto tako i na svaki kubni metar gasa. Jesam li u pravu, gospodine advokate? – upitao je Vajs, okrenuvši se doktoru Rankovu koji je, odobravajući, klimao glavom. – Nadalje, nemamo još pouzdanih saznanja o količinama i kvalitetu ni vode, ni zemnog gasa. Sve se za sada temelji na pukim pretpostavkama. A novce smo već uložili.

– Što se finansiranja tiče – prekinuo ga je Vagner, ne smemo smetnuti s uma doprinos grada, ali mi, u magistratu, uzdamo se u to da bismo flaširanjem vode i eksploatacijom gasa...

– Ali mi se ne možemo meriti sa izvorima u Bazni i Kišmarkašu – preuzeo je reč direktor Balog. Iz tamošnjih bušotina neprestano izbija devet stotina hiljada kubika gasa dnevno! Šta je u poređenju sa tim ovo naše bunarče? Sasvim je moguće da neće biti dovoljno ni za javnu rasvetu.

Sauerove slutnje su se obistinile. Svako je ostao pri svome, zato dogovora i nije moglo da bude. A kompromisno rešenje je izgledalo ovako: sve dok zainteresovane strane ne budu raščistile sporna pitanja, bunar treba zatvoriti. Vili nije ni slutio koliko je doprineo donošenju ovakve odluke.

Dok je Sauer boravio u gradskoj kući, doktor Kovač je ponovo posetio Aranku. Lično je došao da joj da injekciju. Ovoga puta kod Aranke je zatekao i Pihlera koji je, ugledavši lekara, smesta hteo da se udalji.

– Sačekaj me u predsoblju, odmah dolazim – rekao mu je Kovač.

Aranka je ležala na postelji, bleđa, jedva čujno jecajući. Pramenovi kose bili su joj, od višednevne groznice, ulepljeni i razasuti po jastuku, pomalo vodnjikave oči izbuljene, a u njima je titrao strah od smrti. Iskusni doktor Kovač je odmah

primetio da se žena prepustila, kao da se već odrekla života. Ovde još samo hipnoza može da pomogne, pomislio je lekar i krenuo u poslednji, očajnički pokušaj. Nakon što joj je ubrizgao lek, sačekao je nekoliko trenutaka, seo na rub kreveta, uzeo ženinu vlažnu ruku, nežno je stisnuo, obuhvatio joj zglob kao da je hteo da napipa puls. Ponovo je malo sačekao, skoncentrisao se duboko udahnuvši, i energično rekao:

– Aranka, pogledajte me sada pravo u oči.

Žena, međutim, nije imala dovoljno ni fizičke, ni duševne snage da to učini.

– Hoću da ozdravite. I vi ćete i ozdraviti, ali molim vas, verujte u ozdravljenje. Verujte da morate ozdraviti. Morate ozdraviti, jer ste nam potrebni, vašem detetu, vašem mužu, a naročito ovome detencetu koje tek treba da se rodi – rekao je, i žena je osetila da doktorova ruka, preko jorgana, dotiče njen stomak. – Morate dati život ovom detetu. – Ovo je već rekao tako glasno, skoro vičući, da ga je i Pihler čuo u predsoblju.

– Ako milostiva umre, šta će biti sa nama? – pitala je Šara, sluškinja, više sebe, nego slikara, brišući maramicom suze.

– Šta pričaš, neće umreti!

– Vi morate da živite! Morate živeti! – ponavljao je Kovač.

Pihler je nervozno grizao donju usnu, zatim je skočio sa stolice i istrčao na dvorište.

– Da sam znao... – jedio se slikar. – Da sam samo slutio da će se ovako završiti... Kada je osetila moje približavanje, upozorila me je da to ne činim, jer je zaljubljena u svog muža. Ali iz njenog pogleda sam video da bih ovu ženu mogao da dobijem. I dotle sam joj pričao, zamajavao svojim slikarstvom, svojim peštanskim i bečkim doživljajima, dok jednom nije zaključala kapiju i pristala da mi pozira za skicu akta. Na kraju je priznala i to da su njenom mužu, iako je

veoma dobar čovek, nauka i gimnazija preče od supruge. Da, rekla je nakon što se mala Vilma rodila, imala je utisak da njen muž smatra da je veći deo supružničkih dužnosti već obavio. I posle svega uskršnje polivanje...

U tom trenutku je stigao kući Sauer iz gradske kuće.

– Otkud ti? – upitao je Pihlera.

– Došao sam da posetim Aranku, ali sad je Kovač kod nje.

– Jako se prepustila. Ne mogu da shvatim, kao da se već svega odrekla. Jedino se još u peštanske lekare uzdam.

– Imam osećaj da se nije mogla navići na ovaj ni seoski, ni gradski ambijent – objašnjavao je zbunjeno Pihler. – Putujete, dakle?

– Sutra ujutro.

– Možda ćemo se još i sresti gore. Znaš li da su prihvatili moju sarajevsku seriju? Imaću izložbu. A posle, na leto, otvoriću koloniju na Paliću. Subotičani su izglasali novac, i Alis će nas podržati. Očekujem dvadesetak-tridesetak kolega slikara! Ali, odoh ja sada, reci Kovaču da ga nisam mogao sačekati. Pa, zdravo. I želim da ti se Aranka oporavi – dodao je još u odlasku.

Sutradan ujutro, kada je Sarič navukao na glavu svoju obaveznu pilotsku kapu i upalio motor, što su komšije diskretno, mada radoznalo posmatrale skrivene iza zavesa, radnici su već zalivali bušotinu betonom. Rano posle podne, kada su Sauerovi stigli u Peštu, bunar je bio zatrpan. Nije iz njega više tekla ni voda, niti je izbijao gas. Uveče, kada se Vagner sa direktorom Sekeljem prošetao glavnom ulicom, život je ponovo tekao svojom starom jednoličnom kolotečijom, mir i spokojstvo raširili su se u svim pravcima. O Aranki su, doduše, obojica govorili krajnje zabrinuto, ali već nešto kasnije u kasinu vedro su se prisećali nedavne proslave profesorskog jubileja Šandora Sekelja, i razmišljali o tome da

bi Pihlerovu sarajevsku seriju, posle Pešte, trebalo izložiti i u U.-u. O bušotini nije bilo ni reči. O njoj se razgovor ponovo poveo dva dana kasnije.

Toga dana, naime, čuvar nasipa žurio je na posao svojim rasklimatanim biciklom, kada je njegovu pažnju privuklo nešto neobično. Kao da se čitav park pokrenuo, oživeo, najpre je zapazio samo nekoliko krupnih paukova-krstaša kako grabe preko prašnjavog puta, pa uzrujane poljske miševе, a na raskrsnici pred ustavom video je tri, na leđa izvrnuta hermelina. Skočio je sa bicikla da ih bolje osmotri, pomislivši odmah da će ih pokupiti i da će ih sa Henrikom Šenkom preparirati.

– Ili, još bolje – nastavio je da razmišlja – daću da se od njih napravi krzneni okovratnik za ženin zimski kaput.

A onda je osetio neki čudan miris, u prvi mah podsetio ga je na smrad mučkova. I u trenutku kada je odložio bicikl, kao da ga je uhvatila nekakva nesvestica, nešto mu se zamutilo u glavi, ali posve blago, kao posle četvrtog ili petog špricera. Šta je sad ovo, pomisli, i pri tom je i nehotice počeo da se osvrće oko sebe. Iz jednog obližnjeg krtičnjaka, kao da u podzemnim hodnicima bije promaja, strujao je vazduh, lelujući nad njim nagnute travčice. Nešto dalje, iz spleta nadzemnog korenja natrule vrbe, poput izbuljenih očiju žaba krastača piljili su u njega neobično krupni mehuri. Deneši se prestrašio i, smetnuvši s uma i bicikl, navrat-nanos pojurio prema kućici čuvara nasipa. Nije znao u prvi mah šta da radi, koga da pozove. Pao mu je na um direktor Večei, odmah je i zamolio poštu da ga spoje sa vodoprivrednom upravom.

Mucajući, počeo je, zbrdazdola da objašnjava šta je video, na šta ga je Večei ljutito prekinuo:

– Recite mi, Deneši, jeste li vi pijani?

– Nisam, gospodine direktore, časna reč, ali ovde se dešava nešto zaista čudno. Dođite odmah!

Dok su stigli inženjer Veči i gospodin Sentđerđi, koji se baš zatekao kod njega, čitav park je zujao i šuštao. Bubice su se dale u bekstvo, ptice su udarile u panično i zloslutno kliktanje, ježevi i vodeni pacovi probijali su se kroz debeli sloj opalog lišća, a tlo je naprosto uzavrelo. Na stotinu i stotinu mesta, iz krtičnjaka i najsitnijih pukotina šištavo se probijao gas, ponegde podigavši do te mere podzemne vode da su se na površini zemlje pojavili pravi mali vodoskoci. Prizor je bio zastrašujući. Stajali su tamo bespomoćno, osluškujući sve glasniji podzemni huk. Kao da se tlo pomeralo pod njihovim nogama.

– Eksplodiraćemo načisto! – viknuo je očajnički Sentđerđi.

– Odletećemo u vazduh!

– Treba hitno otvoriti bunar! – vikao je Veči. – Ljudi, ovamo, budake, sekire, gvozdene poluge... Razbiti ovaj betonski pokrivač!

Pohitali su radnici sa brane sa svim raspoloživim alatima, štaviše, u pomoć su pritekli i mornari sa lađa koje su ispred ustave čekale da budu propuštene. Razbijali su zabetonirani stub, oslobađali cev bušotine. I najednom je voda šiknula poput pravog vodoskoka, kao iz kakvog dubokog, hroptavog grotla, kao da je golemo srce, kao da su moćna pluća zemlje istovremeno pumpala krv i vazduh.

Dok se u varošici pročulo šta se u parku dešava, i dok su Vagner, Vajs, Balog i ostali stigli na poprište događaja, huk se unekoliko stišao, ali se još moglo videti kako iz mnoštva malih virova, doduše slabašno, ali još uvek klobuča voda.

– Šteta što Sauer sve ovo nije video – rekao je Vagner ostalima, nakon što se malo smirio, i već počeo da razmišlja o tome kako da napiše izveštaj ministarstvu.

Predomislio se, međutim, kad se vratio u svoj ured. Telefonom je pozvao Peštu da odmah prijavi događaj. Biće to senzacija dana, razmišljao je, bićemo sutra u svim prestoničkim novinama, i usput pogledao na kalendar koji je ležao na velikom pisaćem stolu. Bio je dvadeset osmi jun, a godina hiljadu devetsto četrnaesta.

Eva Vaš-Harkai
TAKO SMO ŽIVELI

Prolog epičara

J.V. u međugradskom autobusu. Odlazi, udaljava se od svoga sadašnjega ja. Daleko i od zametka, začetog u njenom telu, koji je na krivudavom putu tera na povraćanje. Daleko od svake emocionalne veze. Osim od Juliške, njene bake, kojoj može uvek da se vrati. Čitati jeftine, broširane romane u letnjoj travi, zbrzati nešto za ručak, dođavola i sa kuvanjem. Ali da o tome znaju samo njih dve. I vedro nebo, koje ih natkriljuje.

Naša Juliška, sa svojim metuzalemskim godinama, mudročću se izdigla iznad grešnih generacija. Gonk njene kuće u Industrijskoj ulici kao da je bio popločan samim kamenjem mudrosti. Već i neobično visoke stepenice primoravaju posetioca da zastane, navode ga na iskazivanje poštovanja. Ili da bar duboko udahne, uostalom kao i ispred impozantne ulične kapije. Beskrajno visoke tavanice građanskih soba. Metafizičke mere. Kad u uglu plafona zaleluja paučina, kao da Božija brada viori.

A Bog, zamišljen, gladi svoju bradu. Čini to naročito u takav večernji čas, kakav je bio jučerašnji. Kada je naša Juliška, naoružana iskustvima udovice koja je u životu prošla i sito i rešeto, a vođena prevashodno svojim osećanjima prema J.V. – donela odluku koja je, kako joj se činilo, razrešavala gotovo sve nevolje. Idi, rekla je, i pometni. Pri tome je na umu imala svakako primer svoje jednorodne kćeri, J.V.-inu mater, koju – bolje da i nije rodila. Sva se u

Dohonjijeve izmetnula, lenjivica, zla, beskorisna persona. Ne baš izrazito materinska razmišljanja ispod visokog stropa građanske sobe.

J.V. u autobusu, utučena, ali ipak s izvesnim nadama. Ono što je tek krenulo, nije konačno. Kroz prozor autobusa prodire plavetnilo neba. U ranoj letnjoj vrelini titravo sivilo asfalta i, zajedno sa njim, prema posebnim zakonima, uzburkao se i J.V.-in želudac, čitava njena utroba. I u njoj tek oživelu zametak koji, takođe, ni izdaleka nije konačan.

Kako je uopšte ta, pljunuta Dohonjijeva, postala majka dvoje dece. Prava enigma. A možda i nije. Stvar se može objasniti vrlo preciznim poretkom prirode, sa njenom naravi, dakle, koja čini svoje, dok se smenjuju leto, jesen, zima, a u nama se talože stara leta, jeseni, zime. J.V.-ina mati, nekadašnja šesnaestogodišnja nevesta. Ispred kapije na ulici očijuka sa momcima koji tuda prolaze. Novopečeni muž iza iste kapije sav se u uho i u jed pretvorio. Izazovno drske, krajnje dvo-smislene primedbe njegove isuviše mlade supruge. Pocikivanja momaka. Pa pukoše dva golema šamara i, odmah potom, i koščato koleno se u dva maha očeše o zadnjicu pod višestrukim redom sukanja. Ali uskoro je sve to samo prošlost, uspomena. Dohonjijeva je već udovica. S kakvom samo lakoćom razdvaja svoje dve, rasplakane kćerkice. J.V. najpre dospeva kod tetke, zatim kod bake, njena sestra ostaje sa majkom. Večito potisnuti, neprerađeni doživljaji u životnim bespućima. Ovakvu porodicu – ne, hvala. Mada su stare frajle dale sve od sebe. Primile su J.V.-e ljubavljku koja bi i pravu, roditeljsku, mogla da postidi. Tetka, nerotkinja, pred svima je zove našom devojčicom. Ako treba, bosonoga trči u apoteku, jer je tako brže, ako treba, sva ulickana sedi u ćošku plesne dvorane, kao gardedama. Tetka, naša Margita, kao gardedama. Mada je u životu imala samo jednu, dozlaboga iznošenu

haljinu. Doručak na seljačkim kolima. Krećemo, more, i muž već preže konje. Raspored prstiju u krilu zamašćenog ancuga. Između dva prsta brica, između druga dva slanina, u šaci hleb. Jedan zalogaj, jedno truckanje na glibavom putu. Nekoliko decenija kasnije u neverovatnom izdanju. Naša Margita u raskošnoj svečanoj haljini od pravog brokata. U crno obojena varijanta nekadašnje venčanice. Da ne leži u kovčegu, bez i jedne bore, moglo bi se reći: kako je vitka.

A onda kod Juliške. J.V. se već zaposlila, baka prodaje kuću na kraju sela, seli se u varošicu. Uvek što bliže J.V.-i. I godinama kasnije, a to je trenutna sadašnjost. Da bude tu, pri ruci, kada treba odvagnuti, doneti krupnu odluku.

J.V. na klupi, u parkiću pored železničke stanice, neobavljena posla. Bori se s navrlim suzama i s neutoljivim apetitom. Maramica je već gola voda. Nekako mora da se sredi, najpre sama sa sobom. Zametak je ostao u životu. Dete na putu? Nebesko znamenje. Kakvo sveto društvo ljubitelja dece. Komisija, ili koji đavo. Sevaju strogi muški pogledi. U belom mantilu zapovedena budućnost. Zametak negde duboko, unutra, treperi, podrhtava. Ko zna šta će još da izvede u toj pihtijastoj tekućini.

I tako smo se, nekako, rodili. Čekale su nas saonice sa upregnutim konjima i biblijsko ime. Jer naša je Juliška učinila ono što je morala. Otrčala je kod matičara. I ko zna kako, odakle, unajmila saonice, da prevezu kući J.V.-u iz porodilišta sa novorođenčetom. Iskričava januarska zima. Meko su klizali salinci po svežem, izdašnom snegu.

Sićušno, osetljivo telašce. Naša Juliška se nije ni usuđivala da ga dotakne svojim žuljavim, ispucalim rukama. Nema druge, J.V. mora da ga kupa. Bez snage, s naporom. Juliška smišlja plan koji se, kasnije, pokazao kao ne baš jako pametan. Da pozovu J.V.-inu majku da pomogne oko detenceta.

I stiže Dohonjijeva. Puna žalbi na neprijatnosti zimskog putovanja, gundā, negoduje. Zar ovako roditi ovo dete. Trpeti, podnositi, eto šta je trebalo, to je ženama pisano. (Vidi scenu pod kapijom.) Pa ovde ni kreveca, ni muža, ni oca. A i ovo dete, ovako nešto sitno ja još nisam videla. I samo plače, istrošiće i ono malo snage što je u njemu preostalo. Ovakvo, kćeri, neće ostati. Bogami, ni nalik mojoj Margiti. Ta je samo spavala, jedva se i znalo u kući da postoji. Nikakve brige sa njom nismo imali, bila je jaka i zdrava. A ne kao ovo, ovde. Sve to bilo je dovoljno da naša Juliška ispravi odluku. Pokazala je Dohonjijevoj vrata. J.V.-ina majka je sutradan prvim autobusom, neobavljena posla, ali do krvi uvređena, oputovala.

Zimsko sunce u zenitu iznad kuće u Industrijskoj ulici. Zaslepljujuća belina, ispod prozora sa ulice, škripi sneg pod koracima prolaznika. Vreme kao da se zaustavilo. U građanskoj sobi, pod visokim plafonom, definitivno oživelu zametak izvodi svoje male igrokaze. Odbija da sisa, noću se, gladan i crven u licu, dere iz sveg grla, nema držanje. J.V. je očajna. Ali sve je privrženija detetu, brine o njemu, kako je samo čudan osećaj držati to sićušno biće u naručju. Protivigre začetka. Koraci nepoznatih, napolju, u zimskoj tišini. A onda se neko, tu, ispod prozora, zaustavlja. U sobi se čuje njegovo tapkanje, gore-dole. Zatim koraci na stepeništu. I onda, neočekivano, ispod visokog plafona nasred građanske sobe naše Juliške – muž. Matematički zlatni presek. U samom središtu stvari. Naša Juliška, dakako, smesta nalazi neodložne poslove u stražnjoj sobi. To se više nje ne tiče. A u velikoj sobi rečita tišina, i zbunjenost. Muž, koji je otac, J.V., i na svet izneti zametak. Njih troje će da tvore porodicu. Ali na jednom drugom mestu, u kući udovice kovačkog majstora, na rubu varošice. Mamikini besprekorni ručkovi, savršeni red i čistoća.

Tata nespretno, tvrdo drži u naručju svoje detence. Zaživeli zametak plače, lice mu se izobličilo. Sitna je, kao mačka, kaže tata. J.V. je zbunjena. Odjednom stari, ali unekoliko ipak novi ambijent. Duge, rečite tišine. Muk posle nekoliko progovorenih reči.

Tako smo se množili. A Bog je, gladeći svoju bradu, tronovao u uglu ispod plafona, i razbijao svoju pametnu glavu o novim zgodama.

1.

Pa je smislio, na primer, da imamo iščašenje kuka.

Za sada, međutim, ništa ne sluteći, uživamo u svežem vazduhu u tetkinom dvorištu pod zeleno titravom krošnjom višnje. Nailazi zolja, kruži, njuši, zuji, pa sleće na latice divlje ruže. Ljutita ruža se povija. Živopisno letnje rano popodne. Ali, već najesen, sa kukom u gipsu. Tetka Mariška štrika specijalne crvene pantalone koje se mogu navući i na gipsom imobilisane noge. S mamom u Novi Sad. Kontrola, mrgodni pogledi lekara-specijalista. Nismo mnogo obraćali pažnju na njih. Koketno, koristeći sve ženske čari, nastojimo da se što više družimo s mladim medicinskim tehničarem. Putovanje. Svet je lep. Drveće ukraj puta juri unazad, tako stižemo kući.

Duga zima i nabujalo proleće pod stablima Krajovog parka. Od svih dotadašnjih vrelije leto. Noga nam se uparila pod debelim oklopom. Mama pokušava pomoću pumpe za bicikl da ubaci malo svežeg vazduha. Novo putovanje u Novi Sad. Hotel. Portir je predusretljiv, u kuhinji zagrevaju moje mleko. Istočnjački komfor. Sutradan skidaju gips, vedra iznenađenost. Zrno bisera, palidrvce, dugme, suve grudvice hleba.

Slobodni. Nogama ne samo da se ritamo, već možemo i da stanemo na njih. Sećanje nam ovde bleđi. Nekako smo naučili da hodamo, najpre četvoronoške, zatim i uspravno. Svet je svuda oko nas, a mi se krećemo u njemu.

Već smo poodrasli. Penjemo se na tavan, i gore, u vreloj prašini, među tatinim nekadašnjim, starinskim dečjim kolici-
ma i tetka Gizikinim dečjim štakama nailazimo na odrezani gipsani oklop. Rekviziti naše nepokretnosti.

Mama godinama priča kako nas je nosila u Novi Sad, na rukama, sa odvratno teškim gipsanim povojem. Tvrd smo orah. U međuvremenu, čitali smo o uzročnicima iščašenja kuka. Neodgovarajuća ishrana, pritisak na želudac, neurotične smetnje za vreme trudnoće. Da budemo ili da ne budemo. Nešto slično kazaće kasnije i jedan glumac-amater na prašnjavoj pozornici u Bačkoj Topoli.

Na malom ekranu smeli slobodni sastavi Gabrijele Sajfert. Dvostruki i trostruki aksl. Siguran doskok. Vidiš, kćeri, ova ima za šta da živi, kaže tata. Tako smo odrastali.

2.

U međuvremenu leta, jeseni, zime. Ispred bunara, na stazi između cvetnih leja smrzla se voda. Na malenoj ledenoj površini pokušavamo da ponovimo poteze Gabrijele Sajfert. Okret nikako ne uspeva. Ne uspeva ni iz zaleta. Bog rasejano skreće pogled na drugu stranu.

Bog je i inače tu inkognito. Tata odlazi na partijske sastanke. Kada je i bajmoški šogor ušao u partiju, Dohonjijeva kaže: konferencija. Posle ove reči duboko bi udahnula, načinila značajnu dramsku pauzu. Mama radi prekovremeno. A mamika, udovica kovačkog majstora, tada neometano

oplakuje pokojnog muža i kćerku Giziku, stežući Bibliju u rukama.

Napolju sivo, studeno popodne. Nos nam je crven od mraza, prsti nam se skoćanjiše od hladnoće, snežno-ledene pantalone nam hlade zadnjicu. Kod Dohonjijevih, u ovo doba, ako se zimi kod njih zateknemo u gostima, posađuju nas na rolje, i silom nam navlaće debele gaće. Dvoje odraslih lako izlaze sa nama na kraj.

Mamika, udovica kovačkog majstora, u neprestanom mrmorenju. Zašto čita uvek jedno te isto. Sa brojanicama bismo sa rado poigrali. Mamika se boji da će se nit prekinuti, i da će se biseri rasuti. Mama kaže: ostavi to; tata kaže: zar opet vi, majko. A onda opet tišina, samo mrmorenje. Čuti i Košut Radio Budapešt. Sveci, u polumraku, dremuckaju. Nad mamikinom posteljom Isus sa jaganjcima, iznad drugog kreveta Bogorodica Marija. Na levoj ruci detence, desna joj je, kao da na nešto opominje, podignuta. Stanemo ispred ogledala, i dok posmatramo sliku, i sami pokušavamo da zauzmemo istu pozu. U jednoj ruci detence, kažiprst druge ruke podignut, u znak opomene. U ogledalu pri tom proveravamo autentičnost naših pokreta. Da naše lice zrači u daljinu i da bude ozbiljno. Kažiprst je strogost, a detence blagost. Kasnije ga možemo i uspavati u poklopcu šivaće mašine, stare „singerice”. Uvežbavanje pokreta, ako ne ide, početi iznova. Mamika diže pogled sa Biblije. Kazniće te Bog ako mu se ovako rugaš. To smo i čekali. Pa gde je, pokaži ga. Jesi li ga ti videla? Tamo gore su oblaci, sunce ili mesec, iznad njih vazduh. Od aviona bi se ionako uplašio. Prepirka bi se možda i u nešto ozbiljnije izrodila, kad stiže tata sa partijskog sastanka. Nastoji da nas pomiri. Zar opet vi, majko.

Tako se odvijalo naše idejno vaspitanje. Bog, koji je inkognito, okreće pametnu glavu.

4.

Druga polovina decembra. Sve sami praznični dani. Sveti Jovan, Viktorija, Eva, jedni za drugim. Mi ne držimo imen-dane. Ne hajemo za imena svetaca. Jedino što se skupi društvo, tada dolaze bez ostatka do izražaja mamikine kulinarske veštine. Pureće pečenje ili svinjska zabijačka, gosti do posle ponoći. Na kraju se jedva držimo, pa nas šalju na spavanje. Izostaje priča. Inače, uz priču pred počinak, mama ponekad i zapeva. Nema sluha, ali ipak. I sada bi na brzinu opevala nešto, samo da nas se što pre otarasi. Pevaj glasnije, kažemo zlobno. Naše nezadovoljstvo je veliko.

Bolje je kada smo mi u gostima, mnogo je više toga dozvoljeno. Igramo se vije s dečacima po sobama, ispod stola kačimo štipaljke na pantalone, suknje gostiju. Naš pogled se često zaustavlja na tetka Klarinim prelepo oblikovanim nogama. Graja potiskuje mamine i tatine grdnje, sada su naprosto nemoćni. Nestrpljenje, polazimo. Čaša se prelila, kaže tata. Kum skida sa grane božićne jelke i poklanja nam ogromnu, blistavu kuglu. Oprezno je nosimo kući po klizavom putu.

15.

Gore, na tavanu. Vonj mačjeg izmeta. Razapete među gredama, lagano lelujaju paučine. Bog, koji je inkognito. Šifrovane poruke zrakasto se probijaju uskim prorezima između crepova. Kroz badžu, ispod slemena, pogled u tetkino treperavo, od letnje vreline rastakanju sklono dvorište. Usred gomile starudija, sa škripavim oprugama, prošiva se anđeoska muzika. Tatina školska tablica, iz naherene kutije prokuljale izbledele slike, ramovi. Uokviriti letnje popodne.

Krvavi kolot sunca tik iznad groblja. Kasnije, senke, u promicanju. U našem srcu predmeti su presretni.

16.

Letovanja. Crikvenica. Naši poznanici su u kampu, mi u iznajmljenoj sobi. Na prizemlju, tata ne podnosi stepenice. Duboko diše pod čempresima šetališta. Mirisima mediteranskog rastinja zasićeni vazduh, meki žubor talasa. Negovana plaža, čistoća, zrnca peska i soli na telima.

Kamperi se rano bude. Dok mi siđemo, kod njih je već veoma živo. Svi se tiskaju oko tetka Marcele. Za doručak kajgana od dvadeset jaja. Miris pečene slanine svakog izluđuje.

U povratku, velike zaobilaznice. Jedva uspevamo da se uspentramo na Vršič. Nalazimo se usred ogromnog oblaka. Čika Vamoš mora da sedne za volan. U Bohinju gust, vlažan vazduh, tata teško diše, i jezero je odbojno hladno, brzo krećemo dalje. U Senju se borimo s jakom burom, tata kaže da bismo morali vezati cigle na noge da nas vetar ne oduva.

Polazimo kući. Prsnost prašnjavog, suvog vazduha. Vreli dani, bez ikakvih događaja. Pasja vrućina, kaže čika Dogi između dva vica. Tata se u kupaćim gaćama šetka u jednom beskrajnom letu.

17.

Bled i Bohinj, nikad ranije viđena kristalna prozirnost jezera. Okolo planine. Bujanje poput žmaraca hladovitih, nepoznatih biljnih vrsta. Klizimo, sa Dundikom, sedeći na zadnjici, po vlažnoj travi strme kosine. Spavamo u zaslepljujuće

belo izribanoj brvnari. Studena jutra, ovde se i leti vidi dah. Težak je vazduh, kaže tata, sutra putujemo dalje.

21.

Nedeljno prepodne. Svi su kod kuće. Intimni trenuci samoće. Želje i pozdravi uz muziku i pripremne radnje nedelnog ručka. Ne zalazimo u kuhinju, kao Dundika, koja mesi i kuva, riba, pere i pegla, jedva se nazire u oblacima pare. A mi samo lenčarimo, sanjarimo. (A o čemu.) Ko si ti? – pita tata, iznenada, in medias res. Šta si umislila o sebi? Hajde, reci šta? E pa, jesi velika. Mama, iza paravana zavese između sobe i kuhinje: ali dvojku, to je umela da donese. Zveket šerpi i lonaca, lete poklopci, ruše se kule kuhinjskog posuđa. Hoće li još dugo taj zemljotres? – pita tata. Mama, užurbano, nervozno, skoro sasvim zaklonjena parom kokošje supe: ne mogu da se rastrgnem na sto strana! Tata je već u sobi, odande usmerava dalji tok razgovora ka temi i usred one kuhinjske halabuke. Slušaj, Vicuška, da li nam je uopšte trebalo ovo dete?

22.

Posle ručka, dok se mama i tata odmaraju, a mamika prelistava Bibliju, kakve li tišine, i kakvog mira u zapari popodnevnih bašte.

Naročito ispod trešnje. Tamo smo voleli da sedimo, među tmasto zelenim parovima, jedan naspram drugog okrenutim listovima đurđevka.

Zgusnut vazduh stoji nepomično iznad prolethne bašte, bilo bi moguće isecati iz njega pravilna geometrijska tela.

Deo kuće, okrenut bašti, u dubokoj, popodnevnoj senci. Čučimo na travnatoj baštenskoj stazi, među visibabama i ljubičicama. Moramo da prikupimo materijal. Materijal, za sutrašnji pismeni zadatak. Kakav se materijal ovde može prikupiti? Sve same konkretne stvari: cvetaju visibabe, ljubičice, nad baštom lebde omamljujući mirisi, na stazicama između leja niču travčice. Kuća je u dubokoj, popodnevnoj senci, unutra se mama i tata odmaraju posle ručka. A mene su poslali napolje da prikupljam materijal. Ali od ovoga ovde neću moći ništa prikupiti za sutrašnji pismeni.

Bog, odozgo, zbunjeno nas posmatra.

24.

Rođendani. Dugotrajne, pipave pripreme. Devojački venac sa trakama, mašnicom. Kada su već formalnosti za nama, dopuštaju nam da se igramo. Velike, strastvene igre nakon dubokih samotovanja.

Torta, sa spiralno uvrnutim ukrasima od grijaža. Kada je unesu, okupimo se oko nje, pomalo zbunjeni. Mi smo sada svačija meta. Gde je slavljenica, pita mama, i samoglasnike izgovara s nekakvom usiljenom krutošću, neobično otvoreno. Ne volimo da budemo slavljenice. Odrasli nam govore o pro-ticanju vremena, o tome kako brzo odrastamo. Bljesak blica fotografskog aparata u kasnom popodnevju. Od zadovoljstva ozarena lica. No, mlada domaćice, kaže mama. Neprijatno se meškoltimo u krugu odraslih žena, u prevelikoj zbunjenosti još ćemo nešto i da prevrnemo, nešto će se prosuti, koliko bar poznajemo sebe. I onda dolazi mamino uvek opravdano zlatno pravilo. Šljagu, eto šta je zaslužila, zar ne vidiš koliko je nespretna.

Kasno je već več, kada i poslednji gosti odlaze. Tata se još naslađuje zaostalim pramenovima prijatnih razgovora. Mama je iscrpljena. Sada je najbolje ostaviti je na miru, jer će inače stati da nabraja sve greške koje smo toga dana počinili. Koliko god pazili, nešto će uvek nakrivo da ispadne. Naš pogled ravnodušno klizi po crvenim ružama ukrašenom omotu gramofonske ploče novokomponovane narodne muzike. Dundikin poklon. Sa prozora, obraslog ružama, ka našem sneveseljenom licu ustremkuje se koketni osmeh zdrave snaše.

Tako smo svake godine bivale godinu dana starije, dok se neko iznad naših glava zadovoljno smeškao.

25.

Kroz uski prorez odškrinutih vrata. Dunje na mamikinom žutom ormanu. Na zidu, više kreveta sa visoko naslaganim jastucima, perjačama, tetka Gizikina slika. U polutami, čuje se šuštanje svile duge ljubičaste haljine. U kutiji za nakit, pod malecnim katancem, i sada svetluca plastični alpski runolist. Kroz prorez između vrata i dovratka slatkasti miris tetkinog daha.

27.

Koža nam je sva osuta, svrbi čitava površina tela. Mati nas vodi kod lekara. U ambulanti školski doktor, pored njega mlad medicinar, stažista. Ostajemo nakratko bez daha kada nam stariji lekar, iznenada podigavši potkošuljicu, čas na našim, tek napupelim, još gotovo dečjim grudima, a čas u velikoj, bogato ilustrovanoj knjizi počne da proučava ospice.

Osećamo se i sami kao jedna divovska, purpurna ospa. Pogled mladog stažiste napeto cirkuliše između našeg, usavršavanju ustremljenog tela i fotografija u knjizi. Žeđ za znanjem i zlata vredna stručna iskustva. Simptomi in situ. Rubeola. Stidljivi smo, veoma.

30.

Tata je neverovatno tačan i pedantan. Tačan kao švajcarski sat, kaže Stojanka, gledajući sa bolničkog balkona kako se zelena „škoda” zaustavlja ispred fontane. Mamika nas svake nedelje šalje na put sa obilatim zavežljajima: grožđe, jabuke, šljive, plodovi poznog leta. Punih devet meseci pokušavaju da na neki način saniraju maminu kavernu. Mračna, meka špilja, ponekad bismo se rado sakrili u njoj. Na školskim svečanostima dokolenice izdajnički navučene visoko iznad kolena neporeciv su dokaz da smo siročići, povereno na nedogledno vreme mamikinim brigama. Porodica, ona prava, sastaje se jednom sedmično, u nedelju, najčešće u spletu vitičastog rastinja pored reke, na svega nekoliko metara od podlokanog korenja vrba.

Mama je bleđa, kosa joj je od neprestanog ležanja, od lekova zamašćena, i bez dodira osećamo njenu vlažnu lep-ljivost. Tata je naizgled uravnotežen, njegova pitanja, sustižući jedno drugo, razvejavaju maminu spokojnost. I dok njih dvoje razgovaraju, imamo osećaj da smo izostavljeni iz igre, postajemo agresivni i jogunasti, iznosimo svoje svađe sa mamikom. Mama je tužna, plače, tata je razdražen, zna da se iza maminog plača kriju sasvim drugi razlozi. Polako se spakujemo, vraćamo mamu u bolnicu, portir nam mahne, diže rampu. Tata otprati mamu hodnikom, mi ostajemo

napolju. Deca nemaju mesta među bledim, od kašlja izmučenim plućnim bolesnicima. Tata se vraća, vidi nas i ne vidi, okrećemo se, portir diže ruku u znak pozdrava, spušta rampu.

46.

Prvi put u životu u Budimpešti. Jedva dolazimo do daha od čuđenja. Opsedamo knjižare i prodavnice gramofonskih ploča. Tata negoduje. Šta ćemo reći na granici. Mi tamo ne smemo ni da pisnemo, bilo šta da nas pitaju, ništa ne znamo. Pohvaljuju nas što lepo govorimo mađarski. Pitaju tatu kako se oseća u zemlji matici. Zbog toga opet, tiho, negoduje.

I drugi se čude. U mesari mama pazari kilu i po svinjskih kotleta. Ogroman uspeh vinjaka i čokolade od po pola kilograma. Biber, vegeta i kokošja supa u kesicama.

Metro, trolejbus i tramvaj. Sada metro prolazi ispod Dunava, kaže čika Laci. Uskoro ćeš videti i ribe, dodaje mama, i s nedvosmislenim kliberenjem potvrđuje da smo instinktivno pogledali kroz prozor. Oštre okuke, nagla ubrzanja i kočenja, malo je nedostajalo da se u trolejbusu svalimo u krilo jedne starije gospođe. Peštanska gospođice, kaže mama, drži se jače za držače.

58.

Dan pre diplomiranja. Upraznjeno nastavničko mesto, telefonska poruka direktora škole, poziv na razgovor.

Direktor, njegov zamenik, predmetni nastavnik i partijski sekretar u zbornici. Prema nama plivaju osmesi puni nade. Trebalo bi da prihvatimo razredno starešinstvo u odelenju sa

drugim nastavnim jezikom. Iznosimo svoje rezerve, rado bismo se odrekli ponuđene uloge. Ho-ho, u tom slučaju imala bi osetno manju platu, zarza zamenik, i sevne na nas debelim staklima svojih naočara.

Iznenaduje nas koliko smo razočarali mamu što nismo prihvatili ponuđeno nastavničko mesto. Kod kuće, sa tatom, o tome su uvek jednim drugačijim tonom razgovarali. Ne privlači nas ni novinarstvo pod okriljem glavnog urednika lokalnog lista koga je naš poznanik, inače pesnik, dok je bio profesor u gimnaziji, proganjao tvrdokornim dvojkama.

Neiscrpne mogućnosti palanke. Šta, zapravo, hoćemo? I šta će biti sa nama? Neko iznad nas, oprhvan brigama, negodujući odmahuje pametnom glavom.

62.

Ogrezli u prepodnevu. Atila Jožef, Kostolanji, gomila umetničkih romana. Medalje i jesenji doručak. Mama donosi kafu, sedne za naš sto, rasejano se osvrće.

Pa, koliko vidim, niste se baš naročito okućili.

EPILOG

Već danima čekamo znak, i onda se, jedne noći, nešto u nama pomerilo. Raste, raste, mrda, uskoro smo i sami nalik na kakav sve puniji, sve okrugliji mesec.

U sam osvit jedne zore kao da smo izgubili tlo pod nogama. Kidajući grčevi, iz nas poteče reka. Iz minuta u minut dan se premeće u popodne, osećanje protoka vremena pretvara se u zbrkani damar. Samo sad da ne ostanemo sami, bez ikoga.

Kao da se u nama neka lađa otiskuje od obale. Oluja, uzburkano more, preteće hridine i, najednom, mirni, svetlošću okupani žalovi. U prolećnoj sunčevini koja prodire kroz otvoreni prozor bacaka se jedan mali, nepoznati stvor. Čekaju da se rasplače. Duboko olakšanje. Imamo osećaj da nam je telo rasparčano u nekoliko komada i, zaista, eto pored nas naše višestruko umanjene slike i prilike. Diše – krhko, nežno prikazanje.

Užasava se vode za kupanje, prestravljeno se rita, brani, ali živo reaguje na svetlost koja prodire kroz krovni prozor. Neko ga odozgo posmatra, i dugo, u tišini, posmatraju ga i drugi.

Ježiva težina čini nas skoro nepokretnima. Onaj ko treba da dođe, kasni. A onda stiže iznenada, divljačkom brzinom. Kao neko ko vać sada pouzdano zna šta hoće. Simpatična nasilnost. Brzim, žestokim zamasima izranja na svetlo dana. I kada je, konačno, napolju, klovnovske grimase.

Topla, opuštajuća, rasterećujuća kupka. Smočiti se makar i u ledenom jezeru, kao godinama kasnije, samo da bismo se dokopali vode.

Mleko, mleko i ljuljuškanje. Velika, topla bliskost, i kada jednom krenu, beskrajne priče. Nekakva prenaplašena prisutnost među drugima. Plišana privrženost.

Od laganog lahora uzlelujala krila leptira na razapetom konopcu za sušenje veša.

I, u međuvremenu, duge, rečite tišine. Muk posle nekoliko progovorenih reči. Susret dva pogleda iznad dve malecne glavice.

Tako smo živeli.

Ferenc Kontra

SVETLOSNA KAZUISTIKA

(negativ)

Nastavljajući uzbrdo, šuma se razdvojila, s jedne strane su gromade crvenkastih stena sapeli žičanim mrežama, dok su ukraj puta s druge strane ležale gomile kamenja i stvrdnutog blata, odavde se pružao pogled na daleku izmaglicu; jednim pokretom prekrio sam tišinu među stablima novom zelenom bojom, krošnje su poprimile smeđe nijanse, iz toga će nastati bela i crna zrnca, a onda sam ponovo pogledao hoće li se u sredini kruga pojaviti plesači koje sam iščekivao upornošću lovokradice; valjak je legao u moj dlan, poput čelika puške, oprezno sam podigao aparat u visinu očiju, obrisao sočivo jelenskom kožom, možda me baš ova laka, jutarnja isparenja sprečavaju da uočim detalje, film se škripavo namotavao, nije podnosio nametnuti tempo, u plesu je sadržan život sâm, nisam smeo da priđem bliže, primetiće kod mene aparat, sa kaišem, i predubeđenja će pokvariti pokret, jer niko ne sme da vidi kako se pokreti preobražavaju u ples; onome ko se protivi tome da bude ovekovečen okom kamere, nije po volji pitanje: zbog čega ne bi mogao bilo ko da uroni u šećerni prah, koža bi poprimila onu vrstu nežnosti koju poseduju stari kameni kipovi; ali oni koji umišljaju da su nevidljivi, ne skrivaju se, ne beže od mene zbog toga jer ne žele da im se lice promoli u kadici sa razvijačem, na površinskom sloju foto-osetljivog papira hemikalija oslobađa njihove pokrete, nego zato što su im oči osetljive na crvenu svetlost; i kad napuste zaklon drveća, deluju neverovatno mršavo, kao da i

nisu šumska bića, kao da su im prirodna staništa staklene vitrine, gde su poređani baš zbog toga da bi ostali nepovređeni, međutim, sada kao da negodujući govore: ne, nismo tako krhki, umemo da se odbranimo od uljeza, oteraćemo one koji budu nabasali na nas, pokazaćemo, da baš i nismo tako bespomoćni; ja sam fotograf, širim ruke, objašnjavam da sam nameravao da načinim nekoliko tužnih snimaka; i iskrenih, dakako, jer ples u najvećoj meri odaje svakog, a tužnijeg plesa od ovoga u životu nisam video, sve je samo slučajnost, kao što je uostalom slučajnost sve što dospeva na film, bilo da je reč o ovim posećenim i na gomile uredno složenim stablama ili o anđelima tamo gore, hoćete li da vidite moje ruke?, zar nemate baš ništa da kažete?, nema duše u aparatu, izađite, neću da poričem!, ovde ima samo drveća, ovo je samo jedna šuma, svakome se može desiti da jednom bude nasamaren.

(PANORAMSKI EFEKAT)

Šljapkao sam dlanovima po vlažnom kamenu, kad god bih se izmakao iz njihovog vidokruga, spustio bih se na tlo i vukao se četvoronoške, iz inata, jako mi je prijalo da srknem koji gutljaj iz barice, uvek bih osetio žeđ u blizini vode, kasno sam prohodao, ove scene nisu iskrsavale u hronološkom redu, pa kako sam kasnije ispunio prvi formular za ličnu kartu, zašto mi je krv navrla na nos kada sam prvi put rešio da budem smeo, osetio sam zaboravljene mirise, iz ormana se promoliše stare fotografije, nisam to sve ja!, nekada sam ih davno sakrio među peškire, pojaviše se i psi iz tamne senke drveća, svi su, jedan po jedan, završili pod točkovima automobila, drška ašova našuljala je dlanove, pukli su vodeni plikovi, mutna tečnost je isurela, osećao sam

na dlanu sa morskog žala donete kamenčice, čuo sam štropot kiše na limenom simsu, i nisam bio u stanju da ponovim, mada su mi i šaputali, gužvao sam papirić u ruci, nisam mogao da se setim ničega u vezi sa tim tezama, ali pojavise se putokazi, svetlo sive uniforme, prežvakane žvakaće gume i bioskopske ulaznice, jer hteo sam da vidim onog koji nisam, iskrснуše potom na velikom odmoru iskrivljene aluminiјumske kašičice, koštice od višanja, ne znam zašto baš ove stvari, naprosto je toliko trajalo, tačnije onoliko koliko je trebalo da raširim ruke, vazduh se preda mnom proradio, duboko sam ga, i s naporom, udahnuo, čitav dotadašnji život mi se, poput udarca razvukao posred leđa, praćen zvučnim efektom nalik na fijuk biča, ili leskovog pruta, kao da su sa jedne filmske trake poispadale nasumice izabrane kockice, čovek bi pomislio da mu u takvim prilikama iskrsavaju slike sudbonosnih momenata, naprotiv, reč je o tome da su trenutak činili ti i takvi prizori, i za taj sićušni delić vremena ja sam kao sa nekakve distance, izvana video sebe, jer to je samo u ovakvim situacijama moguće, nisam to ja skočio, već neko drugi, otpozadi vidim svoju glavu, kosa mi je na temenu bila neravnomerno ošišana, frizer je samo smandrljao šišanje, bilo je dovoljno da ličim samo u glavnim crtama, i samo na nekoliko trenutaka, da budem neko drugi, da obučem njegovu odeću, da ponovim njegov pokret ruke, kao da mu se zglob iščašio, a potom može da usledi pad, neponovljiv, sve do sjajne površine, ulogu diktiraju nagoni, glumac, naravno, takođe posve izvan ove slike, ali posve drugačije vidi sebe, stojeći pored kamermana gleda kako skačem u vodu, pri tom odmahuje glavom, umro bi kada bi on morao da skoči, a ja sam se navikao na to da me uvek pozivaju da umrem umesto drugih, na kraju i porazgovaramo o tome kako je bilo, ne sa glumcima, oni pojma nemaju kako to izgleda.

(ŽUTA MRLJA)

I bi naglo svetlost, stigoh do blago elastičnog zida, dodirod je podsećao na hrapavu zidnu tapetu sa reljefnom mustrom granja i lišća, ispipavajući dalje osetih pod dlanom da je debljina unutrašnjeg sloja prilično nejednaka, iza njega sam slutio kao kost tvrdu šupljinu koja je držala okruglu halu, njeni nebeskoplavi vitražni prozori bili su sačinjeni od trouglastih staklenih elemenata, pod dejstvom svetlosti zidovi su uskoro počeli da se znoje, u jednom kutku nastao je uskoro mali potok, tiho žuboreći nestao je u nepoznatom pravcu, ne znam na koju stranu, jer bio je pokriven gustom zavesom korioideje, a postojao je i jedan unutrašnji omotač na sredini, postavljen na dva stuba, posve proziran, poput kristalnih kugli proročica, bilo je moguće razlikovati u njemu jedan na drugi staložene slojeve, kao godove na presečenom stablu, samo što je ovde sve bilo trodimenzionalno, sferično, kao da je nepoznato jezgro iz samoga sebe iznojilo svih deset slojeva, kao što u školjci oko zrna peska nastaje biser, samo što je ova sedefasta masa bila meka, pihtijasta, na njenoj površini bila je uočljiva neka nepravilnost, neobična mrlja u svetlijim i tamnijim nijansama narandžaste boje, skinuo sam kaput, prekrrio ga, od tog trenutka nisam video ništa.

(AUREOLA)

Devet godina živim u ovom gradu, i sve do sada nisam primetio ovaj spomenik, premda sam svakodnevno prolazio pored njega, u odlasku i povratku, između geološkog zavoda i osarijuma, trg je pokriven pravilnim, šestougaoanim kamenim pločama, pre podne je odjekivao od graje agre-

sivnih prodavaca, posle podne bi ga zaposeli golubovi, obično sam u isti čas prolazio trgov, često bi me početak zvonjave sa obližnjih crkvenih tornjeva zatekao baš u trenutku kada bih se našao na samom njegovom središtu, u jednom takvom trenutku primetio sam da kip liči na mene, nemam pojma koga je predstavljao, plavi prelive su posve onemogućili identifikaciju crte lica, uzalud sam prelistavao istorijske čitanke i tražio ih na ikonama, polako sam obišao postament, ali na bakarnoj ploči bio je ispisan samo jedan citat, po svemu sudeći istrgnuti stihovi iz neke pesme koji su, u rimovanoj formi, govorili o tome da ćemo jednom svi biti suočeni, ali sa čim ili sa kim, upitao bih iz istih stopa, međutim, nisam imao koga, možda sa samima sobom, ovakvi citati po pravilu teže da kažu nešto krupno, dok uistinu jedva da i znače nešto, ne pružaju nikakva objašnjenja, nisam ni posle mogao da shvatim zašto imam osećaj da ovaj, od golubova obilato posrani kip liči na mene, ipak, po čemu bi mogao da liči kada su crte njegovog lica praktično neprepoznatljive, možda po tome što izražava nekakav gest, razmišljao sam već kod kuće ispred ogledala, sutradan sam ga ponovo osmotrio, i pri tom otkrio njegovu senku na pločniku, sada će se odmah ispostaviti da li ću moći da ga identifikujem, međutim, s ne malim razočarenjem morao sam da odustanem, jer je senka u kasno popodnevnim satima već bila suviše izdužena, morao sam da pomerim unapred vreme prolaska trgov, danas ću stati na ono mesto na koje pada senka, bez obzira na sve, ponavljao sam u sebi, ali uzalud, jer vreme je bilo oblačno, i kip je s nekakvom neobičnom ravnodušnošću spustio desnu ruku, morao sam da čekam puna dva dana da bi tačno u dva sata ponovo granulo sunce, pa da se razjasne sličnosti, stao sam tamo, dakle, u istovetnoj poziciji, oko mene tamarali su zbunjeni golubovi, morao sam ponovo da

se разоčaram, jer je senka virila ispod mene, bila je i šira i duža, i kao da sam rub samome sebi, sivilo me je svuda ravnomerno prekrilo, poput plesni.

(SNEŽNO SLEPILO)

Sofa je bile presvučena u osnovi jarko crvenim meblom, dezeniranim s mnoštvom sićušnih crnih ptičica, ali me uprkos tome nije asocijala ni na šta erotično; stajala je u samom središtu mog detinjstva poput kakvog oltara, sve bitne stvari dešavale su se na njoj, različita doba dana su se primetno različito reflektovala na njenoj svilenkastoj površini, mogao sam iscrtati na njoj sunčani sat od istoka prema zapadu; na toj sofi sedeli su otac i mati onog popodneva, dakle ne moji roditelji, ni inače ih nikada nisam tako zvao, tada im to određenje, roditelji, pogotovu nije priličilo, jer na sofu su zasela dva teška kipa, nisu ličili jedan na drugog, nisu govorili, mogao bih sa sigurnošću ustvrditi da su zaboravili i da dišu, izdužena lica gledali su u vodom prepuni bokal na stolu, gledajući kroz bokal, kvačice na kuhinjskom ormanu su se uveličale, i ja sam često, sedeći na sofi, posmatrao kako se obrisi stvari izobličavaju kad pomerim glavu, ali njih dvoje nisu pomerali glave, nisam uspeo da skrenem njihov pogled na sebe, premda sam posle nekih pola sata namereno ispustio kašiku na pod, nisam znao ni to hoću li toga dana ići u školu, a bilo je već tačno podne, u to vreme su me još svakodnevno ispraćali u školu, ako nisu, ostao bih kod kuće, išao sam u popodnevnu smenu, bilo je tačno podne, jer je podmukla zimska svetlost skoro okomito, oštro prodirala kroz prozor, malo je nedostajalo pa da uzdužno rascepi bokal na stolu, prenosio sam svoj pogled sa majke na oca, polako

su izgovarali reči, kao da sada uče da govore, sklopio sam od njih, kako se i šta dogodilo, pošli su jutros u grad, na pola puta kola su se zanela, pala su u jarak, ili su se prevrnula?, možda samo meko kliznula?, nisam ništa pitao, uzeo sam torbu, neka samo misle da sam sâm otišao u školu, ali ne, nisam, izašao sam na cestu, zaputio se prema gradu, zbog klizavice nije bilo saobraćaja, na početku sam gazio u snegu do članaka, zatim do kolena, manji, zavejani grmovi izgledali su kao smetovi pod beskrajnim belim pokrivačem, teško sam napredovao, svetlost je iskričala na ledenicama koje su visile sa grana drveća ukraj puta, iza mojih leđa ponestajale su kuće, uskoro, kada bih se osvrnuo, više nisam ništa ni video osim uskih senki smrznutih bagremova i tragova mojih čizama pored kolotečine koju su načinili automobili, zastao sam da se malo odmorim, video sam ptice na udaljenom drveću, to sam protumačio kao pouzdan znak, naime, da su ih one već pronašle, to mi je u udove ulilo novu snagu, pokušao sam čak i da potrčim, ali teški snežni pokrivač me je silno zadržavao, više me nije brinulo ni to što dišem kroz usta, omotao sam šal oko obraza, i onda sam ih ugledao, bila su tamo u jarku, video sam ih izdaleka, sunce je bolno sijalo, ali sam oči držao širom otvorene, i video sam, sve sam video, ali sam uzalud žurio, uzalud se lomatao, nisam blagovremeno stigao, video sam samo kako ih ptice podižu, video da su vrlo laka, i kako zimsko sunce iscertava, visoko gore, njihove konture.

(KOPIJA)

Podigao sam poklopac, guma je na rubovima već bila suva, mrvljiva, nekada je očigledno zatvaranje bilo hermetičko, ništa nije moglo da uđe u utrobu mašine osim onoga

što je bilo položeno na staklenu ploču, samo što sada spoljna svetlost prodire po iskrzanim rubovima, što remeti prvobitne funkcije mašine, kopije se redom izobličavaju; možda bi nakrivljena, izdužena ili razmazana slova donekle i bila podnošljiva, međutim, na kopijama sam zapazio i mnogo neprijatnije pojave: slagao sam listove jedne svoje novele, stranicu po stranicu, licem prema staklenoj površini, spuštajući na svaki list poklopac aparata na uobičajeni, propisani način, pritisnuvši ga odozdo i dlanom, u nadi da će se mašina bar donekle umiriti, i da neće onako bolno da jekne posle svake stranice, da se neće tako brzo pregrijati, ali moj trud se pokazao uzaludnim, nakon što je primila deseti list, počela je da se trese, da poskakuje, da se ponaša, ukratko, poput vešmašine kada krene program za centrifugiranje, pri tom su i unutrašnji bljesci bili izrazitiji, jači nego obično, kao da su ispaljivali bliceve u kratkim, ali pravilnim vremenskim razmacima, kao da mašina nije htela naprosto samo da fotografiše, nego iz nekakve misteriozne osvete, i da me oslepi, imao sam još šest stranica, nikad i ne pišem ništa duže od petnaest-šesnaest stranica, i moje, i strepljenje mojih čitalaca je ograničeno, fotokopir-aparat je, na moje veliko olakšanje izbacio i poslednji list, seo sam da složim stranice i da još jednom pročitam rukopis, mrzim pravopisne greške, jedan časopis prestao sam da uzimam u ruke samo zbog toga što su *preda mnom* u stanju da napišu samo spojeno, takve su mi stvari padale na um dok sam iščitavao kopiju, naime, nju sam hteo da stavim u koverat, šteta bi bila manja ako bi je pošta zagubila, stalno su me brinule stvari koje nisu toga bile vredne, zato sam i seo da pročitam kopiju, posle desete stranice nailazio sam na sve veći broj nepoznatih reči, pa i čitavih rečenica, i nehotice sam uskliknuo: pa ja ovo nisam napisao, sve sama opšta mesta, zbrkani padeži, u takvim prilikama već

škrgućem zubima, tek potom sam obratio pažnju na pasuse, nisu imali nikakve veze sa započetom pričom, ljutito sam potražio originalne stranice sa kojih sam načinio kopije; bile su prazne.

(BUNDA OD KUČINA)

Posve sam slučajno dokučio stvar, zahvaljujući tome što hoću sve da sačuvam, zato i seckam i lepim neprestano, pune se spiralne sveske sa kartonskim listovima, i da ne bih razmazao lepak po stolu, ispod svežih isečaka moram da postavim neki drugi papir, bilo kakav, ono što mi dođe pod ruke; dakle, tako sam shvatio: ravnomerno sam razmazao lepak, ubacio isečak u mozaik namenjen večnosti, kada sam sa ne malim iznenađenjem primetio da je njegovo mesto ostalo na papiru koji sam koristio kao radnu površinu, gotovo isto kao što je ostao obris tela spasitelja na platnu, ocrtavali su se oblici odstranjenog komada, zaostale su tajanstvenu senke, poput kakvog znaka da se desilo nešto natprirodno; oko jednog svetog predmeta stvorila se aura, premda zapravo nije bila reč o tome, trebalo je samo malo bolje da osmotrim osnovni materijal: bio je to faks-papir, na njemu sam razmazao lepak, pa sam sad taj postupak ponovio, sada se već ljubopitljivo i svesno upuštajući u eksperiment: čim je prozirna, poput meda lepljiva masa kanula na papir i počela da vijuga, postepeno su se pod njom, od vlastite senke, izbelile linije, pa su nalikovale na vraćeni film nekakve prirodne pojave: najpre je nastala senka nečega, potom se ozarilo sunce da osvetli čitavu pojavu, u ovoj drami sve je zavisilo od slučaja; lepak je ostavio linije na faks-papiru, kao da se dah jednog udisaja otelotvorio na mrazu: linije su pustile

kućinaste žilice, poput konopaca kojima su barke privezane u maglom pokrivenoj luci; i njihove osobine su postale slične: pod uticajem sunčevih zraka ponovo su se pretvorile u sebe, posle nedelju dana sasušeni crteži nisu bili više vidljivi, sa faks-papira su iščezle senke linija, ali nisam mogao dozvoliti da stvar ostane na tome, večnost neprestano radi protiv mene, zato sam sa rolne otkinuo parče faks-papira približne dužine stola, i isprobao šta možemo da učinimo nas dvojica: lepak i ja, na koji način curi sa visine od nekoliko santimetara i na koji sa visine plafona, pod kojim uglom se menjaju talasi njegovog razlivanja, kako je moguće uticati na sužavanje traga i, uopšte, na uobličavanje bilo kakve slike, jer bio sam mišljenja da i ovo može da bude moje, kao deo teksta, jer i lepak curi samo onako kako to diktira moja ruka, kao što se i mastilo iz penkale sliva preko vrha pera, biće to moj rukopis, jedinstven, neponovljiv, zato ću i da ga ovekovečim, osušiću ga fenom za kosu, pre nego što se sunce ozari, preslikaću ga, da ostane na površini jednog postojanijeg materijala, i sad ću ga zalepiti ovde, ispod teksta:

(POZORNICA)

Biće sve prepoznatljivo: slova dospevaju na papir da bi rečima ostali tragovi, sve uloge se pišu zbog toga da im ostane trag na sceni, a hemikalije iscrtavaju ljudsko lice na papir, rampa na rubu scene baca dugu senku po daskama, sve vidi, poput jedinog božijeg oka u ravnostranom trouglu, i onaj ko se osvrne oko sebe, iz sećanja priziva sebe: sedeo sam baš tamo, u ne znam kojem redu u gledalištu, svojim sam očima video ovu scenu, mogao bih da se zakunem, moglo se desiti samo ono čega se mogu prisetiti, ali u istom trenutku

mi sine: da li sam doista baš to video?, budući da je sočivo fotografa drugačije, iz nepoznatog ugla vreba glumce, oni i ne znaju kada će uslediti ekspozicija; slike pobuđuju iluziju da je i gledalac video isto to iz ne znam kojeg reda, mada je fotografija drugačija: tragom jednog žustrog pokreta ostaće na njoj bela linija, te izložena u jednoj prometnoj ulici poziva na predstavu, kad god prođem ispred žute zgrade, ukazuje na mogućnost, nikad istu; onaj ko ima aparat u ruci, ovekovečuje pokret na malom prostoru koji se, međutim, od predstave do predstave menja, preobražava, sada ipak izgleda kao da se na staklu poigrava dah jednog dubokog udisaja, odjednom se izbeljuju lica iz kutije, uvećanja su sasvim nova, i kada pogledom pređemo preko njih, vršnjaci su sadašnjosti, kao u kakvom stripu; postoje i povratni junaci, ali sada oni ne „igraju”, pod drugačijim uglom se od njih odbija svetlost koja potiskuje u zaborav smeće s uma da smo neprestano u jednoj te istoj crnoj kutiji u čiju nutrinu možemo zaviriti samo s jedne strane, samo s nepostojeće treće strane, i taj unutrašnji svet treba neprestano predstavljati kao drugačiji, dupke ga napuniti novim doživljajima, o tome govori nezavršena priča, kojoj se sa svakom premijerom pridružuju nove posude za razvijanje slika i novi foto-osetljivi papiri; i dok se posve sveži kupaju u prečišćivaču, maestro ih razgleda, odlučuje šta će da sačuva, dok mi vidimo već samo to da na kraju počinje da pada kiša, i da odjednom sve počinje da miriše na dalije, o tome govore slike s pozornice nakon što se sutradan, na suncu, osuše.

(SLEPCI)

Šetajući se po gradu, osmatram promene: u poslednje vreme gradi se sve više kuća u južnoameričkom stilu, zamišljam Markeza kako u nekoj od tih kuća silazi polako stepeništem, sa šeširom od belog, sirovog platna na glavi, sa žutom ružom u ruci; pročelje kuće počiva na nizu, po sredini nešto zadebljanih, okruglih stubova, pretpostavljam da stubići istog tipa čine i ogradu, gore na terasi, Markez bi stajao tamo, laktom oslonjen na mermerni parapet i posmatrao kako se pod njim stubovi zaobljavaju, gledao kako se pored njega vijugavo penje svetlozelenim mrljama oplemenjeni bršljan, možda će njegova, poput devojačkih gležnjeva vitka grana iznedriti cvet dok bude dosegla sobu usnule Tronoružice visoko, gore u kuli; u modi su kupole od žutog bakra, izgledaju privlačno poput kandirane maraske na torti presvučenoj slatkim vrhnjem, oduvek sam sanjario o tome da živim u jednoj takvoj polukružnoj sobi kakva se u visini prvog sprata uzdiže iznad ulice Kralja Petra, odande bih posmatrao krov autobusa na liniji za Detelinaru, jer njime putujem svakoga dana na posao, zatim pešice kući, jer je tako udobnije; čista Vizantija, čitave ulice kuća kao da su upravo izašle iz Šeherezadinih bajki, a iz čangrizavih priča bakalina sa ugla moguće je saznati po cenu koliko kilograma, na ratištima opljačkanog zlata, ili cisterni švercovanog benzina je podignuta ova ili ona, mermernim stubištima ukrašena, sigurnosnim kamerama snabdevena porodična vila, i od čega su kupljene skupocene bunde njihovih gospodarica; njihove vlasnike, pak, moguće je lako prepoznati po jarko ljubičastim pantalonama i jorgovan-plavetnim svilenim košuljama, sako je najčešće u jednoj od prelaznih nijansi ove boje; jarka ljubičasta me inače podseća na groblje, jer kod kuće u bašti

imali smo dalje baš ove boje, nosili smo ih na groblje, imale su vrlo karakterističan miris, isti taj opori miris sam osetio prolazeći grobljem, tim putem je, u vazdušnoj liniji, centar grada najbliži; kako je dospelo ovamo ovo, poput dečjeg igrališta maleno groblje?, čudio sam se rasejano, kada sam ga prvi put ugledao, ali mogao sam i drugačije da postavim pitanje, kako je grad dospeo oko groblja, jer to se nije tako davno desilo, budući da je većina grobova još brižno negovana, ništa nije bilo tako davno, sva ova lica stupila su u red mojih poznanika, na godišnjicu smrti njihovi bližnji donose im ponude, jabuke i hleb; prošlo je izvesno vreme dok mi se otkrila tajna: a trebalo je samo da pročitam mesec i dan smrti, volim srećne upokojene koji svake godine, na godišnjicu svoje smrti, izlaze da pojedu krišku hleba, jabuku, ovde, u srcu grada, gde su živeli; sve dok su mogli da me vide, jer jednoga dana su izgubili sjaj svojih očiju, njihova lica su postala bezizražajna, išao sam od spomenika do spomenika, davnašnji nepoznati ljudi bili su beživotni, toliko da nisu mogli ni da budu beživotniji, na mestu njihovih očiju na porcelanu zjapile su tamne rupe, upornom doslednošću su istovremeno oslepljeni, samo s ovakvim, grubo izdubljenim rupama moguće je zuriti u večnost; i dok sam žurno grabio kući, spuštala se gusta magla, no učinilo mi se da neki čovek izmiče prema bagremovima, sa čekićem u jednoj, i s povećim ekserom u drugoj ruci.

(NEVIDLJIVO)

Dugo i uporno zvoni, neko na mestu mojih usta duboko udahne, takođe traži nekoga, ali nema linije, upućeni smo jedan na drugog u ovom privremenom prostoru, i dok

čekamo, zamišljamo ono drugo mesto, tamo gde nismo, samo čujemo da je ta druga soba prostranija i više osunčana, jer tiho kucnuvši kristalna vaza dodirne mermer, kapljica vode skotrlja se s ruba porcelanske šolje, zveket kockica leda u čašama za viski, u krletki cvrkuću egzotične ptice, staklene zidove terarijuma grebuckaju kameleoni, nijedan od nas dvojice pri tome ne diše, ne znam dokle bismo ovako izdržali pod vodom, iznad nas bi bešumno kružili morski psi, nad bezdanom bi tiho vejao sneg, i u ovom privremenom prostoru pored nas bi, plesnim koracima, promaklo jedno stablo, prepoznao bih ga po korenju i granama, na šumskoj stazi ne bih nikoga sreo, na suvo, smeđe lišće hrastova belo bi se nataložio januar, ne bih imao za koga da na prstu okrenem prsten, pečatnjak sa udvojeno ugraviranom linijom i monogramom FK, da nikakve čini ne mogu da mu naškode, sa srebrnih ruku zaboravljenog godišnjeg doba vise ledenice, mraz je još prozračan, dosegnuti šuštavu košulju mraza na samom rubu provalije, mogao bih još da spustim slušalicu pre nego što bi među čituljama naišao na njegovo ime, pre nego što bi se pojavio u snu, pre nego što bi sa njim popunili obrazac, po kojoj ceni i kako, pre nego što bi se snašao pred geografskom kartom, kao u nekakvom koordinatnom sistemu, jedan smer označen je slovima, drugi brojevima, i pre nego što bi ga pozvali da kaže jedno ime, potom bi rekao neko drugo, koje još uvek nije njegovo, zatim bi ponovo otišao, da ga pronađe, opet na ono isto mesto, tamo gde su zajedno zalutali, jer drugi put već valjda to ne bi bilo moguće, tako bi se oprostio od njega, pomislio bi da je u zemlju propao, jedino ne bi znao zašto i kako, možda namerno, ali možda i slučajno, leži negde bez svesti, možda bi uskoro sve i zaboravio; mogao bi i da se raspita, pa bi strahovao da bi mu neko mogao reći u oči: reč je o nesporazumu, jer onaj koga traži možda nikad nije ni

postojao, bar ne na ovom broju, nema ni ulicu, ni broj, razgovor se ne može nastaviti.

(BLISTA)

Ne može se nastaviti, jer ponovo dolaze dvadeset i četiri časa, i napuniće se jedna mesečarska godina, pokret ostaje nedovršen, kao na foto-finišu: iz jedne poprečne ulice kulja dim, još se razaznaju leđa odlazećih, a mi smo već prošlost, mi, koji se na njih osvrćemo; zima je došla tako naglo da listovi nisu stigli ni da opadnu sa grana, krošnje je prekrilo sneg, njihova žuta boja se probijala kroz pahuljice, lišće je na trotoarima ugaženo u lapavicu, na taj način nostalgija poprima pojavne oblike; odšetati ispod drvoreda do CD kluba i pozajmiti Welcome To My Nightmare Alice Cooper, u numere su se u međuvremenu nastanili neki novi zvuci, zveket metalnih sitnica i brundavi basovi, čitav niz do sada neprimećenih šumova koji su se, ako ih je i bilo, brzo pohabali sa nekvalitetnih najlona i rđavo presovanih ploča, stihovi su iskočili iz do krajnosti izgrebanih brazda, u sećanju je ostalo sačuvano ponešto samo iz tadašnje oduševljenosti, iz zlatnog doba koje je bilo, istovremeno, u znaku sci-fija, usmerenog ka budućnosti, ali i u znaku istorije okrenute prošlosti, na poslednjoj ploči se i ne čuje ništa osim jedne, staklenim glasovima praćene, jektave melodije, nalik na nekakvo cviljenje, ako bi trebalo zgusnuti prošlost u tri minuta, onda bi se pred sumrak oglasila numera Years Ago, karneval koji prolazi gegajućim, mlitavim koracima, medvedi i slonovi, rasplakani klovnovi, artisti sa bakljama: all my friends went home, years ago, all my toys are broken and so am I inside mom, the carneval has closed – pisali su Cooper i Wagner,

black widow je polako, korak po korak, prešla preko bele table u potrazi, valjda, za Eldoradom, ili za zlatom koje se krije ispod površine, jer sve što iole nešto vredi, ostalo je skriveno, i to je svemu pridavalo neku mističnu notu, time što se obraćala ljudima, svakom čoveku ponaosob, ne zajedno, bez namere, dakle, da ih tretira poput kakvog stada, i zahvaljujući upravo tome je postala čuvana, mažena i pažena, krhka tradicija, kao svaka dobra muzika, uostalom, koja ostaje strogo privatna stvar svakog slušaoca, ovaj sjaj je pothranjivao svagdašnji neoizam, uzdizanje individualiteta, jer su samo neponovljivost, nezamenljivost vodile napred, ili bilo kuda, jer obraćanje svima bilo je identično sa ni-sebi-obraćanjem, i dvadeset i četiri časa su jedna ovakva neoistička intimna sfera, magija onog trenutka koji ne postoji kada godine poprime takva svojstva da se mogu označavati brojevima, pa su samo zaloge konsenzusa, premda u tom trenutku ipak povlače svakog, nekad i silom, u taj drugi prostor, tamo gde večno sija zlato i veje sneg, i pri tom se čuju najbolje muzike, taj trenutak pošteno ni da započne, i već mu je kraj.

(NEON)

Kraj će da usledi u onom trenutku kada se u mračnoj sali jedna za drugom oglase, jer pre će se odati glasom, tek potom sjajem, pucketaju dugo na stropu, kao da staklo nije namenjeno tome da se razbije, nego da među svojim zidovima drži zatvoreno ono što je u njega stešnjeno; u sali, levo i desno, nizovi kreveta, čaršavi su na njima netaknuti, kao da nikad na njima niko nije ležao, plesan neona pada na dahom smrti prekrivena platna; formulari istorije bolesti, pričvršćeni na aluminijumske tablice okačene o rešetkasta uznožja kreveta

čekaju da po njima krenu temperaturne krivulje, ako je ikako moguće, uvis ustremljene, crvena linija munje krivudala bi najradije kao da ne zna ni za kakve nadređene planove kojima su precizno predviđeni putevi u strogoj rešetki koordinatnog sistema, kao da se uzda u svoju neograničenu slobodu, kao da ne poznaje zakonomernosti koje regulišu njene ispade, vezana za zdepaste pilone, pomišlja da odleti daleko, da se ustremi u beskraj, kao da u svojoj računici previđa postepeno odumiranje amplitude, kao da zaboravlja dužinu konopca, kao da hoće da se oslobodi svoje, i fizičkim obrascima predočene tamnice, pa zato samo dreždi, kao po kazni, između oscilacija, ispunjava svoje beskrajno vreme, kao što temperatura pada i raste u staklenoj cevčici, ili se živa srebrnkasto širi, ustremljuje se uvis, mahnito mašući repom samosvesti jednog metala, kao što uzapćena zver hoda mrgodno dole-gore među rešetkama kaveza, posve sigurna da će jednom da se probije iz svoje tamnice, kao da se nije našla u slepoj ulici, kao da je jača od stakla.

(DIFRAKCIJA)

Kao da je voda jača od metala, mrlje su znak utanjenosti, ekspanzivni čirevi mazgotina, na ovim mestima će najpre nastati rupe, kišne kapi ključaju limeni sims, dobuju u troglasnom ritmu, jer se od toliko elemenata sastoji prozorski ispust, poetski ritam se preobražava u priču, uverava da silueta nije oštra, vać naprotiv, da su obrisi nejasni, da je sve neočekivano, opažam osvetljenje i tamo gde se na osnovu pravolinijskog prostiranja svetlosti to ne bi očekivalo: isključujem aparat i, suženu po sredini u jednu tačku, vidim poslednju sliku, onu koja je upravo nestala sa ekrana, pojava

je slična zaostaloj slici ubice, njegove crte moguće je ekstrahovati sa mrežnjače ubijenog, naglo ugašena svest fiksira poslednju viđenu sliku, i tu sliku čuva, kao dokaz zločina koji sud priznaje, međutim, samo ako je žrtva, recimo, zadavljena ili u srce ubodena, u ponekim slučajevima može da se pojavi čak i zloradi osmeh ubice, u pozitivu, na foto-osetljivom sloju, ali šta se dešava ako je zločinac ustrelio žrtvu sa leđa, u tom slučaju na mrežnjači bismo mogli da ugledamo jedan prozor kroz koji je nesrećnik u tom trenutku nameravao da pogleda, jer je voleo da sanjari uz blagi štopot kiše, čije kapi na limenom simsu dobiju u troglasnom ritmu, ne sumnjajući ni u šta, a na to zaista nije pomišljao, koji će trenutak njegovo čulo vida fiksirati kao poslednji; prizor savijanja, gibanja svetlosti ponovo pada u oči: ravnomerno se prostire, poput nebeskog svoda, ne spušta se, da održi svoju težinu, nego ispušta, kao snežni oblak vejavicu; ne prilazi dalje, samo se klata bezglasno u mestu, kao da ovom tišinom kazuje da je naročito glumcima poznato ovo osećanje, ona prijatna svest, da su besprekorno odigrali svoju ulogu, odnosno, posve precizno rečeno, da su njihovi pokreti bili saobrazni pokretima idealnog lika koji su oni otelotvorili, da su na neki način stupili u jednu projektovanu sudbinu, i vlastitim srcem udahnuli u nju život, damar, tako je to i sa padavinom koja nastoji da bez ostatka obavi svoju predodređenu misiju: moj pogled traga za odgovarajućim uglom, da pokuša razdvojiti sneg od kiše, kako simultano padaju, i očna jabučica postaje dupke puna, poput haosa, voda pravolinijski stremi dole, a sneg se ustručava da se prepusti ovom strmom padu, još neko vreme bi se zadržao, njegova težina bi uz to i dopustila malo lelujanje... iznenada se izdvojila, međutim, jedna džinovska pahulja, možda je baš ta pahulja ono poslednje što je, bez podozrenja, žrtva videla?, pokrivena ledenim krljuštima, pa

stoga vlažnjikava i sjajna, kao što i ptičje noge čuvaju uspomenu na srodstvo po rasi sa gmizavcima, upravo ta vrsta srodstva učinila je pahulju ogromnom, onako kako je lebdela ispred prozora sa svojom uvećanom kristalnom strukturom; vratila se da pronade mene.

(KLOPKA)

Vratili smo se na asfaltni put koji je vijugao po davno isušenom močvarnom tlu, u blagoj noći s obe strane promicale su lelujave konture trske i šaša, napredovali smo po dolmi sa spuštenim prozorima, Doorsi su sa kasete u stereu urlali da „na putu nas čeka ubica, njegov mozak se, kao žaba, trza”; ne znam da li su ti stihovi skrenuli našu pažnju na ove stvorove, ne veće od stisnute pesnice; u njihovim krupnim, izbuljenim očima fosforno zelenkasto se reflektovala svetlost automobilskih farova, mirno su sedele ukraj puta, kao da su nas čekale, nisu se razbežale ni kada smo izašli iz kola i zalupili za sobom vrata, kada sam se sagnuo, kao da su mi tresnuli u lice šaku močvarnog smrada, i kada sam ih uzeo na dlan, naduvale su svoja hladno vlažnjikava tela, ispuštale su iz duboka započete, i u tanušan vrisak zakovrnute glasove uzbune i straha, izvrnute na leđa, mlatarale su nogama, igra senki njihovih neočekivanih pokreta oponašala je šišmiše, svetlost je bila njihova klopka, naprosto su se ukočile u tamnici zaslepljenosti, kao da nisu čule ni bat naših koraka, mada je šljunak škripuckao pod gumenim đonovima naših cipela, fina kožica ispod brade mahnitno se pomerala dole-gore, uporno su gutale snažnu, u njih uperenu svetlost, njihova senka se neverovatno izdužila na asfaltu, kao da sam se našao u zemlji džinova, među krupnim, do visokog sjaja jednako uglačanim kipovima,

okrenutim prema izlazećem suncu, zraci ih omađijaju usred noći, to ih i čini žrtvama, jer izvor svetlosti može i da zađe pred njima na rubu horizonta, i da podmuklo svetli i dalje, u takvim prilikama prate ih sve do dna neke rupe, gde ih treba samo pokupiti, pa im vešto svući kožu sa zadnjih nogu, poput pantalona, udovi se još jednom zgrče, kao pred skok, i kada ih posole, mišići se napnu i ožive, pred šerpenjom sa vrelom masnoćom čitava zdela se pretvara u jedno prestravljeno, protestno, refleksno praćakanje.

(REFLEKSIJA)

Pokreti oživljavaju slike u ogledalu, u svetlu svega onoga što se od tada desilo, sada je već izvesno da nisam sanjao, ali tada, toga dana sam još verovao da haluciniram, jer sam doduše znao da se šišmiši orijentišu pomoću odjeka zvuka, ali pojma nisam imao da se čovek u prostoru može razaznati i pomoću odraza svetlosti, pod uslovom da dotični razume signale, jer nije jednostavno reč o tome da oko, ako lampa na uobičajeni način osvetli prostor, prosleđuje prizor u svest, i da u mraku jedino šišmiši mogu da letuckaju po miloj volji, već sam morao da shvatim pravilo da ogledala, ako odražavaju jedno drugo, pred posmatračem otvaraju naizgled beskrajni put; toga dana sam odlučio da se neću samo diviti hodniku oživljenom u ogledalima, nego da ću i poći njime, i ako budem imao smelosti, najpre ću temeljno da se osvrnem oko sebe, da li se u mom vidokrugu nalazi bilo ko osim mene, jer mogao bih da sretnem i druge, koji su na sličan način poželeti da uđu u taj lavirint, jedino možda nisu imali dovoljno hrabrosti da pođu dalje, već su se zaustavili kod šestog ili šezdesetog odraza, poput kipova, a onda su izgubili

samopouzdanje, vreme je prošlo, hteli bi da se vrate, upravo o tome nisam ništa znao, šta će biti ako se horizont suzi u jednu jedinu tačku, jer se hodnik, to se lepo vidi, sužava još pre beskrajja, samo pri polasku se čini kao da je hodnik do kraja prohodan, možda trčećim korakom, da bi čovek što pre mogao da pređe u navodno drugu dimenziju, jer gde bi inače mogao da dospe; računa da bi ovim hodnikom mogao tek tako da se prošetati, ali se vara, i te kako se vara, jer zaboravlja jedan od najvažnijih činilaca, kao kada bismo, recimo, iz fizičko-kinetičkih proračuna izostavili faktor trenja, u ovom slučaju sve bi klizilo do beskrajja, predmeti bi poispadali iz ruku, isto tako ne bismo smeli gubiti iz vida habanje u ogledalima odražavanih slika, saobrazno stepenu multiplikovanosti odraza, one gube na svojoj oštrini, što znači da će i put biti sve neizvesniji, postaće nalik na maglovitu ulicu, kojom se doduše može poći, čovek i polazi u uverenju da će taj put prevaliti isto tako hitro i veselo kao da mu šetnja pričinjava zadovoljstvo, a potom, kako vreme prolazi, put mu je sve manje podnošljiv, onaj isti prizor koji je još nedavno obećavao uzbuđenja, postaje sve više depresivan, a put odražava samo uspomene, udarci postaju sve jači, grublji, na kraju se ogledala razbijaju u paramparčad.

(NOĆ)

„Tebi ću da ispričam, nikom drugom, plafon se spuštao, krenuvši iz jedne jedine tačke, zatim se spiralno odvojio, otprilike onako kao što nožem ljuštimo jabuku, pa joj kora ostaje do kraja u jednom komadu, ova spirala se omotala oko mog kreveta, trebalo je još malo vremena da pride bliže i da me poput džinovske zmije zadavi, da istisne sav vazduh iz

mene, najpre su bojažljivo nailazile samo dečije noći, snovi sa patuljcima, sa jelkama na ramenima, svih sedam patuljaka nosili su kapute različite boje, crteži su bili razbacani po mojoj pižami, kao dete sanjao sam dugačku čokoladu, potom sam nosio jaknu od zelenog somota, i šareni pleteni šal, gledao sam sa obale kako se valjaju talasi i kako se iz vrelog žala isparava tišina, bar da sam otplovio na nepoznata ostrva, na kojima nema ni zmija, ni majmuna, i gde se u krošnji palme, poput kakve ogromne, hladovite banane ljulja polumesec, napolju, u luci, kakofonija brodskih sirena, mada nije bio praznik, poput polipa razgranate vere slepih mornarskih praznoverica, pa su ipak vrištale poput dece bezdanih bunara, mesečastih silueta, iako ni tela nisu imala, odozdo su na leđima donosila teški vetar, otrovni vazduh natrulih borova, meki nokti su dovodili moju postelju u blago trepenje, i mesec je zaseo na oluk i počeo da posmatra ples ustalasalih mačora na susednom krovu, svaki dah brisao je čitave kule od karata, dah neprimetno gubi snagu, ne doseže već do naslaganih karata, trebalo bi se ugušiti, bilo bi prelepo od samih trefovih dama podići zamak sa sedam čipkastih kula za svadbene obrede starih šumskih patuljaka”, rekao je George Alexandre.

(SVITANJE)

Debelo uokvirena vest u novinama, nesvakadišnja porodična tragedija potresla je žitelje Bačke Topole; Jožef Petraš je u podrumu svoje kuće u Omladinskoj ulici spremio drva za ogrev pred nastupajuću zimu, bilo je i dosta borovine koja je, u vidu još vlažnih cepanica, složena u skoro hermetički zatvorenu prostoriju, pa su se tamo potom razvili otrovni gasovi; domaćin je, ne sumnjajući ni u šta, sišao u

podrum, i od jakih isparenja namah izgubio svest; nakon izvesnog vremena njegova supruga Ljiljana, pomislivši da će njen muž popiti sadržaj cele boce po koju je sišao, i da će se vratiti sa izgovorom da je nije ni našao, optuživši usput ukućane da su je od njega sakrili, premda bi odmah osetili po dahu ako je pio, bila je već postavila sto, razmestila i pribor za jelo, spustila kutlaču u vrelu masu, među štrčeće kosti dimljenih rebara, te izgubivši strpljenje, pošla za mužem; njihov sin, Vladimir, neutoljivom glađu jednog šesnaestogodišnjaka pojeo je topli, u paradajzu kuvani kupus, obrisao usta kariranom salvetom, isključio televizor, njegov pogled je još neko vreme lutao između dva čista, netaknuta tanjira, nije čuo ništa sumnjivo; u ranu zoru, jednome od suseda, u odlasku na posao, dok je prolazio ispred njihove kuće, pogled je privukao podrumski prozor, jaka svetlost, poput pozorišnog reflektora, obasjavala je dole tri tela kako, hvatajući se za odeću, očajnički potežu, vuku, cimaju jedno drugog napolje; leže ukočeno, onako kako su pali na zemlju, sa maskom neverice na licu, kao da je ovde reč o nekom glupom nesporazumu, bili su nalik na žive pompejske kipove kako, sa napregnutim mišićima, nastoje da izvuku dete iz bujice vrele lave, mlečna svetlost svitanja utvrđuje njihove konture.

(IGRA SENKI)

Širim ruke, potom može da usledi pad, u najgorem slučaju, kazaće da je otišao na nepoznato mesto, ne znam; kada sam stigao na sredinu trga, nisam ništa pitao, uzeo sam torbu, neka samo misle da ću otići, podigao sam poklopac, ovaj unutrašnji svet treba neprestano drugačije prikazivati, večnost neprestano radi protiv mene, osetio sam taj opori

miris, kada sam prolazio grobljem, ovuda je najbliže, upućeni smo jedni na druge u privremenom prostoru, u sećanju je ostalo sačuvano ponešto samo iz tadašnje oduševljenosti, ispunjava svoje beskrajno vreme, moj pogled traži odgovarajući ugao, kao da su mi tresnuli u lice punu šaku močvarnog smrada, čovek i polazi u uverenju da će taj put prevaliti isto tako hitro i veselo, kao da mu šetnja pričinjava zadovoljstvo, dah neprimetno gubi snagu, da je ovde reč o nekom glupom nesporazumu, jer publika se nije okupila ispred platna, stolice stoje prazne na trotoaru, prevrću se na vetru, nikoga ne zanima, kako se životinje međusobno proganjaju, kako zec beži ispred lisice, bekstva sustižu jedno drugo, ruka uobičajava životinju i čoveka, karaktere i osećanja, a potom bi gledaoci ispred platna morali da se prevrću od smeha, uzalud bih izveo igrokaz o sedmorici patuljaka, srdito izlazim ispred platna razapetog između dva kandelabra, širim ruke, sada mi je već sve jasno, kontra-svetlo stiže sa suprotne strane, zato i ne mogu ništa da vidim od predstave, nije bilo za šta ni da se okupimo, sednem na jednu stolicu, zatvaram torbu, neka senke ostanu u njoj, radije ću ja da gledam kako preda mnom promiču prolaznici, razapeto platno je samo moje, za mene igra danas posle podne čitav grad, posmatram fotografa kako prolazi sa stativima na ramenu, pokunjenog nosa, uzalud je sve do sada obilazio šumu, u nadi da će naići na nešto nevidljivo, kaskader je danas nadmen, kao da mu je uspeo skok sa mosta, kratkovidni čovek drži štap u blago ispruženoj ruci, oko njega golubovi čas bliže, čas dalje klepeću crnim krilima, sve je kao u kakvom crtanom filmu, roditelji vode malo dete za ruku, vidi se da nerado ide sa njima, hoće da se oslobodi, potom na platnu ugledam siluetu srditog čoveka koji iz torbe pod miškom deli letke, ali kao da ni sam ne veruje u to što obznanjuje, razbacuje vlastito delo, sve će to završiti u

smeću, isto kao i sa zidova sčepani pozorišni plakati ili lepkom išarani faks-papiri, ne moram ni da vidim njegovo lice, i prema njegovoj senci se vidi da je nadobudni domorodac ili stranac koji će da ode, jer ako sada dolazi, korača ulicom kao da se probija kroz oluju, morao bi neprestano da pobeđuje vetrove, premda je kod kuće on bio kralj, sada vraća omiljeni CD u klub, gde će ga za pultom pretvorno saučesnički upitati: zar svakog meseca isto?, prolaze dvojica transportnih radnika sa rešetkastim krevetom, vidi se čak i dim iz cigareta koje im vise iz uglova usana, po hodu im se vidi da su maločas sručili niz grlo po četiri polića meke rakije, krevet samrtnika na taj način postaje lakši, bar za nošenje, neodoljivo liči na klopku, nose ga jer se negde iznenada ukazala potreba za njim, najteže bolesnike smeštaju među ovakve rešetke, posle njih ispred platna se pomalja momak duge, razbarušene kose, bosonog, u rukama grčevito steže cipele, nedavno je napunio dvadeset i prvu, simptomi su nedvosmisleni, mora da je reč o pesniku-lutalici koji se zapravo zove György Gőrgy, zatim nailaze još troje, čitava porodica, samo će im sudbina biti zajednička četrdeset i pet godina kasnije, još ne znaju da je nevidljivo ono što ih povezuje, dokrajčila su ih bezmirisna isparenja tihe fermentacije, nije bilo spasa, sličnosti poredane jedna pored druge, u vezi sa tim se kaže: „skup rezultata kliničkih osmatranja više pacijenata obolelih od iste bolesti; opis istorije bolesti”; sedeo sam na stolici, i posmatrao igru senki, pokušao da pogodim, ko je sve prošao ispred platna, na kraju se pojavilo jedno uniformisano lice, naglo se zaustavilo, mašilo se džepa, na sredini je bljesnuo vrh noža, jednim žustrim pokretom je raseklo razapeto platno, izgledalo je kao kada se pozorišne zavese raskrile, na rampi je stajao policajac u glavnoj ulozi, iza njega monotoni hod prolaznika, kao statista, sa cegerima, korpama, školskim torbama.

Ildiko Lovaš
JEDINA PRIČA

U putovanju je dobro to što unekoliko možemo da iskoristimo iz sebe. Istina, to je dobro i u pisanju. Niko me ne poznaje, u vozu mogu fino da ćaskam, da izmišljam bilo šta. Kao i za pisačim stolom. Samo možda malo manje opušteno. Razgovori na putovanjima su lake igre, nikako „*slatke, krvave*”. U kupeu se raspravljalo upravo o tome da li se Isus zaista osećao napuštenim kada je rekao, Bože moj, Bože moj, zašto si me ostavio, ili – s obzirom na to da se radi o rečenici iz jednog psalma – naprotiv, da je bio ubeđen u to, da je Gospod u potpunosti uz njega, ali mu je bilo jasno i to da ovaj deo puta mora sam da prođe, i sedeći u uglu, zaista sam uživala u ućtivim, ali veoma odlučnim izrazima lica dva čoveka različite veroispovesti, kada je neko provirio u kupe i s uzvikom, oh, pa ja vas poznajem, odmah se i spustio na jedno od slobodnih sedišta. Ništa gore od ovog ne može da nam se desi ni na jednom putovanju, nametnuta konverzacija tobož na osnovu površnog poznanstva, a zapravo je reč samo o tome da se napasnik veoma dosađivao. I, recite mi, molim vas, hteo sam vas to već odavno da pitam – i na vašoj poslednjoj književnoj večeri (obavešteni ljubitelj, dakle) – da li je zbilja bilo onako kako ste to u vašoj noveli opisali, naime, da li je stvarno te zime prvi sneg pao baš kada ste rodili sina? Ne. (Kako sam ga samo razočarala, kada bih sad bila u stanju bar malo da se nasmešim, i da kažem, pa, donekle, na neki način, jeste.) Ali sina ipak imate, zar ne? Imam.

(Trebalo bi da se malo potrudim, ali mi ne ide, uzalud, ništa jezivije nego kada jedno ime poistovete s autorom neke priče, a preko njega i sa literarnim junakom. Hvala svevišnjem, i to mi je jedina uteha, što se nisam upustila u pisanje erotskih romana, mada me je stvar u nekoliko navrata ozbiljno zaintrigirala, čisto sa stanovišta moguće zarade.) Ali zbog čega onda...? Jer mi je lepo zvučalo. Oprostite, moram da izađem. Beži odavde, dok ti je još glava na ramenima, potraži brzo vagon-restoran, samo jedna kafa može sad da te spase totalnog neraspoloženja i, naravno, knjiga u torbi.

Nikad neću razumeti, zbog čega uvek misle da je onaj o kome je u priči reč, zapravo sam pisac? Da li zbog pripovedačkog postupka u prvom licu jednine? Ja sam uvek mislila da ta forma omogućava samo potpunije poistovećivanje, ali ne i izjednačavanje sa piscem. Mnogo mi je draži usklik „Bože, kao da sam to ja rekla!”, nego „Zar joj se to stvarno dogodilo?” (s jednim hitrim pogledom na fotografiju koja se koči na poleđini knjige). U tim prilikama imam neodoljivu želju da upitam čitaoca, šta misli, da li je čuveni pesnik-pisac doista gladovao, kada je pisao „*za velikih gladovanja, o tim jezivim praznicima*”, i da li je zaista hteo da nahrani svoju izgladnelu decu vlastitim prstima, rukama? „*Kad vrišteći traže hranu, gurnem im prst u usta, neka ih grizu, žvaću, i kad mi oglođu prste, dajem i ruke, jer za šta drugo bi i mogli da posluže moji drhtavi prsti, drhtave ruke, nego da utole njihovu glad.*” Pretpostavljam da bi me zaprepašćeno pogledali, pomislivši da sam poludela. Samo zbog toga što se stvar čini prilično neverovatnom. Međutim, ono što je verovatno, da li je i istinito? Čudo se, naime, sastoji baš od toga: ne prepisivati stvarnost, već autentično opisati neku od mogućih varijanti verovatnog. Život je bitno jednostavniji da bi bio vredan pisanja. Ali ako pišemo o

stvarima dovoljno bliskim životu, u njih se onda veruje. Vlastitim ušima sam slušala kada su dve učiteljice raspravljale o istom ovom piscu: i reci mi, da li je zaista tačno da će se doseliti ovamo? Naravno! Reci mi, da li je istina da se njegov otac četiri puta ženio? O tome ne znam ništa, ali kako sad ti kažeš... A ja sam samo stajala pored njih na autobuskoj stanici, i tačno sam znala koja je (i meni draga) novela pokrenula ovaj razgovor. Ali koliko god da se grozim ovakvih identifikacija, način pripovedanja u prvom licu jednine, iskušavanje autentičnog, sve me više privlači.

Od putovanja – kao što znamo – jedino je još sâmo prispeće bolje. U brda sam želela da odem kako bih se makar donekle oslobodila prašine koja, prekrivši ga, čoveka ravnice čini odveć ravnodušnim, lišava ga misli. Oči, ta ogledala duše, uželele su se drugačijih prizora. I kao na tragu u vozu prislušivanog razgovora, dospela sam podno jednog svetog brda, među manastire, gde su po šumama, na krilima mahnitog vetra, jezdile duše ćutljivih monaha. Ušuškane vetrovima, njihove su se duše osećale zadovoljno – kao za života iza debelih zidina. Ovde niko nije narušavao njihov duševni mir, tiho meditiranje. Sveti Gerhard bio je prvi među njima, punih sedam godina živeo je na ovom brdu, kao što je i zabeleženo na zidu crkvice, provodeći vreme u čitanju i razmišljanju. Ali nije bilo zgoreg da se po rubovima gustih šuma nastane u veri pouzdani ljudi, već i zbog toga što su pagani u to vreme još tu i tamo dizali glave. U početku sam se osećala prilično neobično na tim šumskim šetnjama, kao da su mi smetali ti leteći fratri, ali brzo sam se navikla na huj njihovih mantija koji je narušavao, s vremena na vreme, veliku tišinu. Široka prostranstva na gotovo okomita brda nasukanih polja bila su oivičena retkim žbunjem, tek u naznakama, šipak i kupine. Tek u naznakama, dakle, kako ovi srednjovekovni mislioci

pod kapuljačama, fratri prečistih duša, ne bi sasvim ovladali predelom, i da bi ostalo ponešto i u ovu nedodiju zalutalim putnicima-namernicima: opori plodovi šipurka, trnjine i kupine. Jelom se najlakše ponovno uspostavlja narušena duševna ravnoteža, pa sam i zašla u kupinovo grmlje, spolja je izgledalo prohodno, ali za tren me je opkolilo, zavrtelo, nigde nisam nalazila izlaza, na bodljikavim viticama, poput bobica nedozrelog kupinja, zasvetlucala je moja krv. Ali nisam žalila, bile su daleko slađe od, istina krupnijih, po baštama pripitomljenih srodnika, njihovo crnilo je ukrasilo moje prste dublje od svakog mastila – sa stvarnošću je nevolja upravo u tome: u njenoj neverovatnosti. U jednom trenutku sam se okliznula i skotrljala se pod grmlje, nisam ni mogla da primetim kupinjem obraslu jamu, našla sam se na njenom dnu, kao u dušegupki, iščašenog članka, na sat hoda od prve ljudske naseobine, ali na svega deset minuta od šume iz koje već u rano predvečerje – kako mi rekoše – izlaze čopori divljih svinja, kakva šteta, palo mi je u prvi mah na um, što nisam nogu slomila, bilo bi daleko dostojanstvenije, gotovo mučenički veličanstveno, da se sa slomljenom nogom isko-beljam iz ove rupe i odvučem, sve četvoronoške po ovim krajnje neugodnim gudurama do prvih seoskih kuća. Više od svega u tom trenutku želela sam da budem žaljena, mažena, da umesto odvratnih sirćetnih obloga, svojom me pažnjom saleće buljuk lekara. Tako bih mogla i da produžim ovde svoj boravak. Morala sam da uvidim, međutim, da sam spala na nivo junakinje bezvrednog devojačkog romana, da je bar bila od onih divljakuša, još nekako! Sedela sam nepomično u toj rupčagi, zlrado sam posmatrala kako mi noga lepo natiče, moraće valjano da nakvase sirćetom krpe kojima će mi oblagati članak, pa će me i štipati, jer je i ogrebotina bilo dosta, kupine su nemilosrdne kada su u pitanju ovakve gradske

guske. Sažaljevajući tako sebe, setila sam se skoro pročitane ljubavne priče jedne devojke i jednog sveštenika, ili monaha. Tamo piše da su „*do tada oboje mislili da za sreću ne treba ništa osim ljubavi*”. I kako sam se toga setila, nisam se više ni osećala tako nesretnom, na dnu jedne grozne rupčage, s prstima crnim od kupina, nateklim člankom, rasporenom suknjom, s plačem u grlu, sama-samcijata. Jer samo na ovaj način može da se dogodi ono što me od mog dolaska nije ostavljalo na miru, samo na ovaj način mogu da saznam kakav je mogao da bude život kaluđera, zagubljen u ovoj, bezobalnom tišinom pokrivenoj šumetini, šta je ono drugačije i više, čega nigde drugde na svetu nema, i što je valjda jedino ljudima našeg mentaliteta dostupno. To me je, zapravo, uzbuđivalo – nekakva slutnja koja je tek doticala, škakljala moju svest: možda bi baš ovde bilo moguće živeti, ali ne zbog toga što je ovde sve toliko drugačije od onog okruženja u kojem sam se rodila i koje me, ponekad, toliko nervira; naprotiv, zbog one kao vlas tanušne niti koja povezuje ova dva ambijenta, ali koja je upravo zbog njihove različitosti, tek jedva приметljiva. Ali sama nisam mogla to i da shvatim: tamo sam bila suviše umorna, a ovde suviše očarana. Ali mogao je to da mi ispriča i neki od tih, u vetar ušuškanih monaha, i oni su, svi do jednog, odnekud prispeli ovamo, a imali su, uz to, na raspolaganju i nekoliko vekova da reše tajnu ove želje za ostankom. Međutim, za ovo je bila neophodna samoća, trebalo je ostati sam, daleko od svih, nadomak vetrova koji divljački mrse kose čak i u bezvetrici, u jednoj zabačenoj rupi. Osećala sam se sve bolje, posmatrajući krošnje obližnjeg drveća, čekajući strpljivo da vetar nanese monašku mantiju i da podari oblik telu, kao što sam to već ranije više puta videla, verući se strmim brdskim stazama, ali nisam nikad imala dovoljno strpljenja i da ostanem, ili

mi to naprosto nije ni palo na pamet, budući da sam sama htela da razrešim stvar: šta je sve, dakle, potrebno za sreću.

Ali, nažalost, nisam još bila upoznata sa lokalnim običajima. Nisam znala da seoske žene u ovo doba godine odlaze u okolne šume, kao najamne radnice, srpom oslobađaju mlade stabljike od nasrtljive koprive, kupinovih vitica, i da su se predveče spuštale u selo baš tamo gde sam se ja konačno udobno smestila čekajući odgonetku – možda baš vlastitog života. Naišle su na mene zahvaljujući mom poput vatre crvenom džemperu – u halapljivom ždranju kupina nisam ni primetila da je ostao zakačen na jednom grmu.

– No, ti si baš božanstveno upala tamo! – pogledala me je odozgo poznata žena, snabdevala je svežim jajima moje domaćine. Saobrazno svom položaju odgovorila sam krajnje suzdržano, možda ovako: sklisko je. Njih tri su dohvatile moje dve ruke i naprosto su me iščupale iz jame, tako da je samo jedno dugme otpalo s bluze. Na pitanje, kako to da nisam sama makar pokušala da se izvučem, promrmljala sam nešto o tome, da bih time samo uplašila monaha, na šta su one uglas odgovorile, kakav monah, ta u selu već ni popa nemamo godinama.

S mukom su me spustile u selo, bile su već i same umorne od celodnevnog argatovanja, od trčanja za odlutalom dečicom, ali šta će, kada se mora, govorile su, šumsko gazdinstvo njihov rad ogrevom plaća, a zime su ovde oštre. Fani, ona žena koja me je pronašla, i donekle i poznavala, ponosno me je predala domaćinu uz popratnu rečenicu „slušaj, podaj ovoj jadnici da popije nešto, zdravo je onemoćala”. Ostale žene su otišle svojim kućama, a Fani, sve se ustežući doduše, ali je već treću čašicu rakije istresala u grlo. Činila je to, istina, sedeći tek sa pola guzice na stolici, i s uzvicima „joj, nemoj više da mi sipaš, čuješ”, otklanjala grlić boce koji se primi-

cao rubu njene čaše. Nakon što mi je natekli članak dospeo među prijatnu hrapavost nekadašnje jastučnice (a sirće je tačno onoliko štipalo ogrebotine koliko sam i očekivala: jako), i u svojoj nemoći palila već četvrtu cigaretu za redom, Fani je iznenađeno saopštila mom domaćinu: „Zamisli samo, jadnica je tamo gore već i popove pominjala. Koliko je žgolja, nije ni čudo što nije mogla da se sama izvuče... znaš li gde je upala? U onaj bunar o kojem sam ti već pričala.” Nisam imala snage da joj protivrečim, a šta bih i mogla da kažem: da sam čekala monahe iz nekadašnja tri manastira oko brda, da sam čekala njihove, na krilu vetra lako zavijorene smeđe mantije, njihov bezgranični unutrašnji mir koji bi, možda, jednim malecnim delom mogao da pređe i na mene? Mogla sam im možda reći i to da sam imala osećaj kako je ovo putovanje bilo kalvinski predodređeno čim sam prvi put ugledala te srednjovekovne, možda u otporu tolikom vremenu posivelo veličanstvene, pa na taj način i uprkos svojih srazmera neuhvatljive, te u posedu, bar u odnosu na čovekovu, daleko veće slobode i, stoga, izvesnog strahopoštovanja dostojne opatije, poverovala sam da njihovi nekadašnji stanovnici poznaju, i mogu sa mnom da podele tajnu unutrašnjeg mira. Jer, možda je sreća baš to. I da li sam mogla da im kažem još i to da sam na svojim dugim šetnjama, u nekoliko navrata videla njihove, oko drveća omotane mantije koje su ispunjavale vazduh smeđim mirisom molitvi? Radije sam stoga zapalila i ćutala. U jednom trenutku ostadoh sama sa Fani, koja se nije čak ni zajapurila od rakije, ali je počela da priča, i ja sam uskoro znala da je moja zamisao o uzroku uganuća pogrešna; imala sam utisak da je moj članak morao da natekne samo da bih sedeći nemoćno bila primorana da saslušam ovu šezdesetogodišnju ženu, strahote njenog života. Jer da sam bila u stanju da mrdnem, izvesno je da bih pobegla, glavom bez obzira.

– Ja nikad nisam volela starog, nije mi bilo sa njim dobro valjda ni jedan jedini put. Samo sam čekala kad će biti gotovo, i molila se Bogu da se ne završi s detetom. Jer sve nevolje su u mom životu tako počele, i od tada se neprestano mučim, noćima ne spavam, samo se jedim što nisam imala snage da svršim sa sobom kod onog bunara u koji si ti danas upala. Htela sam da se ubijem! (Gledam, ne malo prestrašena, kako joj se oči pune suzama, kako usplahireno traži maramicu u džepu kecalje, i kako potom premeće čašu iz jedne u drugu ruku: njeni pokreti se šire u beskraj.) Nisam ja bila ni prva, ni jedina devojka u selu kojoj se to desilo, nemoj ni misliti, ali nijedna nije ovako grozno prošla, njihovi roditelji ih nisu kinjili, čak ni ako bi momak sve porekao. Bila je jedna devojka, rodila je čak od njih trojice, a onda ostavila decu babi i dedi i sa četvrtim pobegla u Ameriku, kada se vratila u posetu, niko joj ništa nije prebacio, jedino je meni Bog okačio o vrat ovakvu sudbinu. Tajila sam, dokle god je bilo moguće, ali u šestom mesecu se već zdravo videlo da nešto nije u redu, i onda me je otac, a bio je inače čovek blage naravi, samo ga je ujak napalio, izgrdio na pasja kola. Šest punih nedelja nisam dobila ni da jedem! (Ali to, ko je detetov otac, nisam rekla sve dok mi jednog popodneva on sam nije rekao da će me uzeti. Govorio je to i ranije, kada me je prvi put otpratio kući sa igranke, ali nisam ga uzimala ozbiljno, a i inače, meni se drugi sviđao. I taj me je pohodio, čak i posle rođenja drugog deteta.) Možeš li to uopšte da zamisliš, dušo? S detetom u stomaku morala sam da posvršavam sve kućne poslove, ustajala pred zoru, namirila stoku, razređivala repu u zadnjoj bašti, a onda pomagala oko kuvanja, postavljala sto, kako ostalima tako i sebi, ali za trpezu nisam smela da sednem, već na jednu šamlicu u čošku pored pušnice, odatle sam morala da gledam kako ostali ukućani ručaju. Po završetku svakog ručka otac bi

ustao, i ćutke bi me pljunuo. U početku sam mislila da je to za ne izdržati, ali kasnije više ni suze nisam imala. Preko bašte sam odlazila na seoski bunar po vodu, jedna dvadesetolitar-ska kofa na glavi, jedna manja u ruci, to je onaj bunar pored groblja, možda si ga i zapazila, e pa tu bi me usput komšinica sačekala i dala mi da pojedem nešto. Otac je rekao da će me naglavce zakopati na sred đubrišta, svake noći sam na to mi-slila, imala sam osećaj kako se već i gušim u đubretu. Žena tog ujaka, koji je onako rasrdio oca, kada je doznala šta mi rade, poslala mi je konopac da se obesim. E pa, za to nisam imala snage, ali tada sam počela da razmišljam o tome da učinim nešto sa sobom, samo ne s konopcem. Onda sam jedne večeri – imali su krompir-čorbu i gomboce sa sirom za ručak, ali ja više nisam ni osećala glad – pošla sam uzbrdo, gore, prema konjskim bunarima, da se bacim u jedan od njih. Bio je pun mesec (tek kod ovog detalja sam se usudila da uzdahnem, bar joj je mesec obasjavao put) kada sam stigla na vrh; bila sam jako očajna i odlučna, sela sam na daske – tada su ti bunari još bili u upotrebi, preko noći su ih pokrivali daskama – jednu nogu sam već prebacila preko ruba, i kada sam namerila da prebacim i drugu, jedna daska je pukla tako glasno da sam se nasmrt uplašila, i od tada jednako žalim, ali naprosto nisam imala snage. Venčali smo se, i uskoro se rodio moj stariji sin. Dugo sam strepela hoće li moje muke ostaviti traga na njemu. Ali ne, samo onog mlađeg prati neka nesreća. Imao je dve godine kada sam ga na po ceo dan ostavljala samog na ulici, sa parčetom mašču namazanog hleba koji su mu kokoške često otele iz ruku dok bi se stariji sin vratio iz škole, jer morala sam u nadnicu. Kuća je bila pokrivena trskom, prokišnjavala je. Jednom umalo nisam zauvek otišla, ali nisam stigla ni do čoška komšijske kuće, kad je starije dete potrčalo za mnom, htela sam da ih ostavim jer kuda bih i mogla da

pođem sa dvoje dece, kome bih bila potrebna, ali su i pilići, patke i guske pošle za mnom, a iza njih pas. Odustala sam, i samo sam se Bogu molila da ne ostanem opet teška. A sad mi je već svejedno. Ali dobro meni nikad nije bilo sa starim.

Možda je trebalo da kažem nešto, ali nevolja s ovakvim pričama je u tome da su one i uprkos eventualnim preterivanjima istinite, u svoj njihovoj strahoti, pred stvarnošću smo naprosto bespomoćni. Čitala sam, dakle, istina, i članak me je počeo ponovo da boli, ali još više duša što me ovakve priče ne ostavljaju na miru. I htela sam samo da se vratim kući.

– Donela sam huj monaških mantija, ali mir svoj nisam našla. Kada sam već sasvim blizu bila, šćućurena na dnu jedne jame – nekad je tu navodno bio bunar – naidoše neke žene i jedna je ukratko ispričala svoj život. Priča kao svaka druga, takvih možeš i ovde da čuješ, samo malo surovija, jer bila je to priča o nedostatku ljubavi. A ona je groznija, daleko jezivija od sumnji koje mene muče, od mojih kolebanja između traganja i smirenja, strašnija od samotnih noći, kada je tako tiho da možeš da čuješ kako telo stari.

Uzalud sam ubrzala čas povratka, od Fani se nisam mogla osloboditi. Od neke vrste sladostrašća, zapravo, s kojim je pripovedala o nesreći svog života. Imala sam osećaj da je i vazduh oko nje nečist. Mada nije ona bila jedina žena slične, zle sudbine u selu. Ali ostale – ako ih je i ponizilo teško argatovanje u šumi, jer su njihovi muževi za to vreme sedeli u krčmi, ako je to rмбаčenje za novi krov od crvenog crepa i narušilo liniju listova njihovih nogu, olovno otežalo njihove gležnjeve – one su ipak same odredile smer svojih sudbina, ako ne drugačije, onda tako što su bile odlučne da do starosti postignu svoj cilj, da se u cvetnom dvorištu, krajnjem rezultatu njihovih životnih napora, motaju razdragani unučići, a da ih njihovi „stari” posle večernjeg filma ostave na miru. Da

prozbore, možda, i koju reč sa njima. I uspevale bi, jer u selu su žene bile većinom drugačije od Fani. Što se pak večeri tiče, Fani je rekla samo to, „bar da im je Bog uzeo i gušt, ako im je već uzeo moć”, a ostale su se samo smeškale, ne zbog toga što su posle celodnevnog rada bile srećnije pod dahtanjem svojih muževa, taj njihov osmeh bio je više izraz nekakvog razumevanja da ni „starome” nije lako, ali da bar, eto, njima, ženama, više nije teško. Zbližila ih je starost, u njoj je već nekako lakše razumeti, videti tuđu nemoć (gušta bi još imao). Kao da tihe večeri mogu da nadoknade čitav jedan neuspeli život, kao da je prvi neuspeli pokušaj potisnuo u zaborav bezbrojna „prevrtanja”. I Fani je ponajviše u mudrosti oskudevala, u istrajnosti u borbi. Posmatrajući te vremešne žene koje su još uvek zorom pristavljale čorbu, kako njihovi muževi, mahom penzioneri, ne bi ostali bez ručka dok su one u šumi, stekla sam utisak da one brinu o njima, zapravo, kao o deci. Čak sam i upitala Fani, posle podne uoči mog odlaska, kada smo se našle u razgovoru ispred dućana, da li su žene ostavljale kod kuće same svoju malu, dvogodišnju, trogodišnju decu kada bi morale u nadnicu. Ma kakvi, rekla je, nisu se usuđivale, teglile su ih sa sobom, ili su ih ostavljale nekome da ih pričuva, za pare.

Đerđ Serbhorvat

MEŠALICA ZA BETON

Gurali smo mešalicu za beton kod majstora, bila se pokvarila, više nam uopšte ne treba – ali, mi smo takvi ljudi, sve što imamo, imamo zbog toga da, po mogućnosti, bude ispravno, za slučaj da nam ustreba, govorio je otac. Iako smo već izbetonirali i izgradili sve što je moglo biti izbetonirano, ne znam kakve bismo još koristi mogli da imamo od nje, sem da još unapred izbetoniramo i vlastite grobove. Bilo je hladno, i kroz rukavice sam osećao lepljivu studen gvožđa, sve se smrzlo, bilo je klizavo, grozno su škripali rđom već prilično nagriženi točkovi, nisam mogao da shvatim kog đavola moramo usred najgore zime da guramo prokletu mešalicu kod majstora. Majstor nas je srdačno dočekao, kako i ne bi, moj otac i on bili su najbolji drugovi. Pozvao nas je da uđemo, ne zbog toga, naravno, da utanačimo posao, ionako nam ne bi ništa uzeo, dobiće litru rakije, i stvar će biti sređena, nego da popijemo kafu i ako se nađe još nešto, a našlo se dakako rakije, one koju smo prošli put doneli kada nam je popravio krunjaču, mada nam ni ona više ne treba, nema više ni zemlje, ni kukuruza, ni svinja. Ušli smo u kuhinju, bila je dobro naložena, tako da sam seo pored pečke, bio sam se užasno smrzao, nisam obukao ni dugačke gaće, ni slutio nisam da je napolju takva hladnoća, a ni to da će nam toliko trebati da stignemo sa tom mešalicom do majstora. Skrasio sam se, dakle, pored pečke, na pitanje sam odgovorio da i ja želim kafu, ako može, sa mnogo šećera, rakiju, hvala, ne, moram

još danas štošta da pročitam. Njih dvojica su se upustili u razgovor, pojma nemam o čemu, nisam slušao, razmišljao sam o tome da bi bilo krajnje vreme da preduzmem nešto, nešto krupno, što krupnije, za šta bi se moglo kazati, svaka čast ovom detetu, to što je uradio, stvarno je urađeno. O tome sam razbijao glavu, u međuvremenu je majstor i kafu zakuvao i usuo u odvratne, ružičastim listovima ladoleža ukrašene šoljice, da sam osjetljivije prirode, želudac bi mi se pomerio, ali hvala bogu nisam preterano osjetljiv. Zurio sam ispred sebe, u pod, kojega bi kurca trebalo preduzeti, kojega bi kurca uopšte bilo i moguće preduzeti. Otac je u međuvremenu izašao radi potrebe, izgleda ni njegovi bubrezi ne podnose više ovakvu hladnoću, mora da je ispod minus deset, u najmanju ruku, razmišljao sam, ili nas je samo ovaj vetar produvao. Dok je otac izbivao, pogledao sam u majstora, da ne pomisli čovek da sam faličan u glavi, što samo onako ćutke piljim u pod. A onda mi on najednom kaže kako bi hteo da porazgovara sa mnom, ali u četiri oka, ozbiljno; kad bismo mogli da razgovaramo? Ne znam, rekoh, možda večeras, kada budem krenuo u selo, mogao bih da svratim, ako vam odgovara? Odlično, samo ti drmni nogom što jače u kapiju da bih čuo, rekao je majstor. Utom se otac i vratio, zapališe po jednu, majstor je i mene ponudio, no, zapali, hvala, rekoh, ne pušim, mada pušim. Naročito kada ne znam šta da radim. Do kraja marta najkasnije biće u redu, rekao je majstor, pretpostavljam, mislio je na mešalicu. Nije hitno, imaš vremena, rekao je otac.

Predveče sam se obrijao, pošteno sam se namučio, žilet je bio tup, drugi nisam imao. Istina, od žileta za jednokratnu upotrebu i ne mogu očekivati da i deseti put brije kako treba, međutim, ne valja ni kada se prvi put brijem sa njim, onda je, opet, suviše oštar. Najbolji je od trećeg do petog puta, a onda

je sve gore. Potom sam neko vreme dreždao u nedoumici, nisam mogao da odlučim šta da obučem, na kraju sam više nasumice izabrao jedan iz gomile na krevet bačenih džempera, onaj zeleni. Već sam kročio na ulicu – baš sam proveravao da li sam poneo cigarete, ne volim u kafani da kupujem cigarete, em su skuplje, em nikad nemaju baš onu vrstu koju ja pušim – kada sam se setio da sam obećao majstoru da ću svratiti. Tako da sam morao krenuti u suprotnom pravcu, sad sam naravno brže stigao, nisam se zamajavao sa mešalicom. Pošteno sam ritnuo u gvozdenu kapiju, mada još nisam bio ni pijan, psi su smesta počeli onako seoski otužno da cvile, ali se utom oglasio i majstor: dolazim, dolazim. Otvorio je kapiju, stajao je bos na zaleđenom betonu, ovaj čova je stopostotni ludak, koji mu je đavo. I ovaj je sigurno naumio da mu donesem nešto od preka, cela rodbina smišlja šta bi trebalo da im donesem, svi misle da imam vremena na pretek i da mogu povazdan da jurim za njihovim poslovima, istina je, doduše, da vremena imam kao šodera, ali oni to ne mogu znati, i ako ne znaju, onda samo pretpostavljaju da imam vremena za trčkanje, bilo bi najbolje i za njih da o meni ne pretpostavljaju ništa. Dve litre motornog ulja, dizna, puding, videokasete, testerice, za ovakvim glupostima sam morao da jurcam sve u interesu porodičnog i rodbinskog mira. Uđi samo, hladno je napolju, da popijemo po jednu, rekao je majstor. Da popijemo, rekoh ja. Ušli smo u dnevnu sobu, uobičajena soba starog neženje, televizor je bio uključen, zujao je i krčao, neki stari, izraubovani tip, na zidovima gobleni, jedan odvratniji od drugog, a na policama regala tiskale su se porcelanske figure, zečić, riba, patka, mladenci, u čošku kaljeva peć grozne, prdimiš-sive boje, ali nije bila založena, pa nisam ni skidao kaput. Ali reda je ipak bilo, nigde jedne nehajno zafrljačene zokne, maramice, dupo-

la ispijene čaše. Samo je na kauču bilo jedno smeđe ćebe, pretpostavljam da se pod njim grejao majstor gledajući televiziju. Nisam založio, ovu sobu obično i ne grejem, mogu da izdržim dok ne odem na spavanje, rekao je majstor, no, da popijemo, uzdravlje. Uzdravlje, rekoh. Golo govno od rakije, ova nije očeva, pomislih. Pa, je l' valja u gradu, ha, je l' valja? – upita majstor. Pa, prilično, rekoh, mada ni za kurac ne valja, pomislih. Žene, je li? Ha, ima ih, je li? Ima, rekoh, đavola ih ima, pomislih, bar ne za mene, ja uvek izvisim. Pa je l' i' tučaš kako treba? – upita majstor. Kako da ne, rekoh. E pa, to ti je, reče majstor, zato i valja u gradu, možeš uvek neku da tucneš. Blagi bože, neće sad valjda na mene da se ostrvi, šta li je matori naumio, pomislih, mada se baš nisam previše uzrujavao. E pa, u tome je stvar, reče majstor, a ja sam ovde sam-samecijat, imam četrdeset i sedam godina, našlo bi se još koješta da se radi, je li, ali ovde nema žena, barem ne za mene, shvataš? Shvatam, rekoh. Izvadio sam cigarete, otvorio kutiju, ponudio majstora, šta je, pa zar ti pušiš? – nabrao je majstor obrve. Samo ovako, kad ponekad uveče izađem u kafanu. Aha, dobro, shvataš, zar ne? – pitao je opet. Shvatam, kako da ne. No, shvataš, zato sam te i zvao, trebalo bi naći neku ženu, ne mora ništa ni da radi, imam ja dosta para, shvataš. Sad sam otvoreno pogledao majstora u oči, ipak, nije mi bilo jasno, kako zamišlja da mu ja nabavim ženu, kad ni sebi ne umem, čak ni jednu od četrdeset i sedam godina, a kamoli neku dvadesetogodišnjakinju. Shvataš, ima ovih novina, sa oglasima, čuo sam za to, samo što ja ne dolazim do takvih novina, pojma nemam gde bih mogao i da tražim te oglase, na televiziji do sada nisam primetio nijedan takav oglas, a ne odvajam oči od nje, shvataš, je li? Shvatam, naravno, rekoh. Pa da l' bi mog'o da mi nabaviš tako nešto, pa bismo posle već videli, reče majstor. Pa, rekoh, zašto da

ne, raspitaću se, ni ja baš ne čitam takve novine, rekoh, mada ih čitam, ponekad pročitam, zabave radi, one rubrike pod naslovom lični kontakti. No, da ti dam nešto novaca, pa onda se raspitaj, nije previše hitno, ti češće dolaziš kući, je l' da? Dolazim, rekoh, dolazim opet za četiri nedelje, onda ću vam nešto doneti, majstore.

Bilo je već skoro pola deset, vreme je da krenem, pomislih, požurio sam malo sa oblačenjem, ali nikako nisam izlazio na kraj sa sivom kravatom. A trebalo je da obrišem prašinu i sa crne jakne od veštačke kože. Nekako sam se ipak spremio, eto, mogao bih i da krenem na tu žurku, rekoh sebi, baš sam se uželeo malo zabave, mada me je želudac opet mučio, popiću nešto, rekoh sebi, pa će da se sredi. U onoj jakni od crne, veštačke kože osećao sam se pomalo kao kakav socijalni slučaj, ali kombinacija crveno-crno prugaste košulje i sive kravate učinila je svoje. Volim ovu kombinaciju, osećam se kao kakav mafijaš, čak i ako baš ne izgledam tako. Pošao sam, dakle, trotoar je bio isto onako klizav kao kada smo onomad s ocem teglili mešalicu, i to me podseti na majstora i na obećanje. Nema veze, pomislih, imam još vremena da sredim tu stvar. Kupio sam u dragstoru bocu belog, suvog vina, jedino to vino volim.

Žurka je već bila u jeku, i trava je već prilično delovala, pa sam se spustio na stolicu, rešen da malo posmatram stvari. Na šta je ubrzo pored mene sela jedna devojka, prilično dobra ženska, kako to da je sela baš ovde, pomislih, malo se nagnula prema meni i rekla nešto, valjda me je pozdravila, ne znam, nisam baš ništa čuo od preglasne muzike, pa sam joj rekao, zdravo, ja sam Šanji. Ona je ovde domaćica, reče mi na uho, jedna od dve, aha, odgovorio sam ja, ja sam Ištvanov drug. Tako znači, rekla je devojka, malo sam se smeškao, ali dok

sam se smeškao, ona je već i ustala i izašla u kuhinju. Mogao sam dalje da razgledam društvo, jedva sam nekog i poznavao, a oni koje sam poznavao, nisu bili mnogo zanimljiviji od onih koje nisam poznavao. Okrenuo sam se, dakle, polici sa knjigama, pokušao sam pomalo nakrivljene glave da sa hrba ta knjiga pročitam naslove, nije baš išlo, zbog udaljenosti, i trave, pretpostavljam, jedino sam sa jednog pozamašnjeg rečnika uspeo da pročitam „The Oxford Handy Dictionary”, a i to više onako napamet, jer mi je knjiga bila poznata. Češkao sam se malo po glavi, pomislih da bi mi prijala čaša vina, i meni i mom želucu. Potražio sam jedan vadičep, nije bilo lako, niko nije obraćao pažnju. Otvorio sam buteljku, i na to je otišlo nekoliko minuta. Vino mi, naravno, nije prijalo, svejedno, pomislih, ionako ga ne pijem zbog toga. Na kraju sam na stolu ugledao jedne novine, zapravo jedan ilustrovani nedeljnik, odlično, pomislih, prijaće mi da ga malo prelistam. Nije baš bio od ove nedelje, no, svejedno. Počeo sam otpozadi i, listajući unazad, naišao sam na rubriku ličnih kontakata. Izvrsno, rekoh u sebi. Sve sami kreteni, konstatovao sam, kreten traži kretena radi zajedničkog kretenisanja. Svi su nadmeni, svi od reda, svi su lepi, ili bar lepuškasti, zgodni, vesele naravi, pomalo popunjeni, ljubitelji umetnosti, i svi su posebni. Pa kako to da još uvek nemaju „kontakt”, ako su već u svemu tako dobri, da su zaista u svemu tako dobri imali bi „kontakte” sve u šesnaest, ali đavola su dobri, naprotiv, ni u čemu nisu dobri, ružni su i glupavi, neizdržljivi i apsolutno ukiseljeni. Kreteni, obični kreteni i kretenuše, pomislih s najpitomijim besom. Ja, ja bih možda s pravom mogao da se prijavim u ovu rubriku, ja sam u svemu loš i neprestano sam ispod i svog vlastitog nivoa, s razlogom bih imao šta da tražim u toj rubrici, ali ovi, ovi uopšte ne spadaju ovamo, ili lažu, jednostavno lažu. Čitao sam dalje, sve na preskok, stvar me

zapravo nije ni uzbuđivala, samo sam u sebi psovao, tako se bolje osećam. „I prema jednodušnoj oceni akademskih slikara šarmanтна, lepa crnka, sa inteligencijom, unutrašnjom toplinom, nostalgичna za vojvođanskim pejzažima, traži poznanstvo osoba sličnih osobina. Šifra: Zajedno na Kritu”. Lažeš, pomislih, lažeš, da si takva, ne bi bila sama, ne bi tražila osobe sličnih osobina, štaviše, nećeš ni naći takve osobite osobe, kakvom samu sebe opisuješ. Ili ovo: „Tražim jednog jezivog muškarca, ili ženu. Ja sam takođe jeziv muškarac, ili žena. Ko se prepozna, neka se javi. Šifra: Gundelji.” Lažeš, bre, i ti. Debilko, ironično naziva sebe gundeljem, a zbilja je jedan odvratni gundelj. Bogami, teško da ću među ovima uspeti da pronađem majstoru neku prikladnu žensku, pomislih, moraću da kupim neke druge novine, onako više porodične. Nisam ni primetio da sam u međuvremenu ispio i drugu čašu vina, želudac više nisam osećao, ali se u grlu pojavilo ono osećanje gušenja koje obavezno prethodi povraćanju. Povraća mi se, rekoх u sebi, nema sumnje, biće najbolje ako odmah izađem na svež vazduh. Tek sam dole na ulici, pred zgradom konstatovao da sam krenuo prema autobuskoj stanici, dakle, kući. Biće najbolje da odem kući, bar ću se dobro naspavati, pomislih. Na autobus je čekalo više ljudi, prislonio sam se o jednu banderu, i – nisam ni to primetio – obilno se isповраćao, tek sam potom shvatio da sam onako pred svima, na otvorenoj sceni bacio peglu, i da sam uopšte i bacio tu prokletu peglu. Svejedno, dešavalo se to i drugima, dešava se i meni. Mislim da su me ljudi posmatrali, ali svi su bili bar na pet-šest koraka udaljeni od mene. Glava mi je bila iznenađujuće bistra, i pred očima sam imao sasvim jasnu sliku, i sve dok autobus nije naišao, jednako sam zurio ispred sebe, razgledao sam, zapravo, svoju povraćku. Samo vino. Nisam smeo da pijem vino, više i neću da pijem. Svejedno.

Srećom, u autobusu je bilo dosta mesta za sedenje, sagnuo sam glavu i pazio da ne zaspim, zato sam s vremena na vreme i otvarao oči, proveravao stanice, ali i ovako sam jedva uspeo da siđem, kasno sam primetio gde se nalazimo, odnosno, primetio sam, ali vreme je proticalo u nekoj čudnoj neraszmeri. Prešao sam u drugi autobus i grdio sebe, kakav sam idiot, piti vino na travu, kakav idiotizam, bilo mi je jako krivo što sam opet ovako glupo skenjao jednu žurku, što sam opet propustio da odvojim neku žensku. Svejedno, bar ću se sad naspavati. Na kraju sam već sam sedeo u autobusu, pred poslednjom stanicom sam se ponovo ispovratio, iz čista mira, i sasvim iznenada, pa nisam mogao ni da zadržim, pa sam oneredio sedište ispred sebe, završio sam baš na vreme, u trenutku kada se autobus zaustavio. Kad sam se opružio na krevetu, soba se zavrтела sa mnom, pa sam ustao, otvorio prozor, još malo sam povraćao, napolje, u hladnu noć. Da ne poverujem, jebeno vino, jebeno vino, ponavlja sam, više neću da pijem (bar ne u kombinaciji sa travom).

U vozu su se motali neki policajci, mora da su se popeli na nekoj usputnoj stanici, tražili su nešto, ili nekog, ili su samo onako nadgledali situaciju. Dvojica su ušla i u moj kupe i zamolili me da im pokažem legitimaciju. Jedva sam je pronašao, bila je na dnu ruksaka, to je potrajalo neko vreme, preostaloj dvojici putnika su već proverili i vratili njihove isprave, dok sam ja našao svoje. Kako se zoveš? – upita jedan. Šanji, rekoh. Kako? – bečio se ovaj. Šanji, rekoh. Aha, listao je legitimaciju drugi, a odakle si? Odavde, rekoh. Odakle? Odavde, rekoh ponovo. Kako odavde, ne zavitlavaj se, u vozu smo, kako možeš da budeš odavde, reče na to drugi. Odavde, kad vam kažem, rekoh, voz je upravo pristizao u selo, tačnije, već se i zaustavio na jednom sporednom

koloseku nedaleko od stanične zgrade. Ostali policajci su bili ekspeditivniji, na hodniku ispred kupea dreždalo ih je već bar šestoro, čekajući ovu moju dvojicu. Pusti ga, ja ga poznajem, dobacio je jedan sa hodnika, jesi li to ti, Šanji? Ja sam, zdravo, rekoh. Ali ovog drugog ne poznajem, rekao je moj poznanik, išli smo zajedno u osnovnu školu, on je posle postao policajac, ja – prirodno – nisam. Ma tog smo već proverili, odvratio je jedan od onih u kupeu. Jeste li pitali za oružje – upita moj nekadašnji školski drug. Ima li neko oružje kod sebe? – postavi na to pitanje drugi policajac. Pogledao sam kroz prozor, u tom trenutku se kompozicija naglo pomakla, krenuli smo prema stanici. E pa, ponovo sam kod kuće, pomislih. Pivo, pomislih u sledećem trenutku, nisam popio pivo. Naime, kupio sam na polasku flašu piva da imam šta da pijuckam na putu, ali nikako nisam mogao da je otvorim, ni sa čeličnim upaljačem, ni pomoću izbočine na bravi pomičnih vrata kupea. Izvin'te, rekao sam policajcima koji su krenuli napolje, da nemate slučajno kod sebe jedan otvarač, ne mogu da je otvorim. Daj ovamo, rekao je jedan policajac, izvukao pištolj iz futrole, ispustio iz njega šaržer i sa njim je sasvim elegantno otvorio flašu. Izvoli, uzdravlje ti bilo, reče. Hvala, rekoh. Do kuće imam osamnaest minuta hoda, dotle ću lagano da ga popijem, pomislih.

Mati me kod kuće nije čekala s ručkom, nije ni čudo, već se spuštalo veče, a osim toga ima već šest godina kako nas je napustila, odnosno, napustila je uglavnom oca, ako je verovati pričama, iselila se sa švalerom u Ameriku. Trebalo bi naći nekog da bude tu sa ocem, i da bar ponekad pojedem i nešto toplo, makar u ovakvim prilikama, kada se vraćam kući, ne bi bilo zgreg. I to me podseti – o, Bože blagi – da majstoru nisam doneo nikakvu adresu. Ma neka puši, pomislih, neka puši, neka bude i on sam, šta sad hoće, zašto ne bi

mogao da bude sam, zašto, šta će mu faliti? Sedeo sam sa ocem za kuhinjskim stolom, ispod sijalice od dvadeset i pet vati. Sa limene širme iznad sijalice visila je lepljiva traka, u žutom lepku trunule su pozno jesenje muve. Trebalo bi skinuti ovo govno, novine se stalno zalepe za njega kada ih prelistavam, to je bilo moje zapažanje, upravo sam pregledavao novine od prošlog meseca, sa makazama u ruci, isecao zanimljivije članke, kultura i politika, to me zanima. Nekad me je zanimalo i sport, danas me uopšte ne zanima. Pa, i sam se menjam, pomislih.

Mogli bismo sutra da odemo po mešalicu, kad si već kod kuće, reče iznenada otac, majstor je poručio da je popravljena. Dobro, otići ćemo, rekoh.

Nešto kasnije obukao sam jaknu od veštačke kože, idem malo u selo, rekoh ocu. Krenuo sam na onu stranu gde je majstor stanovao, kada sam stigao, udario sam iz sve snage nogom u gvozdenu kapiju, jebala ga kapija, mogao bi već da popravi zvonce. Ko je, ko je? – čuo sam uskoro. Ja sam, majstore, Šanji, vikao sam. Aha, ti si, dakle, reče stojeći već na kapiji, sada je u zoknama izašao. Ja sam, hteo sam samo da vam kažem, majstore, da za sada nisam uspeo ništa da vam nađem, ali ako hoćete, mogao bih još da se raspitam tu i tamo, možda će sad u proleće situacija biti nešto bolja, raste ponuda, znate, u proleće. Ma, u redu je, sine, reče majstor, samo ti gledaj, nikud ne žurimo, kad ćeš doći sledeći put kući? Pa, doći ću, sad baš i ne znam kad, ali ću doći svakako, a sutra ću navratiti s ocem, znate, po mešalicu.

Aron Blum

KAKO SMO OROBILI VOJVOĐANSKU BANKU

(odlomci)

1.

Valjda je semafor pokazivao crveno (ne znam), kada sam kročio na zebru, i mora da je zbog toga taj tip onako krvnički i zakočio, iskočio iz kola i hteo da me oleši. Ne znam. Baš sam proučavao cedulju, na koju su moj brat lajoš buterer i njegovi pajtosi zapisali tekst koji ću morati naglas da pročitam u banci, tako da sam malo zaostao iza brata i njegovih pajtosa, koji su se svemu grohotom smejali s druge strane ulice. Ruke u vis, čitao sam, jer je to pisalo pod jedan na cedulji, ovo je pljačka. Neka čuvar polako spusti pištolj i gurne ga nogom ovamo, a ostali neka legnu potrbuške na pod, čitao sam dalje sa cedulje. Je li sad ovo ozbiljno, interesovala se jedna od žena za šalterom, ili se samo zajebavate, ne bih htela bez veze da uprljam kostim. Jeste, hteo sam da kažem, samo bez sranja molim, ali na vreme sam se setio da to ne smem reći, jer smo se sa bratom i njegovim pajtosima dogovorili, da će upravo to da bude lozinka: treba da viknem, jeste-jeste, ako nešto loše krene, budemo li nešto zajebali. Zato sam se malko i zibunio, ali je stražar, u koga sam uperio plašljivac, u tom momentu šutnuo svoj pištolj tačno pred moje noge, i to me je onda ponovo vratilo u normalu. Moji će ortaci sad lepo pokupiti novac u vrećice, za to vreme niko da nije ni mrdnuo, inače ima sve da vas izrešetam, čitao sam i govorio istovremeno. Dok je moj brat otišao

s pajtosima iza šaltera, tamo gde se nalazio sef, ja sam držao na oku po mermernom podu opružene, a naročito onu blagajnicu koja je brinula za svoj kostim, imala je jako lepe noge. Vi mi se nekako dopadate, rekla je utom baš ova blagajnica, rado bih popila sa vama kafu posle pljačke, ako biste bili raspoloženi. Bio bih i te kako raspoložen, rekoh, samo ne znam šta bi na to rekli moji ortaci, a i juliška. Čuti bre, rekao je tada moj brat, nismo ovde radi kecanja, nego pljačkamo bre banku, obrati pažnju na cedulju, rekao je položivši vrećicu punu novca na pult, još ćeš nam zajebati stvar na kraju. Neka niko ništa ne pokuša, jer ću da mu raznesem glavu, čitao sam dalje sa cedulje, kako ne bih zbilja zajebao stvar, zaista nisam hteo da je zajebem. Kada sam video da svi mirno leže, prišao sam vrećici koju je brat doneo, i onda mi se malko zavrtelo u glavi, jer je u njoj bilo toliko novca, koliko u životu nisam video, pa je i moj san postajao sve stvarniji, da ću zaista imati svoj bicikli, da će mi brat i njegovi pajtosi zaista kupiti bicikli, kako su obećali, i neću više morati peške da odlazim kod juliške koja stanuje na drugoj strani brega. Hoćete li i sitniš, pitala je tada blagajnica, jer je sitniš tu napred, u kasi. Bio sam još malkice kao omamljen, pa sam zato najpre pogledao u cedulju, da vidim šta bi trebalo da kažem, šta su mi moj brat i njegovi pajtosi zapisali, ali nije više pisalo ništa, pa sam tako ponovo pogledao u novac, pa na blagajnicu, i tek potom sam odgovorio. Da, posle pljačke bih rado otišao sa vama na kafu. Međutim, u istom momentu vrata su se s treskom otvorila, i zbog toga blagajnica nije stigla da mi odgovori, bar desetak policajaca je uperilo pištolje u mene. Bacite oružje, rekoše skoro u glas, raznećemo vam inače glavu. Pustite ga, rekao je na to stražar, istresajući prašinu iz nogavica pantalona, taj pištolj je prazan, potrčite za saučesnicima, zbrisali su kroz zadnji izlaz.

2.

Polako sam krenuo niz ulicu, pažljivo, jer sam se već četvrti put našao na istom onom mestu gde me je šofer iskrcao. Istina, ima tome nekoliko godina otkako sam poslednji put bio ovde, međutim, verovao sam da za to vreme jedno mesto ne može baš toliko da se promeni, da se čovek izgubi u njemu. Zato sam i rekao šoferu da me može ostaviti u centru (i on je tamo imao neka posla), i da ću se već nekako snaći. Ali, prevario sam se. Zalutao sam. A hteo sam da popijem i jedno pivo, dugo nisam pio pivo. Ali nikako nisam mogao da nađem krčmu, onu u koju sam hteo da svratim, uzalud sam je tražio. Samo je prodavaca cigareta i semenki bilo na svakom koraku, pa sam i pomislio da kupim kutiju cigareta (dobio sam novac na ime putnih troškova), ali budući da od detinjstva nisam pušio, nekako nisam bio siguran da li ima smisla da ih kupim. Na kraju sam ipak pronašao onu krčmu, samo što se sad drugačije zvala, bila je donekle i preuređena, a i konobarica se malko *razlikovala*. Onakvog piva, međutim, koje sam ranije pio, ranije voleo, nisu više držali, pa sam uzeo jedno jelen-pivo, a naručio sam i jedan burek. Polako sam jeo burek, sporije no što sam pio pivo, pa sam pomislio da naručim još jedno pivo, ali nisam znao koliko staje, pa sam malko bio u nedoumici. Novac za putne troškove ionako već nije bio dovoljan do zabrežja, a nikakvog drugog novca nisam imao kod sebe, pa sam pomislio da kupim kartu samo do zvizdaroša, a posle ću već videti. Upitao sam stoga konobaricu, koliko staje pivo i burek, pa sam dotle preturao novac iz jednog u drugi džep, dok naposljetku nisam rešio da uzmem kartu samo do velikih kresova, i da popijem još dva piva. Kada sam na brzaka popio dva piva, i pojeo burek, palo mi je nešto na um što je trebalo

neizostavno zapisati, pa sam počeo da tražim olovku i papir po džepovima. Olovku sam ubrzo i našao, ali papir nikako. Međutim, našao sam dve novčanice od pet dinara, što me je malko iznenadilo, jer nisam znao kako su dospele u moj džep, ali nisam dugo o tome razbijao glavu. Ustao sam i prišao konobarici, zamolio sam je za parče papira. Kada sam zapisao ono što sam hteo, rekao sam konobarici da bih platio, i pružio joj one dve novčanice od po pet dinara. Zar ste baš mene našli da zajebavate, rekla je konobarica, ove novčanice već odavno ne važe. Ne važe, pitao sam je, kako to da ne važe. Tako što ne važe, rekla je konobarica, nemojte me zajebavati, imate li para ili da zovem miliciju. Hitro sam na to izvukao koverat sa putnim troškovima, brzo sam izbrojao pare, susret sa milicijom hteo sam da izbegnem po svaku cenu: imam krajnje neprijatna iskustva sa njima. Kada mi je konobarica vratila kusur, pošao sam napolje, ali sam se osvrnuo i rekao, nemojte se ljutiti, nisam hteo da vas iznerviram. Ali konobarica mi to nije poverovala, jer sam još čuo kako tiho mrmlja sebi u bradu, jebo te otac, pijanduro kretenska. Najpre sam pomislio da se vratim, i da joj objasnim slučaj, ali sam onda ipak pošao dalje, nisam bio rad da se stvari još više iskomplikuju.

3.

Malko sam žmirkao kada sam stupio na ulicu, jer sam naglo izašao na svetlo, a i buka mi je zasmetala. Krenuo sam na levu stranu, onako nagonski, mislio sam da ću upitati nekog simpatičnog čoveka, gde je železnička stanica, ali utom se desilo nešto što mi je naprosto precrtalo prvobitni plan. Našao sam se, naime, tačno pred onom bankom koju

smo svojevremeno sa bratom i njegovim pajtosima pokušali da orobimo, naravno, sad se i banka drugačije zvala, a i fasada joj se malkice otrcala. Setio sam se tada i blagajnice, njenih nogu, pa sam rešio da uđem i da vidim, možda još uvek ovde radi. Pa sam tako i ušao u banku, polako sam prošao pred šalterima potanko razgledajući blagajnice. Bila je tu, naravno, i moja blagajnica, sedela ja na istom onom mestu kao i prošli put, imala je na sebi čak i isti onaj kostim kao prošli put, delovao je, istina, malko iznošenije. Tiho sam joj prišao, nadajući se da ću je iznenaditi, i rekoh, ruke u vis, ovo je pljačka. Na to me je blagajnica uplašeno pogledala, ali se odmah potom i široko osmehnula. Joj, rekla je, pa to ste vi, joj, baš ste me prestrašili, nadam se da se ovoga puta samo zezate. Da, rekoh, ništa ozbiljno, samo sam prolazio ovuda, pa sam pomislio da svratim. Dobro je što ste svratili, rekla je moja blagajnica, davno vas nisam videla. Pa, rekoh, znate, sad su me pustili iz zatvora, putujem kući. Joj, pa stvarno, rekla je moja blagajnica, dobro što ste svratili, baš ste me obradovali. Naravno, rekoh, i ja se radujem, možda bismo mogli, eventualno, da odemo malko na jednu kafu. Nema problema, reče, jako rado, ali moram još pola sata da sedim ovde, rekla je, ali tu je prekoputa jedan kafić, mogli bismo tu posle da se nađemo. Samo bih vas zamolila, dodala je još, ponesite mi preko ovu vrećicu, a eto i mene za pola sata. Dobro, rekoh, vrlo rado i, sve se smeškajući, još sam dodao, kafa posle pljačke. Izašao sam iz banke, prešao u kafić, seo sam za sto pored prozora, kako bih pažljivo mogao da osmatram ulaz u banku, hteo sam da vidim blagajnicu kako izlazi, naručio sam jednu kafu, i počeo polako da je pijuckam. Vreme je sporo prolazilo, ali je tih pola sata nekako ipak prošlo, međutim, blagajnica se nije pojavljivala. Nije ni mogla, naravno, u međuvremenu je pristigao buljuk policaj-

ca, nikog nisu puštali ni u banku, ni iz banke. Ja, međutim, više nisam imao vremena da čekam, uskoro mi je polazio voz, zato sam vreću koju mi je blagajnica poverila, predao konobaru, rekavši da će sigurno doći po nju jedna žena u kostimu, i da joj onda, uz pozdrave s moje strane, preda. Izašao sam potom iz kafića, upitao jednog čoveka gde je železnička stanica, ljubazno mi je objasnio, otišao sam, kupio kartu do velikih kresova.

4.

Voz se zaustavio, vrata su se otvorila.

Puno je sveta bilo na stanici, mahalo se zastavama, vikalo, puštani su luft-baloni i bacano cveće prema vratima, kao da se štafeta dočekivala. Na trgu iza stanice radili su roštilji, ćevapi, pljeskavice, kumašini su prodavali semenke, kikiriki, bilo je tu i nekoliko ciganskih orkestara, oko njih su igrale seoske lude. Srče do kolena, svirka da ti uši probije. Do ulaza u stanicu crveni tepih, i dva pedantno postavljena mikrofona. Pa, nije trebalo, ljudi, hteo sam da kažem, nije to ipak bilo bog zna šta, ali u tom momentu zgrabiše me dvojica s leđa i gurnuše u prvi prazan kupe. Hodnikom je prošao čovek u ljubičastom odelu i sad je on stao tamo gde sam ja maločas stajao. Dame i gospodo, dragi prijatelji, poštovani zabrežani, počinjao je svoj govor, nastavak, međutim, već nisam čuo, jer sam pokušavao da se što pre dokopam drugog kraja vagona. Priteglo me je već veoma, žurio sam da nađem vece. Pritezalo me je već kada sam se popeo na voz, dobrih osam sati ranije, ali neko je u vozu otkinuo kvaku vecea, pa sam morao sve vreme da zadržavam. Pravo da kažem, još me je u zatvoru priteglo, ali ja sam se zakleo da tamo više neću da odem na

klozet, jako sam se već svega tamo gadio. Brzo sam stigao do drugih vrata, nije bilo nikog na hodniku vagona. Pred drugim vratima nije bilo crvenog tepiha, niti mi se iko isprečio na putu, svi su ganuto piljili u ljubičastog tipa. Tako sam brzo stigao i do staničnog vecea, ni tamo nije bilo nikog, odnosno, bio je samo čika joška, ali on se uvek tu treznio, tako da njega nisam ni računao. Otkopčao sam pantalone i nanišanio rupu. Rupa je naravno i sada bila začepljena, pa tako neću biti ni tačan ako kažem da sam se ispišao u nju, jer se sve razlilo mimo nje, morao sam i da se uklonim ispred vijugavog potočića pišače. Rupa je, dakle, bila začepljena, bili su tu i nekoliko godina stari komadi govana, dobro ih se sećam, jer svratio sam ovamo da se ispišam i u odlasku, samo što su tada još bili svežiji, u međuvremenu su se sasvim sasušili. Kada sam izlazio, rekao sam čika joški da se malo pomeri, jer mu se potočić opasno približavao. Upitao sam ga da li slučajno zna šta se tu napolju dešava, čemu sav taj cirkus. Nije znao, rekao je samo da su zajebali pedere, zajebali pedere, i pokazivao mi neku porcelansku patku. Nisam ga razumeo, ali čika jošku niko u selu nije mogao da razume, pa sam samo klimao glavom. Častiću vas s jednim policem, rekoh, i ostavio ga da spava. Izašao sam potom na vazduh, pomislih i to da ću možda naići na nekoga ko me čeka, ali zapazio sam samo tetka marišku i čika pištu, njih dvoje su predstavljali našu ulicu. Mađarska ulica, pisalo je na zastavi s kojom su vredno mahali. Hteo sam da im priđem, ali utom sam primetio da ima i sladoleda, pa sam radije kupio sladoled, dve kugle. Tada sam ugledao i julišku, stajala je nešto po strani, mada je i ona skandirala zajedno sa ostalima. Zdravo, juliška, rekoh, hoćeš li sladoled? Gledaj, rekla je, došli su gorogani. Ko, upitah, a ona je samo pokazivala prstom da gledam, onaj tamo u ljubičastom odelu je novi predsednik konjarskog saveza. Kako,

pitao sam, a šta je se petrom? Petra, rekla je juliška, petra buterera su pičnuli u vražju mater, ispostavilo se da je prodao konje klanici. Ko, pitao sam. Petar, rekla je juliška. Nisam pitao, rekoh, ko je prodao konje, nego ko ga je pičnuo. A, rekla je juliška, pa gorogani, i ponovo je pokazala prema njima. A, rekoh, razumem, hajde, juliška, kupiću ti sladoled. Dobro, rekla je juliška, ali je nastavila da pilji u onog glavnog gorogana, sa uživanjem. Ostavio sam, dakle, julišku, i seo u stanični restoran. Nikog nije bilo, osim čika joške, on je u ćošku brisao kaput. U kurac, rekao je, neko mi je popišao kaput. Dođite, čika joška, rekoh, častim s jednim polićem, konačno se vraćam kući. A, ti si to, peti, reče, e pa, majka te već jako čeka.

POGOVOR

Kornel Senteleki (*Szenteleky Kornél*, 1893-1933), koji slovi kao „utemeljivač književnosti” vojvođanskih Mađara, godinu dana nakon što je pokrenuo časopis *Kalangya* (Krstina), godine 1933. uredio je, pod naslovom *Pod bagrenjem* (*Akácok alatt*), dvotomnu antologiju novela. U ovom izdanju zastupljeno je dvadeset i šest autora sa nešto više pripovedaka. U međuvremenu, na mnoge od njih je zaboravljeno, kao i na većinu novela sabranih u pomenuta dva toma. Posle više decenija, ponovno iščitavanje ovog štiva zbilja ne pruža uzvišeni doživljaj. Čak ni Sentelekijev predgovor, identičnog naslova kao i njegova antologija, premda mnogo citiran, i još češće pominjan, jer u njemu je s polemičkom oštrinom data formulacija njegove teorije o lokalnim bojama, ne sadrži baš mnogo trajnih misli. Sledi da ova antologija ima važnu književnoistorijsku, a manje važnu književnu ulogu. Možda tek utoliko što je Senteleki s antologijom *Pod bagrenjem* novelu proizveo u vodeći žanr (tadašnje) vojvođanske mađarske književnosti. Uprkos tome što se većina autora i pre, ali i posle pojave ove antologije više bavila poezijom nego prozom. I antologija vojvođanske mađarske poezije pojavila se pre antologije novela: izašla je 1928. godine, pod naslovom *Snoplje* (*Kéve*) čiji je autor bio Zoltan Čuka (*Csuka Zoltán*, 1901-1984). Paralelno sa njom, u isto vreme, pojavila se i antologija pod naslovom *Bosilje* (*Bazsalikom*), moderne srpske poezije u mađarskom prevo-

du. Na osnovu ovoga mogli bismo reći da se samoorganizovanje vojvođanske mađarske književnosti posle Prvog svet-skog rata polako, na fonu polemika i neuspelih pokušaja njenog institucionalizovanja, počelo uobličavati iz pravca poezije. I ne bismo pogrešili. A da ipak nije pesma, nego baš novela postala vodeći žanr tridesetih – „dugih tridesetih godina” – za to se teško može naći ubedljivo genološko ili poetičko, ali utoliko pre književno-sociološko objašnjenje.

Antologiju Senteleki planira kao „jedinstvenu”: „trebalo bi stvoriti neku zajedničku dušu u ovoj knjizi”, piše u svom predgovoru. Teško je, međutim, priznaje, pronaći taj „jedin-stveni duh”, jer – kako piše: „živimo rasuti na bezmalo dvadeset hiljada kvadratnih kilometara”, te zbog toga „ne mogu da se uobliče ni jedinstvo, niti kakve borbene suprot-nosti”. Osim toga, dodaje, „nemamo ni zajednička umetnič-ka načela”. I tvrdi, nadalje, da iz toga proističe da „ovde može biti govora uglavnom samo o spoljnim uticajima, o uti-cajima sredine, i da zbog toga i jedino zamislivo jedinstvo treba da tražimo u tom pravcu”. Senteleki govori, dakle, o „spoljnim uticajima”, o „uticaju sredine”, a ti uticaji mogu da stvore, prema njegovom mišljenju, ono jedinstvo koje je neophodno, na prvom nivou, za nastanak i uspeh antologije novela, a na nekom narednom nivou za samo bivstvovanje i prosperitet književnosti, tačnije, manjinske književnosti. I zbog toga se vraća Ipolitu Tenu (*Hippolyte Tain*, 1828-1893), njegovoj teoriji miljea. Iz nje izvodi načelo lokalnih boja, ono načelo koje može, prema njegovom uverenju, da stvori jedin-stvo manjinskih pisaca i pisane reči. Od premisa Tenove teorije zanemaruje „rasnu”, smatrajući da ovde ima „više indogermanskih Mađara, nego turanskih” ali, s druge strane, naglašava „okruženje”: „Možemo analizirati samo uticaj okruženja, uticaj prirode, kulture, društvenih odnosa na

čoveka. U tim uticajima tražimo jedinstvo”, piše u predgovoru antologije.

Tako i dospeva do najave lokalnih boja kao kritičarske i antologičarske potrebe. Ali toj najavi odmah pridodaje i odbrambeno objašnjenje: „Prvo, često pominjani *'coleur locale'* ne sme doslovno da se shvati. Nije bitno da li se priča dešava u Bačkoj ili u Banatu, i da boje ambijenta odgovaraju bojama ovdašnjeg pejzaža. Važan je duh.” Teško je, naravno, ne shvatiti „doslovno” lokalne boje, niti naročito uspeva autorima iz ove antologije da izbegnu zamke doslovnog tumačenja ovog zahteva. Istovremeno, i sama odbrana od doslovnog tumačenja je prilično problematična, jer se baš time, baš ovim doslovnim tumačenjem lokalnih boja nastoji da se književnoj kritici, ne samo u Bačkoj i u Banatu, zapuše usta. Usta Karolja Sirmajija (*Szirmai Károly*, 1890-1972), na primer, koji će ubrzo, nakon Sentelekijeve smrti, preuzeti uređivanje časopisa *Kalangya*, te će i kao urednik, i kao kritičar, imati i te kakve neprilike sa doslovnim tumačima teorije lokalnih boja, koji će baš u ime duha – „duh je važan” – lokalnih boja zahtevati da i provincijalno i banalno dobiju prostora i u časopisu, i u književnosti. Karolja Sirmajija, koji je napisao najbolje novele i pripovetke vojvođanske mađarske književnosti, naravno, ima još autora koji su pod ovim podnebljem napisali najbolje novele i pripovetke, nema u Sentelekijevoj antologiji, nailazimo samo na njegovo ime u sadržaju i, ispod zvezdice primedbu u vidu fusnote, da njegove „sabrane pripovetke izlaze u drugoj knjizi Biblioteke *Kalangya*”. Ne može se znati da li je Sirmai zaista zbog toga izostao iz društva okupljenog ispod Sentelekijevih bagremova, ili zato što se nije slagao sa književnim programom „utemeljivača književnosti”.

Važno je, međutim, primetiti da je upravo proklamacijom svog programa lokalnih boja Senteleki mogao da postavi

novelu u poziciju vodećeg žanra vojvođanske mađarske književnosti, jer je upravo novela, kako sa stanovišta tematike, tako i sa stanovišta forme, pružila za njega, i prema njegovom uverenju i za književnost, mogućnosti za ispunjenje programa. Oslanjajući se, naravno, ponajviše na mađarsku anegdotsku novelističku tradiciju. To je bilo gotovo i jedino moguće odabrati, kao književnu tradiciju, za program lokalnih boja. Najbolji autor iz antologije *Pod bagrenjem* i te kako je crpeo iz ove tradicije, pogotovu iz njenog narodnjačko-seljačkog pravca. Na to je ohrabrivao i Sentelekijev predgovor, budući da u njemu govori o tome da u „naše gradove prodire salaš, selo”, te da nema ničega što bi bilo kadro da odavde istisne palanački „vazduh provincije”. Senteleki govori i o tome, pozivajući se na znamenitu knjigu Žilijena Bende (*Julien Benda*, 1867-1956) u kojoj se pominje odgovornost književnika, da „misija književnika više nije samo umetničko pitanje, nego i moralno. Onaj ko danas piše, treba da piše svestan svoje odgovornosti, njegovo delo treba da ima veru, cilj i konstruktivnu moć”. Doslovni tumači programa lokalnih boja mogli su ove reči uzeti i kao uputstvo za upotrebu priloženo uz program.

Ali je Senteleki, u svom naumu da istakne značaj novele kao forme, mogao da se osloni i na veoma bogatu, na razmeđi 19. i 20. veka, u godinama uoči Prvog svetskog rata i te kako razbokorenu mađarsku novelistiku, naročito na ono njeno krilo koje je, skoro istovremeno sa engleskim piscima kratkih priča, otkrilo – egzotiku. U Danijelu Papu (*Papp Dániel*, 1868-1900), na primer, ako su ga poznavali, u piscu „egzotičnog Somobora” i njegove okoline, doslovni tumači i prvoborci provincijskim vazduhom prožetih lokalnih boja mogli su da poštuju svog preteču. Janoš Herceg (*Herceg János*, 1909-1995) je dobro poznavao enigmatični svet

Danijela Papa, ali je baš on u svojim najboljim proznim delima iz lokalnih boja izvetrio sve što je u njima bilo provincijalno i banalno.

Nije, međutim, samo namera Kornela Sentelekija, nego je i mađarska anegdotska i egzotična novelistička tradicija, zajedno sa programom lokalnih boja, proizvela novelu u vodeći žanr naše književnosti tridesetih godina prošloga veka. To potvrđuje i nipošto zanemarljiva okolnost na koju pažnju skreće Sentelekijev predgovor: „Pitanja naše opšte kulture počivaju uglavnom samo na plećima naše prilično razvijene štampe.” Vojvođanska mađarska književnost nema vitalne institucije, izdavaštvo je tek u povoju, antologija *Pod bagrenjem* čini četvrtu i petu svesku edicije *Jugoslovenska mađarska biblioteka (Jugoszláviai Magyar Könyvtár)* u kojoj je izašlo svega dvanaest knjiga, i *Kalangya* je tek rođena, i to nakon nekoliko neuspešnih pokušaja... Ostaje „prilično razvijena štampa”. A novine traže kratke tekstove, osim toga zanimljivije i čitljive. Anegdoticnu i egzoticnu novelu prožetu lokalnim bojama. Vodeća uloga novele jačala je zahvaljujući i ovim, naizgled nepovoljnim, okolnostima.

Narednih decenija, ni u višestruko izmenjenim uslovima novela ne gubi vodeću ulogu. Zahvaljujući svakako i tome što su značajne prozne opuse u vojvođanskoj mađarskoj književnosti stvarali pre svega novelisti, a ne romansijeri. Kao prvi, Karolj Sirmaj, zatim Mihalj Majtenji (*Majtényi Mihály*, 1901-1974), koji je naravno napisao i važne romane, te Janoš Herceg, koji je pored nekoliko značajnih romana ostavio za sobom bogat novelistički svet. Njegove sabrane novele objavljene su u tri podebela toma. U poslednjoj deceniji svoga života, već nakon sabranih novela, objavljivao je skoro iz nedelje u nedelju, a i tada saobrazno potrebama novina, kratke, od anegdotske novelističke tradicije već pri-

lično udaljene, ali svetu sećanja Đule Krudija (*Krúdy Gyula*, 1878-1933) utoliko bliže prozne tekstove, novele, priče i sećanja; prikupljanje ovog materijala valjda još nije ni započeto. I priča kojom počinje ova antologija takođe je iz tog korpusa. I Herceg, i Majtenji, za razliku od Sirmaija, koji je uvek progovarao „sopstvenim” jezikom, prispeli su u svet Sentelekijevih lokalnih boja iz pravca avangardne proze, iz sveta snažnog i golemog Tune Kekeza i sveta kokaina, i iz toga sveta u koji su dospeli, mogli su tek mnogo kasnije, ali ni tada definitivno, i jedan i drugi, da se otrgnu. Ova novelistika dokazala je svoju vitalnost uprkos višestrukim transformacijama „novelističkog programa” koji je proklamovao Senteleki u predgovoru antologiji *Pod bagrenjem*, i uprkos nasrtajima diletanata iz pravca „provincijskog vazduha” – štaviše, kasnije rođeni pisci, Ištvan Nemet (*Németh István*, 1930) i, potom, Nandor Gion (*Gion Nándor*, 1941-2002) nastavili su da je neguju na visokom nivou.

Neobičan je književnoistorijski paradoks, ili ambivalencija, da se „vlastita” tradicija vojvođanske mađarske novelistike konstituisala u jednoj takvoj antologiji, iz koje danas vredi ponovo pročitati tek poneke novele. I, osim njih, novele onog pisca, Karolja Sirmaija, koji je zbog „štedljivosti” (?) urednika i izdavača izostao iz izbora. To je zbog toga što *Pod bagrenjem* zapravo i nije prava antologija. Reč je više o nekoj vrsti „smotre” jedne manjinske književnosti u povelju i, uzgred, o proklamaciji programa koji je na duže staze odredio pravce razvoja tek rođene (manjinske) književnosti. Ni sam Senteleki nije govorio o antologiji. U podnaslovu dveju svezaka stoji samo ovo: „Novele južnoslovenskih mađarskih pisaca”.

Prava, vrednujuća i, u svoje vreme merodavna antologija novela, pod naslovom *Neobičan poklon* (*Különös ajándék*) u izboru Imrea Boriija, Geze Juhasa i Ištvana Selija (*Bori Imre*,

1929, *Juhász Géza*, 1924, *Szeli István*, 1921) pojavljuje se više od četiri desetleća kasnije, 1975. godine. Ovaj izbor dostupan je i na srpskom jeziku (*Neobičan poklon*, Matica srpska, Novi Sad, 1983). Prema onome što piše na unutrašnjim koricama knjige, „*Neobičan poklon* naznačava novo razdoblje naše književnosti” i želi da „pruži sliku o celini” vojvođanske mađarske novelistike. Urednik *Pod bagrenjem* zaista je održao „smotru” novelistike toga doba, tridesetih godina prošloga veka, i samo je tražio „jedinstvo” književnosti, dok su urednici novog zbornika bili u prilici da zaista biraju iz obilnog tridesetogodišnjeg prinosa, i svojim izborom mogli su da predstavljaju čitavo jedno razdoblje u raznovrsnosti generacija pisaca i literarnih pravaca. Senteleki je mogao samo da planira, autori četrdeset godina kasnije upriličenog zbornika mogli su već da postavljaju konstatacije. Ako je Senteleki mogao novelu da proizvede u vodeći žanr vojvođanske mađarske književnosti, autori *Neobičnog poklona* mogli su već da predstavljaju pun zamah ovog, i nadalje vodećeg žanra. I mogli su pokazati i to da Senteleki nije pogrešio kada je sliku budućnosti i žanrovsku strukturu književnosti, naravno manjinske književnosti u nastavku, senzifikovao u vodećoj ulozi novele. U međuvremenu nastali su i značajni romani, osim drugih, romane su pisali i novelisti, najbolje možda baš i oni, pojavile su se značajne, znamenite pesme i pesničke zbirke, ali mesto novele u žanrovskoj hijerarhiji vojvođanske mađarske književnosti nije se promenilo. Ako su tridesetih godina, i ranije, novelu u vodeći žanr promovisale okolnosti koje su tada vladale u kulturi, nedostatak institucija i, naročito, potrebe relativno razvijene štampe, do sredine sedamdesetih u tome su odlučujuću ulogu imale poetički i žanrovsko-teorijski pogledi, kao i samoprepoznavanje vojvođanske, kao manjinske, mađarske književnosti. Ako u tim okvirima i nisu baš dosledno odbačeni

kriterijumi teorije lokalnih boja, a pogotovu ne teorije miljea, oni su svakako podvrgnuti kritici i problematizovani. Međutim, anegdoticna novelistička tradicija živi i dalje, uprkos tome što do izražaja sve više dolazi lirizovana novela, psihološka, štaviše, i refleksivna novela. I uprkos tome što narativni postupci i diskursi pokazuju već i obeležja postmoderne. Ove upadljive promene su prepoznatljive i ako dve zbirke novela imaju zajedničke autore: to su Janoš Herceg i Mihalj Majtenji. Ima nečeg i simboličnog u tome što na čelu *Neobičnog poklona* stoje novele Karolja Sirmajija, autora koji je – sada već nije važno zbog čega – izostao iz Sentelekijevoeg izbora. Simboličnost situacije ni po čemu ne umanjuje činjenica da je od četrnaestorice autora *Neobičnog poklona* Sirmai najranije rođen. Urednik antologije *Pod bagrenjem* odabrane autore svrstao je prema abecednom redu, dok urednici kasnijeg zbornika redosled autora određuju prema godini njihovog rođenja. Od ova dva postupka, budući da je reč o antologijama, ovaj potonji je svakako učestaliji, abecedni redosled baš i ne priliči antologijama. Ali ove razlike naznačavaju i razlike u književnim situacijama. Senteleki svojom antologijom postavlja temelje jedne književnosti, ističe jedan žanr, dakle, nije još u prilici da iscrta bilo kakav razvojni luk. Kasnija antologija, međutim, već može da postavi novelistiku vojvođanskih Mađara u istorijsku perspektivu, da iscrta njen razvojni luk, da odredi njen sistem vrednosti.

Malo znamo o istoriji recepcije kako Sentelekijeve antologije, tako i *Neobičnog poklona*. Utoliko više, međutim, znamo o teoriji proklamovanoj u predgovoru antologije *Pod bagrenjem*. Imre Bori primećuje u svojoj istoriji književnosti da je predgovor antologije „teorijska postavka”, a da izabrane novele predstavljaju njenu „očiglednu demonstraciju”. Baš zbog toga je njegova teorija i isprovocirala

polemiku, nailazeći kako na sledbenike, tako, naravno, i na protivnike. Tragovi tada započete rasprave prepoznatljivi su u vojvođanskoj mađarskoj kritici i polemičkoj literaturi sve do danas. Najpotpuniji prikaz ove teorije sadržan je u monografiji o časopisu *Kalangya*, Čabe Utašija (*Utasi Csaba*, 1941). *Neobičan poklon* nije imao, niti je mogao da ima ovako dugotrajan odjek. Usledile su samo za antologije uobičajene primedbe – koji su autori izostali, a od onih koji su uvršteni, zašto baš sa tom, a ne sa nekom drugom novelom. Mada je trebalo tada obratiti nešto više pažnje na nju, s obzirom na to da se sa njom završava jedno razdoblje vodećeg literarnog žanra vojvođanske mađarske književnosti. Međutim, po svojim namerama, ona označava i početak jednog novog perioda, premda o onim promenama koje su u ovoj književnosti usledile krajem šezdesetih i u sedamdesetim godinama, i koje su vojvođansku mađarsku književnost i, unutar nje, novelistiku otvorile prema kasnomodernim i post-modernim uticajima, ipak još nije mogla da izvesti. Nije to mogla da učini ni zbog toga što su novele Ištvana Brašnjoa (*Brasnyó István*, 1943), Nandora Giona, Đule Gobija Fehera (*Gobby Fehér Gyula*, 1943), koje su označavale početak novog perioda, bile prevashodno tradicionalne, a ne novatorske. *Neobičan poklon* još ne pominje tada već uobličenu novelistiku Lasla Vegela, Ištvana Domonkoša, Ota Tolnaja (*Végel László*, 1941; *Domonkos István*, 1940, *Tolnai Ottó*, 1940). Razdoblje koje je usledilo nakon *Neobičnog poklona* trebalo bi već da predstavi jedna nova antologija.

Delom se tog zadatka prihvatio sadašnji zbornik koji, po svojoj nameri, predstavlja vojvođansku mađarsku novelistiku poslednje decenije prošloga veka, pod naslovom pozajmljenim od novele Ildike Lovaš *Jedna priča*, u prevodu Arpada Vicka. Arpad Vicko nije istoričar književnosti i nije književni

kritičar, nego književni prevodilac koji je, naravno, uz pomoć saradnika izdavača na jedan drugačiji način pristupio vojvođanskoj mađarskoj noveli, drugačije od Sentelekija koji je osnovao književnost, i drugačije od trojice istoričara književnosti koji su novelu, novelistiku postavili u istorijsku perspektivu. Srpsko izdanje *Neobičnog poklona* ostalo je svojevremeno relativno bez odjeka možda (i) zbog toga što je u prvom redu bila samoreprezentacija vojvođanske mađarske novelistike, i kao takva nije bila, ili je tek jedva mogla da bude prepoznatljiva srpskom čitaocu. Ostala je introspektivna, bez obzira na to što je objavljena i na stranom jeziku. Oslanjajući se na tuđi izbor, Arpad Vicko je kao prevodilac stvorio šansu sebi i vojvođanskim mađarskim novelistima da, prekoračivši ograničavajuće, samoreprezentativne okvire, isprovociraju odjek u srpskoj kulturi. Antologija, dakle, ne daje preciznu sliku današnjeg stanja vojvođanske mađarske novele, nije joj to ni bila namera. Ali, daje preciznu sliku o tome kako, na koji način može ova novelistika na jeziku prevoda da komunicira i da se uključi u srpsku kulturu i, unutar toga, u tokove savremene srpske novelistike. Naravno, nikad ne može u srpskoj kulturi u potpunosti da se oseća kao kod svoje kuće, jer i u prevodu ostaje strana kultura. Ali upravo stoga može da se nađe, drugačija i strana, u dijaloškom odnosu sa kulturom primaoca. Ovom antologijom, na čiji se izbor mogu staviti primedbe uobičajene za sve antologije, i dakako prevodom, stvoreni su uslovi za ovu vrstu interkulturalnog dijaloga. Vredi pri tome ukazati na okolnost da je Janoš Herceg autor zastupljen u sve tri antologije, da se novele Ištvana Nemeta i Ištvana Brašnjoa nalaze i u *Neobičnom poklonu*. Značajno je i to da se, u odnosu na prethodne, i izbor, i prevod Arpada Vicka, drže podalje od svake namere kanonizacije. Kornel Senteleki je pripremio vojvođansku mađarsku

novelistiku na kanonizaciju, *Neobičan poklon* prikazao je kanonizovanu vojvođansku mađarsku novelu, dok nova antologija, na srpskom jeziku, pored novelistike, govori i o prevodu, i o prevodivosti. Ove okolnosti i ovi uslovi dolaze delom iz pravca srpske književnosti, i njih otkriva prevodilac. Vrednost prevoda Arpada Vicka ne zavisi od toga koga je prevodio i da li je prevodio najbolje autore, to je inače zavisilo od autora izbora, nego od toga da li se ono što je preveo, i onako kako je preveo, našlo u dijaloškom odnosu sa srpskom kulturom i književnošću.

Nije kuriozitet nove antologije da se u noveli Janoša Hercega, kojom počinje ova zbirka, nastaloj 1993. godine, ponovo pojavljuje njegov literarni junak Tuna Kekez koji je bio junak i njegovih ranih novela, i junak prve od dveju pripovedaka koje je Senteleki uvrstio u svoju antologiju. Zbog toga se to ne može smatrati kuriozitetom ili koincidenzijom, jer je novela žilav i trajan žanr, nesklon, ili tek jedva sklon promenama, metamorfozama. Čim se nešto u ovoj kanonizovanoj formi promeni, to što nastane više i nije novela u strogom smislu reči. Na to upozoravaju mudre povesti o novelama i teorije novela, među drugima i Jelezara Meletinskog. Uprkos njenoj dugoj istoriji, reč je, u osnovi, o nepromenjenom žanru – od kako je Kornel Senteleki promovisao novelu u vodeći žanr vojvođanske mađarske književnosti, nije se pomerila sa tog istaknutog, odlikovanog mesta – simbolično, ali prevodivo i na jezik teorije i kritike, to dokazuje i povratak Tune Kekeza iz tame sedamdesetogodišnje prošlosti u sadašnjost.

Janoš BANJAI

BIO-BIBLIOGRAFIJE

BLUM, ARON (Virág Gábor, Aaron Bloom)

Bačka Topola, 1973. Prozaista, pesnik, urednik. Diplomirao mađarski jezik i književnost na novosadskom Filozofskom fakultetu. Bio odgovorni, glavni urednik časopisa *Symposion*.

Bibliografija: *Istenfélő ház* (Bogobojažljiva kuća, pesme, 1989).

BORDAŠ, Đeze (*Bordás Győző*)

Vrbas, 1948. Prozaista, kritičar, urednik. Diplomirao (1973) i magistrirao (1986) na Katedri za mađarski jezik i književnost Filozofskog fakulteta u Novom Sadu. Novinar dnevnog lista *Magyar Szó*; urednik časopisa *Híd*; generalni direktor *Forum* Holdinga, direktor i gl. urednik izdavačke kuće *Forum*.

Bibliografija: likovne monografije *A két Pechán* (Dva Pehana, zajedno sa Belom Durancijem, 1982), *Beszélgetés Hangya Andrással* (Razgovori sa Andrašem Handom, 1984); romani *Fűzfásíp* (Vrbova svirala, 1992, Weidenpfeife, prevod na nemački, 1999), *Csukódó zsilipek* (Spuštene ustave, 1995), i knjige književne publicistike *Üvegház* (Staklena bašta, 1997), *Ténta és repesz* (Mastilo i šrapnel, 2001).

Dobitnik nagrade *Pro Cultura Hungarica* (1997) i *Márai Sándor* (2003).

BRAŠNJO, Ištvan (*Brasnyó István*)

Mol-Gunaraš, 1943. Pesnik, prozaista, književni prevodilac. Studirao mađarski jezik i književnost na novosadskom Filozofskom fakultetu. Slobodan umetnik.

Bibliografija: zbirke pesama *Vadvizek* (Divlje vode, 1966), *Árnyék és fű* (Senka i trava, 1969), *Üres királyok* (Prazni kraljevi, 1970), *Könnyűatlétika* (Laka atletika, 1971), *A levegő titkai – Gazdanépek* (Tajne vazduha – Domaćinski narod, 1972), *Égetni viszik?* (Vode li ga na lomaču?, 1973), *Szociográfia* (Sociografija, 1973), *Kialudt tűz* (Ugasla vatra, 1974), *Másként s másként* (Drugačije i drugačije, 1978), *Földvár* (Zemljana tvrđava, 1980), *Bereniké haja* (Berenikina kosa, 1982), *Óda a regényhez* (Oda romanu, 1985), *Bestiárium* (Zverinjak, 1990); zbirke pesama za decu *Égi laboda* (Nebeska laboda, 1971), *Kései csillag* (Kasna zvezda, 1973), *Holdfény* (Mesečina, 1974), *Álom* (San, 1978), *Szeretném ha meghallgatnál* (Voleo bih da me saslušáš, 1983); zbirke novela *Kinn a szélben* (Napolju na vetru, 1968), *Csapda* (Klopka, 1971), *Lampion a fán* (Lampion u krošnji, 1972), *Tükrös Madonna* (Madona sa ogledalom, 1976), *Az imágó* (Imago, 1982), *Gyöngyéletünk története* (Priča našeg bisernog života, 1989); romani *Família* (Porodica, 1979), *A szivárvány jöttmentjei* (Protuve duge, 1980), *Hósáv* (Snežna zona, 1981), *Majomév* (Godina majmuna, 1984), *Hogyan kell szivárványt festeni* (Kako naslikati dugu, 1985), *Macula* (Macula, 1988), *Szokott-e ősz lenni Paraguayban* (Ima li jeseni u Paragvaju, 1992), *Az írmag* (Seme, 1992) *Kész regény* (Pravi roman, 1996), *Vakta* (Vakta, 2003).

Knjige prevoda: Tibor Sekelj: *Na ostrvu Papuanaca*, 1978; Rade Obrenović: *Pravi cirkus*, 1979; Pero Zubac: *Naš drug, Tito*, 1979; Grozdana Olujčić: *Sedefna ruža i druge priče*, 1981; Necati Zekerija: *Deca triju ulica*, 1982; Sunčana Skrinjarić: *Ulica predaka*, 1983; Mirjana Stefanović: *Šta*

zaslužuje taj nevaljalac . . . , 1984; *Daljina bdi. Antologija savremene rusinske poezije*, 1984; Milorad Pavić: *Hazarski rečnik*, 1987; Đura Paphrahaji, *Vučje godine*, 1988; Mirko Kovač: *Nebeski zaručnici*, 1990; Dositej Obradović: *Mome srcu draga zemlja*, izbor tekstova, 1990.

Dobitnik Nevenove nagrade (1972, 1974); *Hidove* nagrade (1976, 1988); Sirmajjeve nagrade (1978); Nagrade za književno prevodilaštvo *Bazsalikom* (1978).

HARKAI VAŠ, Eva (*Harkai Vass Éva*)

Bačka Topola, 1956. Pesnikinja, prozaista, istoričarka književnosti, kritičarka. Diplomirala (1980), magistrirala (1986) i doktorirala (1999) na Katedri za mađarski jezik i književnost novosadskog Filozofskog fakulteta. Asistent, docent na novosadskom Filozofskom fakultetu.

Bibliografija: zbirke pesama *Nyárkisülések* (Letnja pražnjenja, 1979), *Kedves Kávai M.!* (Dragi M. Kava!, 1999), *A város bejáratánál* (Na ulazu u grad, 2003), zbirka kratkih proznih tekstova *Így éltünk* (Tako smo živeli, 1997), zbirka studija i kritika *Ezredvégi megálló* (Stanica na kraju milenijuma, 1998), *A művészregény a 20. századi magyar irodalomban* (Umetnički roman u mađarskoj književnosti 20 veka, 2001).

Dobitnica Sirmajjeve nagrade (1998).

HERCEG, Janoš (*Herceg János*)

Sombor, 1909.–Sombor, 1995. Prozaista, urednik, književni prevodilac. Osnovnu školu i gimnaziju završio u rodnom gradu.

Od 1932. do 1934. službenik u Somboru, od 1934. do 1936. saradnik časopisa *Új Hid* (Novi most), od 1936. do 1938. urednik u izdavačkoj kući *Dante* u Budimpešti, od

1939. novinar raznih dnevnih listova, od 1941. upravnik gradske biblioteke u Somboru, od 1941. do 1944. glavni urednik časopisa *Kalangya* (Krstina), od 1949. do 1953. urednik izdavačkog preduzeća Bratstvo-jedinstvo u Novom Sadu, u dva perioda, od 1953. do 1955. i od 1957. do 1977, urednik Radio Novog Sada, od 1955. do 1957. glavni urednik časopisa *Híd* (Most), od 1977. penzioner. Od 1981. član Vojvođanske akademije nauka i umetnosti, odnosno SANV-a.

Bibliografija: zbirke novela *Viharban* (U oluji, 1933), *Gyászoló kőművesek* (Ožalošćeni zidari, 1943), *Bors és fahéj* (Biber i cimet, 1950), *Három halász meg egy molnár* (Tri ribara i jedan mlinar, 1953), *A tengerkirály* (Kralj mora, 1959), *Gyaloghintó* (Nosiljka, 1965), *Kék nyárfás* (Modri toplik, 1979), *Árnyak* (Senke, 1982), *Összegyűjtött elbeszélések I–III*, (Sabrane novele I–III, 1986), *Mulandóság* (Prolaznost, 1994); romani *Tó mellett város* (Grad pored jezera, 1937), *Anna búcsúja* (Anin oproštaj, 1955), *Ég és föld* (Nebo i zemlja, 1959), *Iketánia* (Iketanija, 1987), *Módosulások* (Promene, 1989); knjige eseja *Papírhajó* (Papirna lađa, 1953), *Évek és könyvek* (Godine i knjige, 1971), *Távlatok* (Perspektive, 1983), *Vuk és kora* (Vuk i njegovo vreme, 1987), *Kitekintő* (Pogled u svet, 1989), *Nyíló idő* (Otvoreno vreme, 1991), *Régi dolgainkról* (O starima starostavnim, 1993), *Összegyűjtött esszék, kritikák* (Sabrani eseji i kritike, 1999); knjige dnevnčkih beleški, sećanja i književnih portreta *Leányvárosi levelek* (Pisma iz Devojačke varoši, 1959), *Hazulról* (Od kuće, 1965), *Egy meg egy* (Jedan plus jedan, 1968), *Két világ* (Dva sveta, 1972), *Előjáték* (Predigra, 1975), *Embersors* (Ljudska sudbina, 1977), *Visszanéző* (U osvrtnju, 1979).

Knjige prevoda: Branislav Nušić: *Pokojnik*, 1950; Branislav Nušić: *Gospođa ministarka*, 1950; Branislav Nušić: *Ožalošćena porodica*, 1951; Voranc Prežihov: *Đurđe-*

vak, 1951; Dobrica Ćosić: *Daleko je sunce*, 1953; Vladimir Dedijer: *Josip Broz Tito. Prilozi za biografiju*, 1953; Ivo Andrić: *Gospođica*, 1954; Slavko Janevski: *Selo iza sedam jasenova*, 1959; Mihailo Lalić: *Svadba*, 1959; Jovan Popović: *Istinite legende*, 1959; Aleksandar Vučo: *Mrtve javke*, 1959; Miroslav Krleža: *Banket u Blitvi*, 1960; Petar Šegedin: *Djeca božja*, 1960; Ivan Tavčar: *Visoška kronika*, 1960; Branko Ćopić: *Doživljaji Nikoletine Bursaća*, 1961, 1964; Isak Samokovlija: *Hanka*, 1961; Oskar Davičo: *Pesma*, 1962; Rastko Petrović: *Dan šesti*, 1964.

Dobitnik je Sentelekijeve nagrade (1972), *Hidove* nagrade (1977, 1979, 1989), Nagrade Društva književnika Vojvodine za životno delo (1982), Sirmajjeve nagrade (1986), Derijeve nagrade (1994).

JUHAS, Eržebet (*Juhász Erzsébet*)

Bačka Topola 1947.–Novi Sad, 1998. Prozaista, književni kritičar, pedagog. Diplomirala (1970), magistrirala (1977) i doktorirala (1990) na Katedri za mađarski jezik i književnost Filozofskog fakulteta u Novom Sadu. Bila je novinarka, bibliotekarka, do smrti redovni profesor na novosadskom Filozofskom fakultetu.

Bibliografija: zbirke novela *Fényben fénybe, sötétben sötétbe* (U svetlosti u svetlost, u tami u tamu, 1975), *Gyöngyhalászok* (Ribari bisera, 1984), *Senki sehol soha* (Niko nigde nikad 1992), *Úttalan utaim* (Sva moja bespuća, 1998); *Határregény* (Granični roman, 2001); romani *Homorítás* (Ulublјivanje, 1980), *Műkedvelők* (Diletanti, 1985), zbirke eseja i studija *Állomás keresésben* (U potrazi za stanicom, 1993), *Esti följegyzések* (Večernje beleške, 1993), *Tükörképek labirintusa* (Lavirint likova u ogledalu, 1996).

Dobitnica Šinkoove nagrade (1975), *Hidove* nagrade (1984), Sirmajjeve nagrade (1984).

KONTRA, Ferenc (*Kontra Ferenc*)

Draž (Baranja), 1958. Pesnik, prozaista, književni prevodilac, urednik. Diplomirao (1982) mađarski i engleski jezik na Univerzitetu *József Attila* u Segedinu. Urednik u osiječkom nedeljniku *Magyar Képes Újság*; član redakcije časopisa *Új Symposion*; lektor, novinar, urednik u listu *Magyar Szó*.

Bibliografija: zbirke pesama *Jelenések* (Pojave, 1984), *Fehér tükrök* (Bela ogledala, 1986); romani *Drávaszögi keresztek* (Podravska raspeća, 1988), *A halász fiai* (Ribarevi sinovi, 1996), *Gimnazisták* (Gimnazijalci, 2002); zbirke novela *Nagy a sátán birodalma* (Veliko je carstvo sotone, 1991), *Ősök jussán* (Na baštini predaka, 1993), *Kalendárium* (Kalendarijum, 1993), *Holtak országa* (Zemlja mrtvih, 1993); *Úgy törnek el* (Tako se lome, 1995), *Gyilkosság a joghurt miatt* (Ubistvo zbog jogurta, 1998); knjiga dnevnčkih beleški *A kastély kutyái* (Psi dvorca, 2002).

Dobitnik Sirmajjeve nagrade (1992); *Hídove* nagrade (1998).

LOVAŠ, Ildiko (*Lovas Ildikó*)

Subotica, 1967. Prozaista. Diplomirala (1991) na Katedri za mađarski jezik i književnost novosadskog Filozofskog fakulteta. Novinarka u subotičkom dopisništvu Televizije Novi Sad; novinarka lista *Magyar Szó*; glavna urednica časopisa *Üzenet*.

Bibliografija: zbirke novela *Kalamáris* (Mastionica, 1994); *A másik történet* (Druga priča, 1995); *Via del Corso* (2001); roman *Meztelenül a történetben* (Naga u priči, 2000).

Dobitnica Sirmajjeve nagrade (1994).

NEMET, István (*Németh István*)

Mali Idoš, 1930. Prozaista, publicista. Službenik, zatim do penzionisanja novinar lista *Magyar Szó*.

Bibliografija: zbirke novela za decu *Lepkelánc* (Lanac leptirova, 1961, 1965, 1976), *Ki látta azt a kisfiút?* (Ko je video tog mališu?, 1973), *Hajnali utazás* (Putovanje u praskozorje, 1978, 1979), *Vörösbegy* (Crvenperka, 1983); omladinski romani *Vadalma* (Divlja jabuka, 1970, 1984), *Sebestyén* (Sebastijan, 1972); zbirke reportaža, putnih beleški *Zsebtükör* (Džepno ogledalo, 1973), *Szomszédok vagyunk* (Komšije smo, 1976), *Egy múzeum tárgyai* (Ekspoziti jednog muzeja, 1979), *Kertmozi* (Letnji bioskop, 1980), *Arcok zsebtükörben* (Lica u džepnom ogledalu, 1984). *Díszudvar* (Prednje dvorište, 1989), *Jegykendő* (Verenička marama, 1995), *Házioltár*; *családi krónika* (Kućni oltar, porodična hronika, 1996), *Ünnep Raguzában* (Praznik u Raguzi, 1998), *Lélekvesztőn* (U dušegupki, 2002); zbirke novela *Parasztkirályság* (Seljačko kraljevstvo, 1954), *Egy ember ül az udvaron* (Čovek sedi na dvorištu, 1959), *Hűtlen este* (Neverno veče, 1964), *Szeptemberi emlék* (Septembarska uspomena, izabrane novele, 1981), *Hegyomlás* (Odron, 1985), *Mogyorófavirág* (Leskov cvet, izabrane novele, 1990), *Bühüm meg a Lotyogi* (Ahamko i Brbljavko, 1996), *Ima Tündérlakért* (Molitva za Vilinski dom, 2000).

Dobitnik *Hídove* nagrade (1972, 1985, 1996); *Sirmaijeve* nagrade (1976, 2000); *Sentelekijeve* nagrade (1986); *Nagrade Neven* (1974, 1976).

SERBHORVAT, Đerđ (*Horváth György*)

Bačka Topola, 1972. Prozaista, publicista. Diplomirao (1998) na Katedri za sociologiju Univerziteta *Eötvös Loránd* u Budimpešti. Slobodni novinar, od 1999. do 2002. živeo u Mađarskoj.

Bibliografija: zbirke novela i eseja *Dombosi történetek* (Priče iz Zabrežja, sa Đulom Mirničem i Gaborom Viragom, 1998), *Spajz* (Špajz, 2000).

Dobitnik Siverijeve nagrade (1999).

TOLNAI, Oto (*Tolnai Ottó*)

Kanjiža, 1940. Pesnik, prozaista, esejista, dramski pisac, urednik, književni prevodilac. Posle završene gimnazije u Senti, studira mađarski jezik i književnost na novosadskom Filozofskom fakultetu, i čistu filozofiju na Filozofskom fakultetu zagrebačkog Sveučilišta. Osnivač i glavni urednik, zatim operativni urednik časopisa *Új Symposion*; urednik literarnih emisija, likovni kritičar Radio Novog Sada do penzionisanja. Predsednik Društva književnika Vojvodine i Saveza književnika Jugoslavije; osnivač i urednik časopisa *Ex Symposion*.

Bibliografija: zbirke pesama *Homorú versek* (Konkavne pesme, 1963), *Sirálymellcsont* (Galebova grudnjača, 1967), *Valóban mi lesz velünk?* (Zaista šta će biti sa nama, sa Ištvanom Domonkošem, 1968), *MAO-POE*, (sa Ištvanom Domonkošem, 1968), *Szeplőtelen kis gépek, csöpp fejedelmi jelvények* (Bezgrešne male mašine, sicušne kneževske insignacije, 1968), *Agyonvert csipke* (Prebijena čipka, 1969), *ZOO* (dvojezično, na mađarskom i srpskom, 1969), *Legyek karfiol* (Da budem karfiol, 1973), *Versek* (Pesme, 1973), *Világpor* (Prašina sveta, 1980), *Vidéki Orfeusz* (Provincijski Orfej, izabrane pesme, 1983), *Gyökérrágó* (Žderač korenja, 1986), *Versek könyve* (Knjiga pesama, 1992), *Wilhelm-dalok* (Vilhelmove pesme, 1992), *Árvacsáth* (Sirotančat, 1992), *Balkáni babér* (Balkanski lovor, 2001); zbirke pesama za decu *Elefántpuszi* (Slonovska pusa, 1982), *Rokokokó* (Rokokoko, 1986), roman *Rovarház* (Kuća insekata, 1969); zbirke novela

Gogol halála (Gogoljeva smrt, 1972), *Prózák könyve* (Knjiga proze, 1987), *Kékítőgolyó* (Plavilo, 1994), knjige eseja o likovnim umetnostima *Sáfrány Imre* (Imre Šafran, 1978), *Meztelen bohóc* (Goli klovn, 1992), *Rothadt márvány* (Truli mermer, 1997). Na sceni Novosadskog pozorišta – *Újvidéki Színháza* izvedene su mu drame *Végeladás* (Rasprodaja, 1979, isti tekst, iste godine i na sceni *Katona József Színháza* u Kečkemetu), *Bayer-aspirin* (Bajerov aspirin, 1982), *Briliáns* (Brilijant, 1985, 1991), *Paripacitrom* (Konjska fuškija, 1991), na sceni budimpeštanskog *Jurta Színháza Mamuttemető* (Mamutsko groblje, 1988); zbirka dramskih tekstova *Végel(ő)adás* (Rasprodaja – Poslednja predstava, 1997).

Dobitnik je *Hídove* nagrade (1967, 1980); Sirmajjeve nagrade (1988); nagrade *József Attila* (1991), *Ady Endre* (1992), *Déry Tibor* (1995), *Füst Milán* (1997), *Weöres Sándor* (1999).

VAŠADI, Marija (*Székely, Brankov, Vasagyi Mária*)

Sombor, 1941. Prozaista, književni prevodilac, etnograf, pedagog. Diplomirala (1966) na grupi za mađarski jezik i književnost Filozofskog fakulteta u Novom Sadu. U Somboru stručni prevodilac, arhivista do penzionisanja.

Bibliografija: *Föld, föld . . . Gyűjtés a Dunatáj magyarságának szellemi néprajzi hagyományaiól* (Zemlja, zemlja . . . Prilozi duhovnoj etnografskoj tradiciji podunavskih Mađara, 1982), *Silentium album* (kratki roman, 2002).

Dobitnik je Sirmajjeve nagrade (2002).

VEGEL, Laslo (*Végel László*)

Srbobran, 1941. Prozni i dramski pisac, esejista, kritičar. Studirao mađarski jezik i književnost na Novosadskom, i filozofiju na Beogradskom univerzitetu. Bio novinar, glavni

urednik novosadske Tribine mladih, urednik subotnjeg kulturnog dodatka lista *Magyar Szó*, dramaturg Televizije Novi Sad, stalni pozorišni kritičar lista *Politika*, koordinator novosadske kancelarije Fonda za otvoreno društvo.

Bibliografija: romani *Egy makró emlékiratai* (Memoari makroa, 1967), *Áttün(tet)ések* (Dupla ekspozicija, 1984), *Újvidéki trilógia – Egy makró emlékiratai, Áttüntetések, Eckhardt gyűrije* (Novosadska trilogija – Memoari makroa, Dupla ekspozicija, Ekhardtov prsten, 1993); zbirka novela *Szitkozódunk, de szemünkből könnyek hullanak* (Psujemo, a oči su nam pune suza, 1969); zbirke eseja *A vers kihívása* (Izazov pesme, 1975), *Ábrahám kése* (Abrahamov nož, 1988), *Lemondás és megmaradás* (Odricanje i opstajanje, 1992), *Wittgenstein szövőszéke* (Vitgenštajnov razboj, 1996), *A nagy Közép-Kelet-Európai Lakoma bevonul a Pikareszk Regénybe*, beszély a pikareszk regényről (Velika Srednjo-Istočno-Evropska Gozba stupa u Pikarski Roman, pripovest o pikarskom romanu, 1998), *Peremvidéki élet* (Život na rubu, 2000), *Exterritórium* (Eksteritorijum, 2000), *Parainéziis* (Paraineza, 2003), Zbirka dramskih tekstova *Judit* (Judita, 1989). Na sceni subotičkog narodnog pozorišta izvedene su mu drame *Áttüntetések* (Dupla ekspozicija, 1988), *Túl az Óperencián* (Preko sedam mora, 1989), na sceni Novosadskog pozorišta – *Újvidéki Színháza Medeia tükre* (Medejino ogleдалo, 1999), i *Judit* (Judit, 2002); a na srpskom jeziku drame *Dupla ekspozicija* (Zenica, 1986), *Šoferi* (Zenica, 1987), *Medejino ogleдалo* (Sarajevo, 1990), *Judita* – subotička subverzija (Subotica, 1988), *Preko sedam mora* (Subotica, 1989).

Dobitnik je nagrada *Ady Endre* (1993); *Déry Tibor* (1995); *Jelenkor* (2000).

SADRŽAJ

Janoš Herceg: Nesreća	5
Ištvan Nemet: Gledičija i božur	10
Ištvan Brašnjó: Dobrotvor	29
Oto Tolnai: Morska školjka	36
Marija Vašadi: Silentium album	82
Laslo Vogel: Pogled unazad, iz zamišljene budućnosti	91
Eržebet Juhas: Zvono na poslednjoj tramvajskoj stanici	116
Đeze Bordaš: Česma u plamenu	130
Eva Vaš-Harkai: Tako smo živeli	147
Ferenc Kontra: Svetlosna kazuistika	163
Ildiko Lovaš: Jedina priča	188
Đerd Serbhorvat: Mešalica za beton	199
Aron Blum: Kako smo orobili Vojvođansku banku	209
Janoš Banjai: Pogovor	217
Bio-bibliografija	228

JEDINA PRIČA

Izdavač: JP „Forum – Izdavačka delatnost”
Novi Sad
2003.

Odgovorni urednik: Đeže Bordaš
Recenzija i pogovor: Janoš Banjai
Tehnički urednik: Eled Černik
Dizajn korica: Atila Kapitanj
Korektor: Vilma Beker-Gaćeša
Tiraž: 600
Štampa: Ideal – Novi Sad

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Biblioteka Matice srpske, Novi Sad

821.511.141(497.1)–32(082)

JEDINA priča : Antologija proze vojvođanskih mađarskih pisaca :
1990–2000 / [preveo s mađarskog Arpad Vicko ; urednik Maja Les-
kovac]. – Novi Sad : Forum, 2003 (Novi Sad : Ideal). – 237 str. ; 20 cm

Tiraž 600. – Str. 217–227: Pogovor / Banjai Janoš

ISBN 86–323–0582–4